КОНСТИТУЦИЯ
(ОСНОВНОЙ ЗАКОН)
СОЮЗА
СОВЕТСКИХ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ
РЕСПУБЛИК

★

КОНСТИТУЦИЯ

(ОСНОВНОЙ ЗАКОН)

СОЮЗА

СОВЕТСКИХ

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ

РЕСПУБЛИК

ИЗДАНИЕ ЦИК СССР
НА ЯЗЫКАХ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК
МОСКВА—КРЕМЛЬ
1937

ОГЛАВЛЕНИЕ

Стр.

Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик . . . 7

Конституція (основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік 35

Канстытуцыя (асноўны закон) Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік 63

Sovet Sosialist Respubliqalarъ Ittifaqьnьn Qonstitusijasь (əsas qanunu) 91

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის კონსტიტუცია (ძირითადი კანონი) 117

Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության Սահմանադրությունը (հիմնական օրենքը) 151

Sovet Sotsialistik Respublikalarъ Sojuzьnьn Konstitutsijasь (esasi kanunь) 183

Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqinin Konstitutsijasi (asasij qanuni) 211

Konstitutsijaji (qonuni asösiji) Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī 237

Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkalar Sojuvzьnьn Konstijtutsijasь (negizgi zaqь) 265

Sovettik Sotsialistik Respublikalar Sojuzunun Konstitutsijasь (negizgi zakonu) 293

КОНСТИТУЦИЯ

(ОСНОВНОЙ ЗАКОН)

СОЮЗА

СОВЕТСКИХ

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ

РЕСПУБЛИК

ГЛАВА I

ОБЩЕСТВЕННОЕ УСТРОЙСТВО

Статья 1. Союз Советских Социалистических Республик есть социалистическое государство рабочих и крестьян.

Статья 2. Политическую основу СССР составляют Советы депутатов трудящихся, выросшие и окрепшие в результате свержения власти помещиков и капиталистов и завоевания диктатуры пролетариата.

Статья 3. Вся власть в СССР принадлежит трудящимся города и деревни в лице Советов депутатов трудящихся.

Статья 4. Экономическую основу СССР составляют социалистическая система хозяйства и социалистическая собственность на орудия и средства производства, утвердившиеся в результате ликвидации капиталистической системы хозяйства, отмены частной собственности на орудия и средства производства и уничтожения эксплоатации человека человеком.

Статья 5. Социалистическая собственность в СССР имеет либо форму государственной собственности (всенародное достояние), либо форму кооперативно-колхозной собственности (собственность отдельных колхозов, собственность кооперативных объединений).

Статья 6. Земля, ее недра, воды, леса, заводы, фабрики, шахты, рудники, железнодорожный, водный и воздушный транспорт, банки, средства связи, организованные государством крупные сельскохозяйственные предприятия (совхозы, машинотракторные станции и т. п.), а также коммунальные предприятия и основной жилищный фонд в городах и промышленных пунктах являются государственной собственностью, то-есть всенародным достоянием.

Статья 7. Общественные предприятия в колхозах и кооперативных организациях с их живым и мертвым инвентарем, производимая колхозами и кооперативными организациями продукция, равно как их общественные постройки составляют общественную, социалистическую собственность колхозов и кооперативных организаций.

Каждый колхозный двор, кроме основного дохода от общественного колхозного хозяйства, имеет в личном пользовании небольшой приусадебный участок земли и в личной собственности подсобное хозяйство на приусадебном участке, жилой дом, продуктивный скот, птицу и мелкий сельскохозяйственный инвентарь — согласно устава сельскохозяйственной артели.

Статья 8. Земля, занимаемая колхозами, закрепляется за ними в бесплатное и бессрочное пользование, то-есть навечно.

Статья 9. Наряду с социалистической системой хозяйства, являющейся господствующей формой хозяйства в СССР, допускается законом мелкое частное хозяйство единоличных крестьян и кустарей, основанное на личном труде и исключающее эксплоатацию чужого труда.

Статья 10. Право личной собственности граждан на их трудовые доходы и сбережения, на жилой дом и подсобное домашнее хозяйство, на предметы домашнего хозяйства и обихода, на предметы личного потребления и удобства, равно как право наследования личной собственности граждан — охраняются законом.

Статья 11. Хозяйственная жизнь СССР определяется и направляется государственным народнохозяйственным планом в интересах увеличения общественного богатства, не-

уклонного подъема материального и культурного уровня трудящихся, укрепления независимости СССР и усиления его обороноспособности.

Статья 12. Труд в СССР является обязанностью и делом чести каждого способного к труду гражданина по принципу: «кто не работает, тот не ест».

В СССР осуществляется принцип социализма: «от каждого по его способности, каждому — по его труду».

ГЛАВА II

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УСТРОЙСТВО

Статья 13. Союз Советских Социалистических Республик есть союзное государство, образованное на основе добровольного объединения равноправных Советских Социалистических Республик:

Российской Советской Федеративной Социалистической Республики,
Украинской Советской Социалистической Республики,
Белорусской Советской Социалистической Республики,
Азербайджанской Советской Социалистической Республики,
Грузинской Советской Социалистической Республики,
Армянской Советской Социалистической Республики,
Туркменской Советской Социалистической Республики,
Узбекской Советской Социалистической Республики,
Таджикской Советской Социалистической Республики,
Казахской Советской Социалистической Республики,
Киргизской Советской Социалистической Республики.

Статья 14. Ведению Союза Советских Социалистических Республик в лице его высших органов власти и органов государственного управления подлежат:

а) представительство Союза в международных сношениях, заключение и ратификация договоров с другими государствами;

б) вопросы войны и мира;

в) принятие в состав СССР новых республик;

г) контроль за исполнением Конституции СССР и обеспечение соответствия Конституций союзных республик с Конституцией СССР;

д) утверждение изменений границ между союзными республиками;

е) утверждение образования новых краев и областей, а также новых автономных республик в составе союзных республик;

ж) организация обороны СССР и руководство всеми вооруженными силами СССР;

з) внешняя торговля на основе государственной монополии;

и) охрана государственной безопасности;

к) установление народнохозяйственных планов СССР;

л) утверждение единого государственного бюджета СССР, а также налогов и доходов, поступающих на образование бюджетов союзного, республиканских и местных;

м) управление банками, промышленными и сельскохозяйственными учреждениями и предприятиями, а также торговыми предприятиями — общесоюзного значения;

н) управление транспортом и связью;

о) руководство денежной и кредитной системой;

п) организация государственного страхования;

р) заключение и предоставление займов;

с) установление основных начал землепользования, а равно пользования недрами, лесами и водами;

т) установление основных начал в области просвещения и здравоохранения;

у) организация единой системы народнохозяйственного учета;

ф) установление основ законодательства о труде;

х) законодательство о судоустройстве и судопроизводстве; уголовный и гражданский кодексы;

ц) законы о союзном гражданстве; законы о правах иностранцев;

ч) издание общесоюзных актов об амнистии.

Статья 15. Суверенитет союзных республик ограничен лишь в пределах, указанных в статье 14 Конституции СССР. Вне этих пределов каждая Союзная республика осуществляет государственную власть самостоятельно. СССР охраняет суверенные права союзных республик.

Статья 16. Каждая Союзная республика имеет свою Конституцию, учитывающую особенности республики и построенную в полном соответствии с Конституцией СССР.

Статья 17. За каждой Союзной республикой сохраняется право свободного выхода из СССР.

Статья 18. Территория союзных республик не может быть изменяема без их согласия.

Статья 19. Законы СССР имеют одинаковую силу на территории всех союзных республик.

Статья 20. В случае расхождения закона Союзной республики с законом общесоюзным, действует общесоюзный закон.

Статья 21. Для граждан СССР устанавливается единое союзное гражданство.

Каждый гражданин Союзной республики является гражданином СССР.

Статья 22. Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика состоит из краев: Азово-Черноморского, Дальне-Восточного, Западно-Сибирского, Красноярского, Северо-Кавказского; областей: Воронежской, Восточно-Сибирской, Горьковской, Западной, Ивановской, Калининской, Кировской, Куйбышевской, Курской, Ленинградской, Московской, Омской, Оренбургской, Саратовской, Свердловской, Северной, Сталинградской, Челябинской, Ярославской; автономных советских социалистических республик: Татар-

ской, Башкирской, Дагестанской, Бурят-Монгольской, Кабардино-Балкарской, Калмыцкой, Карельской, Коми, Крымской, Марийской, Мордовской, Немцев Поволжья, Северо-Осетинской, Удмуртской, Чечено-Ингушской, Чувашской, Якутской; автономных областей: Адыгейской, Еврейской, Карачаевской, Ойротской, Хакасской, Черкесской.

Статья 23. Украинская Советская Социалистическая Республика состоит из областей: Винницкой, Днепропетровской, Донецкой, Киевской, Одесской, Харьковской, Черниговской и Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики.

Статья 24. В Азербайджанской Советской Социалистической Республике состоят Нахичеванская Автономная Советская Социалистическая Республика и Нагорно-Карабахская автономная область.

Статья 25. В Грузинской Советской Социалистической Республике состоят: Абхазская АССР, Аджарская АССР, Юго-Осетинская автономная область.

Статья 26. В Узбекской Советской Социалистической Республике состоит Кара-Калпакская АССР.

Статья 27. В Таджикской Советской Социалистической Республике состоит Горно-Бадахшанская автономная область.

Статья 28. Казахская Советская Социалистическая Республика состоит из областей: Актюбинской, Алма-Атинской, Восточно-Казахстанской, Западно-Казахстанской, Карагандинской, Кустанайской, Северо-Казахстанской, Южно-Казахстанской.

Статья 29. Армянская ССР, Белорусская ССР, Туркменская ССР и Киргизская ССР не имеют в своем составе автономных республик, равно как краев и областей.

ГЛАВА III

ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 30. Высшим органом государственной власти СССР является Верховный Совет СССР.

Статья 31. Верховный Совет СССР осуществляет все права, присвоенные Союзу Советских Социалистических Республик согласно статьи 14 Конституции, поскольку они не входят, в силу Конституции, в компетенцию подотчетных Верховному Совету СССР органов СССР: Президиума Верховного Совета СССР, Совета Народных Комиссаров СССР и Народных Комиссариатов СССР.

Статья 32. Законодательная власть СССР осуществляется исключительно Верховным Советом СССР.

Статья 33. Верховный Совет СССР состоит из двух палат: Совета Союза и Совета Национальностей.

Статья 34. Совет Союза избирается гражданами СССР по избирательным округам по норме: один депутат на 300 тысяч населения.

Статья 35. Совет Национальностей избирается гражданами СССР по союзным и автономным республикам, автономным областям и национальным округам по норме: по 25 депутатов от каждой союзной республики, по 11 депутатов от каждой автономной республики, по 5 депутатов от каждой автономной области и по одному депутату от каждого национального округа.

Статья 36. Верховный Совет СССР избирается сроком на четыре года.

Статья 37. Обе палаты Верховного Совета СССР: Совет Союза и Совет Национальностей равноправны.

Статья 38. Совету Союза и Совету Национальностей в одинаковой мере принадлежит законодательная инициатива.

Статья 39. Закон считается утвержденным, если он принят обеими палатами Верховного Совета СССР простым большинством каждой.

Статья 40. Законы, принятые Верховным Советом СССР, публикуются на языках союзных республик за подписями председателя и секретаря Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 41. Сессии Совета Союза и Совета Национальностей начинаются и заканчиваются одновременно.

Статья 42. Совет Союза избирает председателя Совета Союза и двух его заместителей.

Статья 43. Совет Национальностей избирает председателя Совета Национальностей и двух его заместителей.

Статья 44. Председатели Совета Союза и Совета Национальностей руководят заседаниями соответствующих палат и ведают их внутренним распорядком.

Статья 45. Совместные заседания обеих палат Верховного Совета СССР ведут поочередно председатели Совета Союза и Совета Национальностей.

Статья 46. Сессии Верховного Совета СССР созываются Президиумом Верховного Совета СССР два раза в год.

Внеочередные сессии созываются Президиумом Верховного Совета СССР по его усмотрению или по требованию одной из союзных республик.

Статья 47. В случае разногласия между Советом Союза и Советом Национальностей вопрос передается на разрешение согласительной комиссии, образованной на паритетных началах. Если согласительная комиссия не приходит к согласному решению или если ее решение не удовлетворяет одну из палат, вопрос рассматривается вторично в палатах. При отсутствии согласного решения двух палат, Президиум Верховного Совета СССР распускает Верховный Совет СССР и назначает новые выборы.

Статья 48. Верховный Совет СССР избирает на совместном заседании обеих палат Президиум Верховного

Совета СССР в составе: председателя Президиума Верховного Совета СССР, одиннадцати его заместителей, секретаря Президиума и 24 членов Президиума.

Президиум Верховного Совета СССР подотчетен Верховному Совету СССР во всей своей деятельности.

Статья 49. Президиум Верховного Совета СССР:

а) созывает сессии Верховного Совета СССР;

б) дает толкование действующих законов СССР, издает указы;

в) распускает Верховный Совет СССР на основании 47 статьи Конституции СССР и назначает новые выборы;

г) производит всенародный опрос (референдум) по своей инициативе или по требованию одной из союзных республик;

д) отменяет постановления и распоряжения Совета Народных Комиссаров СССР и Совета Народных Комиссаров союзных республик в случае их несоответствия закону;

е) в период между сессиями Верховного Совета СССР освобождает от должности и назначает отдельных Народных Комиссаров СССР по представлению председателя Совета Народных Комиссаров СССР с последующим внесением на утверждение Верховного Совета СССР;

ж) награждает орденами и присваивает почетные звания СССР;

з) осуществляет право помилования;

и) назначает и сменяет высшее командование вооруженных сил СССР;

к) в период между сессиями Верховного Совета СССР объявляет состояние войны в случае военного нападения на СССР или в случае необходимости выполнения международных договорных обязательств по взаимной обороне от агрессии;

л) объявляет общую и частичную мобилизацию;

м) ратифицирует международные договоры;

н) назначает и отзывает полномочных представителей СССР в иностранных государствах;

о) принимает верительные и отзывные грамоты аккредитованных при нем дипломатических представителей иностранных государств.

Статья 50. Совет Союза и Совет Национальностей избирают мандатные комиссии, которые проверяют полномочия депутатов каждой палаты.

По представлению мандатной комиссии палаты решают либо признать полномочия, либо кассировать выборы отдельных депутатов.

Статья 51. Верховный Совет СССР назначает, когда он сочтет необходимым, следственные ревизионные комиссии по любому вопросу.

Все учреждения и должностные лица обязаны выполнять требования этих комиссий и представлять им необходимые материалы и документы.

Статья 52. Депутат Верховного Совета СССР не может быть привлечен к судебной ответственности или арестован без согласия Верховного Совета СССР, а в период, когда нет сессии Верховного Совета СССР, — без согласия Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 53. По истечении полномочий или после досрочного роспуска Верховного Совета СССР Президиум Верховного Совета СССР сохраняет свои полномочия вплоть до образования вновь избранным Верховным Советом СССР нового Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 54. По истечении полномочий или в случае досрочного роспуска Верховного Совета СССР Президиум Верховного Совета СССР назначает новые выборы в срок не более двух месяцев со дня истечения полномочий или роспуска Верховного Совета СССР.

Статья 55. Вновь избранный Верховный Совет СССР созывается Президиумом Верховного Совета СССР прежнего состава не позже, как через месяц после выборов.

Статья 56. Верховный Совет СССР образует на совместном заседании обеих палат Правительство СССР — Совет Народных Комиссаров СССР.

ГЛАВА IV

ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК

Статья 57. Высшим органом государственной власти Союзной республики является Верховный Совет Союзной республики.

Статья 58. Верховный Совет Союзной республики избирается гражданами республики сроком на четыре года.

Нормы представительства устанавливаются Конституциями союзных республик.

Статья 59. Верховный Совет Союзной республики является единственным законодательным органом республики.

Статья 60. Верховный Совет Союзной республики:

а) принимает Конституцию республики и вносит в нее изменения в соответствии со статьей 16 Конституции СССР;

б) утверждает Конституции находящихся в ее составе автономных республик и определяет границы их территории;

в) утверждает народнохозяйственный план и бюджет республики;

г) пользуется правом амнистии и помилования граждан, осужденных судебными органами Союзной республики.

Статья 61. Верховный Совет Союзной республики избирает Президиум Верховного Совета Союзной республики в составе: председателя Президиума Верховного Совета Союзной республики, его заместителей, секретаря Президиума и членов Президиума Верховного Совета Союзной республики.

Полномочия Президиума Верховного Совета Союзной республики определяются Конституцией Союзной республики.

Статья 62. Для ведения заседаний Верховный Совет Союзной республики избирает своего председателя и его заместителей.

Статья 63. Верховный Совет Союзной республики образует Правительство Союзной республики — Совет Народных Комиссаров Союзной республики.

ГЛАВА V

ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 64. Высшим исполнительным и распорядительным органом государственной власти Союза Советских Социалистических Республик является Совет Народных Комиссаров СССР.

Статья 65. Совет Народных Комиссаров СССР ответственен перед Верховным Советом СССР и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета — перед Президиумом Верховного Совета СССР, которому подотчетен.

Статья 66. Совет Народных Комиссаров СССР издает постановления и распоряжения на основе и во исполнение действующих законов и проверяет исполнение.

Статья 67. Постановления и распоряжения Совета Народных Комиссаров СССР обязательны к исполнению на всей территории СССР.

Статья 68. Совет Народных Комиссаров СССР:

а) объединяет и направляет работу общесоюзных и союзно-республиканских Народных Комиссариатов СССР и других подведомственных ему хозяйственных и культурных учреждений;

б) принимает меры по осуществлению народнохозяйственного плана, государственного бюджета и укреплению кредитно-денежной системы;

в) принимает меры по обеспечению общественного порядка, защите интересов государства и охране прав граждан;

г) осуществляет общее руководство в области сношений с иностранными государствами;

д) определяет ежегодные контингенты граждан, подлежащих призыву на действительную военную службу, руководит общим строительством вооруженных сил страны;

е) образует, в случае необходимости, специальные комитеты и Главные Управления при Совете Народных Комиссаров СССР по делам хозяйственного, культурного и оборонного строительства.

Статья 69. Совет Народных Комиссаров СССР имеет право по отраслям управления и хозяйства, отнесенным к компетенции СССР, приостанавливать постановления и распоряжения Советов Народных Комиссаров Союзных республик и отменять приказы и инструкции Народных Комиссаров СССР.

Статья 70. Совет Народных Комиссаров СССР образуется Верховным Советом СССР в составе:

Председателя Совета Народных Комиссаров СССР;

Заместителей председателя Совета Народных Комиссаров СССР;

Председателя Государственной плановой комиссии СССР;

Председателя Комиссии советского контроля;

Народных Комиссаров СССР;

Председателя Комитета заготовок;

Председателя Комитета по делам искусств;

Председателя Комитета по делам высшей школы.

Статья 71. Правительство СССР или Народный Комиссар СССР, к которым обращен запрос депутата Верховного Совета СССР, обязаны не более чем в трехдневный срок дать устный или письменный ответ в соответствующей палате.

Статья 72. Народные Комиссары СССР руководят отраслями государственного управления, входящими в компетенцию СССР.

Статья 73. Народные Комиссары СССР издают в пределах компетенции соответствующих Народных Комиссариатов приказы и инструкции на основании и во исполнение действующих законов, а также постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и проверяют их исполнение.

Статья 74. Народные Комиссариаты СССР являются или общесоюзными или союзно-республиканскими.

Статья 75. Общесоюзные Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления на всей территории СССР или непосредственно или через назначаемые ими органы.

Статья 76. Союзно-республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, как правило, через одноименные Народные Комиссариаты союзных республик и управляют непосредственно лишь определенным ограниченным числом предприятий по списку, утверждаемому Президиумом Верховного Совета СССР.

Статья 77. К общесоюзным Народным Комиссариатам относятся Народные Комиссариаты:

Обороны;
Иностранных дел;
Внешней торговли;
Путей сообщения;
Связи;
Водного транспорта;
Тяжелой промышленности;
Оборонной промышленности.

Статья 78. К союзно-республиканским Народным Комиссариатам относятся Народные Комиссариаты:

Пищевой промышленности;
Легкой промышленности;
Лесной промышленности;

Земледелия;
Зерновых и животноводческих совхозов;
Финансов;
Внутренней торговли;
Внутренних дел;
Юстиции;
Здравоохранения.

ГЛАВА VI

ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК

Статья 79. Высшим исполнительным и распорядительным органом государственной власти Союзной республики является Совет Народных Комиссаров Союзной республики.

Статья 80. Совет Народных Комиссаров Союзной республики ответственен перед Верховным Советом Союзной республики и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета Союзной республики — перед Президиумом Верховного Совета Союзной республики, которому подотчетен.

Статья 81. Совет Народных Комиссаров Союзной республики издает постановления и распоряжения на основе и во исполнение действующих законов СССР и Союзной республики, постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и проверяет их исполнение.

Статья 82. Совет Народных Комиссаров Союзной республики имеет право приостанавливать постановления и распоряжения Советов Народных Комиссаров автономных республик и отменять решения и распоряжения исполнительных комитетов Советов депутатов трудящихся краев, областей и автономных областей.

Статья 83. Совет Народных Комиссаров Союзной рес-

публики образуется Верховным Советом Союзной республики в составе:

Председателя Совета Народных Комиссаров Союзной республики;

Заместителей председателя;

Председателя Государственной плановой комиссии;

Народных Комиссаров:

Пищевой промышленности;

Легкой промышленности;

Лесной промышленности;

Земледелия;

Зерновых и животноводческих совхозов;

Финансов;

Внутренней торговли;

Внутренних дел;

Юстиции;

Здравоохранения;

Просвещения;

Местной промышленности;

Коммунального хозяйства;

Социального обеспечения;

Уполномоченного Комитета заготовок;

Начальника Управления по делам искусств;

Уполномоченных общесоюзных Народных Комиссариатов.

Статья 84. Народные Комиссары Союзной республики руководят отраслями государственного управления, входящими в компетенцию Союзной республики.

Статья 85. Народные Комиссары Союзной республики издают в пределах компетенции соответствующих Народных Комиссариатов приказы и инструкции на основании и во исполнение законов СССР и Союзной республики, постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и Союзной республики, приказов и инструкций союзно-республиканских Народных Комиссариатов СССР.

Статья 86. Народные Комиссариаты Союзной республики являются союзно-республиканскими или республиканскими.

Статья 87. Союзно-республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, подчиняясь как Совету Народных Комиссаров Союзной республики, так и соответствующему союзно-республиканскому Народному Комиссариату СССР.

Статья 88. Республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, подчиняясь непосредственно Совету Народных Комиссаров Союзной республики.

ГЛАВА VII

ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ АВТОНОМНЫХ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 89. Высшим органом государственной власти Автономной республики является Верховный Совет АССР.

Статья 90. Верховный Совет Автономной республики избирается гражданами республики сроком на четыре года по нормам представительства, устанавливаемым Конституцией Автономной республики.

Статья 91. Верховный Совет Автономной республики является единственным законодательным органом АССР.

Статья 92. Каждая Автономная республика имеет свою Конституцию, учитывающую особенности Автономной республики и построенную в полном соответствии с Конституцией Союзной республики.

Статья 93. Верховный Совет Автономной республики избирает Президиум Верховного Совета Автономной республики и образует Совет Народных Комиссаров Автономной республики, согласно своей Конституции.

ГЛАВА VIII

МЕСТНЫЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

Статья 94. Органами государственной власти в краях, областях, автономных областях, округах, районах, городах, селах (станицах, деревнях, хуторах, кишлаках, аулах) являются Советы депутатов трудящихся.

Статья 95. Краевые, областные, автономных областей, окружные, районные, городские, сельские (станиц, деревень, хуторов, кишлаков, аулов) Советы депутатов трудящихся избираются соответственно трудящимися края, области, автономной области, округа, района, города, села сроком на два года.

Статья 96. Нормы представительства в Советы депутатов трудящихся определяются Конституциями союзных республик.

Статья 97. Советы депутатов трудящихся руководят деятельностью подчиненных им органов управления, обеспечивают охрану государственного порядка, соблюдение законов и охрану прав граждан, руководят местным хозяйственным и культурным строительством, устанавливают местный бюджет.

Статья 98. Советы депутатов трудящихся принимают решения и дают распоряжения в пределах прав, предоставленных им законами СССР и Союзной республики.

Статья 99. Исполнительными и распорядительными органами краевых, областных, автономных областей, окружных, районных, городских и сельских Советов депутатов трудящихся являются избираемые ими исполнительные комитеты в составе: председателя, его заместителей, секретаря и членов.

Статья 100. Исполнительным и распорядительным органом сельских Советов депутатов трудящихся в небольших поселениях, в соответствии с Конституциями союзных республик, являются избираемые ими председатель, его заместитель и секретарь.

Статья 101. Исполнительные органы Советов депутатов трудящихся непосредственно подотчетны как Совету депутатов трудящихся, их избравшему, так и исполнительному органу вышестоящего Совета депутатов трудящихся.

ГЛАВА IX

СУД И ПРОКУРАТУРА

Статья 102. Правосудие в СССР осуществляется Верховным Судом СССР, Верховными Судами союзных республик, краевыми и областными судами, судами автономных республик и автономных областей, окружными судами, специальными судами СССР, создаваемыми по постановлению Верховного Совета СССР, народными судами.

Статья 103. Рассмотрение дел во всех судах осуществляется с участием народных заседателей, кроме случаев, специально предусмотренных законом.

Статья 104. Верховный Суд СССР является высшим судебным органом. На Верховный Суд СССР возлагается надзор за судебной деятельностью всех судебных органов СССР и союзных республик.

Статья 105. Верховный Суд СССР и специальные суды СССР избираются Верховным Советом СССР сроком на пять лет.

Статья 106. Верховные Суды союзных республик избираются Верховными Советами союзных республик сроком на пять лет.

Статья 107. Верховные Суды автономных республик

избираются Верховными Советами автономных республик сроком на пять лет.

Статья 108. Краевые и областные суды, суды автономных областей, окружные суды избираются краевыми, областными или окружными Советами депутатов трудящихся или Советами депутатов трудящихся автономных областей сроком на пять лет.

Статья 109. Народные суды избираются гражданами района на основе всеобщего, прямого и равного избирательного права при тайном голосовании — сроком на три года.

Статья 110. Судопроизводство ведется на языке союзной или автономной республики или автономной области с обеспечением для лиц, не владеющих этим языком, полного ознакомления с материалами дела через переводчика, а также права выступать на суде на родном языке.

Статья 111. Разбирательство дел во всех судах СССР открытое, поскольку законом не предусмотрены исключения, с обеспечением обвиняемому права на защиту.

Статья 112. Судьи независимы и подчиняются только закону.

Статья 113. Высший надзор за точным исполнением законов всеми Народными Комиссариатами и подведомственными им учреждениями, равно как отдельными должностными лицами, а также гражданами СССР возлагается на Прокурора СССР.

Статья 114. Прокурор СССР назначается Верховным Советом СССР сроком на семь лет.

Статья 115. Республиканские, краевые, областные прокуроры, а также прокуроры автономных республик и автономных областей назначаются Прокурором СССР сроком на пять лет.

Статья 116. Окружные, районные и городские прокуроры назначаются прокурорами союзных республик с утверждения Прокурора СССР сроком на пять лет.

Статья 117. Органы прокуратуры осуществляют свои функции независимо от каких бы то ни было местных органов, подчиняясь только Прокурору СССР.

ГЛАВА X

ОСНОВНЫЕ ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ГРАЖДАН

Статья 118. Граждане СССР имеют право на труд, то-есть право на получение гарантированной работы с оплатой их труда в соответствии с его количеством и качеством.

Право на труд обеспечивается социалистической организацией народного хозяйства, неуклонным ростом производительных сил советского общества, устранением возможности хозяйственных кризисов и ликвидацией безработицы.

Статья 119. Граждане СССР имеют право на отдых.

Право на отдых обеспечивается сокращением рабочего дня для подавляющего большинства рабочих до 7 часов, установлением ежегодных отпусков рабочим и служащим с сохранением заработной платы, предоставлением для обслуживания трудящихся широкой сети санаториев, домов отдыха, клубов.

Статья 120. Граждане СССР имеют право на материальное обеспечение в старости, а также — в случае болезни и потери трудоспособности.

Это право обеспечивается широким развитием социального страхования рабочих и служащих за счет государства, бесплатной медицинской помощью трудящимся, предоставлением в пользование трудящимся широкой сети курортов.

Статья 121. Граждане СССР имеют право на образование.

Это право обеспечивается всеобще-обязательным начальным образованием, бесплатностью образования, включая высшее образование, системой государственных стипендий подавляющему большинству учащихся в высшей школе,

обучением в школах на родном языке, организацией на заводах, в совхозах, машинотракторных станциях и колхозах бесплатного производственного, технического и агрономического обучения трудящихся.

Статья 122. Женщине в СССР предоставляются равные права с мужчиной во всех областях хозяйственной, государственной, культурной и общественно-политической жизни.

Возможность осуществления этих прав женщин обеспечивается предоставлением женщине равного с мужчиной права на труд, оплату труда, отдых, социальное страхование и образование, государственной охраной интересов матери и ребенка, предоставлением женщине при беременности отпусков с сохранением содержания, широкой сетью родильных домов, детских ясель и садов.

Статья 123. Равноправие граждан СССР, независимо от их национальности и расы, во всех областях хозяйственной, государственной, культурной и общественно-политической жизни является непреложным законом.

Какое бы то ни было прямое или косвенное ограничение прав или, наоборот, установление прямых или косвенных преимуществ граждан в зависимости от их расовой и национальной принадлежности, равно как всякая проповедь расовой или национальной исключительности, или ненависти и пренебрежения — караются законом.

Статья 124. В целях обеспечения за гражданами свободы совести церковь в СССР отделена от государства и школа от церкви. Свобода отправления религиозных культов и свобода антирелигиозной пропаганды признается за всеми гражданами.

Статья 125. В соответствии с интересами трудящихся и в целях укрепления социалистического строя гражданам СССР гарантируются законом:

а) свобода слова,

б) свобода печати,

в) свобода собраний и митингов,

г) свобода уличных шествий и демонстраций.

Эти права граждан обеспечиваются предоставлением трудящимся и их организациям типографий, запасов бумаги, общественных зданий, улиц, средств связи и других материальных условий, необходимых для их осуществления.

Статья 126. В соответствии с интересами трудящихся и в целях развития организационной самодеятельности и политической активности народных масс гражданам СССР обеспечивается право объединения в общественные организации: профессиональные союзы, кооперативные объединения, организации молодежи, спортивные и оборонные организации, культурные, технические и научные общества, а наиболее активные и сознательные граждане из рядов рабочего класса и других слоев трудящихся объединяются во Всесоюзную коммунистическую партию (большевиков), являющуюся передовым отрядом трудящихся в их борьбе за укрепление и развитие социалистического строя и представляющую руководящее ядро всех организаций трудящихся, как общественных, так и государственных.

Статья 127. Гражданам СССР обеспечивается неприкосновенность личности. Никто не может быть подвергнут аресту иначе, как по постановлению суда или с санкции прокурора.

Статья 128. Неприкосновенность жилища граждан и тайна переписки охраняются законом.

Статья 129. СССР предоставляет право убежища иностранным гражданам, преследуемым за защиту интересов трудящихся, или научную деятельность, или национально-освободительную борьбу.

Статья 130. Каждый гражданин СССР обязан соблюдать Конституцию Союза Советских Социалистических Республик, исполнять законы, блюсти дисциплину труда, честно относиться к общественному долгу, уважать правила социалистического общежития.

Статья 131. Каждый гражданин СССР обязан беречь и укреплять общественную, социалистическую собственность, как священную и неприкосновенную основу советского строя, как источник богатства и могущества родины,

как источник зажиточной и культурной жизни всех трудящихся.

Лица, покушающиеся на общественную, социалистическую собственность, являются врагами народа.

Статья 132. Всеобщая воинская обязанность является законом.

Воинская служба в Рабоче-Крестьянской Красной Армии представляет почетную обязанность граждан СССР.

Статья 133. Защита отечества есть священный долг каждого гражданина СССР. Измена родине: нарушение присяги, переход на сторону врага, нанесение ущерба военной мощи государства, шпионаж — караются по всей строгости закона, как самое тяжкое злодеяние.

ГЛАВА XI

ИЗБИРАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА

Статья 134. Выборы депутатов во все Советы депутатов трудящихся: Верховный Совет СССР, Верховные Советы союзных республик, краевые и областные Советы депутатов трудящихся, Верховные Советы автономных республик, Советы депутатов трудящихся автономных областей, окружные, районные, городские и сельские (станицы, деревни, хутора, кишлака, аула) Советы депутатов трудящихся — производятся избирателями на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном голосовании.

Статья 135. Выборы депутатов являются всеобщими: все граждане СССР, достигшие 18 лет, независимо от расовой и национальной принадлежности, вероисповедания, образовательного ценза, оседлости, социального происхождения,

имущественного положения и прошлой деятельности, имеют право участвовать в выборах депутатов и быть избранными, за исключением умалишенных и лиц, осужденных судом с лишением избирательных прав.

Статья 136. Выборы депутатов являются равными: каждый гражданин имеет один голос; все граждане участвуют в выборах на равных основаниях.

Статья 137. Женщины пользуются правом избирать и быть избранными наравне с мужчинами.

Статья 138. Граждане, состоящие в рядах Красной Армии, пользуются правом избирать и быть избранными наравне со всеми гражданами.

Статья 139. Выборы депутатов являются прямыми: выборы во все Советы депутатов трудящихся, начиная от сельского и городского Совета депутатов трудящихся вплоть до Верховного Совета СССР, производится гражданами непосредственно путем прямых выборов.

Статья 140. Голосование при выборах депутатов является тайным.

Статья 141. Кандидаты при выборах выставляются по избирательным округам.

Право выставления кандидатов обеспечивается за общественными организациями и обществами трудящихся: коммунистическими партийными организациями, профессиональными союзами, кооперативами, организациями молодежи, культурными обществами.

Статья 142. Каждый депутат обязан отчитываться перед избирателями в своей работе и в работе Совета депутатов трудящихся и может быть в любое время отозван по решению большинства избирателей в установленном законом порядке.

ГЛАВА XII

ГЕРБ, ФЛАГ, СТОЛИЦА

Статья 143. Государственный герб Союза Советских Социалистических Республик состоит из серпа и молота на земном шаре, изображенном в лучах солнца и обрамленном колосьями, с надписью на языках союзных республик: «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!». Наверху герба имеется пятиконечная звезда.

Статья 144. Государственный флаг Союза Советских Социалистических Республик состоит из красного полотнища, с изображением на его верхнем углу, у древка, золотых серпа и молота и над ними красной пятиконечной звезды, обрамленной золотой каймой. Отношение ширины к длине 1 : 2.

Статья 145. Столицею Союза Советских Социалистических Республик является город Москва.

ГЛАВА XIII

ПОРЯДОК ИЗМЕНЕНИЯ КОНСТИТУЦИИ

Статья 146. Изменение Конституции СССР производится лишь по решению Верховного Совета СССР, принятому большинством не менее $^2/_3$ голосов в каждой из его палат.

Москва, Кремль.
5 декабря 1936 г.

КОНСТИТУЦІЯ

(ОСНОВНИЙ ЗАКОН)

СОЮЗУ

РАДЯНСЬКИХ

СОЦІАЛІСТИЧНИХ

РЕСПУБЛІК

РОЗДІЛ І

СУСПІЛЬНИЙ УСТРІЙ

Стаття 1. Союз Радянських Соціалістичних Республік є соціалістична держава робітників і селян.

Стаття 2. Політичну основу СРСР становлять Ради депутатів трудящих, що виросли і зміцніли в наслідок повалення влади поміщиків та капіталістів і завоювання диктатури пролетаріату.

Стаття 3. Вся влада в СРСР належить трудящим міста й села в особі Рад депутатів трудящих.

Стаття 4. Економічну основу СРСР становлять соціалістична система господарства і соціалістична власність на знаряддя та засоби виробництва, що утвердилися в наслідок ліквідації капіталістичної системи господарства, скасування приватної власності на знаряддя та засоби виробництва і знищення експлуатації людини людиною.

Стаття 5. Соціалістична власність в СРСР має або форму державної власності (всенародне добро), або форму кооперативно-колгоспної власності (власність окремих колгоспів, власність кооперативних об'єднань).

Стаття 6. Земля, її надра, води, ліси, заводи, фабрики, шахти, рудні, залізничний, водний і повітряний транспорт,

банки, засоби зв'язку, організовані державою великі сільськогосподарські підприємства (радгоспи, машинно-тракторні станції і т. п.), а також комунальні підприємства і основний житловий фонд у містах і промислових пунктах є державною власністю, тобто всенародним добром.

Стаття 7. Громадські підприємства в колгоспах і кооперативних організаціях з їх живим і мертвим реманентом, продукція, що її виробляють колгоспи та кооперативні організації, так само як їх громадські будівлі становлять громадську, соціалістичну власність колгоспів і кооперативних організацій.

Кожний колгоспний двір, крім основного прибутку від громадського колгоспного господарства, має в особистому користуванні невелику присадибну ділянку землі і в особистій власності підсобне господарство на присадибній ділянці, житловий будинок, продуктивну худобу, птицю та дрібний сільськогосподарський реманент—згідно з статутом сільськогосподарської артілі.

Стаття 8. Земля, яку займають колгоспи, закріпляється за ними в безплатне і безстрокове користування, тобто навічно.

Стаття 9. Поруч з соціалістичною системою господарства, яка є панівною формою господарства в СРСР, допускається законом дрібне приватне господарство одноосібних селян і кустарів, яке грунтується на особистій праці і виключає експлуатацію чужої праці.

Стаття 10. Право особистої власності громадян на їх трудові прибутки та заощадження, на житловий будинок і підсобне хатнє господарство, на предмети хатнього господарства і вжитку, на предмети особистого споживання та комфорту, так само як право спадкування особистої власності громадян—охороняються законом.

Стаття 11. Господарське життя СРСР визначається і спрямовується державним народногосподарським планом в інтересах збільшення суспільного багатства, неухильного піднесення матеріального та культурного рівня трудящих,

зміцнення незалежності СРСР і посилення його обороноздатності.

Стаття 12. Праця в СРСР є обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина за принципом: «хто не працює, той не їсть».

В СРСР здійснюється принцип соціалізму: «від кожного за його здібністю, кожному—за його працею».

РОЗДІЛ II

ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ

Стаття 13. Союз Радянських Соціалістичних Республік є союзна держава, утворена на основі добровільного об'єднання рівноправних Радянських Соціалістичних Республік:

Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки,
Української Радянської Соціалістичної Республіки,
Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки,
Азербайджанської Радянської Соціалістичної Республіки
Грузинської Радянської Соціалістичної Республіки,
Вірменської Радянської Соціалістичної Республіки,
Туркменської Радянської Соціалістичної Республіки,
Узбецької Радянської Соціалістичної Республіки,
Таджицької Радянської Соціалістичної Республіки,
Казахської Радянської Соціалістичної Республіки,
Киргизької Радянської Соціалістичної Республіки.

Стаття 14. До відання Союзу Радянських Соціалістичних Республік в особі його найвищих органів влади і органів державного управління належать:

а) представництво Союзу в міжнародних зносинах, укладання і ратифікація договорів з іншими державами;

б) питання війни і миру;

в) прийняття до складу СРСР нових республік;

г) контроль за виконанням Конституції СРСР і забезпечення відповідності Конституцій союзних республік з Конституцією СРСР;

д) затвердження змін кордонів між союзними республіками;

е) затвердження утворення нових країв і областей, а також нових автономних республік у складі союзних республік;

є) організація оборони СРСР і керівництво всіма збройними силами СРСР;

ж) зовнішня торгівля на основі державної монополії;

з) охорона державної безпеки;

и) встановлення народногосподарських планів СРСР;

і) затвердження єдиного державного бюджету СРСР, а також податків і прибутків, що надходять на утворення бюджетів союзного, республіканських і місцевих;

ї) управління банками, промисловими і сільськогосподарськими установами і підприємствами, а також торговельними підприємствами — загальносоюзного значення;

к) управління транспортом і зв'язком;

л) керування грошовою і кредитною системою;

м) організація державного страхування;

н) укладання і надання позик;

о) встановлення основних засад землекористування, а так само користування надрами, лісами і водами;

п) встановлення основних засад в галузі освіти і охорони здоров'я;

р) організація єдиної системи народногосподарського обліку;

с) встановлення основ законодавства про працю;

т) законодавство про судовий устрій і судочинство; кримінальний і цивільний кодекси;

у) закони про союзне громадянство; закони про права іноземців;

ф) видання загальносоюзних актів про амністію.

Стаття 15. Суверенітет союзних республік обмежено лише в межах, зазначених у статті 14 Конституції СРСР. Поза цими межами кожна Союзна республіка здійснює державну владу самостійно. СРСР охороняє суверенні права союзних республік.

Стаття 16. Кожна Союзна республіка має свою Конституцію, яка враховує особливості республіки і побудована у цілковитій відповідності з Конституцією СРСР.

Стаття 17. За кожною Союзною республікою зберігається право вільного виходу з СРСР.

Стаття 18. Територія союзних республік не може бути змінювана без їх згоди.

Стаття 19. Закони СРСР мають однакову силу на території всіх союзних республік.

Стаття 20. В разі розбіжності закону Союзної республіки з законом загальносоюзним, діє загальносоюзний закон.

Стаття 21. Для громадян СРСР встановлюється єдине союзне громадянство.

Кожний громадянин Союзної республіки є громадянином СРСР.

Стаття 22. Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка складається з країв: Азово-Чорноморського, Далеко-Східного, Західно-Сибірського, Красноярського, Північно-Кавказького; областей: Воронезької, Східно-Сибірської, Горьковської, Західної, Івановської, Калінінської, Кіровської, Куйбишевської, Курської, Ленінградської, Московської, Омської, Оренбурзької, Саратовської, Свердловської, Північної, Сталінградської, Челябінської, Ярославської; автономних радянських соціалістичних республік: Татарської, Башкирської, Дагестанської, Бурят-Монгольської, Кабардино-Балкарської, Калмицької, Карельської, Комі, Кримської, Марійської, Мордовської, Німців Надволжя, Північно-Осетинської, Удмуртської, Чечено-Інгушської, Чувашської, Якутської; автономних областей: Адигейської, Єврейської, Карачаєвської, Ойротської, Хакаської, Черкеської.

Стаття 23. Українська Радянська Соціалістична Республіка складається з областей: Вінницької, Дніпропетровської,

Донецької, Київської, Одеської, Харківської, Чернігівської і Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.

Стаття 24. До Азербайджанської Радянської Соціалістичної Республіки належать Нахічеванська Автономна Радянська Соціалістична Республіка і Нагірно-Карабахська автономна область.

Стаття 25. До Грузинської Радянської Соціалістичної Республіки належать: Абхазька АРСР, Аджарська АРСР, Південно-Осетинська автономна область.

Стаття 26. До Узбецької Радянської Соціалістичної Республіки належить Кара-Калпацька АРСР.

Стаття 27. До Таджицької Радянської Соціалістичної Республіки належить Гірсько-Бадахшанська автономна область.

Стаття 28. Казахська Радянська Соціалістична Республіка складається з областей: Актюбінської, Алма-Атинської, Східно-Казахстанської, Західно-Казахстанської, Карагандинської, Кустанайської, Північно-Казахстанської, Південно-Казахстанської.

Стаття 29. Вірменська РСР, Білоруська РСР, Туркменська РСР і Киргизька РСР не мають у своєму складі автономних республік, так само як країв і областей.

РОЗДІЛ III

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 30. Найвищим органом державної влади СРСР є Верховна Рада СРСР.

Стаття 31. Верховна Рада СРСР здійснює всі права, присвоєні Союзові Радянських Соціалістичних Республік

згідно з статтею 14 Конституції, оскільки вони не належать, в силу Конституції, до компетенції підзвітних Верховній Раді СРСР органів СРСР: Президії Верховної Ради СРСР, Ради Народних Комісарів СРСР і Народних Комісаріатів СРСР.

Стаття 32. Законодавча влада СРСР здійснюється виключно Верховною Радою СРСР.

Стаття 33. Верховна Рада СРСР складається з двох палат: Ради Союзу і Ради Національностей.

Стаття 34. Рада Союзу обирається громадянами СРСР по виборчих округах за нормою: один депутат на 300 тисяч населення.

Стаття 35. Рада Національностей обирається громадянами СРСР по союзних і автономних республіках, автономних областях і національних округах за нормою: по 25 депутатів від кожної союзної республіки, по 11 депутатів від кожної автономної республіки, по 5 депутатів від кожної автономної області і по одному депутату від кожної національної округи.

Стаття 36. Верховна Рада СРСР обирається на строк чотири роки.

Стаття 37. Обидві палати Верховної Ради СРСР: Рада Союзу і Рада Національностей рівноправні.

Стаття 38. Раді Союзу і Раді Національностей в однаковій мірі належить законодавча ініціатива.

Стаття 39. Закон вважається затвердженим, коли його ухвалено обома палатами Верховної Ради СРСР простою більшістю кожної.

Стаття 40. Закони, ухвалені Верховною Радою СРСР, публікуються мовами союзних республік за підписами голови й секретаря Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 41. Сесії Ради Союзу і Ради Національностей починаються і закінчуються одночасно.

Стаття 42. Рада Союзу обирає голову Ради Союзу і двох його заступників.

Стаття 43. Рада Національностей обирає голову Ради Національностей і двох його заступників.

Стаття 44. Голови Ради Союзу і Ради Національностей керують засіданнями відповідних палат і відають їх внутрішнім розпорядком.

Стаття 45. Спільні засідання обох палат Верховної Ради СРСР ведуть по черзі голови Ради Союзу і Ради Національностей.

Стаття 46. Сесії Верховної Ради СРСР скликаються Президією Верховної Ради СРСР двічі на рік.

Позачергові сесії скликаються Президією Верховної Ради СРСР за її розсудом або на вимогу однієї з союзних республік.

Стаття 47. В разі незгоди між Радою Союзу і Радою Національностей питання передається на розв'язання погоджувальної комісії, утвореної на паритетних засадах. Якщо погоджувальна комісія не приходить до згідного рішення або якщо її рішення не задовольняє одну з палат, питання розглядається вдруге в палатах. При відсутності згідного рішення двох палат, Президія Верховної Ради СРСР розпускає Верховну Раду СРСР і призначає нові вибори.

Стаття 48. Верховна Рада СРСР обирає на спільному засіданні обох палат Президію Верховної Ради СРСР у складі: голови Президії Верховної Ради СРСР, одинадцяти його заступників, секретаря Президії та 24 членів Президії.

Президія Верховної Ради СРСР підзвітна Верховній Раді СРСР у всій своїй діяльності.

Стаття 49. Президія Верховної Ради СРСР:

а) скликає сесії Верховної Ради СРСР;

б) дає тлумачення чинних законів СРСР, видає укази;

в) розпускає Верховну Раду СРСР на підставі 47 статті Конституції СРСР і призначає нові вибори;

г) провадить всенародне опитування (референдум) з своєї ініціативи або на вимогу однієї з союзних республік;

д) скасовує постанови й розпорядження Ради Народних Комісарів СРСР і Рад Народних Комісарів союзних республік в разі їх невідповідності законові;

е) в період між сесіями Верховної Ради СРСР увільняє від посади і призначає окремих Народних Комісарів СРСР за поданням голови Ради Народних Комісарів СРСР з наступним внесенням на затвердження Верховної Ради СРСР;

є) нагороджує орденами і надає почесні звання СРСР;

ж) здійснює право помилування;

з) призначає і зміняє вище командування збройних сил СРСР;

и) в період між сесіями Верховної Ради СРСР оголошує стан війни в разі воєнного нападу на СРСР або в разі необхідності виконання міжнародних договірних зобов'язань по взаємній обороні від агресії;

і) оголошує загальну і часткову мобілізацію;

ї) ратифікує міжнародні договори;

к) призначає і відкликає повноважних представників СРСР в іноземних державах;

л) приймає довірчі і відкличні грамоти акредитованих при ній дипломатичних представників іноземних держав.

Стаття 50. Рада Союзу і Рада Національностей обирають мандатні комісії, які перевіряють повноваження депутатів кожної палати.

За поданням мандатної комісії палати вирішують або визнати повноваження, або касувати вибори окремих депутатів.

Стаття 51. Верховна Рада СРСР призначає, коли вона визнає за необхідне, слідчі та ревізійні комісії з усяких питань.

Всі установи та службові особи зобов'язані виконувати вимоги цих комісій і подавати їм необхідні матеріали та документи.

Стаття 52. Депутат Верховної Ради СРСР не може бути притягнений до судової відповідальності або заарештований без згоди Верховної Ради СРСР, а в період, коли нема сесії Верховної Ради СРСР,—без згоди Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 53. По закінченні повноважень або після дострокового розпуску Верховної Ради СРСР Президія Верховної

Ради СРСР зберігає свої повноваження аж до утворення новообраною Верховною Радою СРСР нової Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 54. По закінченні повноважень або в разі дострокового розпуску Верховної Ради СРСР Президія Верховної Ради СРСР призначає нові вибори в строк не більше двох місяців з дня закінчення повноважень або розпуску Верховної Ради СРСР.

Стаття 55. Новообрана Верховна Рада СРСР скликається Президією Верховної Ради СРСР попереднього складу не пізніше, як через місяць після виборів.

Стаття 56. Верховна Рада СРСР утворює на спільному засіданні обох палат Уряд СРСР—Раду Народних Комісарів СРСР.

РОЗДІЛ IV

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 57. Найвищим органом державної влади Союзної республіки є Верховна Рада Союзної республіки.

Стаття 58. Верховна Рада Союзної республіки обирається громадянами республіки на строк чотири роки.

Норми представництва встановлюються Конституціями союзних республік.

Стаття 59. Верховна Рада Союзної республіки є єдиним законодавчим органом республіки.

Стаття 60. Верховна Рада Союзної республіки:

а) ухвалює Конституцію республіки і вносить до неї зміни у відповідності з статтею 16 Конституції СРСР;

б) затверджує Конституції автономних республік, які належать до її складу, і визначає межі їх території;

в) затверджує народногосподарський план і бюджет республіки;

г) користується правом амністії та помилування громадян, засуджених судовими органами Союзної республіки.

Стаття 61. Верховна Рада Союзної республіки обирає Президію Верховної Ради Союзної республіки в складі: голови Президії Верховної Ради Союзної республіки, його заступників, секретаря Президії і членів Президії Верховної Ради Союзної республіки.

Повноваження Президії Верховної Ради Союзної республіки визначаються Конституцією Союзної республіки.

Стаття 62. Для провадження засідань Верховна Рада Союзної республіки обирає свого голову і його заступників.

Стаття 63. Верховна Рада Союзної республіки утворює Уряд Союзної республіки—Раду Народних Комісарів Союзної республіки.

РОЗДІЛ V

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 64. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік є Рада Народних Комісарів СРСР.

Стаття 65. Рада Народних Комісарів СРСР відповідальна перед Верховною Радою СРСР і їй підзвітна, а в період між сесіями Верховної Ради—перед Президією Верховної Ради СРСР, якій підзвітна.

Стаття 66. Рада Народних Комісарів СРСР видає постанови й розпорядження на основі і на виконання чинних законів і перевіряє виконання.

Стаття 67. Постанови й розпорядження Ради Народних Комісарів СРСР обов'язкові до виконання на всій території СРСР.

Стаття 68. Рада Народних Комісарів СРСР:

а) об'єднує й спрямовує роботу загальносоюзних і союзно-республіканських Народних Комісаріатів СРСР і інших підвідомчих їй господарських і культурних установ;

б) вживає заходів по здійсненню народногосподарського плану, державного бюджету і зміцненню кредитно-грошової системи;

в) вживає заходів по забезпеченню громадського ладу, обороні інтересів держави і охороні прав громадян;

г) здійснює загальне керівництво в галузі зносин з іноземними державами;

д) визначає щорічні контингенти громадян, які підлягають призову на дійсну військову службу, керує загальним будівництвом збройних сил країни;

е) утворює, в разі необхідності, спеціальні комітети і Головні Управління при Раді Народних Комісарів СРСР у справах господарського, культурного і оборонного будівництва.

Стаття 69. Рада Народних Комісарів СРСР має право по галузях управління й господарства, віднесених до компетенції СРСР, припиняти постанови й розпорядження Рад Народних Комісарів союзних республік і скасовувати накази та інструкції Народних Комісарів СРСР.

Стаття 70. Рада Народних Комісарів СРСР утворюється Верховною Радою СРСР в складі:

Голови Ради Народних Комісарів СРСР;
Заступників голови Ради Народних Комісарів СРСР;
Голови Державної планової комісії СРСР;
Голови Комісії радянського контролю;
Народних Комісарів СРСР;
Голови Комітету заготівель;
Голови Комітету в справах мистецтв;
Голови Комітету в справах вищої школи.

Стаття 71. Уряд СРСР або Народний Комісар СРСР, до яких звернуто запит депутата Верховної Ради СРСР, зобов'язані не більше як у триденний строк дати усну або писану відповідь у відповідній палаті.

Стаття 72. Народні Комісари СРСР керують галузями державного управління, які належать до компетенції СРСР.

Стаття 73. Народні Комісари СРСР видають у межах компетенції відповідних Народних Комісаріатів накази та інструкції на підставі і на виконання чиних законів, а також постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і перевіряють їх виконання.

Стаття 74. Народні Комісаріати СРСР є або загальносоюзними або союзно-республіканськими.

Стаття 75. Загальносоюзні Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління на всій території СРСР або безпосередньо, або через призначувані ними органи.

Стаття 76. Союзно-республіканські Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління, як правило, через одноіменні Народні Комісаріати союзних республік і управляють безпосередньо лише певним обмеженим числом підприємств за списком, що затверджується Президією Верховної Ради СРСР.

Стаття 77. До загальносоюзних Народних Комісаріатів належать Народні Комісаріати:

Оборони;
Закордонних справ;
Зовнішньої торгівлі;
Шляхів;
Зв'язку;
Водного транспорту;
Важкої промисловості;
Оборонної промисловості.

Стаття 78. До союзно-республіканських Народних Комісаріатів належать Народні Комісаріати:

Харчової промисловості;
Легкої промисловості;

Лісової промисловості;
Земельних справ;
Зернових і тваринницьких радгоспів;
Фінансів;
Внутрішньої торгівлі;
Внутрішніх справ;
Юстиції;
Охорони здоров'я.

РОЗДІЛ VI

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 79. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Союзної республіки є Рада Народних Комісарів Союзної республіки.

Стаття 80. Рада Народних Комісарів Союзної республіки відповідальна перед Верховною Радою Союзної республіки і їй підзвітна, а в період між сесіями Верховної Ради Союзної республіки—перед Президією Верховної Ради Союзної республіки, якій підзвітна.

Стаття 81. Рада Народних Комісарів Союзної республіки видає постанови й розпорядження на основі і на виконання чинних законів СРСР і Союзної республіки, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і перевіряє їх виконання.

Стаття 82. Рада Народних Комісарів Союзної республіки має право припиняти постанови й розпорядження Рад Народних Комісарів автономних республік і скасовувати рішення й розпорядження виконавчих комітетів рад депутатів трудящих країв, областей і автономних областей.

Стаття 83. Рада Народних Комісарів Союзної республіки утворюється Верховною Радою Союзної республіки в складі:

Голови Ради Народних Комісарів Союзної республіки;

Заступників голови;

Голови Державної планової комісії;

Народних Комісарів:

Харчової промисловості;

Легкої промисловості;

Лісової промисловості;

Земельних справ;

Зернових і тваринницьких радгоспів;

Фінансів;

Внутрішньої торгівлі;

Внутрішніх справ;

Юстиції;

Охорони здоров'я;

Освіти;

Місцевої промисловості;

Комунального господарства;

Соціального забезпечення;

Уповноваженого Комітету заготівель;

Начальника Управління в справах мистецтв;

Уповноважених загальносоюзних Народних Комісаріатів.

Стаття 84. Народні Комісари Союзної республіки керують галузями державного управління, які належать до компетенції союзної республіки.

Стаття 85. Народні Комісари Союзної республіки видають у межах компетенції відповідних Народних Комісаріатів накази та інструкції на основі і на виконання законів СРСР та Союзної республіки, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і Союзної республіки, наказів та інструкцій союзно-республіканських Народних Комісаріатів СРСР.

Стаття 86. Народні Комісаріати Союзної республіки є союзно-республіканськими або республіканськими.

Стаття 87. Союзно-республіканські Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління,

підлягаючи як Раді Народних Комісарів Союзної республіки, так і відповідному союзно-республіканському Народному Комісаріатові СРСР.

Стаття 88. Республіканські Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління, підлягаючи безпосередньо Раді Народних Комісарів Союзної республіки.

РОЗДІЛ VII

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ АВТОНОМНИХ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 89. Найвищим органом державної влади Автономної республіки є Верховна Рада АРСР.

Стаття 90. Верховна Рада Автономної республіки обирається громадянами республіки на строк чотири роки за нормами представництва, що встановлюються Конституцією Автономної республіки.

Стаття 91. Верховна Рада Автономної республіки є єдиним законодавчим органом АРСР.

Стаття 92. Кожна Автономна республіка має свою Конституцію, яка враховує особливості Автономної республіки і побудована в цілковитій відповідності з Конституцією Союзної республіки.

Стаття 93. Верховна Рада Автономної республіки обирає Президію Верховної Ради Автономної республіки і утворює Раду Народних Комісарів Автономної республіки, згідно з своєю Конституцією.

РОЗДІЛ VIII

МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Стаття 94. Органами державної влади в краях, областях, автономних областях, округах, районах, містах, селах (станицях, хуторах, кишлаках, аулах) є Ради депутатів трудящих.

Стаття 95. Крайові, обласні, автономних областей, окружні, районні, міські, сільські (станиць, сіл, хуторів, кишлаків, аулів) Ради депутатів трудящих обираються відповідно трудящими краю, області, автономної області, округи, району, міста, села на строк два роки.

Стаття 96. Норми представництва до Рад депутатів трудящих визначаються Конституціями союзних республік.

Стаття 97. Ради депутатів трудящих керують діяльністю підлеглих їм органів управління, забезпечують охорону державного ладу, додержання законів та охорону прав громадян, керують місцевим господарським і культурним будівництвом, встановлюють місцевий бюджет.

Стаття 98. Ради депутатів трудящих ухвалюють рішення і дають розпорядження в межах прав, наданих їм законами СРСР і Союзної республіки.

Стаття 99. Виконавчими та розпорядчими органами крайових, обласних, автономних областей, окружних, районних, міських і сільських Рад депутатів трудящих є обирані ними виконавчі комітети в складі: голови, його заступників, секретаря і членів.

Стаття 100. Виконавчим і розпорядчим органом сільських Рад депутатів трудящих у невеликих селищах,

у відповідності з Конституціями союзних республік, є обирані ними голова, його заступник і секретар.

Стаття 101. Виконавчі органи Рад депутатів трудящих безпосередньо підзвітні як Раді депутатів трудящих, що їх обрала, так і виконавчому органові вищестоячої Ради депутатів трудящих.

РОЗДІЛ IX

СУД І ПРОКУРАТУРА

Стаття 102. Правосуддя в СРСР здійснюється Найвищим Судом СРСР, Найвищими Судами союзних республік, крайовими і обласними судами, судами автономних республік і автономних областей, окружними судами, спеціальними судами СРСР, що створюються за постановою Верховної Ради СРСР, народними судами.

Стаття 103. Розгляд справ у всіх судах здійснюється з участю народних засідателів, крім випадків, спеціально передбачених законом.

Стаття 104. Найвищий Суд СРСР є вищим судовим органом. На Найвищий Суд СРСР покладається нагляд за судовою діяльністю всіх судових органів СРСР і союзних республік.

Стаття 105. Найвищий Суд СРСР і спеціальні суди СРСР обираються Верховною Радою СРСР на строк п'ять років.

Стаття 106. Найвищі Суди союзних республік обираються Верховними Радами союзних республік на строк п'ять років.

Стаття 107. Найвищі Суди автономних республік обираються Верховними Радами автономних республік на строк п'ять років.

Стаття 108. Крайові й обласні суди, суди автономних областей, окружні суди обираються крайовими, обласними або окружними Радами депутатів трудящих, або радами депутатів трудящих автономних областей на строк п'ять років.

Стаття 109. Народні суди обираються громадянами району на основі загального, прямого й рівного виборчого права при таємному голосуванні—на строк три роки.

Стаття 110. Судочинство провадиться мовою союзної або автономної республіки або автономної області з забезпеченням для осіб, які не володіють цією мовою, цілковитого ознайомлення з матеріалами справи через перекладача, а також права виступати на суді рідною мовою.

Стаття 111. Розгляд справ в усіх судах СРСР відкритий, оскільки законом не передбачені винятки, з забезпеченням обвинуваченому права на оборону.

Стаття 112. Судді незалежні і підкоряються тільки законові.

Стаття 113. Вищий нагляд за точним виконанням законів усіма Народними Комісаріатами і підвідомчими їм установами, так само як окремими службовими особами, а також громадянами СРСР покладається на Прокурора СРСР.

Стаття 114. Прокурор СРСР призначається Верховною Радою СРСР на строк сім років.

Стаття 115. Республіканські, крайові, обласні прокурори, а також прокурори автономних республік і автономних областей призначаються Прокурором СРСР на строк п'ять років.

Стаття 116. Окружні, районні і міські прокурори призначаються прокурорами союзних республік з затвердження Прокурора СРСР на строк п'ять років.

Стаття 117. Органи прокуратури здійснюють свої функції незалежно від будьяких місцевих органів, підлягаючи тільки Прокуророві СРСР.

РОЗДІЛ X

ОСНОВНІ ПРАВА И ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Стаття 118. Громадяни СРСР мають право на працю, тобто право на одержання гарантованої роботи з оплатою їх праці у відповідності з її кількістю і якістю.

Право на працю забезпечується соціалістичною організацією народного господарства, неухильним зростанням продуктивних сил радянського суспільства, усуненням можливості господарських криз і ліквідацією безробіття.

Стаття 119. Громадяни СРСР мають право на відпочинок.

Право на відпочинок забезпечується скороченням робочого дня для величезної більшості робітників до 7 годин, установленням щорічних відпусток робітникам і службовцям з збереженням заробітної плати, наданням для обслуговування трудящих широкої сітки санаторіїв, будинків відпочинку, клубів.

Стаття 120. Громадяни СРСР мають право на матеріальне забезпечення в старості, а також—в разі хвороби і втрати працездатності.

Це право забезпечується широким розвитком соціального страхування робітників і службовців за рахунок держави, безплатною медичною допомогою трудящим, наданням у користування трудящим широкої сітки курортів.

Стаття 121. Громадяни СРСР мають право на освіту.

Це право забезпечується загально-обов'язковою початковою освітою, безплатністю освіти, включаючи вищу освіту, системою державних стипендій величезній більшості тих,

що вчаться у вищій школі, навчанням у школах рідною мовою, організацією на заводах, в радгоспах, машинно-тракторних станціях і колгоспах безплатного виробничого, технічного й агрономічного навчання трудящих.

Стаття 122. Жінці в СРСР надаються рівні права з чоловіком в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя.

Можливість здійснення цих прав жінок забезпечується наданням жінці рівного з чоловіком права на працю, оплату праці, відпочинок, соціальне страхування і освіту, державною охороною інтересів матері й дитини, наданням жінці при вагітності відпусток з збереженням утримання, широкою сіткою родильних будинків, дитячих ясел і садків.

Стаття 123. Рівноправність громадян СРСР, незалежно від їх національності і раси, в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя є непорушним законом.

Яке б то не було пряме чи посереднє обмеження прав або, навпаки, встановлення прямих чи посередніх переваг громадян залежно від їх расової і національної приналежності, так само як усяка проповідь расової або національної винятковості, або ненависті і зневаги — караються законом.

Стаття 124. З метою забезпечення за громадянами свободи совісті церкву в СРСР відокремлено від держави і школу від церкви. Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами.

Стаття 125. У відповідності з інтересами трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу громадянам СРСР гарантується законом:

а) свобода слова,

б) свобода друку,

в) свобода зборів і мітингів,

г) свобода вуличних походів і демонстрацій.

Ці права громадян забезпечуються наданням трудящим і їх організаціям друкарень, запасів паперу, громадських будинків, вулиць, засобів зв'язку і інших матеріальних умов, необхідних для їх здійснення.

Стаття 126. У відповідності з інтересами трудящих і з метою розвитку організаційної самодіяльності і політичної активності народних мас громадянам СРСР забезпечується право об'єднання в громадські організації: професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні й оборонні організації, культурні, технічні й наукові товариства, а найбільш активні й свідомі громадяни з лав робітничого класу і інших верств трудящих об'єднуються у Всесоюзну комуністичну партію (більшовиків), яка є передовим загоном трудящих в їх боротьбі за зміцнення і розвиток соціалістичного ладу і являє собою керівне ядро всіх організацій трудящих, як громадських, так і державних.

Стаття 127. Громадянам СРСР забезпечується недоторканість особи. Ніхто не може бути заарештований інакше як за постановою суду або з санкції прокурора.

Стаття 128. Недоторканість житла громадян і тайна листування охороняються законом.

Стаття 129. СРСР надає право притулку іноземним громадянам, що переслідуються за оборону інтересів трудящих, або наукову діяльність, або національно-визвольну боротьбу.

Стаття 130. Кожний громадянин СРСР зобов'язаний додержувати Конституції Союзу Радянських Соціалістичних Республік, виконувати закони, додержувати дисципліни праці, чесно ставитися до громадського обов'язку, поважати правила соціалістичного співжиття.

Стаття 131. Кожний громадянин СРСР зобов'язаний берегти і зміцнювати суспільну, соціалістичну власність, як священну і недоторкану основу радянського ладу, як джерело багатства і могутності батьківщини, як джерело заможного і культурного життя всіх трудящих.

Особи, що роблять замах на суспільну, соціалістичну власність, є ворогами народу.

Стаття 132. Загальний військовий обов'язок є законом. Військова служба в Робітничо-Селянській Червоній Армії є почесний обов'язок громадян СРСР.

Стаття 133. Захист батьківщини є священний обов'язок кожного громадянина СРСР. Зрада батьківщини: порушення присяги, перехід на бік ворога, заподіяння шкоди воєнній моці держави, шпигунство—караються за всією суворістю закону, як найтяжчий злочин.

РОЗДІЛ XI

ВИБОРЧА СИСТЕМА

Стаття 134. Вибори депутатів до всіх Рад депутатів трудящих: Верховної Ради СРСР, Верховних Рад союзних республік, крайових та обласних Рад депутатів трудящих, Верховних Рад автономних республік, Рад депутатів трудящих автономних областей, окружних, районних, міських та сільських (станиці, села, хутора, кишлака, аула) Рад депутатів трудящих,—провадяться виборцями на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Стаття 135. Вибори депутатів є загальними: всі громадяни СРСР, які досягли 18 років, незалежно від расової і національної приналежності, віросповідання, освітнього цензу, осілості, соціального походження, майнового стану та минулої діяльності, мають право брати участь у виборах депутатів і бути обраними, за винятком божевільних і осіб, засуджених судом з позбавленням виборчих прав.

Стаття 136. Вибори депутатів є рівними: кожний громадянин має один голос; всі громадяни беруть участь у виборах на рівних засадах.

Стаття 137. Жінки користуються правом обирати і бути обраними нарівні з чоловіками.

Стаття 138. Громадяни, які перебувають у лавах Червоної Армії, користуються правом обирати і бути обраними нарівні з усіма громадянами.

Стаття 139. Вибори депутатів є прямими: вибори до всіх Рад депутатів трудящих, починаючи від сільської та міської Ради депутатів трудящих аж до Верховної Ради СРСР, провадяться громадянами безпосередньо шляхом прямих виборів.

Стаття 140. Голосування при виборах депутатів є таємним.

Стаття 141. Кандидати при виборах виставляються по виборчих округах.

Право виставлення кандидатів забезпечується за громадськими організаціями й товариствами трудящих: комуністичними партійними організаціями, професійними спілками, кооперативами, організаціями молоді, культурними товариствами.

Стаття 142. Кожний депутат зобов'язаний звітувати перед виборцями в своїй роботі і в роботі Ради депутатів трудящих і може бути в усякий час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку.

РОЗДІЛ XII

ГЕРБ, ПРАПОР, СТОЛИЦЯ

Стаття 143. Державний герб Союзу Радянських Соціалістичних Республік складається з серпа і молота на

земній кулі, зображеній в промінях сонця і облямованій колоссям, з написом мовами союзних республік: «Пролетарі всіх країн, єднайтесь!». Наверху герба міститься п'ятикутна зірка.

Стаття 144. Державний прапор Союзу Радянських Соціалістичних Республік складається з червоного полотнища, з зображенням у його верхньому кутку коло древка золотих серпа й молота і над ними червоної п'ятикутної зірки, облямованої золотою торочкою. Відношення ширини до довжини 1:2.

Стаття 145. Столицею Союзу Радянських Соціалістичних Республік є місто Москва.

РОЗДІЛ XIII

ПОРЯДОК ЗМІНИ КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 146. Зміна Конституції СРСР провадиться лише за рішенням Верховної Ради СРСР, ухваленим більшістю не менше $^{2}/_{3}$ голосів у кожній з її палат.

Москва, Кремль.
5 грудня 1936 р.

КАНСТЫТУЦЫЯ

(АСНОЎНЫ ЗАКОН)

САЮЗА

СОВЕЦКІХ

СОЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ

РЭСПУБЛІК

РАЗДЗЕЛ І

ГРАМАДСКІ ЛАД (УСТРОЙСТВА)

Артыкул 1. Саюз Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік ёсць соцыялістычная дзяржава рабочых і сялян.

Артыкул 2. Палітычную аснову СССР складаюць Советы дэпутатаў працоўных, якія выраслі і ўзмацніліся ў выніку звяржэння ўлады памешчыкаў і капіталістаў і заваявання дыктатуры пролетарыята.

Артыкул 3. Уся ўлада ў СССР належыць працоўным горада і вёскі ў асобе Советаў дэпутатаў працоўных.

Артыкул 4. Эканамічную аснову СССР складаюць соцыялістычная сістэма гаспадаркі і соцыялістычная ўласнасць на прылады і сродкі вытворчасці, якія ўмацаваліся ў выніку ліквідацыі капіталістычнай сістэмы гаспадаркі, адмены прыватнай уласнасці на прылады і сродкі вытворчасці і знішчэння эксплаатацыі чалавека чалавекам.

Артыкул 5. Соцыялістычная ўласнасць у СССР мае або форму дзяржаўнай уласнасці (усенародны здабытак), або форму кааператыўна-калгаснай уласнасці (уласнасць паасобных калгасаў, уласнасць кааператыўных аб'яднанняў).

Артыкул 6. Зямля, яе нетры, воды, лясы, заводы, фабрыкі, шахты, руднікі, чыгуначны, водны і паветраны

транспарт, банкі, сродкі сувязі, арганізаваныя дзяржавай буйныя сельскагаспадарчыя прадпрыемствы (соўгасы, машынатрактарныя станцыі і т. п.), а таксама комунальныя прадпрыемствы і асноўны жыллёвы фонд у гарадах і прамысловых пунктах з'яўляюцца дзяржаўнай уласнасцю, гэта значыць усенародным здабыткам.

Артыкул 7. Грамадскія прадпрыемствы ў калгасах і кааператыўных арганізацыях з іх жывым і мёртвым інвентаром, прадукцыя, якая вырабляецца калгасамі і кааператыўнымі арганізацыямі, таксама як іх грамадскія будынкі складаюць грамадскую, соцыялістычную ўласнасць калгасаў і кааператыўных арганізацый.

Кожны калгасны двор, апрача асноўнага прыбытку ад грамадскай калгаснай гаспадаркі, мае ў асабістым карыстанні невялікі прысядзібны ўчастак зямлі і ў асабістай уласнасці падсобную гаспадарку на прысядзібным участку, жылы дом, прадукцыйную жывёлу, птушак і дробны сельскагаспадарчы інвентар—згодна статута сельскагаспадарчай арцелі.

Артыкул 8. Зямля, якая займаецца калгасамі, замацоўваецца за імі ў бясплатнае і бестэрміновае карыстанне, гэта значыць навечна.

Артыкул 9. Побач з соцыялістычнай сістэмай гаспадаркі, якая з'яўляецца пануючай формай гаспадаркі ў СССР, дапускаецца законам дробная прыватная гаспадарка аднаасобных сялян і саматужнікаў, якая аснована на асабістай працы і выключае эксплаатацыю чужой працы.

Артыкул 10. Права асабістай уласнасці грамадзян на іх працоўныя прыбыткі і зберажэнні, на жылы дом і падсобную хатнюю гаспадарку, на прадметы хатняй гаспадаркі і ўжытку, на прадметы асабістага спажывання і выгоды, таксама як права наследвання асабістай уласнасці грамадзян—ахоўваюцца законам.

Артыкул 11. Гаспадарчае жыццё СССР вызначаецца і накіроўваецца дзяржаўным народна-гаспадарчым планам у інтарэсах павелічэння грамадскага багацця, няўхільнага ўздыму матэрыяльнага і культурнага ўзроўню працоўных, умацавання незалежнасці СССР і ўзмацнення яго абароназдольнасці.

Артыкул 12. Праца ў СССР з'яўляецца абавязкам і справай гонару кожнага здольнага да працы грамадзяніна па прынцыпу: «хто не працуе, той не есць».

У СССР ажыццяўляецца прынцып сацыялізма: «ад кожнага па яго здольнасці, кожнаму—па яго працы».

РАЗДЗЕЛ II

ДЗЯРЖАЎНЫ ЛАД (УСТРОЙСТВА)

Артыкул 13. Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік ёсць саюзная дзяржава, утвораная на аснове дабравольнага аб'яднання роўнапраўных Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік:

Расійскай Савецкай Федэратыўнай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Украінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Азербайджанскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Грузінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Армянскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Туркменскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Узбекскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Таджыкскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Казахскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Кіргізскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Артыкул 14. Веданню Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік у асобе яго вышэйшых органаў улады і органаў дзяржаўнага кіравання падлягаюць:

а) прадстаўніцтва Саюза ў міжнародных зносінах, заключэнне і ратыфікацыя дагавораў з іншымі дзяржавамі;

б) пытанні вайны і міру;

в) прыняцце ў склад СССР новых рэспублік;

г) кантроль за выкананнем Канстытуцыі СССР і забяспечанне адпаведнасці Канстытуцый саюзных рэспублік з Канстытуцыяй СССР;

д) зацверджанне змен граніц паміж саюзнымі рэспублікамі;

е) зацверджанне ўтварэння новых краёў і абласцей, а таксама новых аўтаномных рэспублік у складзе саюзных рэспублік;

ж) арганізацыя абароны СССР і кіраўніцтва ўсімі ўзброенымі сіламі СССР;

з) замежны гандаль на аснове дзяржаўнай манаполіі;

і) ахова дзяржаўнай бяспечнасці;

к) устанаўленне народна-гаспадарчых планаў СССР;

л) зацверджанне адзінага дзяржаўнага бюджэту СССР, а таксама падаткаў і прыбыткаў, якія паступаюць на ўтварэнне бюджэтаў саюзнага, рэспубліканскіх і мясцовых;

м) кіраванне банкамі, прамысловымі і сельскагаспадарчымі ўстановамі і прадпрыемствамі, а таксама гандлёвымі прадпрыемствамі—агульнасаюзнага значэння;

н) кіраванне транспартам і сувяззю;

о) кіраўніцтва грашовай і крэдытнай сістэмай;

п) арганізацыя дзяржаўнага страхавання;

р) заключэнне і прадастаўленне пазык;

с) устанаўленне асноўных пачаткаў землекарыстання, а таксама карыстання нетрамі, лясамі і водамі;

т) устанаўленне асноўных пачаткаў у галіне асветы і аховы здароўя;

у) арганізацыя адзінай сістэмы народна-гаспадарчага ўчоту;

ф) устанаўленне асноў законадаўства аб працы;

х) законадаўства аб судабудаўніцтве і судавядзенні; крымінальны і грамадзянскі кодэксы;

ц) законы аб саюзным грамадзянстве; законы аб правах грамадзян іншых краін;

ч) выданне агульнасаюзных актаў аб амністыі.

Артыкул 15. Суверэнітэт саюзных рэспублік абмежаваны толькі ў межах, паказаных у артыкуле 14 Канстытуцыі СССР. Па-за гэтымі межамі кожная Саюзная рэспубліка ажыццяўляе дзяржаўную ўладу самастойна. СССР ахоўвае суверэнныя правы саюзных рэспублік.

Артыкул 16. Кожная Саюзная рэспубліка мае сваю Канстытуцыю, якая ўлічвае асаблівасці рэспублікі і пабудавана ў поўнай адпаведнасці з Канстытуцыяй СССР.

Артыкул 17. За кожнай Саюзнай рэспублікай захоўваецца права свабоднага выхаду з СССР.

Артыкул 18. Тэрыторыя саюзных рэспублік не можа быць зменена без іх згоды.

Артыкул 19. Законы СССР маюць аднолькавую сілу на тэрыторыі ўсіх саюзных рэспублік.

Артыкул 20. У выпадку разыходжання закона Саюзнай рэспублікі з законам агульнасаюзным, дзейнічае агульнасаюзны закон.

Артыкул 21. Для грамадзян СССР устанаўляецца адзінае саюзнае грамадзянства.

Кожны грамадзянін Саюзнай рэспублікі з'яўляецца грамадзянінам СССР.

Артыкул 22. Расійская Совецкая Федэратыўная Сацыялістычная Рэспубліка складаецца з краёў: Азова-Чарнаморскага, Далёка-Ўсходняга, Заходне-Сібірскага, Краснаярскага, Паўночна-Каўказскага; абласцей: Варонежскай, Усходне-Сібірскай, Горкаўскай, Заходняй, Іванаўскай, Калінінскай, Кіраўскай, Куйбышэўскай, Курскай, Ленінградскай, Маскоўскай, Омскай, Орэнбургскай, Саратаўскай, Свердлоўскай, Паўночнай, Сталінградскай, Чэлябінскай, Яраслаўскай; аўтаномных совецкіх сацыялістычных рэспублік: Татарскай, Башкірскай, Дагестанскай, Бурат-Мангольскай, Кабардзіна-Балкарскай, Калмыцкай, Карэльскай, Комі, Крымскай, Марыйскай, Мардоўскай, Немцаў Паволжа, Паўночна-Осецінскай, Удмурцкай, Чэчэна-Інгушскай, Чувашскай, Якуцкай; аўтаномных абласцей: Адыгейскай, Яўрэйскай, Карачаеўскай, Ойроцкай, Хакаскай, Чэркескай.

Артыкул 23. Украінская Совецкая Сацыялістычная Рэспубліка складаецца з абласцей: Вінніцкай, Днепрапятроўскай, Данецкай, Кіеўскай, Одэскай, Харкаўскай, Чэрнігаўскай і Малдаўскай Аўтаномнай Совецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Артыкул 24. У Азербайджанскай Совецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзяцца (састаяць) Нахічэванская Аўтаномная Совецкая Сацыялістычная Рэспубліка і Нагорна-Карабахская аўтаномная вобласць.

Артыкул 25. У Грузінскай Совецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзяцца (састаяць) Абхазская АССР, Аджарская АССР, Паўднёва-Асецінская аўтаномная вобласць.

Артыкул 26. У Узбекскай Совецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзіцца (састаіць) Кара-Калпакская АССР.

Артыкул 27. У Таджыкскай Совецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзіцца (састаіць) Горна-Бадахшанская аўтаномная вобласць.

Артыкул 28. Казахская Совецкая Сацыялістычная Рэспубліка складаецца з абласцей: Акцюбінскай, Алма-Ацінскай, Усходне-Казахстанскай, Заходне-Казахстанскай, Карагандзінскай, Кустанайскай, Паўночна-Казахстанскай, Паўднёва-Казахстанскай.

Артыкул 29. Армянская ССР, Беларуская ССР, Туркменская ССР і Кіргізская ССР не маюць у сваім складзе аўтаномных рэспублік, таксама як краёў і абласцей.

РАЗДЗЕЛ III

ВЫШЭЙШЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ САЮЗА СОВЕЦКІХ СОЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 30. Вышэйшым органам дзяржаўнай улады СССР з'яўляецца Вярхоўны Совет СССР.

Артыкул 31. Вярхоўны Совет СССР ажыццяўляе ўсе правы, прысвоеныя Саюзу Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік згодна артыкула 14 Канстытуцыі, паколькі яны не ўваходзяць, па Канстытуцыі, у кампетэнцыю падсправаздачных Вярхоўнаму Совету СССР органаў СССР: Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР, Совета Народных Камісараў СССР і Народных Камісарыятаў СССР.

Артыкул 32. Законадаўчая ўлада СССР ажыццяўляецца выключна Вярхоўным Советам СССР.

Артыкул 33. Вярхоўны Совет СССР складаецца з двух палат: Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей.

Артыкул 34. Совет Саюза абіраецца грамадзянамі СССР па выбарчых акругах па норме: адзін дэпутат на 300 тысяч насельніцтва.

Артыкул 35. Совет Нацыянальнасцей абіраецца грамадзянамі СССР па саюзных і аўтаномных рэспубліках, аўтаномных абласцях і нацыянальных акругах па норме: па 25 дэпутатаў ад кожнай саюзнай рэспублікі, па 11 дэпутатаў ад кожнай аўтаномнай рэспублікі, па 5 дэпутатаў ад кожнай аўтаномнай вобласці і па аднаму дэпутату ад кожнай нацыянальнай акругі.

Артыкул 36. Вярхоўны Совет СССР абіраецца тэрмінам на чатыры гады.

Артыкул 37. Абедзве палаты Вярхоўнага Совета СССР: Совет Саюза і Совет Нацыянальнасцей роўнапраўны.

Артыкул 38. Совету Саюза і Совету Нацыянальнасцей у аднолькавай меры належыць законадаўчая ініцыятыва.

Артыкул 39. Закон лічыцца зацверджаным, калі ён прыняты абодвума палатамі Вярхоўнага Совета СССР простай большасцю кожнай.

Артыкул 40. Законы, прынятыя Вярхоўным Советам СССР, публікуюцца на мовах саюзных рэспублік за подпісамі старшыні і сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 41. Сесіі Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей пачынаюцца і заканчваюцца адначасова.

Артыкул 42. Совет Саюза абірае старшыню Совета Саюза і двух яго намеснікаў.

Артыкул 43. Совет Нацыянальнасцей абірае старшыню Совета Нацыянальнасцей і двух яго намеснікаў.

Артыкул 44. Старшыні Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей кіруюць пасяджэннямі адпаведных палат і загадваюць іх унутраным распарадкам.

Артыкул 45. Сумесныя пасяджэнні абодвух палат Вярхоўнага Совета СССР вядуць па чарзе старшыні Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей.

Артыкул 46. Сесіі Вярхоўнага Совета СССР склікаюцца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР два разы ў год.

Нечарговыя сесіі склікаюцца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР па яго погляду ці па патрабаванню адной з саюзных рэспублік.

Артыкул 47. У выпадку рознагалосся паміж Советам Саюза і Советам Нацыянальнасцей пытанне перадаецца на вырашэнне камісіі па ўзгадненню, утворанай на парытэтных пачатках. Калі камісія па ўзгадненню не прыходзіць да згоднага рашэння або калі яе рашэнне не задавальняе адну з палат, пытанне разглядаецца другі раз у палатах. Пры адсутнасці згоднага рашэння двух палат, Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР распускае Вярхоўны Совет СССР і назначае новыя выбары.

Артыкул 48. Вярхоўны Совет СССР абірае на сумесным пасяджэнні абодвух палат Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР у складзе: старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР, адзінаццаці яго намеснікаў, сакратара Прэзідыума і 24 членаў Прэзідыума.

Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР падсправаздачны Вярхоўнаму Совету СССР ва ўсёй сваёй дзейнасці.

Артыкул 49. Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР:

а) склікае сесіі Вярхоўнага Совета СССР;

б) дае тлумачэнне дзейнічаючых законаў СССР, выдае ўказы;

в) распускае Вярхоўны Совет СССР на падставе 47 артыкула Канстытуцыі СССР і назначае новыя выбары;

г) праводзіць усенароднае апытанне (рэферэндум) па сваёй ініцыятыве або па патрабаванню адной з саюзных рэспублік;

д) адмяняе пастановы і распараджэнні Совета Народных Камісараў СССР і Советаў Народных Камісараў саюзных рэспублік у выпадку, калі яны не адпавядаюць закону;

е) у перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета СССР вызваляе ад пасады і прызначае асобных Народных Камісараў СССР па прадстаўленню старшыні Совета Народных Камісараў СССР з наступным унясеннем на зацвярджанне Вярхоўнага Совета СССР;

ж) узнагароджвае ордэнамі і надае ганаровыя званні СССР;

з) ажыццяўляе права памілавання;

і) назначае і змяняе вышэйшае камандаванне ўзброеных сіл СССР;

к) у перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета СССР абвяшчае становішча вайны ў выпадку ваеннага нападу на СССР або ў выпадку неабходнасці выканання міжнародных дагаворных абавязацельстваў па ўзаемнай абароне ад агрэсіі;

л) абвяшчае агульную і частковую мабілізацыю;

м) ратыфікуе міжнародныя дагаворы;

н) назначае і адклікае паўнамоцных прадстаўнікоў СССР у замежных дзяржавах;

о) прымае верыцельныя і адзыўныя граматы акрэдытаваных пры ім дыпламатычных прадстаўнікоў замежных дзяржаў.

Артыкул 50. Совет Саюза і Совет Нацыяльнасцей абіраюць мандатныя камісіі, якія правяраюць паўнамоцтвы дэпутатаў кожнай палаты.

Па прадстаўленню мандатнай камісіі палаты рашаюць або прызнаць паўнамоцтвы, або касіраваць выбары паасобных дэпутатаў.

Артыкул 51. Вярхоўны Совет СССР назначае, калі ён палічыць неабходным, следчыя і рэвізійныя камісіі па любому пытанню.

Усе ўстановы і службовыя асобы абавязаны выконваць

патрабаванні гэтых камісій і прадстаўляць ім неабходныя матэрыялы і дакументы.

Артыкул 52. Дэпутат Вярхоўнага Совета СССР не можа быць прыцягнут да судовай адказнасці або арыштаваны без згоды Вярхоўнага Совета СССР, а ў перыяд, калі няма сесіі Вярхоўнага Совета СССР,—без згоды Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 53. Па сканчэнні паўнамоцтваў або пасля датэрміновага роспуску Вярхоўнага Совета СССР Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР захоўвае свае паўнамоцтвы аж да ўтварэння новаабраным Вярхоўным Советам СССР новага Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 54. Па сканчэнні паўнамоцтваў або ў выпадку датэрміновага роспуску Вярхоўнага Совета СССР Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР назначае новыя выбары ў тэрмін не больш двух месяцаў з дня сканчэння паўнамоцтваў або роспуску Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 55. Новаабраны Вярхоўны Совет СССР склікаецца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР ранейшага складу не пазней, як праз месяц пасля выбараў.

Артыкул 56. Вярхоўны Совет СССР утварае на сумесным пасяджэнні абодвух палат Урад СССР—Совет Народных Камісараў СССР.

РАЗДЗЕЛ IV

ВЫШЭЙШЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ САЮЗНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 57. Вышэйшым органам дзяржаўнай улады Саюзнай рэспублікі з'яўляецца Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 58. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі абіраецца грамадзянамі рэспублікі тэрмінам на чатыры гады.

Нормы прадстаўніцтва ўстанаўляюцца Канстытуцыямі саюзных рэспублік.

Артыкул 59. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі з'яўляецца адзіным законадаўчым органам рэспублікі.

Артыкул 60. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі:

а) прымае Канстытуцыю рэспублікі і ўносіць у яе змены ў адпаведнасці з артыкулам 16 Канстытуцыі СССР;

б) зацвярджае Канстытуцыі аўтаномных рэспублік, якія знаходзяцца ў яе складзе, і вызначае граніцы іх тэрыторыі;

в) зацвярджае народна-гаспадарчы план і бюджэт рэспублікі;

г) карыстаецца правам амністыі і памілавання грамадзян, асуджаных судовымі органамі Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 61. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі абірае Прэзідыум Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі ў складзе: старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі, яго намеснікаў, сакратара Прэзідыума і членаў Прэзідыума Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі.

Паўнамоцтвы Прэзідыума Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі вызначаюцца Канстытуцыяй Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 62. Для вядзення пасяджэнняў Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі абірае свайго старшыню і яго намеснікаў.

Артыкул 63. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі ўтварае Ўрад Саюзнай рэспублікі—Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі.

РАЗДЗЕЛ V

ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАГА КІРАВАННЯ САЮЗА СОВЕЦКІХ СОЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 64. Вышэйшым выканаўчым і распарадчым органам дзяржаўнай улады Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік з'яўляецца Совет Народных Камісараў СССР.

Артыкул 65. Совет Народных Камісараў СССР адказны перад Вярхоўным Советам СССР і яму падсправаздачны, а ў перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета—перад Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР, якому падсправаздачны.

Артыкул 66. Совет Народных Камісараў СССР выдае пастановы і распараджэнні на аснове і ў выкананне дзейнічаючых законаў і правярае выкананне.

Артыкул 67. Пастановы і распараджэнні Совета Народных Камісараў СССР абавязковы да выканання на ўсёй тэрыторыі СССР.

Артыкул 68. Совет Народных Камісараў СССР:

а) яднае і накіроўвае работу агульнасаюзных і саюзна-рэспубліканскіх Народных Камісарыятаў СССР і іншых падпарадкаваных яму гаспадарчых і культурных устаноў;

б) прымае меры па ажыццяўленню народна-гаспадарчага плана, дзяржаўнага бюджэту і ўмацаванню крэдытна-грашовай сістэмы;

в) прымае меры па забяспечанню грамадскага парадку, абароне інтарэсаў дзяржавы і ахове правоў грамадзян;

г) ажыццяўляе агульнае кіраўніцтва ў галіне зносін з замежнымі дзяржавамі;

д) вызначае штогадовыя кантынгенты грамадзян, якія падлягаюць прызыву на сапраўдную вайсковую службу, кіруе агульным будаўніцтвам узброеных сіл краіны;

е) утварае, у выпадку неабходнасці, спецыяльныя камітэты і Галоўныя Кіраўніцтвы пры Совеце Народных Камісараў СССР па справах гаспадарчага, культурнага і абароннага будаўніцтва.

Артыкул 69. Совет Народных Камісараў СССР мае права па галінах кіравання і гаспадаркі, аднесеных да кампетэнцыі СССР, прыпыняць пастановы і распараджэнні Советаў Народных Камісараў саюзных рэспублік і адмяняць загады і інструкцыі Народных Камісараў СССР.

Артыкул 70. Совет Народных Камісараў СССР утвараецца Вярхоўным Советам СССР у складзе:

Старшыні Совета Народных Камісараў СССР;

Намеснікаў старшыні Совета Народных Камісараў СССР;

Старшыні Дзяржаўнай планавай камісіі СССР;

Старшыні Камісіі совецкага кантролю;

Народных Камісараў СССР;

Старшыні Камітэта загатовак;

Старшыні Камітэта па справах мастацтваў;

Старшыні Камітэта па справах вышэйшай школы.

Артыкул 71. Урад СССР або Народны Камісар СССР, да якіх звернута запытанне дэпутата Вярхоўнага Совета СССР, абавязаны не больш як у трохдзённы тэрмін даць вусны або пісьмовы адказ у адпаведнай палаце.

Артыкул 72. Народныя Камісары СССР кіруюць галінамі дзяржаўнага кіравання, якія ўваходзяць у кампетэнцыю СССР.

Артыкул 73. Народныя Камісары СССР выдаюць у межах кампетэнцыі адпаведных Народных Камісарыятаў загады і інструкцыі на падставе і ў выкананне дзейнічаючых законаў, а таксама пастаноў і распараджэнняў Совета Народных Камісараў СССР і правяраюць іх выкананне.

Артыкул 74. Народныя Камісарыяты СССР з'яўляюцца або агульнасаюзнымі або саюзна-рэспубліканскімі.

Артыкул 75. Агульнасаюзныя Народныя Камісарыяты

кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання на ўсёй тэрыторыі СССР або непасрэдна або праз органы, якія імі назначаюцца.

Артыкул 76. Саюзна-рэспубліканскія Народныя Камісарыяты кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання, як правіла, праз аднайменныя Народныя Камісарыяты саюзных рэспублік і кіруюць непасрэдна толькі пэўнай абмежаванай колькасцю прадпрыемстваў па спісу, які зацвярджаецца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 77. Да агульнасаюзных Народных Камісарыятаў адносяцца Народныя Камісарыяты:

Абароны;
Замежных спраў;
Замежнага гандлю;
Шляхоў зносін;
Сувязі;
Воднага транспарта;
Цяжкай прамысловасці;
Абароннай прамысловасці.

Артыкул 78. Да саюзна-рэспубліканскіх Народных Камісарыятаў адносяцца Народныя Камісарыяты:

Харчовай прамысловасці;
Лёгкай прамысловасці;
Лясной прамысловасці;
Земляробства;
Зернавых і жывёлагадоўчых соўгасаў;
Фінансаў;
Унутранага гандлю;
Унутраных спраў;
Юстыцыі;
Аховы здароўя.

РАЗДЗЕЛ VI

ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАГА КІРАВАННЯ САЮЗНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 79. Вышэйшым выканаўчым і распарадчым органам дзяржаўнай улады Саюзнай рэспублікі з'яўляецца Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 80. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі адказны перад Вярхоўным Советам Саюзнай рэспублікі і яму падсправаздачны, а ў перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі—перад Прэзідыумам Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі, якому падсправаздачны.

Артыкул 81. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі выдае пастановы і распараджэнні на аснове і ў выкананне дзейнічаючых законаў СССР і Саюзнай рэспублікі, пастаноў і распараджэнняў Совета Народных Камісараў СССР і правярае іх выкананне.

Артыкул 82. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі мае права прыпыняць пастановы і распараджэнні Советаў Народных Камісараў аўтаномных рэспублік і адмяняць рашэнні і распараджэнні выканаўчых камітэтаў советаў дэпутатаў працоўных краёў, абласцей і аўтаномных абласцей.

Артыкул 83. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі ўтвараецца Вярхоўным Советам Саюзнай рэспублікі ў складзе:

Старшыні Совета Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі;

Намеснікаў старшыні;

Старшыні Дзяржаўнай планавай камісіі;
Народных камісараў:
Харчовай прамысловасці;
Лёгкай прамысловасці;
Лясной прамысловасці;
Земляробства;
Зернавых і жывёлагадоўчых соўгасаў;
Фінансаў;
Унутранага гандлю;
Унутраных спраў;
Юстыцыі;
Аховы здароўя;
Асветы;
Мясцовай прамысловасці;
Комунальнай гаспадаркі;
Соцыяльнага забяспечання;
Упаўнаважанага Камітэта загатовак;
Начальніка Кіраўніцтва па справах мастацтваў;
Упаўнаважаных агульнасаюзных Народных Камісарыятаў.

Артыкул 84. Народныя Камісары Саюзнай рэспублікі кіруюць галінамі дзяржаўнага кіравання, якія ўваходзяць у кампетэнцыю Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 85. Народныя Камісары Саюзнай рэспублікі выдаюць у межах кампетэнцыі адпаведных Народных Камісарыятаў загады і інструкцыі на падставе і ў выкананне законаў СССР і Саюзнай рэспублікі, пастаноў і распараджэнняў Совета Народных Камісараў СССР і Саюзнай рэспублікі, загадаў і інструкцый саюзна-рэспубліканскіх Народных Камісарыятаў СССР.

Артыкул 86. Народныя Камісарыяты Саюзнай рэспублікі з'яўляюцца саюзна-рэспубліканскімі або рэспубліканскімі.

Артыкул 87. Саюзна-рэспубліканскія Народныя Камісарыяты кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання, падпарадкуючыся як Совету Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі, так і адпаведнаму саюзна-рэспубліканскаму Народнаму Камісарыяту СССР.

Артыкул 88. Рэспубліканскія Народныя Камісарыяты кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання, падпарадкуючыся непасрэдна Совету Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі.

РАЗДЗЕЛ VII

ВЫШЭЙШЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ АЎТАНОМНЫХ СОВЕЦКІХ СОЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 89. Вышэйшым органам дзяржаўнай улады Аўтаномнай рэспублікі з'яўляецца Вярхоўны Совет АССР.

Артыкул 90. Вярхоўны Совет Аўтаномнай рэспублікі абіраецца грамадзянамі рэспублікі тэрмінам на чатыры гады па нормах прадстаўніцтва, якія ўстанаўляюцца Канстытуцыяй Аўтаномнай рэспублікі.

Артыкул 91. Вярхоўны Совет Аўтаномнай рэспублікі з'яўляецца адзіным законадаўчым органам АССР.

Артыкул 92. Кожная Аўтаномная рэспубліка мае сваю Канстытуцыю, якая ўлічвае асаблівасці Аўтаномнай рэспублікі і пабудавана ў поўнай адпаведнасці з Канстытуцыяй Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 93. Вярхоўны Совет Аўтаномнай рэспублікі абірае Прэзідыум Вярхоўнага Совета Аўтаномнай рэспублікі і ўтварае Совет Народных Камісараў Аўтаномнай рэспублікі, згодна сваёй Канстытуцыі.

РАЗДЗЕЛ VIII

МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ

Артыкул 94. Органамі дзяржаўнай улады ў краях, абласцях, аўтаномных абласцях, акругах, раёнах, гарадах, сёлах (станіцах, вёсках, хутарах, кішлаках, аулах) з'яўляюцца Советы дэпутатаў працоўных.

Артыкул 95. Краявыя, абласныя, аўтаномных абласцей, акруговыя, раённыя, гарадскія, сельскія (станіц, вёсак, хутароў, кішлакоў, аулаў) Советы дэпутатаў працоўных абіраюцца адпаведна працоўнымі края, вобласці, аўтаномнай вобласці, акругі, раёна, горада, сяла тэрмінам на два гады.

Артыкул 96. Нормы прадстаўніцтва ў Советы дэпутатаў працоўных вызначаюцца Канстытуцыямі саюзных рэспублік.

Артыкул 97. Советы дэпутатаў працоўных кіруюць дзейнасцю падпарадкаваных ім органаў кіравання, забяспечваюць ахову дзяржаўнага парадку, выкананне законаў і ахову правоў грамадзян, кіруюць мясцовым гаспадарчым і культурным будаўніцтвам, устанаўляюць мясцовы бюджэт.

Артыкул 98. Советы дэпутатаў працоўных прымаюць рашэнні і даюць распараджэнні ў межах правоў, якія ім належаць па законах СССР і Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 99. Выканаўчымі і распарадчымі органамі краявых, абласных, аўтаномных абласцей, акруговых, раённых, гарадскіх і сельскіх Советаў дэпутатаў працоўных з'яўляюцца выканаўчыя камітэты, якія абіраюцца імі ў складзе: старшыні, яго намеснікаў, сакратара і членаў.

Артыкул 100. Выканаўчым і распарадчым органам сель-

скіх Советаў дэпутатаў працоўных у невялікіх паселішчах, у адпаведнасці з Канстытуцыямі саюзных рэспублік, з'яўляюцца старшыня, яго намеснік і сакратар, якія абіраюцца імі.

Артыкул 101. Выканаўчыя органы Советаў дэпутатаў працоўных непасрэдна падсправаздачны як Совету дэпутатаў працоўных, які іх абраў, так і выканаўчаму органу вышэйстаячага Совета дэпутатаў працоўных.

РАЗДЗЕЛ IX

СУД І ПРАКУРАТУРА

Артыкул 102. Правасуддзе ў СССР ажыццяўляецца Вярхоўным Судом СССР, Вярхоўнымі Судамі саюзных рэспублік, краявымі і абласнымі судамі, судамі аўтаномных рэспублік і аўтаномных абласцей, акруговымі судамі, спецыяльнымі судамі СССР, якія ствараюцца па пастанове Вярхоўнага Совета СССР, народнымі судамі.

Артыкул 103. Разгляд спраў ва ўсіх судах ажыццяўляецца з удзелам народных засядацеляў, апрача выпадкаў, спецыяльна прадугледжаных законам.

Артыкул 104. Вярхоўны Суд СССР з'яўляецца вышэйшым судовым органам. На Вярхоўны Суд СССР ускладаецца нагляд за судовай дзейнасцю ўсіх судовых органаў СССР і саюзных рэспублік.

Артыкул 105. Вярхоўны Суд СССР і спецыяльныя суды СССР абіраюцца Вярхоўным Советам СССР тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 106. Вярхоўныя Суды саюзных рэспублік абіраюцца Вярхоўнымі Советамі саюзных рэспублік тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 107. Вярхоўныя Суды аўтаномных рэспублік абіраюцца Вярхоўнымі Советамі аўтаномных рэспублік тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 108. Краявыя і абласныя суды, суды аўтаномных абласцей, акруговыя суды абіраюцца краявымі, абласнымі або акруговымі Советамі дэпутатаў працоўных або Советамі дэпутатаў працоўных аўтаномных абласцей тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 109. Народныя суды абіраюцца грамадзянамі раёна на аснове ўсеагульнага, прамога і роўнага выбарчага права пры тайным галасаванні — тэрмінам на тры гады.

Артыкул 110. Судавядзенне праводзіцца на мове саюзнай або аўтаномнай рэспублікі або аўтаномнай вобласці з забяспечаннем для асоб, якія не ўладаюць гэтай мовай, поўнага азнаямлення з матэрыяламі справы праз перакладчыка, а таксама права выступаць на судзе на роднай мове.

Артыкул 111. Разгляд спраў ва ўсіх судах СССР адкрыты, паколькі законам не прадугледжаны выключэнні, з забяспечаннем абвінавачваемаму права на абарону.

Артыкул 112. Суддзі незалежны і падпарадкуюцца толькі закону.

Артыкул 113. Вышэйшы нагляд за дакладным выкананнем законаў усімі Народнымі Камісарыятамі і падпарадкаванымі ім установамі, роўным чынам, як паасобнымі службовымі асобамі, а таксама грамадзянамі СССР ускладаецца на Пракурора СССР.

Артыкул 114. Пракурор СССР прызначаецца Вярхоўным Советам СССР тэрмінам на сем гадоў.

Артыкул 115. Рэспубліканскія, краявыя, абласныя пракуроры, а таксама пракуроры аўтаномных рэспублік і аўтаномных абласцей прызначаюцца Пракурорам СССР тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 116. Акруговыя, раённыя і гарадскія пракуроры прызначаюцца пракурорамі саюзных рэспублік з зацвярджання Пракурора СССР тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 117. Органы пракуратуры ажыццяўляюць свае

функцыі незалежна ад якіх-бы то ні было мясцовых органаў і падпарадкуюцца толькі Пракурору СССР.

РАЗДЗЕЛ X

АСНОЎНЫЯ ПРАВЫ І АБАВЯЗКІ ГРАМАДЗЯН

Артыкул 118. Грамадзяне СССР маюць права на працу, гэта значыць права на атрыманне гарантаванай работы з аплатай іх працы ў адпаведнасці з яе колькасцю і якасцю.

Права на працу забяспечваецца соцыялістычнай арганізацыяй народнай гаспадаркі, няўхільным ростам вытворчых сіл совецкага грамадства, устараненнем магчымасці гаспадарчых крызісаў і ліквідацыяй беспрацоўя.

Артыкул 119. Грамадзяне СССР маюць права на адпачынак.

Права на адпачынак забяспечваецца скарачэннем рабочага дня для пераважнай большасці рабочых да 7 гадзін, устанаўленнем штогадовых водпускаў рабочым і служачым з захаваннем заработнай платы, прадастаўленнем для абслугоўвання працоўных шырокай сеткі санаторыяў, дамоў адпачынку, клубаў.

Артыкул 120. Грамадзяне СССР маюць права на матэрыяльнае забяспечанне ў старасці, а таксама—у выпадку хваробы і страты працаздольнасці.

Гэтае права забяспечваецца шырокім развіццём соцыяльнага страхавання рабочых і служачых за кошт дзяржавы, бясплатнай медыцынскай дапамогай працоўным, прадастаўленнем у карыстанне працоўным шырокай сеткі курортаў.

Артыкул 121. Грамадзяне СССР маюць права на асвету.

Гэтае права забяспечваецца ўсеагульна-абавязковай пачатковай асветай, бясплатнасцю асветы, уключаючы вышэйшую асвету, сістэмай дзяржаўных стыпендый пераважнай большасці навучаючыхся ў вышэйшай школе, навучаннем у школах на роднай мове, арганізацыяй на заводах, у соўгасах, машынатрактарных станцыях і калгасах бясплатнага вытворчага, тэхнічнага і агранамічнага навучання працоўных.

Артыкул 122. Жанчыне ў СССР прадастаўляюцца роўныя правы з мужчынам ва ўсіх галінах гаспадарчага, дзяржаўнага, культурнага і грамадска-палітычнага жыцця.

Магчымасць ажыццяўлення гэтых правоў жанчын забяспечваецца прадастаўленнем жанчыне роўнага з мужчынам права на працу, аплату працы, адпачынак, соцыяльнае страхаванне і асвету, дзяржаўнай аховай інтарэсаў маці і дзіцяці, прадастаўленнем жанчыне пры цяжарнасці водпускаў з захаваннем утрымання, шырокай сеткай радзільных дамоў, дзіцячых ясляў і садоў.

Артыкул 123. Роўнапраўе грамадзян СССР, незалежна ад іх нацыянальнасці і расы, ва ўсіх галінах гаспадарчага, дзяржаўнага, культурнага і грамадска-палітычнага жыцця з'яўляецца непарушным законам.

Якое-б то ні было прамое або ўскоснае абмежаванне правоў або, наадварот, устанаўленне прамых або ўскосных пераваг грамадзян у залежнасці ад іх расавай і нацыянальнай прыналежнасці, таксама як усякая пропаведзь расавай або нацыянальнай выключнасці, або нянавісці і пагарды — караюцца законам.

Артыкул 124. У мэтах забяспечання за грамадзянамі свабоды сумлення царква ў СССР аддзелена ад дзяржавы і школа ад царквы. Свабода правіць рэлігійныя культы і свабода антырэлігійнай прапаганды прызнаецца за ўсімі грамадзянамі.

Артыкул 125. У адпаведнасці з інтарэсамі працоўных і ў мэтах умацавання соцыялістычнага ладу грамадзянам СССР гарантуецца законам:

а) свабода слова,
б) свабода друку,
в) свабода сходаў і мітынгаў,
г) свабода вулічных шэствіяў і дэманстрацый.

Гэтыя правы грамадзян забяспечваюцца прадастаўленнем працоўным і іх арганізацыям друкарняў, запасаў паперы, грамадскіх будынкаў, вуліц, сродкаў сувязі і іншых матэрыяльных умоў, неабходных для іх ажыццяўлення.

Артыкул 126. У адпаведнасці з інтарэсамі працоўных і ў мэтах развіцця арганізацыйнай самадзейнасці і палітычнай актыўнасці народных мас грамадзянам СССР забяспечваецца права аб'яднання ў грамадскія арганізацыі: прафесіянальныя саюзы, кааператыўныя аб'яднанні, арганізацыі моладзі, спартыўныя і абаронныя арганізацыі, культурныя, тэхнічныя і навуковыя таварыствы, а найбольш актыўныя і свядомыя грамадзяне з радоў рабочага класа і іншых слаёў працоўных яднаюцца ва Ўсесаюзную комуністычную партыю (большэвікоў), якая з'яўляецца перадавым атрадам працоўных у іх барацьбе за ўмацаванне і развіццё соцыялістычнага ладу і якая з'яўляецца кіруючым ядром усіх арганізацый працоўных, як грамадскіх, так і дзяржаўных.

Артыкул 127. Грамадзянам СССР забяспечваецца недатыкальнасць асобы. Ніхто не можа быць арыштаваны інакш як па пастанове суда або з санкцыі пракурора.

Артыкул 128. Недатыкальнасць жылля грамадзян і тайна перапіскі ахоўваюцца законам.

Артыкул 129. СССР прадастаўляе права прытулку замежным грамадзянам, якія праследуюцца за абарону інтарэсаў працоўных, або навуковую дзейнасць, або нацыянальна-вызваленчую барацьбу.

Артыкул 130. Кожны грамадзянін СССР абавязан выконваць Канстытуцыю Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік, выконваць законы, захоўваць дысцыпліну працы, сумленна адносіцца да грамадскага абавязку, паважаць правілы соцыялістычнага агульна-сумеснага жыцця.

Артыкул 131. Кожны грамадзянін СССР абавязан берагчы і ўмацоўваць грамадскую, соцыялістычную ўласнасць,

як свяшчэнную і недатыкальную аснову совецкага ладу, як крыніцу багацця і магутнасці радзімы, як крыніцу заможнага і культурнага жыцця ўсіх працоўных.

Асобы, якія пасягаюць на грамадскую, соцыялістычную ўласнасць, з'яўляюцца ворагамі народу.

Артыкул 132. Усеагульны вайсковы абавязак з'яўляецца законам.

Вайсковая служба ў Рабоча-Сялянскай Чырвонай Арміі прадстаўляе пачэсны абавязак грамадзян СССР.

Артыкул 133. Абарона бацькаўшчыны ёсць свяшчэнны абавязак кожнага грамадзяніна СССР. Здрада радзіме: парушэнне прысягі, пераход на бок ворага, нанясенне шкоды ваеннай магутнасці дзяржавы, шпіянаж—караюцца па ўсёй строгасці закона, як самае цяжкае злачынства.

РАЗДЗЕЛ XI

ВЫБАРЧАЯ СІСТЭМА

Артыкул 134. Выбары дэпутатаў ва ўсе Советы дэпутатаў працоўных: Вярхоўны Совет СССР, Вярхоўныя Советы саюзных рэспублік, краявыя і абласныя Советы дэпутатаў працоўных, Вярхоўныя Советы аўтаномных рэспублік, Советы дэпутатаў працоўных аўтаномных абласцей, акруговыя, раённыя, гарадскія і сельскія (станіцы, вёскі, хутара, кішлака, аула) Советы дэпутатаў працоўных,—праводзяцца выбаршчыкамі на аснове ўсеагульнага, роўнага і прамога выбарчага права пры тайным галасаванні.

Артыкул 135. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца ўсеагульнымі: усе грамадзяне СССР, дасягнуўшыя 18 гадоў, незалежна ад расавай і нацыянальнай прыналежнасці, веравызнання, асветнага цэнзу, аселасці, соцыяльнага паходжання,

маёмаснага становішча і мінулай дзейнасці, маюць права ўдзельнічаць у выбарах дэпутатаў і быць абранымі, за выключэннем страціўшых розум і асоб, асуджаных судом з пазбаўленнем выбарчых правоў.

Артыкул 136. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца роўнымі: кожны грамадзянін мае адзін голас; усе грамадзяне ўдзельнічаюць у выбарах на роўных падставах.

Артыкул 137. Жанчыны карыстаюцца правам абіраць і быць абранымі роўна з мужчынамі.

Артыкул 138. Грамадзяне, якія знаходзяцца ў радах Чырвонай Арміі, карыстаюцца правам абіраць і быць абранымі роўна з усімі грамадзянамі.

Артыкул 139. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца прамымі: выбары ва ўсе Советы дэпутатаў працоўных, пачынаючы ад сельскага і гарадскога Совета дэпутатаў працоўных аж да Вярхоўнага Совета СССР, праводзяцца грамадзянамі непасрэдна шляхам прамых выбараў.

Артыкул 140. Галасаванне пры выбарах дэпутатаў з'яўляецца тайным.

Артыкул 141. Кандыдаты пры выбарах выстаўляюцца па выбарчых акругах.

Права выстаўлення кандыдатаў забяспечваецца за грамадскімі арганізацыямі і таварыствамі працоўных: комуністычнымі партыйнымі арганізацыямі, прафесіянальнымі саюзамі, кааператывамі, арганізацыямі моладзі, культурнымі таварыствамі.

Артыкул 142. Кожны дэпутат абавязан рабіць справаздачу перад выбаршчыкамі аб сваёй рабоце і аб рабоце Совета дэпутатаў працоўных і можа быць у любы час адкліканы па рашэнню большасці выбаршчыкаў ва ўстаноўленым законам парадку.

РАЗДЗЕЛ XII

ГЕРБ, СЦЯГ, СТАЛІЦА

Артыкул 143. Дзяржаўны герб Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік складаецца з сярпа і молата на зямной кулі, выяўленай у праменнях сонца і абкружанай калоссямі, з надпісам на мовах саюзных рэспублік: «Пролетарыі ўсіх краін, злучайцеся!». На версе герба ёсць пяціканцовая зорка.

Артыкул 144. Дзяржаўны сцяг Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік складаецца з чырвонага палотнішча, з выяўленнем на яго верхнім кутку каля дрэўка залатых сярпа і молата і над імі чырвонай пяціканцовай зоркі, абкружанай залатой каймой. Адносіны шырыні да даўжыні 1 : 2.

Артыкул 145. Сталіцай Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік з'яўляецца горад Масква.

РАЗДЗЕЛ XIII

ПАРАДАК ЗМЕНЫ КАНСТЫТУЦЫІ

Артыкул 146. Змена Канстытуцыі СССР робіцца толькі па рашэнню Вярхоўнага Совета СССР, прынятаму большасцю не менш $^2/_3$ галасоў у кожнай з яго палат.

Масква, Крэмль.
5 снежня 1936 г.

SOVET SOSIALIST RESPUBLIQALARЬ ITTIFAQЬNЬN QONSTITUSIJASЬ

(ƏSAS QANUNU)

I FƏSIL

İÇTIMAI QURULUŞ

Maddə 1. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqь işçilərin və kəndlilərin sosialist devlətidir.

Maddə 2. SSRI-nьn sijasi əsasьnь, mylkədar və qapitalistlər hakimijjətinin devrilməsi və proletar diqtaturasьnьn fəth edilməsi nətiçəsində bəjymyş və bərkinmiş olan əməkcilər deputatlarьnьn Sovetləri təşkil edir.

Maddə 3. SSRI-da bytyn hakimijjət əməkcilər deputatlarь Sovetlərinin şəxsində şəhər və kənd əməkcilərinindir.

Maddə 4. SSRI-nьn iqtisadi əsasьnь, qapitalist təsərryfat sisteminin ləqv edilməsi, istehsal alət və vasitələrinə xysusi mylkijjətin fəsx edilməsi və insanьn insan tərəfindən istismarьnьn joq edilməsi nətiçəsində bərqərar olmuş sosialist təsərryfat sistemi və istehsal alət və vasitələrinə sosialist mylkijjəti təşkil edir.

Maddə 5. SSRI-da sosialist mylkijjəti ja devlət mylkijjəti formasьnda (ymum-xalq malь) vəja qooperativ-qolxoz mylkijjəti (ajrь-ajrь qolxozlarьn mylkijjəti, qooperativ birləşmələrinin mylkijjəti) formasьndadьr.

Maddə 6. Topraq, topraqьn altь, sular, meşələr, zavodlar,

fabriklər, şaxtalar, mə'dənlər, dəmirjolu, su və hava transportu, banqlar, rabitə vasitələri, devlət tərəfindən təşkil olunmuş iri kənd təsərrüfat müəssisələri (sovxozlar, maşın-traktor stansiyaları və b. k.) həmcinin şəhərlərdə və sənaye' müəssisələrində kommunal müəssisələr və əsas mənzil fondu devlət mülkiyyətidir, yə'ni ümum-xalq malıdır.

Maddə 7. Kolxozlardakı və kooperativ təşkilatlarındakı içtimai müəssisələr və onların canlı və cansız inventarı, kolxoz və kooperativ təşkilatlarının istehsal etdikləri produqsiya, həmcinin onların içtimai tikintiləri kolxozların və kooperativ təşkilatlarının içtimai, sosialist mülkiyyətini təşkil edir.

Hər bir kolxozcu həyətinin şəxsi istifadəsində, içtimai kolxoz təsərrüfatının əsas gəlirindən başqa, kənd təsərrüfat artelı nizamnaməsinə görə, kicik həyətjanı topraqı və həyətjanı topraqında şəxsi mülkiyyətində jardımcı təsərrüfatı, yaşayış evi, produqt verən heyvanı, ev quşu və xırda kənd təsərrüfat inventarı vardır.

Maddə 8. Kolxozların əlində olan topraq pulsuz, və'dəsiz, yə'ni əbədi olaraq, istifadə üçün onlara təhkim olunur.

Maddə 9. SSRI-da hakim təsərrüfat forması olan sosialist sistemli təsərrüfat formasilə yanaşı olaraq, təkbaşına kəndlilərin və küstarların, şəxsi əməjə əsaslanan və özgə əməjinin istismarına imkan verməjən xırda xüsusi təsərrüfatına qanun tərəfindən jol verilir.

Maddə 10. Vətəndaşların öz əmək gəlirlərinə və qənaətlərinə, yaşayış evi və jardımcı ev təsərrüfatına, ev təsərrüfatı şejlərinə və avadanlıqına, şəxsi istehlak və rahatlıq şejlərinə olan şəxsi mülkiyyət hüququ və həmcinin vətəndaşların şəxsi mülkiyyətə varislik hüququ qanun tərəfindən qorunur.

Maddə 11. SSRI-nın təsərrüfat həyatı, içtimai sərvətin artırılması, əməkcilərin maddi və kültür səviyyəsinin dönməz surətdə yüksəlməsi, SSRI istiqlaliyyətinin möhkəmləndirilməsi və onun müdafiə qabiliyyətinin qüvvətləndirilməsi interesinə olaraq, devlət xalq təsərrüfat planilə tə'jin edilir və jönəldilir.

Maddə 12. SSRI-da əmək, «kim işləməsə o jeməz» prinsipi üzrə, əmək qabiliyyəti olan hər vətəndaşın vəzifəsi və şərəf işidir.

SSRI-da sosializmin: «hər kəsdən qabilijjətinə gərə, hər kəsə— əməjinə gərə» prinsipi həjata kecirilir.

II FƏSIL

DEVLƏT QURULUŞU

Maddə 13. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqь, bərabər hyquqlu Sovet Sosialist Respubliqalarьnьn:

Rusija Sovet Federativ Sosialist Respubliqasьnьn,
Uqrajna Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Belorusija Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Azərbajçan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Gyrçystan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Ermənistan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Tyrkmənstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Özbəjstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Taçikstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Qazaxstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Qьrqьzstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn

gənylly birləşməsi əsasьnda təşkil edilmiş myttəfiq bir devlətdir.

Maddə 14. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn, öz ali hakimijjət orqanlarь və devlət idarə orqanlarь şəxsində idarəsinə aşaqьdakьlar aiddir:

a) bejnəlxalq əlaqələrdə Ittifaqь təmsil etmək və başqa devlətlərlə myqavələlər baqlamaq və təsdiq etmək;

b) myharəbə və sylh məsələləri;

c) SSRI tərkibinə jeni respubliqalar qəbul etmək;

ç) SSRI Qonstitusijasьnьn həjata kecirilməsini qontrol etmək və myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarьnьn SSRI Qonstitusijasьna myvafiqlijini tə'min etmək;

d) myttəfiq respubliqalar arasьnda sərhəd dəjişikliklərini təsdiq etmək;

e) myttəfiq respubliqalar tərkibində jeni əlkələrin və oblastlarьn və həmcinin jeni avtonom respubliqalarьn təşkilini təsdiq etmək;

ə) SSRI-nьn mydafəəsini təşkil etmək və SSRI-nьn bytyn mysəlləh qyvvələrinə rəhbərlik etmək;

f) devlət monopolijasь əsasь yzrə xariçi tiçarət;

g) devlətin təhlykəsizlijini qorumaq;

ğ) SSRI xalq təsərryfat planlarьnь qərarlaşdьrmaq;

h) SSRI-nьn vahid devlət bydçesini, həmcinin ittifaq, respubliqan və jerli bydçələrin əmələ gəlməsi ycyn daxil olan vergi və gəlirləri təsdiq etmək;

i) Ymumittifaq əhəmijjətli banqlarь, sənaje' və kənd təsərryfat idarə və myəssəsələrini, həmcinin tiçarət myəssəsələrini idarə etmək;

j) transportu və rabitəni idarə etmək;

k) pul və qredit sisteminə rəhbərlik etmək;

l) devlət sьğortasьnь təşkil etmək;

m) istiqraz almaq və vermək;

n) topraqdan istifadə etmənin, həmcinin jer altьndan, meşələrdən və sulardan istifadə etmənin əsas prinsiplərini qərarlaşdьrmaq;

o) maarif və sihijjə sahəsində əsas prinsipləri qərarlaşdьrmaq;

ö) xalq təsərryfat ucotunun vahid sistemini təşkil etmək;

p) əmək qanunveriçiliji əsaslarьnь qərarlaşdьrmaq;

q) məhkəmə quruluşu və myhakəmə içrasь haqqьnda qanun vermək; çəza və mylki qodeqsləri;

r) ittifaq vətəndaşlьğь haqqьnda qanunlar; əçnəbilərin hyququ haqqьnda qanunlar;

s) amnistija haqqьnda ymum ittifaq aqtlarь nəşr etmək.

Maddə 15. Myttəfiq respubliqalarьn suvereniteti, jalьnьz SSRI Qonstitusijasьnьn 14-çy maddəsində göstərilən dairə ilə məhduddur. Bu dairə xariçində hər bir Myttəfiq respubliqa devlət hakimijjətini, mystəqil olaraq, həjata kecirir. SSRI myttəfiq respubliqalarьn suveren hyququnu qorujur.

Maddə 16. Hər bir Myttəfiq respubliqa, haman respubliqanьn xysusijjətlərini hesaba alan və SSRI Qonstitusijasьna tamamilə myvafiq olaraq qurulan öz Qonstitusijasьna malikdir.

Maddə 17. Hər bir Myttəfiq respubliqa ycyn SSRI-dan azad surətdə cьqmaq hyququ saqlanьlьr.

Maddə 18. Myttəfiq respubliqalarьn territorijasь onlarьn razьlьqь olmadan dəjişdirilə bilməz.

Maddə 19. SSRI qanunlarь bytyn myttəfiq respubliqalarьn territorijasьnda ejni qyvvəjə malikdir.

Maddə 20. Myttəfiq respubliqa qanunilə ymum ittifaq qanunu arasьnda ixtilaf olduqda, ymum ittifaq qanununa əməl edilir.

Maddə 21. SSRI vətəndaşlarь ycyn vahid ittifaq vətəndaşlьqь qərarlaşdьrьlьr.

Myttəfiq respubliqanьn hər bir vətəndaşь SSRI vətəndaşьdьr.

Maddə 22. Rusija Sovet Federativ Sosialist Respubliqasь: Azaq-Qaradəniz, Uzaq Şərq, Qərbi Sibir, Qrasnojarsq, Şimali Qafqaz əlkələrindən; Voronez, Şərqi Sibir, Qorki, Qərb, Ivanovo, Qalinin, Kirovsq, Qujbьşev, Qursq, Leninqrad, Mosqva, Omsq Orenburq, Saratov, Sverdlovsq, Şimal, Stalinqrad, Celjabinsq, Jaroslavl oblastlarьndan; Tatarstan, Başqьrdstan, Daqstan, Burjat-Monqol, Qabardin-Balqar, Qalmьq, Qarelja, Qomi, Qrьm, Mari, Mordva, Volqa boju Nemsləri, Şimali Osetija, Udmurd, Cecen-Inquş, Cuvaşija, Jaqut avtonom sovet sosialist respubliqalarьndan; Adьge, Jəhudi, Qaracaj, Ojrot, Xaqas, Cərkəs avtonom oblastlarьndan ibarətdir.

Maddə 23. Uqrajna Sovet Sosialist Respubliqasь: Vinnitsa, Dnepropetrovsq, Donets, Kijev, Odessa, Xarqov, Cerniqov oblastlarьndan və Moldavija Avtonom Sovet Sosialist Respubliqasьndan ibarətdir.

Maddə 24. Azərbajçan Sovet Sosialist Respubliqasьnda: Naxcьvan Avtonom Sovet Sosialist Respubliqasь və Daqlьq-Qarabaq Avtonom Oblastь movçuddur.

Maddə 25. Gyrçystan Sovet Sosialist Respubliqasьnda: Abxazija ASSR, Açarstan ASSR, Çənubi Osetija Avtonom Oblastь movçuddur.

Maddə 26. Özbəjstan Sovet Sosialist Respubliqasьnda Qaraqalpaq ASSR movçuddur.

Maddə 27. Taçikstan Sovet Sosialist Respubliqasьnda Daqlьq-Bədəxşan Avtonom Oblastь movçuddur.

Maddə 28. Qazaxstan Sovet Sosialist Respubliqasы: Aqtybe, Alma-Ata, Şərqi Qazaxstan, Qərbi Qazaxstan, Qaraqanda, Qustanaj, Şimali Qazaxstan, Çənubi-Qazaxstan oblastlarыndan ibarətdir.

Maddə 29. Ermənistan SSR, Belorusija SSR, Tyrkmənstan SSR və Qыrğыzstan SSR-nыn tərkibində avtonom respublikalar, həmcinin ölkə və oblastlar joqdur.

III FƏSIL

SOVET SOSIALIST RESPUBLIQALARЫ ITTIFAQЫNЫN DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ ALI ORQANLARЫ

Maddə 30. SSRI devlət hakimijjətinin ali orqanы SSRI Baş Sovetidir.

Maddə 31. SSRI Baş Soveti, Qonstitusijanыn 14-çy maddəsinə görə, Sovet Sosialist Respubliqalarы Ittifaqыna verilmiş olan bytyn hyququ həjata kecirir, nə qədər ki, Qonstitusijaja əsasən bu hyquqlar, SSRI Baş Soveti qarşыsында hesabat verən SSRI orqanlarыnы: SSRI Baş Soveti Prezidiumunun, SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin və SSRI Xalq Qomissarlыqlarыnыn səlahijjətinə daxil dejildir.

Maddə 32. SSRI-nыn qanunveriçilik hakimijjəti jalыnыz SSRI Baş Soveti tərəfindən həjata kecirilir.

Maddə 33. SSRI Baş Soveti iki palatadan: Ittifaq Sovetindən və Millətlər Sovetindən ibarətdir.

Maddə 34. Ittifaq Soveti, SSRI vətəndaşlarы tərəfindən secki oqruqlarы yzrə bu norma ilə secilir: 300 min əhalijə bir deputat.

Maddə 35. Millətlər Soveti SSRI vətəndaşlarы tərəfindən myttəfiq və avtonom respubliqalar, avtonom oblastlar və milli oqruqlar yzrə bu norma ilə secilir: hər bir myttəfiq respubliqadan 25 deputat, hər bir avtonom respubliqadan 11 deputat, hər bir avtonom oblastdan 5 deputat, hər bir milli oqruqdan 1 deputat.

Maddə 36. SSRI Baş Soveti dörd il myddətinə secilir.

Maddə 37. SSRI Baş Sovetinin hər iki palatasы: Ittifaq Soveti və Millətlər Soveti bərabər hyquqa malikdirlər.

Maddə 38. Ittifaq Soveti və Millətlər Soveti qanunveriçilik təşəbbysynə ejni dərəçədə malikdirlər.

Maddə 39. Qanun, SSRI Baş Sovetinin hər iki palatasы tərəfindən, hər birisinin sadəçə coqluqilə qəbul edildikdə təsdiq olunmuş sajыlыr.

Maddə 40. SSRI Baş Soveti tərəfindən qəbul edilmiş qanunlar myttəfiq respubliqalarьn dilində SSRI Baş Soveti Prezidiumu sədrinin və katibinin imzasilə e'lan edilir.

Maddə 41. Ittifaq Sovetinin və Millətlər Sovetinin sessijalarь, ejni zamanda başlanыr və ejni zamanda qurtarыr.

Maddə 42. Ittifaq Soveti, Ittifaq Sovetinə bir sədr və ona iki myavin secir.

Maddə 43. Millətlər Soveti, Millətlər Sovetinə bir sədr və ona iki myavin secir.

Maddə 44. Ittifaq Sovetinin və Millətlər Sovetinin sədrləri myvafiq palatalarьn içlaslarьna rəhbərlik edir və palatalarьn daxili qajdalarьnы idarə edirlər.

Maddə 45. SSRI Baş Sovetinin hər iki palatasыnыn birgə içlaslarьnы Ittifaq Sovetinin və Millətlər Sovetinin sədrləri novbə ilə aparыrlar.

Maddə 46. SSRI Baş Sovetinin sessijalarь, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu tərəfindən ildə iki dəfə caqыrыlыr.

Novbədən xariç sessijalar SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu tərəfindən, өz mylahəzəsinə gərə və jaxud myttəfiq respubliqalardan birinin tələbinə gərə caqыrыlыr.

Maddə 47. Ittifaq Sovetilə Millətlər Soveti arasьnda ixtilaf olduqda, məsələ paritet əsaslar yzrə təşkil olunmuş razьlaşdьrma qomissijasьnьn həllinə verilir. Əgər razьlaşdьrma qomissijasь razьlьq qərarьna gəlməzsə və jaxud onun qərarь palatalarьn birini qane' etməzsə, məsələjə ikinçi dəfə palatalarda baqыlыr. Iki palatanьn razьlaşdьrьlmьş qərarь olmadьqda SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu, SSRI Baş Sovetini buraqыr və jeni seckilər tə'jin edir.

Maddə 48. SSRI Baş Soveti hər iki palatanьn birgə içlasьnda,

SSRI Baş Sovetinə SSRI Baş Soveti Prezidiumu sədrindən, onun 11 myavinindən, Prezidium katibindən və Prezidiumun 24 yzvyndəu ibarət Prezidium secir.

SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu, bytyn өz fəalijjəti haqqьnda SSRI Baş Sovetinə hesabat verir.

Maddə 49. SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu:

a) SSRI Baş Sovetinin sessijalarьnь caqьrьr;

b) SSRI-nьn qyvvə'də olan qanunlarьnь izah edir, fərmanlar verir;

c) SSRI Qonstitusijasьnьn 47-çi maddəsinə əsasən, SSRI Baş Sovetini buraqьr və jeni seckilər tə'jin edir;

ç) өz təşəbbysilə vəja myttəfiq respubliqalardan birinin tələbinə gөrə ymum-xalq rə'jini soruşur (referendum kecirir);

d) SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin və myttəfiq respubliqalarьn Xalq Qomissarlar Sovetlərinin qərarlarь və sərənçamlarь qanuna myvafiq olmadьqda bu qərarlarь və sərənçamlarь fəsx edir;

e) SSRI Baş Sovetinin sessijalarь arasьndakь devrdə, SSRI Xalq Qomissarlar Soveti sədrinin təqdimilə SSRI-nьn ajrь-ajrь xalq qomissarlarьnь vəzifəsindən azad edir və tə'jin edir, sonradan bunu SSRI Baş Sovetinin təsdiqinə verir;

ə) SSRI ordenlərilə mykafatlandьrьr və fəxri adlarь verir;

f) əfv etmək hyququnu həjata kecirir;

g) SSRI-nьn mysəlləh qyvvələrinin ali qomandanlьqьnь tə'jin edir və dəjişir;

ğ) SSRI Baş Sovetinin sessijalarь arasьndakь devrdə, SSRI yzərinə hərbi hyçum olduqda vəja aqressijadan qarşьlьqlь mydafəə ycyn bejnəlxalq myqavələ təəhhydlərini jerinə jetirmək zərurəti olduqda, myharəbə vəzijjəti e'lan edir;

h) ymumi və qismi mobilizasija e'lan edir;

i) bejnəlxalq myqavələləri təsdiq edir;

j) SSRI-nьn xariçi devlətlərdəki səlahijjətdar nymajəndələrini tə'jin edir və geri caqьrьr;

k) өz janьnda aqqredite edilmiş xariçi devlətlər diplomatik nymajəndələrinin e'timadnamələrini və ovdətnamələrini qəbul edir.

Maddə 50. Ittifaq Soveti və Millətlər Soveti, hər palata

deputatlarьnьn vəkalətini joqlajan mandat qomissijalarь secirlər.

Mandat qomissijasьnьn təqdimi yzrə palatalar ajrь-ajrь deputatlarьn vəkalətini ja qəbul etməji vəja secilməsini fəsx etməji həll edirlər.

Maddə 51. SSRI Baş Soveti, lazьm gərdykdə, hər bir məsələ yzrə istintaq və təftiş qomissijalarь tə'jin edir.

Bytyn idarələr və vəzifədar şəxslər bu qomissijalarьn tələblərini jerinə jetirməjə və onlara lazьmi material və doqumentlər təqdim etməjə məçburdurlar.

Maddə 52. SSRI Baş Sovetinin deputatь, SSRI Baş Sovetinin razьlьqь olmadan, SSRI Baş Soveti sessijasь olmadьqь devrdə isə, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumunun razьlьqь olmadan məhkəmə məs'ulijjətinə çəlb vəja həbs edilə bilməz.

Maddə 53. Vəkalət qurtardьqda vəja SSRI Baş Soveti vaqtьndan əvvəl buraqьldьqda, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu, SSRI-nьn jeni secilmiş Baş Soveti tərəfindən SSRI Baş Sovetinin jeni Prezidiumu təşkil edilinçəjədək əz vəkalətini saqlajьr.

Maddə 54. Vəkalət qurtardьqda vəja SSRI Baş Soveti vaqtьndan əvvəl buraqьldьqь halda, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu vəkalət qurtardьqь vəja SSRI Baş Soveti buraqьldьqь gyndən e'tibarən iki ajdan artьq olmajan bir myddətdə jeni seckilər tə'jin edir.

Maddə 55. SSRI-nьn jeni secilmiş Baş Soveti kecən hej'ətdən olan SSRI Baş Soveti Prezidiumu tərəfindən seckilərdən sonra bir ajdan geç olmajaraq caqьrьlьr.

Maddə 56. SSRI Baş Soveti, hər iki palatanьn birgə içlasьnda SSRI Hykumətini — SSRI Xalq Qomissarlar Sovetini təşkil edir.

IV FƏSİL

MYTTƏFIQ RESPUBLIQALARЬN DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ ALI ORQANLARЬ

Maddə 57. Myttəfiq respubliqanьn devlət hakimijjətinin ali orqanь, Myttəfiq respubliqanьn Baş Sovetidir.

Maddə 58. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti, respubliqanьn vətəndaşlarь tərəfindən dərd il myddətinə secilir.

Nymajəndəlik normalarь, myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarilə qərarlaşdьrьlьr.

Maddə 59. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti, respubliqanьn jeganə qanunveriçi orqanьdьr.

Maddə 60. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti:

a) respubliqanьn Qonstitusijasьnь qəbul edir və onda SSRI Qonstitusijasьnьn 16-çь maddəsinə myvafiq olaraq dəjişikliklər edir;

b) өz tərkibindəki avtonom respubliqalarьn Qonstitusijalarьnь təsdiq edir və onlarьn territorijasьnьn sərhədlərini myəjjən edir;

c) respubliqanьn xalq təsərryfat planьnь və bydçesini təsdiq edir;

ç) Myttəfiq respubliqanьn məhkəmə orqanlarь tərəfindən məhkum edilmiş vətəndaşlarь amnistija və əfv etmək hyququna malikdir.

Maddə 61. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti: Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumu sədrindən, onun myavinlərindən, Prezidium katibindən və Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumu yzvlərindən ibarət olaraq Myttəfiq respubliqanьn Baş Sovetinin Prezidiumunu secir.

Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumunun səlahijjəti, Myttəfiq respubliqanьn Qonstitusijasilə myəjjən edilir.

Maddə 62. Iclasları aparmaq üçün Müttəfiq respublikanın Baş Soveti özünə sədr və sədr müavinləri seçir.

Maddə 63. Müttəfiq respublikanın Baş Soveti, Müttəfiq respublikanın Hökumətini — Müttəfiq respublikanın Xalq Komissarlar Sovetini təşkil edir.

V FƏSİL

SOVET SOSİALİST RESPUBLİKALARI İTTİFAQININ DÖVLƏT İDARƏSİ ORQANLARI

Maddə 64. Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının dövlət hakimiyyətinin ali icraiyyə və inzibatyzarlıq orqanı SSRİ Xalq Komissarlar Sovetidir.

Maddə 65. SSRİ Xalq Komissarlar Soveti SSRİ Baş Soveti qarşısında məs'uldur və ona hesabat verir, Baş Sovetin sessiyaları arasındakı dövrdə isə — SSRİ Baş Sovetinin Prezidiumu qarşısında məs'uldur və ona hesabat verir.

Maddə 66. SSRİ Xalq Komissarlar Soveti, qüvvədə olan qanunlara əsasən və onların icra edilməsi üzrə qərar və inzibatyzarlıqlar verir və icrasını yoxlayır.

Maddə 67. SSRİ Xalq Komissarlar Sovetinin qərar və inzibatyzarlıqlarının icrası SSRİ-nin bütün territoriyasında məcburidir.

Maddə 68. SSRİ Xalq Komissarlar Soveti:

a) SSRİ-nin ümum ittifaq və ittifaq-respublikan Xalq Komissarlıqlarının və ona tabe' olan başqa təsərrüfat və mədəniyyat müəssisələrinin işlərini birləşdirir və idarə edir;

b) xalq təsərrüfat planını və dövlət büdcəsini həyata keçirmək və kredit-pul sistemini möhkəmlətmək üçün tədbirlər görür;

c) içtimai asayişi təmin etmək, dövlət mənafelərini müdafiə etmək və vətəndaşların hüququnu qorumaq üçün tədbirlər görür;

ç) xariçi dövlətlərlə əlaqə sahəsində ümumi rəhbərlik edir;

d) həqiqi hərbi xidmətə cağırılası vətəndaşların hər ilki qontingentini müəyyən edir, əlkənin müsəlləh qüvvələrinin ümumi quruluşuna rəhbərlik edir;

e) zəruri olduqda SSRI Xalq Komissarlar Soveti yanında təsərrüfat, qültür və müdafəə quruçuluqu işləri üçün xüsusi komitələr və Baş İdarələr təşkil edir.

Maddə 69. SSRI Xalq Komissarlar Soveti, SSRI-nin səlahiyyətinə aid idarə və təsərrüfat sahələrində müttəfiq respublikaların Xalq Komissarlar Sovetlərinin qərar və binagüzarlıqlarını dayandırmaq və SSRI Xalq Komissarlarının əmr və instruksiyalarını fəsx etmək hüququna malikdir.

Maddə 70. SSRI Xalq Komissarlar Soveti SSRI Baş Soveti tərəfindən aşağıdakı heyətdən ibarət olaraq təşkil edilir:

SSRI Xalq Komissarlar Soveti sədri;
SSRI Xalq Komissarlar Sovetinin sədr müavinləri;
SSRI Dövlət plan komissiyası sədri;
Sovet kontrolu komissiyası sədri;
SSRI Xalq Komissarları;
Tədarük komitəsi sədri;
İnçə sənət işləri komitəsi sədri;
Ali məktəb işləri komitəsi sədri.

Maddə 71. SSRI Baş Soveti deputatından sorğu alan SSRI Hökuməti yaxud SSRI Xalq Komissarı, üç gündən geç olmayaraq müvafiq palatada şifahi yaxud yazılı cavab verməyə məcburdur.

Maddə 72. SSRI Xalq Komissarları, SSRI səlahiyyətinə daxil olan dövlət idarəsi sahələrinə rəhbərlik edirlər.

Maddə 73. SSRI Xalq Komissarları, qüvvədə olan qanunlara və həmçinin SSRI Xalq Komissarlar Sovetinin qərar və binagüzarlıqlarına əsasən və onların icra edilməsi üçün, müvafiq Xalq Komissarlıqlarının səlahiyyəti dairəsində əmr və instruksiyalar verirlər və onların icrasını yoqlayırlar.

Maddə 74. SSRI Xalq Komissarlıqları, ya ümum ittifaq Xalq Komissarlıqlarından yaxud ittifaq-respubliqan Xalq Komissarlıqlarından ibarətdir.

Maddə 75. Ümumittifaq Xalq Komissarlıqları SSRI-nin bütün territoriyasında dövlət idarəsinin onlara tapşırılmış sa-

həsinə ja bilavasitə vəja tə'jin etdikləri orqanlar vasitəsilə rəhbərlik edirlər.

Maddə 76. Ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarь, devlət idarəsinin onlara tapşьrьlmьş sahəsinə bir qajda olmaq yzrə myttəfiq respubliqalarьn adьbir Xalq Qomissarlьqlarь vasitəsilə rəhbərlik edir və SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu tərəfindən təsdiq edilmiş sijahь yzrə ançaq məhdud sajda olan myəssəsələri bilavasitə idarə edirlər.

Maddə 77. Ymum ittifaq Xalq Qomissarlьqlarь:

Mydafəə;
Xariçi işlər;
Xariçi tiçarət;
Jollar;
Rabitə;
Su transportu;
Aqьr sənaje';
Mydafəə sənaje'i Xalq Qomissarlьqlarьndan ibarətdirlər.

Maddə 78. Ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarь:

Jejinti sənaje'i;
Jyngyl sənaje';
Meşə sənaje'i;
Topraq;
Taxьl və hejvandarlьq sovxozlarь;
Malijjə;
Daxili tiçarət;
Daxili işlər;
Ədlijjə;
Sihijjə Xalq Qomissarlьqlarьndan ibarətdirlər.

VI FƏSIL

MYTTƏFIQ RESPUBLIQALARЬN DEVLƏT IDARƏSI ORQANLARЬ

Maddə 79. Myttəfiq respubliqanьn devlət hakimijjətinin ali içraijjə və binagyzarlьq orqanь Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetidir.

Maddə 80. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti, Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti qarşьsьnda məs'uldur və ona hesabat verir, Myttəfiq respubliqa Baş Sovetinin sessijalarь arasьndakь devrdə isə — Myttəfiq respubliqa Baş Soveti Prezidiumu qarşьsьnda məs'uldur və ona hesabat verir.

Maddə 81. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti, SSRI və Myttəfiq respubliqanьn qyvvədə olan qanunlarьna, SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin qərar və binagyzarlьqlarьna əsasən və onlarьn içra edilməsi yzrə qərar və binagyzarlьqlar verir və içrasьnь joqlajьr.

Maddə 82. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti avtonom respubliqalarьn Xalq Qomissarlar Sovetlərinin qərar və binagyzarlьqlarьnь dajandьrmaq, ölkə, oblast və avtonom oblast əməkcilər deputatlarь sovetlərinin içraijjə qomitələrinin qərar və binagyzarlьqlarьnь fəsx etmək ixtijarьna malikdir.

Maddə 83. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti, Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti tərəfindən aşaqьdakь hej'ətdə təşkil edilir:

Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetinin sədri;
Sədr myavinləri;
Devlət plan qomissijasь sədri·
Jejinti sənaje'i;
Jyngyl sənaje';

Meşə sənaje'i;
Topraq;
Taxıl və hejvandarlıq sovxozları;
Malijjə;
Daxili tiçarət;
Daxili işlər;
Ədlijjə;
Sihijjə;
Maarif;
Jerli sənaje';
Qommunal təsərryfat;
İçtimai tə'minat Xalq Qomissarları;
Tədarik qomitəsi myvəkkili;
Inçə sənət işləri idarəsi nacalniki;
Ymumittifaq Xalq Qomissarlıqları myvəkkilləri.

Maddə 84. Myttəfiq respubliqanın Xalq Qomissarları dövlət idarəsinin Myttəfiq respubliqanın səlahijjəti daxilində olan sahələrinə rəhbərlik edirlər.

Maddə 85. Myttəfiq respubliqanın Xalq Qomissarları, SSRI-nın və Myttəfiq respubliqanın qanunlarına, SSRI və Myttəfiq respubliqa Xalq Qomissarlar Sovetinin qərar və binagyzarlıqlarına, SSRI-nın ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlıqlarının əmr və instruqsijalarına əsasən və onların içra edilməsi yzrə myvafiq Xalq Qomissarlıqlarının səlahijjəti daxilində əmr və instruqsijalar verirlər.

Maddə 86. Myttəfiq respubliqanın Xalq Qomissarlıqları, ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlıqları vəja respubliqan Xalq Qomissarlıqlarıdırlar.

Maddə 87. Ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlıqları,—həm myttəfiq respubliqanın Xalq Qomissarlar Sovetinə, həm də SSRI-nın myvafiq ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlıqına tabe' olub devlət idarəsinin özlərinə tapşırılmış sahəsinə rəhbərlik edirlər.

Maddə 88. Respubliqa Xalq Qomissarlıqları Myttəfiq respubliqanın Xalq Qomissarlar Sovetinə bilavasitə tabe' olaraq, devlət idarəsinin özlərinə tapşırılmış sahəsinə rəhbərlik edirlər.

VII FƏSIL

AVTONOM SOVET SOSIALIST RESPUBLIQALARЬ DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ ALI ORQANLARЬ

Maddə 89. Avtonom respubliqanьn ali devlət hakimijjət orqanь ASSR Baş Sovetidir

Maddə 90. Avtonom respubliqanьn Baş Soveti Avtonom respubliqa Qonstitusijasilə qərarlaşdьrьlan nymajəndəlik normalarь yzrə respubliqa vətəndaşlarь tərəfindən dərd il myddətinə secilir.

Maddə 91. Avtonom respubliqanьn Baş Soveti ASSR-nьn jeganə qanunveriçi orqanьdьr.

Maddə 92. Hər bir Avtonom respubliqa, Avtonom respubliqanьn xysusijjətlərini hesaba alan və Myttəfiq respubliqanьn Qonstitusijasьna tamamilə myvafiq olaraq qurulan Qonstitusijaja malikdir.

Maddə 93. Avtonom respubliqanьn Baş Soveti, Avtonom respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumunu secir və өz Qonstitusijasьna myvafiq olaraq Avtonom respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetini təşkil edir.

VIII FƏSIL

DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ JERLI ORQANLARЬ

Maddə 94. Өlkələrdə, oblastlarda, avtonom oblastlarda, oqruqlarda, rajonlarda, şəhərlərdə, kəndlərdə (stanitsalarda,

obalarda, xutorlarda, qьşlaqlarda, avullarda) devlət hakimijjət orqanlarь, əməkcilər deputatlarь Sovetləridir.

Maddə 95. Ölkə, oblast, avtonom oblast, oqruq, rajon, şəhər, kənd (stanitsa, oba, xutor, qьşlaq, avul) əməkcilər deputatlarь Sovetləri myvafiq olaraq ölkə, oblast, avtonom oblast, oqruq, rajon, şəhər, kənd əməkciləri tərəfindən iki il myddətinə secilirlər.

Maddə 96. Əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə nymajəndəlik normalarь Myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarilə myəjjən edilir.

Maddə 97. Əməkcilər deputatlarь Sovetləri özlərinə tabe olan idarə orqanlarьnьn fəalijjətinə rəhbərlik edir, devlət asajişinin qorunmasьnь, qanunlara riajəti və vətəndaşlarьn hyququnun qorunmasьnь tə'min edir, jerli təsərryfat və qultur qurulușuna rəhbərlik edir, jerli bydçeni qərarlaşdьrьrlar.

Maddə 98. Əməkcilər deputatlarь Sovetləri onlara SSRI və Myttəfiq respubliqa qanunlarьnьn verdiji hyquq dairəsində qərar qəbul edir və binagyzarlьq verirlər.

Maddə 99. Əməkcilər deputatlarьnьn ölkə, oblast, avtonom oblast, oqruq, rajon, şəhər və kənd Sovetlərinin içraijjə və binagyzarlьq orqanlarь, sədr, onun myavinləri, katib və yzvləri hej'ətində sovetlər tərəfindən secilən içraijjə qomitələrindən ibarətdirlər.

Maddə 100. Xьrda kəndlərdə əməkcilər deputatlarьnьn kənd sovetlərinin içraijjə və binagyzarlьq orqanlarь, myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarьna myvafiq olaraq secilən sədrdən, onun myavinindən və katibindən ibarətdirlər.

Maddə 101. Əməkcilər deputatlarь Sovetlərinin içraijjə orqanlarь həm onlarь secmiş olan əməkcilər deputatlarь Sovetinə, həm də əməkcilər deputatlarьnьn juqarьda duran sovetinin içraijjə orqanьna bilavasitə hesabat verirlər.

IX FƏSİL

MƏHKƏMƏ VƏ PROQURORLUQ

Maddə 102. SSRİ-da ədalət myhakəməsi SSRİ Baş Məhkəməsi, myttəfiq respubliqalarьn Baş Məhkəmələri, əlkə və oblast məhkəmələri, avtonom respubliqalarьn və avtonom oblastlarьn məhkəmələri, oqruq məhkəmələri, SSRİ Baş Sovetinin qərarь ilə jaradьlan SSRİ xysusi məhkəmələri, xalq məhkəmələri tərəfindən həjata kecirilir.

Maddə 103. Bytyn məhkəmələrdə işlərə, qanunda xysusi olaraq gəstərilən hallardan başqa, hər dəfə xalq içlascьlarьnьn iştirakilə baqьlьr.

Maddə 104. SSRİ Baş Məhkəməsi ali məhkəmə orqanьdьr. SSRİ Baş Məhkəməsinə SSRİ və myttəfiq respubliqalarьn bytyn məhkəmə orqanlarьnьn məhkəmə fəalijjətinə nəzarət etmək həvalə edilir.

Maddə 105. SSRİ Baş Məhkəməsi və SSRİ-nьn xysusi məhkəmələri, SSRİ Baş Soveti tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 106. Myttəfiq respubliqalarьn Baş Məhkəmələri, myttəfiq respubliqalarьn Baş Sovetləri tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 107. Avtonom respubliqalarьn Baş Məhkəmələri, avtonom respubliqalarьn Baş Sovetləri tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 108. Əlkə və oblast məhkəmələri, avtonom oblastlarьn məhkəmələri, oqruq məhkəmələri əlkə, oblast vəja oqruq əməkcilər deputatlarь Sovetləri tərəfindən vəja avtonom oblastlarьn əməkcilər deputatlarь sovetləri tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 109. Xalq məhkəmələri rajonun vətəndaşlarь tərəfindən gizli səs verməklə ymumi, mystəqim və bərabər secki hyququna əsasən yc il myddətinə secilir.

Maddə 110. Myhakəmə işi myttəfiq vəja avtonom respubliqanьn vəja avtonom oblastьn dilində aparьlьr və bu dili bilməjən şəxslər ycyn iş materiallarilə tərçiməci vasitəsilə tamam tanьş olmaq və həmcinin məhkəmədə ana dilində cьqьşda bulunmaq hyququ tə'min edilir.

Maddə 111. SSRI-nьn bytyn məhkəmələrində, myttəhimə mydafəə hyququ tə'min olunur və qanunda istisna nəzərdə tutulmamьşsa, işlərə acьq baqьlьr.

Maddə 112. Hakimlər mystəqildirlər və ançaq qanuna tabe'dirlər.

Maddə 113. Istər bytyn Xalq Qomissarlьqlarь və onlara tabe' olan idarələr tərəfindən, istərsə ajrь-ajrь vəzifədar şəxslər tərəfindən və həmcinin SSRI vətəndaşlarь tərəfindən qanunlarьn dyryst jerinə jetirilməsinə ali nəzarət, SSRI Proqurorunun əhdəsinə qojulur.

Maddə 114. SSRI Proquroru SSRI Baş Soveti tərəfindən jeddi il myddətinə tə'jin edilir.

Maddə 115. Respubliqa, əlkə, oblast proqurorlarь və həmcinin avtonom respubliqa və avtonom oblastlarьn proqurorlarь, SSRI Proquroru tərəfindən beş il myddətinə tə'jin olunurlar.

Maddə 116. Oqruq, rajon və şəhər proqurorlarь myttəfiq respubliqalarьn proqurorlarь tərəfindən, SSRI Proqurorunun təsdiqilə, beş il myddətinə tə'jin olunurlar.

Maddə 117. Proqurorluq orqanlarь, əz funqsijalarьnь hec bir jerli orqanlardan asьlь olmajaraq içra edir və jalьnьz SSRI Proquroruna tabe'dirləri

X FƏSIL

VƏTƏNDAŞLARЬN ƏSAS HYQUQ VƏ VƏZIFƏLƏRI

Maddə 118. SSRI vətəndaşlarь əmək hyququna, jə'ni əməklərinin kəmijjətinə və kejfijjətinə myvafiq olaraq haqqь verilməklə, tə'minatlь iş almaq hyququna malikdirlər.

Əmək hyququ xalq təsərryfatьnьn sosialist təşkililə, sovet çəmijjətindəki istehsalat qyvvələrinin durmadan artmasilə, təsərryfat bəhranlarь imkanьnьn aradan qaldьrьlmasilə və işsizlijin ləqv edilməsilə tə'min olunur.

Maddə 119. SSRI vətəndaşlarь istirahət hyququna malikdirlər.

Istirahət hyququ, işcilərin bəjyk coqluqu ycyn iş gynynyn 7 saata qədər endirilməsilə, işcilərin və qulluqcularьn əmək haqqь verilərək hər il mə'zunijjətə buraqьlmalarilə, əməkcilərə xidmət ycyn geniş sanatorijalar, istirahət evleri, qlublar şəbəkəsi verilməklə tə'min olunur.

Maddə 120. SSRI vətəndaşlarь qoçaldьqda və həmcinin xəstələndikdə və əmək qabilijjətini itirdikdə maddi tə'minat hyququna malikdirlər.

Bu hyquq, işci və qulluqcularьn devlət hesabьna içtimai sьqortasьnьn geniş inkişaf etdirilməsilə, əməkcilərə pulsuz tibbi jardьmla, əməkcilərin istifadəsinə geniş qurortlar şəbəkəsi verilməsilə tə'min olunur.

Maddə 121. SSRI vətəndaşlarь təhsil hyququna malikdirlər.

Bu hyquq ymumi-məçburi ibtidai təhsillə, ali təhsil də daxil olmaqla, təhsilin pulsuz olmasilə, ali məktəbdə tələbələrin bəjyk coqluquna devlət stipendijalarь sistemilə, məktəblərdə ana dilində təhsillə, zavodlarda, sovxozlarda, maşьn-traqtor stansijalarьnda və qolxozlarda əməkcilərin pulsuz istehsal, texnik və aqronomik təhsilinin təşkililə tə'min olunur.

Maddə 122. SSRI-da bytyn təsərryfat, devlət, qultur və içtimai-sijasi jaşajьş sahələrində qadьna kişilə bərabər hyquq verilir.

Qadьnlarьn bu hyququnun həjata kecirilmək imkanь: əmək, əmək haqqь, istirahət, içtimai sьqorta və təhsil ycyn qadьna kişilə bərabər hyquq verilməklə, ana və uşaqьn intereslәri devlət tərəfindən qorunmaqla qadьna, hamilə olduqu zaman maaşь da myhafəzə edilərək mə'zunijjətlər verilməklə, doqum evlərinin uşaq jasliləri və baqcalarьnьn geniş şəbəkəsilə tə'min edilir.

Maddə 123. Bytyn təsərryfat, devlət, qultur və içtimai-sijasi jaşajьş sahələrində, millijjət və irqlərindən asьlь olmajaraq, SSRI vətəndaşlarьnьn hyquqça bərabərliji sarsьlmaz bir qanundur. Irq və milli mənsubijjətindən asьlь olaraq, vətəndaşlarьn hyqu-

qunun acьq-acьoqьna vəja dolajь jolla məhdud edilməsi vəja bil'əks acьq-acьoqьna vəja dolajь jolla onlara ystynlyk verilməsi, həmcinin irq vəja milli mystəsnalьoqьn vəja nifrət və e'tinasьzlьoqьn hər çyr təbliqi — qanunla çəzalandьrьlьr.

Maddə 124. Vətəndaşlara viçdan azadlьoqь tə'min etmək məqsədilə SSRI-da din devlətdən və məktəb dindən ajrьlmьşdьr. Bytyn vətəndaşlar dini ajinlər içra etməkdə və din əlejhinə propaqanda aparmaqda azaddьrlar.

Maddə 125. Əməkcilərin intereslərinə myvafiq olaraq və sosialist quruluşunu məhkəmləndirmək məqsədilə SSRI vətəndaşlarьna:

a) səz azadlьoqь,

b) mətbuat azadlьoqь,

c) jьoqьnçaqlar və mitinqlər azadlьoqь,

ç) kycə jyryşləri və nymajişlər azadlьoqь qanunla tə'min olunur.

Vətəndaşlarьn bu hyquqlarь, əməkcilərə və onlarьn təşkilatlarьna mətbəə, kaqьz ehtijatь, içtimai binalar, kycələr, rabitə vəsaiti və haman hyququ həjata kecirmək ycyn lazьm olan başqa maddi şərait verilməklə tə'min olunur.

Maddə 126. Əməkcilərin intereslərinə myvafiq olaraq və xalq kytlələrinin təşkilat özfəalijjətini və sijasi aqtivlijini inkişaf etdirmək məqsədilə SSRI vətəndaşlarьna içtimai təşkilatlarda: həmkarlar ittifaqlarьnda, qooperativ birləşmələrində, gənçlər təşkilatlarьnda, sport və mydafəə təşkilatlarьnda, qultur-texnik və elmi çəmijjətlərdə birləşmək hyququ tə'min olunur, işçi sьnfьnьn və əməkcilərin başqa təbəqələri sьralarьndan ən aqtiv və şyurlu vətəndaşlar isə, əməkcilərin sosialist quruluşunu məhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək uqrunda mybarəzəsində onlarьn qabaqçьl bir dəstəsi olan və əməkcilərin bytyn istər içtimai, istərsə devlət təşkilatlarьnьn rəhbər jadrosu olan Bytynittifaq Qommunist (bolşevik) Partijasьnda birləşirlər.

Maddə 127. SSRI vətəndaşlarьna şəxsijjət toqunulmazlьoqь tə'min edilir. Məhkəmənin qərarь vəja proqurorun təsdiqi olmadan kimsə həbs edilə bilməz.

Maddə 128. Vətəndaşlarьn məskən toqunulmazlьoqь və jazьşmanьn gizli saqlanьlmasь qanun tərəfindən qorunur.

Maddə 129. SSRI, əməkcilərin intereslərini mydafəə etdiklərinə görə, jaxud elmi fəalijjətlərinə görə, ja inki milli azadlıq uqrunda mybarəzələrinə görə, tə'qib olunan əçnəbi vətəndaşlara sıqınma hyququ verir.

Maddə 130. SSRI-nın hər bir vətəndaşı, Sovet Sosialist Respubliqaları Ittifaqının Qonstitusijasına riajət etməjə, qanunları jerinə jetirməjə, əmək intizamını gözətməjə, içtimai vəzifəjə namusla janaşmaqa, sosialist birgə jaşajış qajdalarına hörmət etməjə məçburdur.

Maddə 131. SSRI-nın hər bir vətəndaşı sovet quruluşunun myqəddəs və toqunulmaz əsası olan, vətənin sərvət və qydrət mənbə'i olan, bytyn əməkcilərin varlı və qultur həjat mənbə'i olan içtimai, sosialist mylkijjəti qorumaqa və möhkəmlətməjə məçburdur.

Içtimai, sosialist mylkijjətə qəsd edən şəxslər, xalqın dyşmənidirlər.

Maddə 132. Ymumi əskəri mykəlləfijjət bir qanundur.

Işçi-Kəndli Qızıl Ordusunda əskərlik xidməti SSRI vətəndaşlarının şərəfli vəzifəsidir.

Maddə 133. Vətəni mydafəə etmək, SSRI-nın hər bir vətəndaşının myqəddəs borçudur. Vətənə xijanət: andı pozmaq, dyşmən tərəfinə kecmək, devlətin hərbi qydrətinə zərər vurmaq, şpionluq — ən aqır çinajət olaraq qanunun bytyn şiddətilə çəzalandırılır.

XI FƏSIL

SECKI SISTEMI

Maddə 134. Bytyn əməkcilər deputatları Sovetlərinə: SSRI Baş Sovetinə, myttəfiq respubliqaların Baş Sovetlərinə, əlkə və oblast əməkcilər deputatları Sovetlərinə, avtonom respub-

liqalarьn Baş Sovetlərinə, avtonom oblastlarьn əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə, oqruq, rajon, şəhər və kənd (stanitsa, oba, xutor, qьşlaq, avul) əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə deputatlar — seçicilər tərəfindən gizli səs verməklə ymumi, bərabər və mystəqim secki hyququ əsasilə secilirlər.

Maddə 135. Deputat seckiləri ymumidir: aqьldan məhrum olan və məhkəmə tərəfindən məhkum olunub secki hyququndan məhrum edilmiş şəxslərdən savajь 18 jaşь tamam olmuş SSRI vətəndaşlarьnьn hamьsь irq və millijjət mənsubijjətindən, dinindən, təhsil dərəçəsindən, oturaqlьqьndan, içtimai mənşə'indən, əmlak vəzijjətindən və kecmiş fəalijjətindən asьlь olmajaraq deputat seckilərində iştirak etmək və secilmək hyququna malikdirlər.

Maddə 136. Deputat seckiləri bərabərdir: hər bir vətəndaş bir səsə malikdir; bytyn vətəndaşlar seckilərdə bərabər əsaslar yzrə iştirak edirlər.

Maddə 137. Qadьnlar, kişilərlə bir bərabərdə secmək və secilmək hyququna malikdirlər.

Maddə 138. Qьzьl Ordu sьralarьnda olan vətəndaşlar, bytyn vətəndaşlarla bir bərabərdə secmək və secilmək hyququna malikdirlər.

Maddə 139. Deputatlar seckisi mystəqimdir: kənd və şəhər əməkcilər deputatlarь Sovetlərindən tutmuş SSRI Baş Sovetinə varьnçaja qədər bytyn əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə seckilər vətəndaşlar tərəfindən bilavasitə mystəqim secki jolilə içra edilir.

Maddə 140. Deputat seckilərində səs vermə gizlidir.

Maddə 141. Seckilərdə qandidatlar, secki oqruqlarь yzrə gəstərilir.

Qandidat gəstərmək hyququ içtimai təşkilatlara və əməkcilər çəmijjətlərinə: qommunist partija təşkilatlarьna, həmkarlar ittifaqlarьna, qooperativlərə, gənçlər təşkilatlarьna, qultur çəmijjətlərə tə'min edilir.

Maddə 142. Hər bir deputat өz işi haqqьnda və əməkcilər deputatlarь Sovetinin işi haqqьnda seçicilər qarşьsьnda hesabat verməjə məçburdur və seçicilərin coqluqunun qərarilə, qanunla qərarlaşdьrьlmьş qajda yzrə hər bir zaman geri caqьrьla bilər.

XII FƏSIL

GERB, FLAQ, PAJTAXT

Maddə 143. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn dövlət gerbi, yzərinə myttəfiq respubliqalarьn dillərində «Bytyn ölkələrin proletarlarь, birləşin!» jazьlmьş, gynəş şya'larь icərisində synbyllərlə haşijələnmiş olan jer kyrəsi yzərindəki oraq və çəkiçdən ibarətdir. Gerbin juqarьsьnda beşguşəli ulduz vardьr.

Maddə 144. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn dövlət flaqь juqarь buçaqьnda flaq aqaçь janьnda qьzьl oraq və çəkiç çəkilmiş və bunlarьn ystyndə qьzьl haşijə ilə haşijələnmiş beşguşəli qьrmьzь ulduz olan qьrmьzь qumaşdan ibarətdir. Flaqьn eninin uzunluquna nisbəti 1:2-dir.

Maddə 145. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn pajtaxtь Mosqva şəhəridir.

XIII FƏSIL

QONSTITUSIJANЬ DƏJIŞDIRMƏK QAJDASЬ

Maddə 146. SSRI Qonstitusijasь ançaq SSRI Baş Sovetinin hər palatasьnda səslərin ycdə ikidən az olmajan coqluqilə qəbul edilmiş qərarilə dəjişdirilir.

Mosqva, Qreml.
5 deqabr 1936 il.

საბჭოთა
სოციალისტური
რესპუბლიკების
კავშირის

კონსტიტუცია

(ძირითადი კანონი)

თ ა ვ ი I

საზოგადოებრივი წყობილება

მ უ ხ ლ ი 1. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი არის მუშათა და გლეხთა სოციალისტური სახელმწიფო.

მ უ ხ ლ ი 2. სსრ კავშირის პოლიტიკურ საფუძველს შეადგენენ მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები, აღმოცენებულნი და განმტკიცებულნი მემამულეთა და კაპიტალისტთა ძალაუფლების დამხობისა და პროლეტარიატის დიქტატურის მოპოვების შედეგად.

მ უ ხ ლ ი 3. მთელი ძალაუფლება სსრ კავშირში ეკუთვნით ქალაქისა და სოფლის მშრომელებს მშრომელთა დეპუტატების საბჭოების სახით.

მ უ ხ ლ ი 4. სსრ კავშირის ეკონომიურ საფუძველს შეადგენენ მეურნეობის სოციალისტური სისტემა და საწარმოო იარაღთა და საშუალებათა სოციალისტური საკუთრება, დამკვიდრებულნი მეურნეობის კაპიტალისტური სისტემის ლიკვიდაციისა, საწარმოო იარაღთა და საშუალებათა კერძო საკუთრების გაუქმებისა და ადამიანისაგან ადამიანის ექსპლოატაციის მოსპობის შედეგად.

მ უ ხ ლ ი 5. სოციალისტურ საკუთრებას სსრ კავშირში აქვს ან სახელმწიფო საკუთრების ფორმა (საყოველთაო-სახალხო

კუთვნილება), ან კოოპერატიულ-საკოლმეურნეო საკუთრების ფორმა (ცალკეულ კოლმეურნეობათა საკუთრება, კოოპერატიულ გაერთიანებათა საკუთრება).

მუხლი 6. მიწა, მისი წიაღი, წყალი, ტყე, ქარხნები, ფაბრიკები, მაღაროები, სამადნოები, რკინიგზის, წყლის და საჰაერო ტრანსპორტი, ბანკები, კავშირგაბმულობის საშუალებანი, სახელმწიფოს მიერ ორგანიზებული მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმონი (საბჭოთა მეურნეობანი, სამანქანო-სატრაქტორო სადგურები და სხვ.), აგრეთვე კომუნალური საწარმონი და ძირითადი საბინაო ფონდი ქალაქებსა და სამრეწველო პუნქტებში შეადგენენ სახელმწიფო საკუთრებას, ესე იგი საყოველთაო-სახალხო კუთვნილებას.

მუხლი 7. საზოგადოებრივი საწარმონი კოლმეურნეობებსა და კოოპერატიულ ორგანიზაციებში მათი ცოცხალი და მკვდარი ინვენტარით, კოლმეურნეობათა და კოოპერატიულ ორგანიზაციათა მიერ წარმოებული პროდუქცია, ისე როგორც მათი საზოგადოებრივი ნაგებობანი შეადგენენ კოლმეურნეობათა და კოოპერატიულ ორგანიზაციათა საზოგადოებრივ, სოციალისტურ საკუთრებას.

თვითეულ საკოლმეურნეო კომლს, გარდა ძირითადი შემოსავლისა საზოგადოებრივი საკოლმეურნეო მეურნეობიდან, პირად სარგებლობაში აქვს მცირე საკარმიდამო ნაკვეთი მიწა და პირად საკუთრებად—დამხმარე მეურნეობა საკარმიდამო ნაკვეთზე, საცხოვრებელი სახლი, პროდუქტული პირუტყვი, ფრინველი და წვრილი სასოფლო სამეურნეო ინვენტარი—თანახმად სასოფლო-სამეურნეო არტელის წესდებისა.

მუხლი 8. მიწა, რომელიც კოლმეურნეობებს უჭირავთ, ემაგრებათ მათ უსასყიდლო და უვადო სარგებლობაში, ესე იგი სამუდამოდ.

მუხლი 9. მეურნეობის სოციალისტური სისტემის გვერდით, რომელიც სსრ კავშირში მეურნეობის გაბატონებული

ფორმა არის, კანონით დაშვებულია ერთპიროვნული გლეხთა და შინამრეწველთა წვრილი კერძო მეურნეობა, რომელიც დამყარებულია პირად შრომაზე და გამორიცხავს სხვისი შრომის ექსპლოატაციას.

მუხლი 10. მოქალაქეთა პირადი საკუთრების უფლება მათს შრომითს შემოსავალსა და დანაზოგზე, საცხოვრებელ სახლსა და დამხმარე საოჯახო მეურნეობაზე, საოჯახო მეურნეობისა და ყოფაცხოვრების საგნებზე, პირადი მოხმარებისა და კეთილყოფის საგნებზე, ისე როგორც მოქალაქეთა პირადი საკუთრების მემკვიდრეობის უფლება—დაცულია კანონით.

მუხლი 11. სსრ კავშირის სამეურნეო ცხოვრება განისაზღვრება და წარიმართება სახელმწიფო სახალხო-სამეურნეო გეგმით საზოგადოებრივი სიმდიდრის გადიდებისა, მშრომელთა მატერიალური და კულტურული დონის განუხრელი აღმავლობისა, სსრ კავშირის დამოუკიდებლობის განმტკიცებისა და მისი თავდაცვაუნარიანობის გაძლიერების ინტერესებისათვის.

მუხლი 12. შრომა სსრ კავშირში არის შრომისუნარიანი თვითეული მოქალაქის მოვალეობა და ღირსების საქმე შემდეგი პრინციპის მიხედვით: „ვინც არ მუშაობს, ის არცა სჭამს".

სსრ კავშირში ხორციელდება სოციალიზმის პრინციპი: „თვითეულისაგან მისი უნარის მიხედვით, თვითეულს—მისი შრომის მიხედვით".

თავი II

სახელმწიფოებრივი წყობილება

მუხლი 13. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი არის საკავშირო სახელმწიფო, შექმნილი თანასწორუფ-

ლებიანი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების ნებაყოფლობითი გაერთიანების საფუძველზე:

რუსეთის საბჭოთა ფედერატიული სოციალისტური რესპუბლიკისა;

უკრაინის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

ბელორუსიის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

აზერბაიჯანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

სომხეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

თურქმენისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

უზბეკისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

ტაჯიკისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

ყაზახსტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,

ყირგიზისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა.

მუხლი 14. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის გამგებლობას, მის ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების და სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების სახით, ექვემდებარება:

ა) კავშირის წარმომადგენლობა საერთაშორისო ურთიერთობაში, სხვა სახელმწიფოებთან ხელშეკრულებათა დადება და რატიფიკაცია;

ბ) ომისა და ზავის საკითხები;

გ) სსრ კავშირის შემადგენლობაში ახალი რესპუბლიკების მიღება;

დ) კონტროლი სსრ კავშირის კონსტიტუციის შესრულებაზე და უზრუნველყოფა იმისა, რომ მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციები შეესაბამებოდეს სსრ კავშირის კონსტიტუციას;

ე) მოკავშირე რესპუბლიკათა შორის საზღვრების ცვლილებათა დამტკიცება;

ვ) დამტკიცება ახალ მხარეთა და ოლქთა, აგრეთვე ახალ ავტონომიურ რესპუბლიკათა შექმნისა მოკავშირე რესპუბლიკების შემადგენლობაში;

ზ) სსრ კავშირის თავდაცვის ორგანიზაცია და სსრ კავშირის ყველა შეიარაღებულ ძალთა ხელმძღვანელობა;

თ) საგარეო ვაჭრობა სახელმწიფო მონოპოლიის საფუძველზე;

ი) სახელმწიფო უშიშროების დაცვა;

კ) სსრ კავშირის სახალხო-სამეურნეო გეგმების დადგენა;

ლ) დამტკიცება სსრ კავშირის ერთიანი სახელმწიფო ბიუჯეტისა, აგრეთვე გადასახადების და შემოსავლისა, რაც საკავშირო, რესპუბლიკური და ადგილობრივი ბიუჯეტების შესაქმნელად შემოდის;

მ) საერთო-საკავშირო მნიშვნელობის ბანკებისა, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო დაწესებულებათა და საწარმოთა, აგრეთვე სავაჭრო საწარმოთა მმართველობა;

ნ) ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის მმართველობა;

ო) ფულადი და საკრედიტო სისტემის ხელმძღვანელობა;

პ) სახელმწიფო დაზღვევის ორგანიზაცია;

ჟ) სესხის აღება და გაცემა;

რ) მიწათსარგებლობისა, აგრეთვე მიწის წიაღის, ტყისა და წყლის სარგებლობის ძირითადი საფუძვლების დადგენა;

ს) განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის დარგში ძირითადი საფუძვლების დადგენა;

ტ) სახალხო-სამეურნეო აღრიცხვის ერთიანი სისტემის ორგანიზაცია;

უ) შრომის კანონმდებლობის საფუძვლების დადგენა;

ფ) კანონმდებლობა სასამართლო წყობილებისა და სასამართლო წარმოების შესახებ; სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო კოდექსები;

ქ) კანონები საკავშირო მოქალაქეობის შესახებ; კანონები უცხოელთა უფლებების შესახებ;

ღ) ამნისტიის შესახებ საერთო-საკავშირო აქტების გამოცემა.

მუხლი 15. მოკავშირე რესპუბლიკების სუვერენიტეტი შეზღუდულია მხოლოდ სსრ კავშირის კონსტიტუციის მე-14 მუხლში აღნიშნული ფარგლებით. ამ ფარგლებს გარეშე თვითე-

ული მოკავშირე რესპუბლიკა სახელმწიფო ძალაუფლებას დამოუკიდებლად ანხორციელებს. სსრ კავშირი იცავს მოკავშირე რესპუბლიკების სუვერენულ უფლებებს.

მუხლი 16. თვითეულ მოკავშირე რესპუბლიკას აქვს თავისი კონსტიტუცია, რომელიც ითვალისწინებს რესპუბლიკის თავისებურებებს და აგებულია ისე, რომ სავსებით შეესაბამება სსრ კავშირის კონსტიტუციას.

მუხლი 17. თვითეულ მოკავშირე რესპუბლიკას ენარჩუნება სსრ კავშირიდან თავისუფლად გასვლის უფლება.

მუხლი 18. მოკავშირე რესპუბლიკების ტერიტორია არ შეიძლება შეიცვალოს მათი თანხმობის გარეშე.

მუხლი 19. სსრ კავშირის კანონებს ერთნაირი ძალა აქვთ ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის ტერიტორიაზე.

მუხლი 20. იმ შემთხვევაში, როცა მოკავშირე რესპუბლიკის კანონი არ ეთანხმება საერთო-საკავშირო კანონს, მოქმედებს საერთო-საკავშირო კანონი.

მუხლი 21. სსრ კავშირის მოქალაქეთათვის დადგენილია ერთიანი საკავშირო მოქალაქეობა.

მოკავშირე რესპუბლიკის თვითეული მოქალაქე არის სსრ კავშირის მოქალაქე.

მუხლი 22. რუსეთის საბჭოთა ფედერატიული სოციალისტური რესპუბლიკა შესდგება აზოვ-შავიზღვის, შორეულ-აღმოსავლეთის, დასავლეთ-ციმბირის, კრასნოიარსკის, ჩრდილო-კავკასიის მხარეებისაგან; ვორონეჟის, აღმოსავლეთ-ციმბირის, გორკის, დასავლეთის, ივანოვოს, კალინინის, კიროვის, კუიბიშევის, კურსკის, ლენინგრადის, მოსკოვის, ომსკის, ორენბურგის, სარატოვის, სვერდლოვსკის, ჩრდილოეთის, სტალინგრადის, ჩელიაბინსკის, იაროსლავის ოლქებისაგან; თათრეთის, ბაშკირეთის, დაღესტნის, ბურიატ-მონღოლეთის, ყაბარდო-ბალკარეთის, ყალმუხეთის, კარელიის, კომის, ყირიმის, მარეთის, მორდოვეთის, ვოლგის მხარის გერმანელთა, ჩრდილო-ოსეთის, უდმურეთის, საჩაჩნო-ინგუშეთის, ჩუვაშეთის, იაკუ-

ტიის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკებისაგან; ადიგეთის, ებრაელთა, ყარაჩაის, ოიროტის, ხაკასის, ჩერქეზეთის ავტონომიური ოლქებისაგან.

მუხლი 23. უკრაინის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა შესდგება ვინნიცის, დნეპროპეტროვსკის, დონეცის, კიევის, ოდესის, ხარკოვის, ჩერნიგოვის ოლქებისაგან და მოლდავეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისაგან.

მუხლი 24. აზერბაიჯანის საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედიან ნახიჩევანის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა და მთა-ყარაბაღის ავტონომიური ოლქი.

მუხლი 25. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედიან: აფხაზეთის ასს რესპუბლიკა, აჭარის ასს რესპუბლიკა, სამხრეთ-ოსეთის ავტონომიური ოლქი.

მუხლი 26. უზბეკისტანის საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედის ყარა-კალფაქიის ასს რესპუბლიკა.

მუხლი 27. ტაჯიკისტანის საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედის მთა-ბადახშანის ავტონომიური ოლქი.

მუხლი 28. ყაზახსტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა შესდგება აქტიუბინსკის, ალმა-ატის, აღმოსავლეთ-ყაზახსტანის, დასავლეთ-ყაზახსტანის, ყარაგანდის, კუსტანაის, ჩრდილო-ყაზახსტანის, სამხრეთ-ყაზახსტანის ოლქებისაგან.

მუხლი 29. სომხეთის სს რესპუბლიკას, ბელორუსიის სს რესპუბლიკას, თურქმენისტანის სს რესპუბლიკას და ყირგიზისტანის სს რესპუბლიკას არა აქვთ თავიანთ შემადგენლობაში ავტონომიური რესპუბლიკები, აგრეთვე მხარეები და ოლქები.

თ ა ვ ი III

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები

მ უ ხ ლ ი 30. სსრ კავშირის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო არის სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო.

მ უ ხ ლ ი 31. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ანხორციელებს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირისათვის კონსტიტუციის მე-14 მუხლის თანახმად მიკუთვნებულ ყველა უფლებას, რამდენადაც ეს უფლებანი, კონსტიტუციის ძალით, არ შედიან სსრ კავშირის იმ ორგანოების კომპეტენციაში, რომლებიც ანგარიშვალდებული არიან სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს წინაშე: სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმისა, სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსი და სსრ კავშირის სახალხო კომისარიატებისა.

მ უ ხ ლ ი 32. სსრ კავშირის საკანონმდებლო ხელისუფლებას ანხორციელებს მარტოოდენ სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო.

მ უ ხ ლ ი 33. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო შესდგება ორი პალატისაგან: კავშირის საბჭოსაგან და ეროვნებათა საბჭოსაგან.

მ უ ხ ლ ი 34. კავშირის საბჭოს ირჩევენ სსრ კავშირის მოქალაქენი საარჩევნო ოლქების მიხედვით შემდეგი ნორმით: ერთი დეპუტატი 300 ათას მოსახლეობაზე.

მ უ ხ ლ ი 35. ეროვნებათა საბჭოს ირჩევენ სსრ კავშირის მოქალაქენი მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკებში, ავტონომიურ ოლქებსა და ნაციონალურ ოკრუგებში შემდეგი ნორმით: 25 დეპუტატს თვითეული მოკავშირე რესპუბლიკი-

საგან, 11 დეპუტატს თვითეული ავტონომიური რესპუბლიკისაგან, 5 დეპუტატს თვითეული ავტონომიური ოლქისაგან და თითო დეპუტატს თვითეული ნაციონალური ოკრუგისაგან.

მუხლი 36. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო აირჩევა ოთხი წლის ვადით.

მუხლი 37. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ორივე პალატა: კავშირის საბჭო და ეროვნებათა საბჭო თანასწორუფლებიანი არიან.

მუხლი 38. კავშირის საბჭოსა და ეროვნებათა საბჭოს თანაბრად ეკუთვნის საკანონმდებლო ინიციატივა.

მუხლი 39. კანონი დამტკიცებულად ითვლება, თუ იგი მიღებულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ორივე პალატის მიერ თვითეული მათგანის უბრალო უმრავლესობით.

მუხლი 40. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს მიერ მიღებული კანონები ქვეყნდება მოკავშირე რესპუბლიკების ენებზე სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარისა და მდივნის ხელმოწერით.

მუხლი 41. კავშირის საბჭოს და ეროვნებათა საბჭოს სესიები იწყება და თავდება ერთსადაიმავე დროს.

მუხლი 42. კავშირის საბჭო ირჩევს კავშირის საბჭოს თავმჯდომარეს და მის ორ მოადგილეს.

მუხლი 43. ეროვნებათა საბჭო ირჩევს ეროვნებათა საბჭოს თავმჯდომარეს და მის ორ მოადგილეს.

მუხლი 44. კავშირის საბჭოს და ეროვნებათა საბჭოს თავმჯდომარენი ხელმძღვანელობენ სათანადო პალატების სხდომებს და განაგებენ მათს შინაგან განაწესს.

მუხლი 45. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ორივე პალატის შეერთებულ სხდომებს რიგრიგად უძღვებიან კავშირის საბჭოს და ეროვნებათა საბჭოს თავმჯდომარენი.

მუხლი 46. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიებს იწვევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი წელიწადში ორჯერ.

რიგსგარეშე სესიებს იწვევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი თავისი შეხედულებისამებრ ან ერთერთი მოკავშირე რესპუბლიკის მოთხოვნით.

მუხლი 47. კავშირის საბჭოსა და ეროვნებათა საბჭოს შორის შეუთანხმებლობის შემთხვევაში საკითხი გადასაწყვეტად გადაეცემა პარიტეტულ საფუძვლებზე შექმნილ შემთანხმებელ კომისიას. თუ შემთანხმებელი კომისია შეთანხმებულ გადაწყვეტილებას ვერ აღწევს ან თუ მისი გადაწყვეტილება ერთერთ პალატას არ აკმაყოფილებს, საკითხი ხელმეორედ განიხილება პალატებში. თუ ორივე პალატას შეთანხმებული გადაწყვეტილება არა აქვს, სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი დაითხოვს სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოს და ნიშნავს ახალ არჩევნებს.

მუხლი 48. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ორივე პალატის შეერთებულ სხდომაზე ირჩევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმს შემდეგი შემადგენლობით: სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე, მისი თერთმეტი მოადგილე, პრეზიდიუმის მდივანი და პრეზიდიუმის 24 წევრი.

სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი მთელ თავის მოქმედებაში ანგარიშვალდებულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს წინაშე.

მუხლი 49. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი:

ა) იწვევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიებს;

ბ) იძლევა სსრ კავშირის მომქმედ კანონთა განმარტებას, გამოსცემს ბრძანებულებებს;

გ) დაითხოვს სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოს სსრ კავშირის კონსტიტუციის 47-ე მუხლის საფუძველზე და ნიშნავს ახალ არჩევნებს;

დ) მოახდენს სრულიად-სახალხო დაკითხვას (რეფერენდუმს) თავისი ინიციატივით ან ერთერთი მოკავშირე რესპუბლიკის მოთხოვნით;

ე) აუქმებს სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსი და მოკავშირე რესპუბლიკების სახალხო კომისართა საბჭოების დადგენილებებსა და განკარგულებებს, თუ ისინი კანონს არ შეესაბამებიან;

ვ) სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიათა შორის პერიოდში ათავისუფლებს თანამდებობისაგან და ნიშნავს სსრ კავშირის ცალკეულ სახალხო კომისრებს სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის წარდგენით და შემდგომ დასამტკიცებლად შეაქვს სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოში;

ზ) აჯილდოვებს ორდენებით და ანიჭებს საპატიო სახელწოდებებს სსრ კავშირისას;

თ) ანხორციელებს პატიების უფლებას;

ი) ნიშნავს და სცვლის სსრ კავშირის შეიარაღებულ ძალთა უმაღლეს სარდლობას;

კ) სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიათა შორის პერიოდში აცხადებს ომის მდგომარეობას სსრ კავშირზე სამხედრო თავდასხმის შემთხვევაში ან იმ შემთხვევაში, როცა აუცილებელია აგრესიისაგან ურთიერთი თავდაცვის შესახებ საერთაშორისო სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულება;

ლ) აცხადებს საერთო და ნაწილობრივ მობილიზაციას;

მ) მოახდენს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა რატიფიკაციას;

ნ) ნიშნავს და უკან იწვევს სსრ კავშირის სრულუფლებიან წარმომადგენლებს უცხოეთის სახელმწიფოებში;

ო) იღებს უცხოეთის სახელმწიფოთა მასთან აკრედიტებული დიპლომატიური წარმომადგენლების რწმუნებისა და უკანგაწვევის სიგელებს.

მუხლი 50. კავშირის საბჭო და ეროვნებათა საბჭო ირჩევენ სამანდატო კომისიებს, რომლებიც ამოწმებენ თვითეული პალატის დეპუტატთა უფლებამოსილებას.

სამანდატო კომისიის წარდგენით პალატები გადასწყვეტენ— ან იცნონ ცალკეულ დეპუტატთა უფლებამოსილება, ან გააუქმონ მათი არჩევა.

მუხლი 51. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ნიშნავს, როდესაც იგი აუცილებლად სცნობს, საგამომძიებლო და სარევიზიო კომისიებს ყოველგვარ საკითხზე.

ყველა დაწესებულება და თანამდებობის პირი ვალდებულია შეასრულოს ამ კომისიების მოთხოვნა და წარუდგინოს მათ საჭირო მასალები და დოკუმენტები.

მუხლი 52. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს დეპუტატი არ შეიძლება მიცემულ იქნას პასუხისგებაში სასამართლოს წესით ან დაპატიმრებულ იქნას სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს თანხმობის გარეშე, ხოლო იმ პერიოდში, როდესაც სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესია არ არის,—სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თანხმობის გარეშე.

მუხლი 53. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს უფლებამოსილების ვადის გასვლისას ან ვადამდე დათხოვნისას სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი ინარჩუნებს თავის უფლებამოსილებას სსრ კავშირის ახლადარჩეული უზენაესი საბჭოს მიერ სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ახალი პრეზიდიუმის შექმნამდე.

მუხლი 54. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს უფლებამოსილების ვადის გასვლისას ან ვადამდე დათხოვნისას სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი ნიშნავს ახალ არჩევნებს არა უგვიანეს ორი თვის ვადისა სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს უფლებამოსილების ვადის გასვლის ან დათხოვნის დღიდან.

მუხლი 55. სსრ კავშირის ახლადარჩეულ უზენაეს საბჭოს იწვევს სსრ კავშირის წინანდელი შემადგენლობის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი არა უგვიანეს ერთი თვისა არჩევნების შემდეგ.

მუხლი 56. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ორივე პალატის გაერთიანებულ სხდომაზე ქმნის სსრ კავშირის მთავრობას—სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს.

თავი IV

მოკავშირე რესპუბლიკების სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები

მუხლი 57. მოკავშირე რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო არის მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო.

მუხლი 58. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოს ირჩევენ რესპუბლიკის მოქალაქენი ოთხი წლის ვადით.

წარმომადგენლობის ნორმები დაწესდება მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციებით.

მუხლი 59. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო არის რესპუბლიკის ერთადერთი საკანონმდებლო ორგანო.

მუხლი 60. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო:

ა) ღებულობს რესპუბლიკის კონსტიტუციას და შეაქვს მასში ცვლილებები სსრ კავშირის კონსტიტუციის მე-16 მუხლის შესაბამისად;

ბ) ამტკიცებს თავის შემადგენლობაში მყოფი ავტონომიური რესპუბლიკების კონსტიტუციებს და განსაზღვრავს მათი ტერიტორიის საზღვრებს;

გ) ამტკიცებს რესპუბლიკის სახალხო-სამეურნეო გეგმას და ბიუჯეტს;

დ) სარგებლობს მოკავშირე რესპუბლიკის სასამართლო ორგანოების მიერ მსჯავრდადებულ მოქალაქეთა ამნისტიისა და პატიების უფლებით.

მუხლი 61. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ირჩევს მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმს შემდეგი შემადგენლობით: მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე, მისი მოადგილეები, პრეზიდიუმის მდივანი და მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის წევრები.

მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის უფლებამოსილება განისაზღვრება მოკავშირე რესპუბლიკის კონსტიტუციით.

მუხლი 62. სხდომების გასაძღოლად მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ირჩევს თავის თავმჯდომარეს და მის მოადგილეებს.

მუხლი 63. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ქმნის მოკავშირე რესპუბლიკის მთავრობას — მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს.

თავი V

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები

მუხლი 64. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანო არის სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო.

მუხლი 65. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო პასუხისმგებელი და ანგარიშვალდებულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს წინაშე, ხოლო უზენაესი საბჭოს სესიებს შორის პე-

რიოდში—სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის წინაშე, რომლის მიმართ ანგარიშვალდებულია.

მუხლი 66. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო გამოსცემს დადგენილებებსა და განკარგულებებს მომქმედ კანონთა საფუძველზე და მათ შესასრულებლად და ამოწმებს შესრულებას.

მუხლი 67. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებანი და განკარგულებანი სავალდებულოა შესასრულებლად სსრ კავშირის მთელ ტერიტორიაზე.

მუხლი 68. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო:

ა) აერთიანებს და წარმართავს სსრ კავშირის საერთო-საკავშირო და საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატებისა და თავის ქვემდებარე სხვა სამეურნეო და კულტურულ დაწესებულებათა მუშაობას;

ბ) ღებულობს ზომებს სახალხო-სამეურნეო გეგმის, სახელმწიფო ბიუჯეტის განხორციელებისა და საკრედიტო-ფულადი სისტემის განმტკიცებისათვის;

გ) ღებულობს ზომებს საზოგადოებრივი წესრიგის უზრუნველსაყოფად, სახელმწიფოს ინტერესების დასაცავად და მოქალაქეთა უფლებების დასაცავად;

დ) ანხორციელებს საერთო ხელმძღვანელობას უცხოეთის სახელმწიფოებთან ურთიერთობათა დარგში;

ე) განსაზღვრავს იმ მოქალაქეთა ყოველწლიურ კონტინგენტებს, რომლებიც გაწვეულ უნდა იქნან ნამდვილ სამხედრო სამსახურში, ხელმძღვანელობას უწევს ქვეყნის შეიარაღებულ ძალთა საერთო მშენებლობას;

ვ) ქმნის, აუცილებლობის შემთხვევაში, სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსთან სამეურნეო, კულტურული და თავდაცვითი მშენებლობის საქმეთა სპეციალურ კომიტეტებსა და მთავარ სამმართველოებს.

მუხლი 69. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს უფლება აქვს მმართველობისა და მეურნეობის იმ დარგებში, რომლებიც სსრ კავშირის კომპეტენციას ეკუთვნიან, შეაჩე-

როს მოკავშირე რესპუბლიკების სახალხო კომისართა საბჭოების დადგენილებანი და განკარგულებანი და გააუქმოს სსრ კავშირის სახალხო კომისრების ბრძანებანი და ინსტრუქციები.

მუხლი 70. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ქმნის სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს შემდეგი შემადგენლობით:

სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე;

სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეები;

სსრ კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის თავმჯდომარე;

საბჭოთა კონტროლის კომისიის თავმჯდომარე;

სსრ კავშირის სახალხო კომისრები;

დამზადებათა კომიტეტის თავმჯდომარე;

ხელოვნების საქმეთა კომიტეტის თავმჯდომარე;

უმაღლესი სკოლის საქმეთა კომიტეტის თავმჯდომარე.

მუხლი 71. სსრ კავშირის მთავრობა ან სსრ კავშირის სახალხო კომისარი, რომლებისადმი მიმართულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს დეპუტატის შეკითხვა, ვალდებული არიან არა უგვიანეს სამი დღის ვადისა გასცენ სიტყვიერი ან წერილობითი პასუხი სათანადო პალატაში.

მუხლი 72. სსრ კავშირის სახალხო კომისრები ხელმძღვანელობენ სახელმწიფო მმართველობის იმ დარგებს, რომლებიც სსრ კავშირის კომპეტენციაში შედიან.

მუხლი 73. სსრ კავშირის სახალხო კომისრები სათანადო სახალხო კომისარიატების კომპეტენციის ფარგლებში გამოსცემენ მოქმედ კანონთა, აგრეთვე სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებათა და განკარგულებათა საფუძველზე და მათ შესასრულებლად ბრძანებებსა და ინსტრუქციებს და ამოწმებენ მათს შესრულებას.

მუხლი 74. სსრ კავშირის სახალხო კომისარიატები არიან ან საერთო-საკავშირო ან საკავშირო-რესპუბლიკური.

მუხლი 75. საერთო-საკავშირო სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართ-

ველობის დარგს სსრ კავშირის მთელ ტერიტორიაზე ან უშუალოდ ან მათ მიერ დანიშნულ ორგანოთა მეშვეობით.

მუხლი 76. საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართველობის დარგს, როგორც წესი, მოკავშირე რესპუბლიკათა თანამოსახელე სახალხო კომისარიატების მეშვეობით და უშუალოდ განაგებენ საწარმოთა მხოლოდ გარკვეულ შეზღუდულ რიცხვს იმ სიის მიხედვით, რომელსაც სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი ამტკიცებს.

მუხლი 77. საერთო-საკავშირო სახალხო კომისარიატებს ეკუთვნიან სახალხო კომისარიატები:

თავდაცვისა;
საგარეო საქმეთა;
საგარეო ვაჭრობისა;
გზათა;
კავშირგაბმულობისა;
წყლის ტრანსპორტისა;
მძიმე მრეწველობისა;
თავდაცვის მრეწველობისა.

მუხლი 78. საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატებს ეკუთვნიან სახალხო კომისარიატები:

კვების მრეწველობისა;
მსუბუქი მრეწველობისა;
სატყეო მრეწველობისა;
მიწათმოქმედებისა;
მარცვლეულისა და მეცხოველეობის საბჭოთა მეურნეობებისა;
ფინანსთა;
შინაგანი ვაჭრობისა;
შინაგან საქმეთა;
იუსტიციისა;
ჯანმრთელობის დაცვისა.

თ ა ვ ი VI

მოკავშირე რესპუბლიკების სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები

მ უ ხ ლ ი 79. მოკავშირე რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანო არის მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო.

მ უ ხ ლ ი 80. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო პასუხისმგებელი და ანგარიშვალდებულია მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს წინაშე, ხოლო მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს სესიათა შორის პერიოდში—მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის წინაშე, რომლის მიმართ ანგარიშვალდებულია.

მ უ ხ ლ ი 81. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო გამოსცემს დადგენილებებსა და განკარგულებებს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკის მომქმედ კანონთა, სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებათა და განკარგულებათა საფუძველზე და მათ შესასრულებლად და ამოწმებს მათს შესრულებას.

მ უ ხ ლ ი 82. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს უფლება აქვს შეაჩეროს ავტონომიური რესპუბლიკების სახალხო კომისართა საბჭოების დადგენილებანი და განკარგულებანი და გააუქმოს მხარეების, ოლქების და ავტონომიური ოლქების მშრომელების დეპუტატთა საბჭოების აღმასრულებელი კომიტეტების გადაწყვეტილებანი და განკარგულებანი.

მუხლი 83. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ქმნის მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს შემდეგი შემადგენლობით:

მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე;

თავმჯდომარის მოადგილენი;

სახელმწიფო საგეგმო კომისიის თავმჯდომარე;

სახალხო კომისრები:

კვების მრეწველობისა;

მსუბუქი მრეწველობისა;

სატყეო მრეწველობისა;

მიწათმოქმედებისა;

მარცვლეულისა და მეცხოველეობის საბჭოთა მეურნეობებისა;

ფინანსთა;

შინაგანი ვაჭრობისა;

შინაგან საქმეთა;

იუსტიციისა;

ჯანმრთელობის დაცვისა;

განათლებისა;

ადგილობრივი მრეწველობისა;

კომუნალური მეურნეობისა;

სოციალური უზრუნველყოფისა;

დამზადებათა კომიტეტის რწმუნებული;

ხელოვნების საქმეთა სამმართველოს უფროსი;

საერთო-საკავშირო სახალხო კომისარიატების რწმუნებულნი.

მუხლი 84. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისრები ხელმძღვანელობენ სახელმწიფო მმართველობის იმ დარგებს, რომლებიც შედიან მოკავშირე რესპუბლიკის კომპეტენციაში.

მუხლი 85. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისრები სათანადო სახალხო კომისარიატთა კომპეტენციის ფარგლებში

გამოსცემენ ბრძანებებსა და ინსტრუქციებს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკის კანონთა, სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებათა და განკარგულებათა, სსრ კავშირის საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატების ბრძანებათა და ინსტრუქციათა საფუძველზე და შესასრულებლად.

მუხლი 86. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისარიატები არიან საკავშირო-რესპუბლიკური ან რესპუბლიკური.

მუხლი 87. საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართველობის დარგს და ექვემდებარებიან როგორც მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა ხაბჭოს, ისე სსრ კავშირის სათანადო საკავშირო-რესპუბლიკურ სახალხო კომისარიატს.

მუხლი 88. რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართველობის დარგს და ექვემდებარებიან უშუალოდ მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს.

თავი VII

ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები

მუხლი 89. ავტონომიური რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო არის ასს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო.

მუხლი 90. ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოს ირჩევენ რესპუბლიკის მოქალაქენი ოთხი წლის ვადით წარმომადგენლობის იმ ნორმების მიხედვით, რომლებსაც აწესებს ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია.

მუხლი 91. ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო არის ასს რესპუბლიკის ერთადერთი საკანონმდებლო ორგანო.

მუხლი 92. თვითეულ ავტონომიურ რესპუბლიკას აქვს თავისი კონსტიტუცია, რომელიც ითვალისწინებს ავტონომიური რესპუბლიკის თავისებურებებს და აგებულია ისე, რომ იგი სავსებით შეესაბამება მოკავშირე რესპუბლიკის კონსტიტუციას.

მუხლი 93. ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ირჩევს ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმს და ქმნის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს, თავისი კონსტიტუციის თანახმად.

თავი VIII

სახელმწიფო ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები

მუხლი 94. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები მხარეებში, ოლქებში, ავტონომიურ ოლქებში, ოკრუგებში, რაიონებში, ქალაქებში, სოფლებში (სტანიცებში, სოფლებში, ხუტორებში, ყიშლაკებში, აულებში) არიან მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები.

მუხლი 95. მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო, საოლქო, ავტონომიურ ოლქთა, საოკრუგო, სარაიონო, საქალაქო, სასოფლო (სტანიცების, სოფლების, ხუტორების, ყიშლაკების,

აულების) საბჭოებს ირჩევენ შესაბამისად მხარის, ოლქის, ავტონომიური ოლქის, ოკრუგის, რაიონის, ქალაქის, სოფლის მშრომელები ორი წლის ვადით.

მუხლი 96. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოებში წარმომადგენლობის ნორმებს განსაზღვრავენ მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციები.

მუხლი 97. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები ხელმძღვანელობენ მმართველობის მათდამი ქვემდებარე ორგანოთა საქმიანობას, უზრუნველჰყოფენ სახელმწიფო წესრიგის დაცვას, კანონების დაცვას და მოქალაქეთა უფლებების დაცვას, ხელმძღვანელობენ ადგილობრივს სამეურნეო და კულტურულ მშენებლობას, აწესებენ ადგილობრივს ბიუჯეტს.

მუხლი 98. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები ღებულობენ გადაწყვეტილებებს და გასცემენ განკარგულებებს იმ უფლებათა ფარგლებში, რაც მათ მინიჭებული აქვთ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკის კანონებით.

მუხლი 99. მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო, საოლქო, ავტონომიური ოლქების, საოკრუგო, სარაიონო, საქალაქო და სასოფლო საბჭოების აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანოები არიან ამ საბჭოების მიერ არჩეული აღმასრულებელი კომიტეტები თავმჯდომარის, მისი მოადგილეების, მდივნის და წევრების შემადგენლობით.

მუხლი 100. მშრომელთა დეპუტატების სასოფლო საბჭოების აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანო არის მცირედ დასახლებულ ადგილებში, მოკავშირე რესპუბლიკათა კონსტიტუციების შესაბამისად, ამ საბჭოების მიერ არჩეული თავმჯდომარე, მისი მოადგილე და მდივანი.

მუხლი 101. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოების აღმასრულებელი ორგანოები უშუალოდ ანგარიშვალდებული არიან როგორც მშრომელთა დეპუტატების იმ საბჭოს წინაშე, რომელმაც ისინი აირჩია, ისე მშრომელთა დეპუტატების ზემდგომი საბჭოს აღმასრულებელი ორგანოს წინაშეც.

თავი IX

სასამართლო და პროკურატურა

მუხლი 102. მართლმსაჯულებას სსრ კავშირში ანხორციელებენ სსრ კავშირის უზენაესი სასამართლო, მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაესი სასამართლოები, სამხარეო და საოლქო სასამართლოები, ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ავტონომიური ოლქების სასამართლოები, საოკრუგო სასამართლოები, სსრ კავშირის სპეციალური სასამართლოები, რომლებიც იქმნებიან სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს დადგენილებით, სახალხო სასამართლოები.

მუხლი 103. საქმეთა განხილვა ყველა სასამართლოში ხორციელდება სახალხო მსაჯულთა მონაწილეობით, გარდა კანონით სპეციალურად გათვალისწინებული შემთხვევებისა.

მუხლი 104. სსრ კავშირის უზენაესი სასამართლო არის უმაღლესი სასამართლო ორგანო. სსრ კავშირის უზენაეს სასამართლოს ეკისრება ზედამხედველობა გაუწიოს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების ყველა სასამართლო ორგანოს სასამართლო საქმიანობას.

მუხლი 105. სსრ კავშირის უზენაეს სასამართლოს და სსრ კავშირის სპეციალურ სასამართლოებს ირჩევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 106. მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაეს სასამართლოებს ირჩევენ მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაესი საბჭოები ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 107. ავტონომიური რესპუბლიკების უზენაეს სასამართლოებს ირჩევენ ავტონომიური რესპუბლიკების უზენაესი საბჭოები ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 108. სამხარეო და საოლქო სასამართლოებს, ავტონომიური ოლქების სასამართლოებს, საოკრუგო სასამართლოებს ირჩევენ მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო, საოლქო ან საოკრუგო საბჭოები ან ავტონომიური ოლქების მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 109. სახალხო სასამართლოებს ირჩევენ რაიონის მოქალაქენი საყოველთაო, პირდაპირი და თანასწორი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით—სამი წლის ვადით.

მუხლი 110. სასამართლოწარმოება ხორციელდება მოკავშირე ან ავტონომიური რესპუბლიკის ან ავტონომიური ოლქის ენაზე; იმ პირებისათვის, რომლებმაც ეს ენა არ იციან, უზრუნველყოფილია საქმის მასალების სრული გაცნობა მთარგმნელის საშუალებით და აგრეთვე სასამართლოში დედაენაზე გამოსვლის უფლება.

მუხლი 111. სსრ კავშირის ყველა სასამართლოში საქმის გარჩევა სწარმოებს ღიად, რამდენადაც კანონით გამონაკლისები არ არის გათვალისწინებული, ბრალდებულისათვის დაცვის უფლების უზრუნველყოფით.

მუხლი 112. მოსამართლენი დამოუკიდებელნი არიან და მხოლოდ კანონს ემორჩილებიან.

მუხლი 113. ყველა სახალხო კომისარიატისა და მათი ქვემდებარე დაწესებულებების, ისე როგორც ცალკეული თანამდებობის პირებისა და აგრეთვე სსრ კავშირის მოქალაქეების მიერ კანონთა ზუსტად შესრულების უმაღლესი ზედამხედველობა ეკისრება სსრ კავშირის პროკურორს.

მუხლი 114. სსრ კავშირის პროკურორს ნიშნავს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო შვიდი წლის ვადით.

მუხლი 115. რესპუბლიკურ, სამხარეო, საოლქო პროკურორებს, აგრეთვე ავტონომიური რესპუბლიკების და ავტონომიური ოლქების პროკურორებს ნიშნავს სსრ კავშირის პროკურორი ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 116. საოკრუგო, სარაიონო და საქალაქო პროკურორებს ნიშნავენ მოკავშირე რესპუბლიკების პროკურორები ხუთი წლის ვადით სსრ კავშირის პროკურორის დამტკიცებით.

მუხლი 117. პროკურატურის ორგანოები თავის ფუნქციებს ანხორციელებენ ყოველგვარი ადგილობრივი ორგანოსაგან დამოუკიდებლად, ემორჩილებიან რა მხოლოდ სსრ კავშირის პროკურორს.

თავი X

მოქალაქეთა ძირითადი უფლებანი და მოვალეობანი

მუხლი 118. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ შრომის უფლება, ესე იგი გარანტირებული სამუშაოს მიღების უფლება მათი შრომის ანაზღაურებით მისი რაოდენობისა და ხარისხის შესაბამისად.

შრომის უფლება უზრუნველყოფილია სახალხო მეურნეობის სოციალისტური ორგანიზაციით, საბჭოთა საზოგადოების საწარმოო ძალთა განუხრელი ზრდით, სამეურნეო კრიზისების შეუძლებლობის აღკვეთით და უმუშევრობის ლიკვიდაციით.

მუხლი 119. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ დასვენების უფლება.

დასვენების უფლება უზრუნველყოფილია სამუშაო დღის შემცირებით მუშათა უდიდესი უმრავლესობისათვის 7 საათამდე, მუშებისა და მოსამსახურეებისათვის ყოვლწლიურ შვებულებათა დაწესებით სამუშაო ხელფასის შენარჩუნებით, მშრომელთა მომსახურებისათვის სანატორიუმების, დასასვენებელი სახლებისა და კლუბების ფართო ქსელით.

მუხლი 120. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ მატერიალური უზრუნველყოფის უფლება მოხუცებულობაში, აგრეთვე —ავადმყოფობისა და შრომის უნარის დაკარგვის შემთხვევაში.

ეს უფლება უზრუნველყოფილია სახელმწიფოს ხარჯზე მუშაობისა და მოსამსახურეების სოციალური დაზღვევის ფართო განვითარებით, მშრომელთათვის უფასო სამედიცინო დახმარებით, მშრომელთა სარგებლობაში კურორტთა ფართო ქსელის გადაცემით.

მუხლი 121. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ განათლების უფლება.

ეს უფლება უზრუნველყოფილია საყოველთაო-სავალდებულო დაწყებითი განათლებით, უფასო განათლებით—უმაღლესი განათლების ჩათვლით,—უმაღლეს სკოლაში მოსწავლეთა უდიდესი უმრავლესობისათვის სახელმწიფო სტიპენდიების სისტემით, სკოლებში დედაენაზე სწავლებით, ქარხნებში, საბჭოთა მეურნეობებში, სამანქანო-სატრაქტორო სადგურებსა და კოლმეურნეობებში მშრომელთა უფასო საწარმოო, ტექნიკური და აგრონომიული სწავლების ორგანიზაციით.

მუხლი 122. ქალს სსრ კავშირში ენიჭება მამაკაცთან თანასწორი უფლებანი სამეურნეო, სახელმწიფო, კულტურული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების ყველა დარგში.

ქალთა ამ უფლებების განხორციელების შესაძლებლობა უზრუნველყოფილია იმით, რომ ქალს მინიჭებული აქვს მამაკაცთან თანასწორი უფლება შრომისა, შრომის ანაზღაურებისა, დასვენებისა, სოციალური დაზღვევისა და განათლებისა, დედისა და ბავშვის ინტერესთა სახელმწიფო დაცვით, ორსულობის დროს ქალისათვის შვებულების მიცემით—ხელფასის შენარჩუნებით, სამშობიარო სახლების, საბავშვო ბაგებისა და ბაღების ფართო ქსელით.

მუხლი 123. სსრ კავშირის მოქალაქეთა თანასწორუფლებიანობა, დამოუკიდებლად მათი ეროვნებისა და რასისა, სამე-

ურნეო, სახელმწიფო, კულტურული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების ყველა დარგში ურყევი კანონი არის.

მოქალაქეთა უფლების რაიმე პირდაპირი ან არაპირდაპირი შეზღუდვა ან, პირიქით, პირდაპირი ან არაპირდაპირი უპირატესობის დაწესება მათი რასიული და ნაციონალური კუთვნილების მიხედვით, აგრეთვე რასიული ან ნაციონალური განკერძოებულობის, ან სიძულვილისა და ქედმაღლობის ყოველგვარი ქადაგება—ისჯება კანონით.

მუხლი 124. მოქალაქეთათვის სინიდისის თავისუფლების უზრუნველყოფის მიზნით ეკლესია სსრ კავშირში გამოყოფილია სახელმწიფოსაგან და სკოლა ეკლესიისაგან. რელიგიური კულტების შესრულების თავისუფლება და ანტირელიგიური პროპაგანდის თავისუფლება აღიარებულია ყველა მოქალაქისათვის.

მუხლი 125. მშრომელთა ინტერესების შესაბამისად და სოციალისტური წყობილების განმტკიცების მიზნით სსრ კავშირის მოქალაქეებისათვის კანონით უზრუნველყოფილია:

ა) სიტყვის თავისუფლება,

ბ) ბეჭდვის თავისუფლება,

გ) კრებებისა და მიტინგების თავისუფლება,

დ) ქუჩაში მსვლელობათა და დემონსტრაციათა თავისუფლება.

მოქალაქეთა ეს უფლებანი უზრუნველყოფილია მშრომელებისა და მათი ორგანიზაციებისათვის სტამბების, ქაღალდის მარაგის, საზოგადოებრივი შენობების, ქუჩების, კავშირგაბმულობის საშუალებათა და სხვა მატერიალურ პირობათა მინიჭებით, რომლებიც კი აუცილებელია მათი განხორციელებისათვის.

მუხლი 126. მშრომელთა ინტერესების შესაბამისად და ხალხის მასების ორგანიზაციული თვითმოქმედებისა და პოლიტიკური აქტივობის განვითარების მიზნით სსრ კავშირის მოქალაქეთათვის უზრუნველყოფილია უფლება გაერთიანებისა საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში: პროფესიულ კავშირებში, კოოპერატიულ გაერთიანებებში, ახალგაზრდობის ორგანიზა-

ციებში, სასპორტო და თავდაცვის ორგანიზაციებში, კულტურულ, ტექნიკურ და სამეცნიერო საზოგადოებებში, ხოლო ყველაზე უფრო აქტიური და შეგნებული მოქალაქენი მუშათა კლასის რიგებიდან და მშრომელთა სხვა ფენებიდან ერთიანდებიან სრულიად-საკავშირო კომუნისტურ პარტიაში (ბოლშევიკებისა), რომელიც არის მშრომელთა მოწინავე რაზმი მათს ბრძოლაში სოციალისტური წყობილების განმტკიცებისა და განვითარებისათვის და წარმოადგენს ხელმძღვანელ ბირთვს მშრომელთა ყველა, როგორც საზოგადოებრივი, ისე სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციისა.

მუხლი 127. სსრ კავშირის მოქალაქეთათვის უზრუნველყოფილია პიროვნების ხელშეუხებლობა. არავინ არ შეიძლება დაპატიმრებულ იქნას, თუ არა სასამართლოს დადგენილებით ან პროკურორის სანქციით.

მუხლი 128. მოქალაქეთა ბინის ხელშეუხებლობა და მიწერ-მოწერის საიდუმლოება დაცულია კანონით.

მუხლი 129. სსრ კავშირი თავშეფარების უფლებას ანიჭებს უცხოელ მოქალაქეებს, რომლებიც დევნილი არიან მშრომელთა ინტერესების დაცვისათვის, ან მეცნიერული მოღვაწეობისათვის, ან ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი ბრძოლისათვის.

მუხლი 130. სსრ კავშირის თვითეული მოქალაქე ვალდებულია დაიცვას საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის კონსტიტუცია, შეასრულოს კანონები, დაიცვას შრომის დისციპლინა, პატიოსნად მოეკიდოს საზოგადოებრივ მოვალეობას, პატივისცემით მოეპყრას სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესებს.

მუხლი 131. სსრ კავშირის თვითეული მოქალაქე ვალდებულია გაუფრთხილდეს და განამტკიცოს საზოგადოებრივი, სოციალისტური საკუთრება, როგორც საბჭოთა წყობილების წმინდათა-წმინდა და ხელშეუხებელი საფუძველი, როგორც სამ-

შობლოს სიმდიდრისა და ძლიერების წყაროა, როგორც ყველა მშრომელის შეძლებული და კულტურული ცხოვრების წყაროა.

ის პირნი, რომელნიც ხელჰყოფენ საზოგადოებრივ, სოციალისტურ საკუთრებას, ხალხის მტრები არიან.

მუხლი 132. საყოველთაო სამხედრო ვალდებულება არის კანონი.

სამხედრო სამსახური მუშურ-გლეხურ წითელ არმიაში წარმოადგენს სსრ კავშირის მოქალაქეთა საპატიო მოვალეობას.

მუხლი 133. სამშობლოს დაცვა არის სსრ კავშირის თვითეული მოქალაქის უწმინდესი მოვალეობა. სამშობლოს ღალატი: ფიცის გატეხა, მტრის მხარეზე გადასვლა, სახელმწიფოს სამხედრო ძლიერებისათვის ზიანის მიყენება, ჯაშუშობა —ისჯება კანონის მთელი სისასტიკით, როგორც ყველაზე მძიმე ბოროტმოქმედება.

თავი XI

საარჩევნო სისტემა

მუხლი 134. დეპუტატთა არჩევნებს მშომელთა დეპუტატების ყველა საბჭოში: სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოში, მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაეს საბჭოებში, მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო და საოლქო საბჭოებში, ავტონომიური რესპუბლიკების უზენაეს საბჭოებში, ავტონომიური ოლქების მშრომელთა დეპუტატების საბჭოებში, მშრომელთა დეპუტატების საოკრუგო, სარაიონო, საქალაქო და სასოფლო (სტანიცის, სოფლის, ხუტორის, ყიშლაკის, აულის) საბჭოებში,— ამომრჩევლები მოახდენენ საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით.

მუხლი 135. დეპუტატთა არჩევნები საყოველთაოა: სსრ კავშირის ყველა მოქალაქეს, რომელსაც კი 18 წელი შეუსრულდა, დამოუკიდებლად რასიული და ნაციონალური კუთვნილებისა, სარწმუნოებისა, განათლების ცენზისა, ბინადრობისა, სოციალური წარმოშობისა, ქონებრივი მდგომარეობისა და წარსული საქმიანობისა, უფლება აქვს მონაწილეობა მიიღოს დეპუტატთა არჩევნებში და არჩეულ იქნას, გარდა შეშლილებისა და იმ პირებისა, რომელნიც სასამართლოს მიერ მსჯავრდადებულნი არიან საარჩევნო უფლებათა ჩამორთმევით.

მუხლი 136. დეპუტატთა არჩევნები თანასწორია: თვითეულ მოქალაქეს ერთი ხმა აქვს; ყველა მოქალაქე მონაწილეობს არჩევნებში თანასწორ საფუძველზე.

მუხლი 137. ქალები სარგებლობენ უფლებით აირჩიონ და არჩეულ იქნან მამაკაცების თანაბრად.

მუხლი 138. წითელი არმიის რიგებში მყოფი მოქალაქენი სარგებლობენ უფლებით აირჩიონ და არჩეულ იქნან ყველა მოქალაქის თანაბრად.

მუხლი 139. დეპუტატთა არჩევნები პირდაპირია: არჩევნებს მშრომელთა დეპუტატების ყველა საბჭოში, დაწყებული მშრომელთა დეპუტატების სასოფლო და საქალაქო საბჭოთი თვით სსრ კავშირის უზენაეს საბჭომდე, მოქალაქენი მოახდენენ უშუალოდ პირდაპირი არჩევნების გზით.

მუხლი 140. კენჭისყრა დეპუტატთა არჩევნების დროს ფარულია.

მუხლი 141. კანდიდატებს არჩევნების დროს წამოაყენებენ საარჩევნო ოლქების მიხედვით.

კანდიდატთა წამოყენების უფლება უზრუნველყოფილია მშრომელთა საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და საზოგადოებებისათვის: კომუნისტური პარტიული ორგანიზაციებისათვის, პროფესიული კავშირებისათვის, კოოპერატივებისათვის, ახალგაზრდობის ორგანიზაციებისათვის, კულტურული საზოგადოებებისათვის.

მუხლი 142. თვითეული დეპუტატი ვალდებულია თავისი მუშაობისა და მშრომელთა დეპუტატების საბჭოს მუშაობის ანგარიში ჩააბაროს ამომრჩევლებს და ყოველთვის შეიძლება უკან იქნას გაწვეული თანახმად ამომრჩეველთა უმრავლესობის გადაწყვეტილებისა კანონით დადგენილი წესით.

თავი XII

ღერბი, დროშა, დედა-ქალაქი

მუხლი 143. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო ღერბი შესდგება ნამგლისა და ურო-საგან დედამიწის სფეროზე, რომელიც გამოსახულია მზის სხივებში და გარშემოვლებულია თავთავებით; წარწერა აქვს მოკავშირე რესპუბლიკების ენებზე: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“. ღერბის ზემოთ არის ხუთქიმიანი ვარსკვლავი.

მუხლი 144. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო დროშა შესდგება წითელი ქსოვილისაგან, რომლის ზემო კუთხეში ტართან გამოსახულია ოქროს ნამგალი და ურო და მათ ზემოთ წითელი ხუთქიმიანი ვარსკვლავი, ოქროს არშიაშემოვლებული. სიგანის შეფარდება სიგრძესთან 1 : 2.

მუხლი 145. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის დედა-ქალაქი არის ქალაქი მოსკოვი.

თ ა ვ ი XIII

კონსტიტუციის შეცვლის წესი

მ უ ხ ლ ი 146. სსრ კავშირის კონსტიტუციის შეცვლა მოხდება მხოლოდ სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს გადაწყვეტილებით, რომელიც მიღებული უნდა იქნას თვითეული პალატის ხმების არა ნაკლებ $^{2}/_{3}$ უმრავლესობით.

მოსკოვი, კრემლი.
1936 წ. 5 დეკემბერი

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԸ)

ԳԼՈՒԽ I

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

ՀՈԴՎԱԾ 1. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը բանվորների և գյուղացիների սոցիալիստական պետություն է։

ՀՈԴՎԱԾ 2. ԽՍՀՄ-ի քաղաքական հիմքն են կազմում աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդները, որոնք աճել ու ամրապնդվել են կալվածատերերի ու կապիտալիստների իշխանությունը տապալելու և պրոլետարիատի դիկտատուրան հաստատելու հեղափոխության ընթացքում։

ՀՈԴՎԱԾ 3. Ամբողջ իշխանությունը ԽՍՀՄ-ում պատկանում է քաղաքի և գյուղի աշխատավորներին՝ հանձինս աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդների։

ՀՈԴՎԱԾ 4. ԽՍՀՄ-ի տնտեսական հիմքն են կազմում տնտեսության սոցիալիստական սիստեմը և արտադրության գործիքների ու միջոցների սոցիալիստական սեփականությունը, որոնք հաստատվել են տնտեսության կապիտալիստական սիստեմի լիկվիդացիայի, արտադրության գործիքների ու միջոցների մասնավոր սեփականության վերացման և մարդու կողմից մարդու շահագործումը վոչնչացնելու հետևանքով։

ՀՈԴՎԱԾ 5. Սոցիալիստական սեփականությունը ԽՍՀՄ-ում ունի կամ պետական սեփականության ձև (համաժողովրդական ունեցվածք), կամ կոոպերատիվ-կոլտնտեսային սեփականության ձև (առանձին կոլտնտեսությունների սեփականություն, կոոպերատիվ միավորումների սեփականություն):

ՀՈԴՎԱԾ 6. Հողը, նրա ընդերքը, ջրերը, անտառները, գործարանները, ֆաբրիկանները, հանքահորերը, հանքերը, երկաթուղային, ջրային ու ոդային տրանսպորտը, բանկերը, կապի միջոցները, պետության կազմակերպած խոշոր գյուղատնտեսական ձեռնարկությունները (խորհրդտնտեսությունները, մեքենատրակտորային կայանները և այլն), ինչպես նաև կոմունալ ձեռնարկությունները և բնակարանային հիմնական ֆոնդը քաղաքներում ու արդյունաբերական վայրերում, պետական սեփականություն, այսինքն՝ համաժողովրդական ունեցվածք են:

ՀՈԴՎԱԾ 7. Կոլտնտեսությունների ու կոոպերատիվ կազմակերպությունների հանրային ձեռնարկությունները իրենց կենդանի ու մեռյալ ինվենտարով, կոլտնտեսությունների և կոոպերատիվ կազմակերպությունների կողմից արտադրվող արտադրանքը, ինչպես նաև նրանց հանրային շինությունները, կազմում են կոլտնտեսությունների ու կոոպերատիվ կազմակերպությունների հանրային, սոցիալիստական սեփականությունը:

Յուրաքանչյուր կոլտնտեսականի անտեսություն, բացի կոլտնտեսային հանրային անտեսությունից ստացած հիմնական չեկամուտից, անձնական ոգտագործման համար ունի փոչ-մեծ անհատական հողամաս, և փորպես անձնական սեփականություն՝ ժամանակակից անտեսություն անհատական հողամասում, բնակելի տուն, մթերատու անասուններ, թռչուններ և գյուղատնտեսական մանր ինվենտար՝ գյուղատնտեսական արտելի կանոնադրության համաձայն:

ՀՈԴՎԱԾ 8. Կոլտնտեսությունների զբաղեցրած հողն ամրացված է նրանց՝ անվճար և անժամկետ ոգտագործելու համար, այսինքն՝ առհավետ:

ՀՈԴՎԱԾ 9. Տնտեսության սոցիալիստական սիստեմի հետ միասին, որը հաղթանակում է անտեսության սիրապետող ձևը ԽՍՀՄ-ում, որենքով թույլատրվում է մենատնտես գյուղացիների ու անայնագործների մանր մասնավոր անտեսություն, որը հիմնված է անձնական աշխատանքի վրա և բացառում է ուրիշի աշխատանքի շահագործումը:

ՀՈԴՎԱԾ 10. Քաղաքացիների անձնական սեփականության իրավունքը՝ նրանց աշխատանքային եկամուտների ու խնայողությունների նկատմամբ, բնակելի տան և անային ժառանգական անտեսության նկատմամբ, անային անտեսության և առօրյա գործածության առարկաների նկատմամբ, անձնական սպառման ու հարմարության առարկաների նկատմամբ, ինչպես նաև քաղաքացիների անձնական սեփականության ժառանգման իրավունքը, պահպանվում է օրենքով։

ՀՈԴՎԱԾ 11. ԽՍՀՄ-ի անտեսական կյանքը վորոշում և նրան ուղղություն է տալիս պետական ժողովրդատնտեսական պլանը՝ հոգուտ հանրային հարստության ավելացման, աշխատավորների նյութական ու կուլտուրական մակարդակի անշեղ բարձրացման, ԽՍՀՄ-ի անկախության ամրացման և նրա պաշտպանունակության ուժեղացման։

ՀՈԴՎԱԾ 12. ԽՍՀՄ-ում աշխատանքը յուրաքանչյուր աշխատանքի ընդունակ քաղաքացու պարտականություն է և պատվի գործ է՝ համաձայն «ով չի աշխատում, նա չի ուտում» սկզբունքի։

ԽՍՀՄ-ում իրականացվում է սոցիալիզմի սկզբունքը՝ «յուրաքանչյուրից՝ ըստ նրա ընդունակության, յուրաքանչյուրին՝ ըստ նրա աշխատանքի»։

ԳԼՈՒԽ II

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

ՀՈԴՎԱԾ 13. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը միութենական պետություն է, կազմված հետևյալ իրավահավասար Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների կամավոր միավորման հիմունքով.

Ռուսաստանի Խորհրդային Ֆեդերատիվ Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ուկրաինական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Բելոռուսական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ադրբեջանական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Վրացական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Թուրքմենական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ուզբեկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Տաջիկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ղազախական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Կիրգիզական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության:

ՀՈԴՎԱԾ 14. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության իրավասությանը, հանձինս նրա իշխանության բարձրագույն մարմինների և պետական կառավարման մարմինների, կենթակա կեն.

ա) Միությունը միջազգային հարաբերություններում ներկայացնելը, այլ պետությունների հետ պայմանագրեր կնքելն ու նրանց ռատիֆիկացիան.

բ) պատերազմի ու խաղաղության հարցերը.

գ) ԽՍՀՄ-ի կազմի մեջ նոր հանրապետություններ ընդունելը.

դ) ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության կատարման վերահսկողությունը և ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրությանը՝ միութենական հանրապետությունների Սահմանադրությունների համապատասխանությունն ապահովելը.

ե) միութենական հանրապետությունների միջև սահմանների փոփոխությունների հաստատումը.

զ) միութենական հանրապետությունների կազմում նոր յերկրամասեր և մարզեր, նույնպես և նոր ավտոնոմ հանրապետություններ կազմելու հաստատումը.

ը) ԽՍՀՄ-ի պաշտպանության կազմակերպումը և ԽՍՀՄ-ի բոլոր զինված ուժերի ղեկավարումը.

թ) արտաքին առևտուրը՝ պետական մենաշնորհի հիմունքով.

ժ) պետական անվտանգության պահպանությունը.

ի) ԽՍՀՄ-ի ժողովրդատնտեսական պլանների սահմանումը.

լ) ԽՍՀՄ-ի միասնական պետական բյուջեի հաստատումը, ինչպես նաև միութենական, հանրապետական ու տեղական բյուջեներ կազմելու համար ստացվող հարկերի և յեկամուտների հաստատումը.

խ) ընդհանուր-միութենական նշանակություն ունեցող բանկերի, արդյունաբերական ու գյուղատնտեսական հիմնարկների ու ձեռնարկությունների, ինչպես նաև առևտրական ձեռնարկությունների կառավարումը.

ծ) տրանսպորտի ու կապի կառավարումը.

կ) զրամական ու վարկային սիստեմի ղեկավարումը.

հ) պետական ապահովագրության կազմակերպումը.

ձ) փոխառություններ կնքելն ու տալը.

ղ) հողօգտագործման, ինչպես նաև ընդերքի, անտառների ու ջրերի ոգտագործման հիմնական սկզբունքների սահմանումը.

ճ) լուսավորության ու առողջապահության բնագավառներում հիմնական սկզբունքների սահմանումը.

մ) ժողովրդատնտեսական հաշվառման միասնական սիստեմի կազմակերպումը.

յ) աշխատանքի որենսդրության հիմունքների սահմանումը.

ն) դատարանակազմության և դատավարության որենսդրությունը. քրեական ու քաղաքացիական որենսդրքերը.

շ) միութենական քաղաքացիության վերաբերյալ որենքները. ազգերակրացիների իրավունքների վերաբերյալ որենքները.

ո) ամնիստիայի մասին ընդհանուր-միութենական ակտերի հրատարակումը:

ՀՈԴՎԱԾ 15. Միութենական հանրապետությունների սուվերենիտետը սահմանափակված է միայն ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության 14-րդ հոդվածում մասնավորված շրջանակներով: Այդ շրջանակներից դուրս յուրաքանչյուր Միութենական հանրապետություն պետական իշխանությունն իրականացնում է ինքնուրույն կերպով: ԽՍՀՄ-ն պահպանում է միութենական հանրապետությունների սուվերեն իրավունքները:

ՀՈԴՎԱԾ 16. Յուրաքանչյուր Միութենական հանրապետություն ունի իր Սահմանադրությունը, որը հաշվի յե առնում հանրապետության առանձնահատկությունները և կառուցված է ԽՍՀ Միության Սահմանադրությանը լիովին համապատասխան:

ՀՈԴՎԱԾ 17. Յուրաքանչյուր Միութենական հանրապետության իրավունք և վերապահվում ազատ կերպով դուրս գալու ԽՍՀՄ-ից:

ՀՈԴՎԱԾ 18. Միութենական հանրապետությունների տերիտորիան չի կարող փոփոխվել առանց նրանց համաձայնության:

ՀՈԴՎԱԾ 19. ԽՍՀՄ-ի որենքները միատեսակ ուժ ունեն բոլոր միութենական հանրապետությունների տերիտորիայում:

ՀՈԴՎԱԾ 20. Միութենական հանրապետության որենքի և ընդհանուր-միութենական որենքի միջև տարաձայնության լինելու դեպքում գործում է ընդհանուր-միութենական որենքը:

ՀՈԴՎԱԾ 21. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների համար սահմանվում է միասնական միութենական քաղաքացիություն:

Միութենական հանրապետության յուրաքանչյուր քաղաքացի հանդիսանում է ԽՍՀՄ-ի քաղաքացի:

ՀՈԴՎԱԾ 22. Ռուսաստանի Խորհրդային Ֆեդերատիվ Սոցիալիստական Հանրապետությունը բաղկացած է՝ Ադով-Սևծովի, Հեռավոր-Արևելյան, Արևմտյան Սիբիրի, Կրասնոյարսկի, Հյուսիսային Կովկասի յերկրամասերից. Վորոնեժի, Արևելյան Սիբիրի, Գորկու, Արևմտյան, Իվանովոյի, Կալինինի, Կիրովի, Կույբիշևի, Կուրսկի, Լենինգրադի, Մոսկվայի, Ոմսկի, Որենբուրգի, Սարատովի, Սվերդլովսկի, Հյուսիսային, Տատարինգրադի, Չելյաբինսկի, Յարոսլավլի մարզերից. Թաթարական, Բաշկիրական, Դաղստանի, Բուրյաթ-Մոնղոլական, Կաբարդինո-Բալկարական, Կալմիկական, Կարելական, Կոմի, Ղրիմի, Մարիական, Մորդովական, Մերձվոլգյան Գերմանացիների, Հյուսիսային Օսեթական, Ուդմուրտական, Չեչենո-Ինգուշական, Չուվաշական, Յակուտական ավտոնոմ խորհրդային սոցիալիստական հանրապետություններից. Ադիղեյական, Հրեական, Կարաչայական, Ույղրթական, Խակասական, Չերկեսական ավտոնոմ մարզերից:

ՀՈԴՎԱԾ 23. Ուկրաինական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը բաղկացած է Վիննիցայի, Դնեպրոպետրովսկի, Դոնեցկի, Կիևի, Ողեսայի, Խարկովի, Չերնիհովի մարզերից և Մոլդավական Ավտոնոմ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունից:

ՀՈԴՎԱԾ 24. Ադրբեջանական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում են՝ Նախիջևանի Ավտոնոմ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը և Լեռնային Ղարաբաղի ավտոնոմ մարզը:

ՀՈԴՎԱԾ 25. Վրացական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում են՝ Աբխազական ԱԽՍՀ, Աջարական ԱԽՍՀ, Հարավ-Օսեթական ավտոնոմ մարզը։

ՀՈԴՎԱԾ 26. Ուզբեկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում է Կարա-Կալպակական ԱԽՍՀ։

ՀՈԴՎԱԾ 27. Տաջիկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում է Լեռնային Բադախշանի ավտոնոմ մարզը։

ՀՈԴՎԱԾ 28. Ղազախական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը բաղկացած է Ակտյուբինսկի, Ալմա-Աթայի, Արևելյան Ղազախստանի, Արևմտյան Ղազախստանի, Դարաղանդայի, Կուստանայի, Հյուսիսային Ղազախստանի, Հարավային Ղազախստանի մարզերից։

ՀՈԴՎԱԾ 29. Հայկական ԽՍՀ, Բելոռուսական ԽՍՀ, Թուրքմենական ԽՍՀ և Կիրղիզական ԽՍՀ իրենց կազմում ավտոնոմ հանրապետություններ, ինչպես նաև յերկրամասեր ու մարզեր չունեն։

ԳԼՈՒԽ III

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՑ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 30. ԽՍՀՄ-ի պետական իշխանության բարձրագույն մարմինը ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 31. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդն իրականացնում է Սահմանադրության 14-րդ հոդվածով Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությանը վերապահված բոլոր իրավունքները, ինչ չափով վոր նրանք համաձայն Սահմանադրության չեն մտնում ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդին հաշվետու՝ ԽՍՀՄ-ի մարմինների—ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագա-

հության, ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի և ԽՍՀ Միության ժողովրդական Կոմիսարիատների իրավասության մեջ։

ՀՈԴՎԱԾ 32. ԽՍՀՄ-ի որենսդրական իշխանությունն իրականացնում է բացառապես ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը։

ՀՈԴՎԱԾ 33. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը բաղկացած է յերկու պալատից՝ Միության Խորհրդից և Ազգությունների խորհրդից։

ՀՈԴՎԱԾ 34. Միության Խորհուրդն ընտրում են ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ըստ ընտրական շրջանների՝ 300 հազար բնակչից մի պատգամավորի նորմայով։

ՀՈԴՎԱԾ 35. Ազգությունների Խորհուրդն ընտրում են ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ըստ միութենական և ավտոնոմ հանրապետությունների, ավտոնոմ մարզերի ու ազգային okրուգների, հետևյալ նորմայով. 25-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր միութենական հանրապետությունից, 11-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր ավտոնոմ հանրապետությունից, 5-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր ավտոնոմ մարզից և 1-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր ազգային okրուգից։

ՀՈԴՎԱԾ 36. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդն ընտրվում է չորս տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 37. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի յերկու պալատն էլ՝ Միության Խորհուրդը և Ազգությունների Խորհուրդը, իրավահավասար են։

ՀՈԴՎԱԾ 38. Միության Խորհրդին և Ազգությունների Խորհրդին հավասար չափով պատկանում է որենսդրական նախաձեռնության։

ՀՈԴՎԱԾ 39. Որենքը հաստատված է համարվում, յեթե նա ընդունված է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի յերկու պալատների կողմից՝ յուրաքանչյուրի պարզ մեծամասնությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 40. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի ընդունած որենքները հրապարակվում են միութենական հանրապետությունների լեզուներով, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության նախագահի և քարտուղարի ստորագրությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 41. Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի նստաշրջաններն սկսվում և ավարտվում են միաժամանակ։

ՀՈԴՎԱԾ 42. Միության Խորհուրդն ընտրում է Միության Խորհրդի նախագահ և նրան յերկու տեղակալ։

ՀՈԴՎԱԾ 43. Ազգությունների Խորհուրդն ընտրում է Ազգությունների Խորհրդի նախագահ և նրան յերկու տեղակալ։

ՀՈԴՎԱԾ 44. Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի նախագահները ղեկավարում են համապատասխան պալատների նիստերը և անորինում են նրանց ներքին կարգը։

ՀՈԴՎԱԾ 45. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի յերկու պալատների միացյալ նիստերը հերթով վարում են Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի նախագահները։

ՀՈԴՎԱԾ 46. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանները հրավիրում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը տարեկան յերկու անգամ։

Վոչ-հերթական նստաշրջանները հրավիրում է ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունն իր հայեցողությամբ կամ միութենական հանրապետություններից մեկի պահանջով։

ՀՈԴՎԱԾ 47. Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի միջև տարաձայնություն ծագելու դեպքում, հարցը հանձնվում է լուծելու պարիտետային հիմունքներով կազմված համաձայնեցուցիչ հանձնաժողովին։ Յեթե համաձայնեցուցիչ հանձնաժողովը հաստատված վորոշման չի հանգում կամ յեթե նրա վորոշումը չի բավարարում պալատներից մեկին, հարցը յերկրորդ անգամ քննվում է պալատներում։ Յերկու պալատների համերաշխ վորոշման բացակայության դեպքում, ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունն արձակում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը և նշանակում է նոր ընտրություններ։

ՀՈԴՎԱԾ 48. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը յերկու պալատների միացյալ նիստում ընտրում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունն՝ բաղկացած ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության նախագահից, նրա տասնևմեկ տեղակալներից, Նախագահության քարտուղարից և Նախագահության 24 անդամից։

ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը հաշվետու է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի առաջ իր ամբողջ գործունեության համար։

ՀՈԴՎԱԾ 49. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը՝

ա) հրավիրում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանները.

բ) մեկնաբանում է ԽՍՀՄ-ի գործող օրենքները, հրատարակում է հրամանագրեր.

գ) արձակում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության 47-րդ հոդվածի հիման վրա և նշանակում է նոր ընտրություններ.

դ) կազմակերպում և համաժողովրդական հարցում (ռեֆերենդում) իր նախաձեռնությամբ կամ միութենական հանրապետությունների մեկի պահանջով.

ե) վերացնում է ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի և միութենական հանրապետությունների Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդների վորոշումներն ու կարգադրությունները՝ որևէքին անհամապատասխան լինելու դեպքում.

զ) ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջանում պաշտոնից ազատում և նշանակում է ԽՍՀՄ-ի առանձին Ժողովրդական Կոմիսարներին՝ ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի նախագահի առաջադրմամբ, հետագայում ներկայացնելով ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդին ի հաստատություն.

ը) պարգևատրում է ԽՍՀՄ-ի շքանշաններով և տալիս է ԽՍՀՄ-ի պատվավոր կոչումներ.

թ) իրականացնում է ներման իրավունքը.

ժ) նշանակում և փոխում է ԽՍՀՄ-ի զինված ուժերի բարձրագույն հրամանատարությունը.

ի) ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջանում պատերազմի վիճակ է հայտարարում ԽՍՀՄ-ի վրա ռազմական հարձակում կատարվելու դեպքում, կամ այն դեպքում, յերբ անհրաժեշտ է կատարել պրեսիայից վոխադարձաբար պաշտպանվելու միջազգային պայմանագրային պարտավորություններ.

լ) հայտարարում է ընդհանուր և մասնակի զորահավաք.

խ) ռատիֆիկացիայի յև յենթարկում միջազգային պայմանագրերը.

ծ) նշանակում և ԽՍՀՄ-ի լիազոր ներկայացուցիչներ ոտարերկրյա պետություններում և հետ է կանչում նրանց.

կ) ընդունում է իրեն կից ակկրեդիտացիայի յենթարկված ոտարերկրյա պետությունների դիվանագիտական ներկայացուցիչների հավատարմագրերն ու հետկանչման թղթերը:

ՀՈԴՎԱԾ 50. *Միության Խորհուրդը և Ազգությունների Խորհուրդն ընտրում են մանդատային հանձնաժողովներ, վորոնք ստուգում են յուրաքանչյուր պալատի պատգամավորների լիազորությունները:*

Մանդատային հանձնաժողովի առաջադրմամբ պալատները վորոշում են կամ ընդունել առանձին պատգամավորների լիազորությունները, կամ բեկանել նրանց ընտրությունները:

ՀՈԴՎԱԾ 51. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը, յերբ անհրաժեշտ դանի, նշանակում ե քննիչ ու վերստուգիչ հանձնաժողովներ ամեն մի հարցի վերաբերյալ։

Բոլոր հիմնարկներն ու պաշտոնատար անձերը պարտավոր են կատարել այդ հանձնաժողովների պահանջները և նրանց ներկայացնել անհրաժեշտ նյութերն ու փաստաթղթերը։

ՀՈԴՎԱԾ 52. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի պատգամավորը չի կարող դատական պատասխանատվության կանչվել կամ ձերբակալվել առանց ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի համաձայնության, իսկ այն ժամանակաշրջանում, յերբ ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջաններ չկան,—առանց ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության համաձայնության։

ՀՈԴՎԱԾ 53. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի լիազորությունները լրանալուց հետո կամ ժամկետից առաջ նրա արձակվելու դեպքում, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը պահպանում ե իր լիազորությունները մինչև ԽՍՀՄ-ի նորընտիր Գերագույն Խորհրդի կողմից ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նոր Նախագահություն կազմվելը։

ՀՈԴՎԱԾ 54. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի լիազորությունները լրանալուց հետո կամ ժամկետից առաջ նրա արձակվելու դեպքում, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը նշանակում ե նոր ընտրություններ, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի լիազորությունները լրանալուց կամ նրա արձակվելու օրից վոչ ուշ քան յերկու ամսվա ընթացքում։

ՀՈԴՎԱԾ 55. ԽՍՀՄ-ի նորընտիր Գերագույն Խորհուրդը հրավիրվում ե ԽՍՀՄ-ի նախկին կազմի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության կողմից, ամենաուշը ընտրություններից մի ամիս հետո։

ՀՈԴՎԱԾ 56. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը յերկու պալատների միացյալ նիստում կազմում ե ԽՍՀՄ-ի Կառավարություն—ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդ։

ԳԼՈՒԽ IV

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՑ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 57. Միութենական հանրապետության պետական իշխանության բարձրագույն մարմինը Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 58. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում են հանրապետության քաղաքացիները՝ չորս տարի ժամանակով։

Ներկայացուցչության նորմաները սահմանվում են միութենական հանրապետությունների Սահմանադրություններով։

ՀՈԴՎԱԾ 59. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդը հանրապետության միակ օրենսդիր մարմինն է։

ՀՈԴՎԱԾ 60. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդը՝

ա) ընդունում է հանրապետության Սահմանադրությունը և փոփոխություններ է մտցնում նրա մեջ՝ ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության 16-րդ հոդվածին համապատասխան.

բ) հաստատում է իր կազմի մեջ դնվող ավտոնոմ հանրապետությունների Սահմանադրությունները և վորոշում է նրանց տերիտորիայի սահմանները.

գ) հաստատում է հանրապետության ժողովրդատնտեսական պլանը և բյուջեն.

դ) ոգտվում է Միութենական հանրապետության դատական մարմինների կողմից դատապարտված քաղաքացիների ամնիստիայի և ներման իրավունքից։

ՀՈԴՎԱԾ 61. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում է Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահություն հետևյալ կազմով. Միութենա-

կան հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության նախագահ, նրա տեղակալները, Նախագահության քարտուղար և Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության անդամներ։

Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության լիազորությունները սահմանվում են Միութենական հանրապետության Սահմանադրությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 62. Նիստերը վարելու համար Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում է իր նախագահին և նրա տեղակալներին։

ՀՈԴՎԱԾ 63. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդը կազմում է Միութենական հանրապետության Կառավարություն — Միութենական հանրապետության ժողովրդական կոմիսարների Խորհուրդ։

ԳԼՈՒԽ V

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 64. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության պետական իշխանության բարձրագույն գործադիր ու կարգադրիչ մարմինը ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 65. ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը պատասխանատու է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի առաջ և հաշվետու է նրան, իսկ Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջաններում ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության առաջ, որին հաշվետու է։

ՀՈԴՎԱԾ 66. ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը գործում է Սահմանադրության հիման վրա և ի կատարումն այդ օրենքների՝ հրամանագրեր և որոշումներ ու կարգադրություններ է անում և նրանց կատարումը։

ՀՈԴՎԱԾ 67. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի որոշումների ու կարգադրությունների կատարումը պարտադիր է ԽՍՀՄ-ի ամբողջ տերիտորիայում։

ՀՈԴՎԱԾ 68. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը՝

ա) միավորում և ուղղություն է տալիս ԽՍՀՄ-ի ընդհանուր-միութենական ու միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատների և իր գերատեսչությանը չենթակա տնտեսական ու կուլտուրական այլ հիմնարկների աշխատանքին.

բ) միջոցներ է ձեռք առնում ժողովրդատնտեսական պլանը, պետական բյուջեն իրականացնելու և վարկային-դրամական սիստեմն ամրացնելու համար.

գ) միջոցներ է ձեռք առնում հասարակական կարգն ապահովելու, պետության շահերը պաշտպանելու և քաղաքացիների իրավունքները պահպանելու համար.

դ) իրականացնում է ընդհանուր ղեկավարություն ոտարերկրյա պետությունների հետ ունեցած հարաբերությունների ասպարեզում.

ե) սահմանում է իսկական զինվորական ծառայության կոչվելու չենթակա քաղաքացիների յուրաքանչյուր տարվա կոնտինգենտները, ղեկավարում է չերկրի զինված ուժերի ընդհանուր շինարարությունը.

զ) անհրաժեշտության դեպքում կազմում է ԽՍՀ Միության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդին կից տնտեսական, կուլտուրական ու պաշտպանության շինարարության գործերի հատուկ Կոմիտեներ և Գլխավոր Վարչություններ։

ՀՈԴՎԱԾ 69. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն իրավունք ունի կառավարման ու տնտեսության՝ ԽՍՀՄ-ի իրավասությանը վերապահված ճյուղերում կասեցնել Միութենական հանրապետությունների Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդների որոշումներն ու կարգադրությունները և վերացնել ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների հրամաններն ու հրահանգները։

ՀՈԴՎԱԾ 70. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը կազմվում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի կողմից հետևյալ կազմով.

ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի նախագահ.

ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի նախագահի տեղակալներ.

ՀՍՀՄ-ի Պետական պլանային հանձնաժողովի նախագահ.
Մորհրդային վերահսկողության հանձնաժողովի նախագահ.
ՀՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարներ.
Մթերումների կոմիտեյի նախագահ.
Արվեստների գործերի կոմիտեյի նախագահ.
Բարձրագույն դպրոցի գործերի Կոմիտեյի նախագահ:

ՀՈԴՎԱԾ 71. ՀՍՀՄ-ի Կառավարությունը կամ ՀՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարը, վորոնց ուղղված է ՀՍՀՄ-ի Գերագույն Մորհրդի պատգամավորի հարցապնդումը, պարտավոր են ամենաուշը յերեք որվա ընթացքում գրավոր կամ բանավոր պատասխան տալ համապատասխան պալատում:

ՀՈԴՎԱԾ 72. ՀՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարները ղեկավարում են պետական կառավարման այն ճյուղերը, վորոնք մտնում են ՀՍՀՄ-ի իրավասության մեջ:

ՀՈԴՎԱԾ 73. ՀՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարները համապատասխան Ժողովրդական Կոմիսարիատների իրավասության սահմաններում հրատարակում են հրամաններ ու հրահանգներ՝ գործող որենքների, ինչպես նաև ՀՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Մորհրդի վորոշումների ու կարգադրությունների հիման վրա և ի կատարումն այդ որենքների, վորոշումների ու կարգադրությունների, և ստուգում են նրանց կատարումը:

ՀՈԴՎԱԾ 74. ՀՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարիատները լինում են կամ ընդհանուր-միութենական, կամ միութենական-հանրապետական:

ՀՈԴՎԱԾ 75. Ընդհանուր-միութենական Ժողովրդական Կոմիսարիատները պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը ՀՍՀՄ-ի ամբողջ տերիտորիայում ղեկավարում են կա՛մ անմիջականորեն, կա՛մ իրենց կողմից նշանակված մարմինների միջոցով:

ՀՈԴՎԱԾ 76. Միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատները պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը ղեկավարում են, վորպես կանոն, միութենական հանրապետությունների նույնանուն Ժողովրդական Կոմիսարիատների միջոցով և անմիջականորեն կառավարում են միայն վորոշ սահմանափակ թվով ձեռնարկություններ ՀՍՀՄ-ի Գերագույն Մորհրդի Նախագահության կողմից հաստատվող ցուցակով:

ՀՈԴՎԱԾ 77. Ընդհանուր-միութենական Ժողովրդական Կոմիսարիատների թվին են պատկանում հետևյալ Ժողովրդական Կոմիսարիատները.

Պաշտպանության.
Արտաքին գործերի.
Արտաքին առևտրի.
Հաղորդակցության ճանապարհների.
Կապի.
Ջրային տրանսպորտի.
Ծանր արդյունաբերության.
Պաշտպանության արդյունաբերության:

ՀՈԴՎԱԾ 78. Միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատների թվին են պատկանում հետևյալ Ժողովրդական Կոմիսարիատները.

Սննդի արդյունաբերության.
Թեթև արդյունաբերության.
Անտառային արդյունաբերության.
Հողագործության.
Հացահատիկային ու անասնաբուծական խորհրդանտեսությունների.
Ֆինանսների.
Ներքին առևտրի.
Ներքին գործերի.
Արդարադատության.
Առողջապահության:

ԳԼՈՒԽ VI

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 79. Միութենական հանրապետության պետական իշխանության բարձրագույն գործադիր և կարգադրիչ մարմինը Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն է:

ՀՈԴՎԱԾ 80. Միութենական հանրապետության ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը պատասխանատու է Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի առաջ և հաշվետու է նրան, իսկ Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջանում—Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության առաջ, որին հաշվետու է:

ՀՈԴՎԱԾ 81. Միութենական հանրապետության ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը հրատարակում է որոշումներ ու կարգադրություններ՝ ԽՍՀՄ-ի ու Միութենական հանրապետության գործող օրենքների, ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի որոշումների ու կարգադրությունների հիման վրա և ի կատարումն այդ օրենքների, որոշումների ու կարգադրությունների, և ստուգում է նրանց կատարումը:

ՀՈԴՎԱԾ 82. Միութենական հանրապետության ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն իրավունք ունի կասեցնելու ավտոնոմ հանրապետությունների ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդների որոշումներն ու կարգադրությունները և վերացնելու տեղական գործադիր կոմիտեների որոշումներն ու կարգադրությունները:

ՀՈԴՎԱԾ 83. Միութենական հանրապետության ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը կազմվում է Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի կողմից հետևյալ կազմով.

Միութենական հանրապետության ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի նախագահ.

Նախագահի տեղակալներ.

Պետական պլանային հանձնաժողովի նախագահ.

Ժողովրդական կոմիսարներ՝

Մննդի արդյունաբերության.

Թեթև արդյունաբերության.

Անտառային արդյունաբերության.

Հողագործության.

Հացահատիկային ու անասնաբուծական խորհանտեսությունների.

Ֆինանսների.

Ներքին առևտրի.

Ներքին գործերի.
Արդարադատության.
Առողջապահության.
Լուսավորության.
Տեղական արդյունաբերության.
Կոմունալ տնտեսության.
Սոցիալական ապահովության.
Մթերումների Կոմիտեյի լիազոր.
Արվեստների գործերի Վարչության պետ.
Ընդհանուր-միութենական Ժողովրդական Կոմիսարիատների լիազորներ։

ՀՈԴՎԱԾ 84. Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարները ղեկավարում են պետական կառավարման այն ճյուղերը, որոնք վերաբերում են Միութենական հանրապետության իրավասությանը։

ՀՈԴՎԱԾ 85. Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարները համապատասխան Ժողովրդական Կոմիսարիատների իրավասության սահմաններում հրատարակում են հրամաններ ու հրահանգներ՝ ԽՍՀՄ-ի և Միութենական հանրապետության օրենքների, ԽՍՀՄ-ի և Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի վորոշումների ու կարգադրությունների, ԽՍՀՄ-ի միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատների հրամանների ու հրահանգների հիման վրա և ի կատարումն դրանց։

ՀՈԴՎԱԾ 86. Միութենական՝ հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարիատները լինում են միութենական-հանրապետական կամ հանրապետական։

ՀՈԴՎԱԾ 87. Միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատները ղեկավարում են պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը, ենթարկվելով ինչպես Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդին, այնպես էլ ԽՍՀՄ-ի համապատասխան միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատին։

ՀՈԴՎԱԾ 88. Հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատները ղեկավարում են պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը, ենթարկվելով անմիջականորեն Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդին։

ԳԼՈՒԽ VII

ԱՎՏՈՆՈՄ ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՑ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 89. Ավտոնոմ հանրապետության պետական իշխանության բարձրագույն մարմինը ԱԽՍՀ Գերագույն Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 90. Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում են հանրապետության քաղաքացիները չորս տարի ժամանակով, ներկայացուցչության այն նորմաներով, որ սահմանված են Ավտոնոմ հանրապետության Սահմանադրությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 91. Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ԱԽՍՀ միակ օրենսդիր մարմինն է։

ՀՈԴՎԱԾ 92. Յուրաքանչյուր Ավտոնոմ հանրապետություն ունի իր Սահմանադրությունը, որը հաշվի չի առնում Ավտոնոմ հանրապետության առանձնահատկությունները և կառուցված է Միութենական հանրապետության Սահմանադրությանը լիովին համապատասխան։

ՀՈԴՎԱԾ 93. Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում է Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը և կազմում է Ավտոնոմ հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդ՝ համաձայն իր Սահմանադրության։

ԳԼՈՒԽ VIII

ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 94. Յերկրամասերում, մարզերում, ավտոնոմ մարզերում, ոկրուգներում, շրջաններում, քաղաքներում, գյուղերում (առանիցաններում, գյուղակներում, խուտորներում, ղշլաղներում, աուլներում) պետական իշխանության մարմիններն աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդներն են։

ՀՈԴՎԱԾ 95. Աշխատավորների պատգամավորների յերկրամասային, մարզային, ավտոնոմ մարզերի, ոկրուգային, շրջանային, քաղաքային, գյուղական (առանիցանների, գյուղակների, խուտորների, ղշլաղների, աուլների) Խորհուրդներն ընտրում են համապատասխան յերկրամասի, մարզի, ավտոնոմ մարզի, ոկրուգի, շրջանի, քաղաքի, գյուղի աշխատավորները յերկու տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 96. Աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդներում ներկայացուցչության նորմաները վորոշվում են միութենական հանրապետությունների Սահմանադրություններով։

ՀՈԴՎԱԾ 97. Աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդները ղեկավարում են կառավարման իրենց յենթակա մարմինների գործունեությունը, ապահովում են պետական կարգի պահպանումը, որենքների կատարումը և քաղաքացիների իրավունքների պահպանումը, ղեկավարում են տեղական անտեսական ու կուլտուրական շինարարությունը, սահմանում են տեղական բյուջեն։

ՀՈԴՎԱԾ 98. Աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդները վորոշումներ են ընդունում և կարգադրություններ են անում ԽՍՀՄ-ի և Միութենական հանրապետության որենքներով իրենց տրված իրավունքների սահմաններում։

ՀՈԴՎԱԾ 99. Աշխատավորների պատգամավորների յերկրամասային, մարզային, ավտոնոմ մարզերի, ոկրուգային, շրջանային, քաղաքային ու գյուղական Խորհուրդների գործադիր ու կարգա-

դրիչ մարմիններն են նրանց կողմից ընտրված գործադիր կոմիտեները՝ կազմված նախագահից, նրա տեղակալներից, քարտուղարից ու անդամներից։

ՀՈԴՎԱԾ 100. Փոքր բնակավայրերում աշխատավորների պատգամավորների գյուղական խորհուրդների գործադիր ու կարգադրիչ մարմինը, միութենական հանրապետությունների Սահմանադրություններին համապատասխան, նրանց կողմից ընտրվող նախագահը, տեղակալը և քարտուղարն են։

ՀՈԴՎԱԾ 101. Աշխատավորների պատգամավորների խորհուրդների գործադիր մարմիններն անմիջականորեն հաշվետու չեն լինչպես աշխատավորների պատգամավորների այն խորհրդի առաջ, որն ընտրել է նրանց, այնպես էլ աշխատավորների պատգամավորների վերադաս խորհրդի գործադիր մարմնի առաջ։

ԳԼՈՒԽ IX

ԴԱՏԱՐԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈԴՎԱԾ 102. Արդարադատությունը ԽՍՀՄ-ում իրականացվում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանի, միութենական հանրապետությունների Գերագույն Դատարանների, յերկրամասային ու մարզային դատարանների, ավտոնոմ հանրապետությունների ու ավտոնոմ մարզերի դատարանների, ոկրուգային դատարանների, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի վորոշմամբ ստեղծվող՝ ԽՍՀՄ-ի հատուկ դատարանների և ժողովրդական դատարանների միջոցով։

ՀՈԴՎԱԾ 103. Գործերի քննարկումը բոլոր դատարաններում կատարվում է ժողովրդական ատենակալների մասնակցությամբ, բացի որենքով հատկապես նախատեսված դեպքերից։

ՀՈԴՎԱԾ 104. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանը բարձրագույն դատական մարմինն է հանդիսանում։ ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանի վրա դրվում է ԽՍՀ Միության և միութենական հանրապետությունների բոլոր դատական մարմինների դատական գործունեության հսկողությունը։

ՀՈԴՎԱԾ 105. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանը և ԽՍՀՄ-ի հատուկ դատարաններն ընտրվում են ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի կողմից հինգ տարի ժամանակով:

ՀՈԴՎԱԾ 106. Միութենական հանրապետությունների Գերագույն Դատարաններն ընտրվում են միութենական հանրապետությունների Գերագույն Խորհուրդների կողմից հինգ տարի ժամանակով:

ՀՈԴՎԱԾ 107. Ավտոնոմ հանրապետությունների Գերագույն Դատարաններն ընտրվում են ավտոնոմ հանրապետությունների Գերագույն Խորհուրդների կողմից հինգ տարի ժամանակով:

ՀՈԴՎԱԾ 108. Ցերկրամասային ու մարզային դատարանները, ավտոնոմ մարզերի դատարանները, ոկրուգային դատարաններն ընտրվում են աշխատավորների պատգամավորների ցերկրամասային, մարզային կամ ոկրուգային Խորհուրդների կողմից կամ ավտոնոմ մարզերի աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդների կողմից հինգ տարի ժամանակով:

ՀՈԴՎԱԾ 109. Ժողովրդական դատարաններն ընտրում են շրջանի քաղաքացիները ընդհանուր, ուղղակի և հավասար ընտրական իրավունքի հիման վրա գաղտնի քվեարկությամբ—երեք տարի ժամանակով:

ՀՈԴՎԱԾ 110. Դատավարությունը կատարվում է միութենական կամ ավտոնոմ հանրապետության կամ ավտոնոմ մարզի լեզվով, այդ լեզվին չտիրապետող անձերի համար ապահովելով լիակատար ծանոթացումը գործի նյութերին թարգմանի միջոցով, ինչպես նաև դատարանում մայրենի լեզվով հանդես գալու իրավունքը:

ՀՈԴՎԱԾ 111. Գործերի քննությունը ԽՍՀՄ-ի բոլոր դատարաններում, վորչափով որենքը բացառություններ չի նախատեսում, կատարվում է դռնբաց, ապահովելով մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը:

ՀՈԴՎԱԾ 112. Դատավորներն անկախ են և միայն որենքին են ենթարկվում:

ՀՈԴՎԱԾ 113. Բոլոր ժողովրդական կոմիսարիատների և նրանց գերատեսչությանը ենթակա հիմնարկների, ինչպես առանձին պաշտոնատար անձերի, նույնպես և ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների կողմից որենքները ճշդրիտ կերպով կատարելու բարձրագույն հսկողությունը դրվում է ԽՍՀՄ-ի Դատախազի վրա:

ՀՈԴՎԱԾ 114. ԽՍՀՄ-ի Դատախազը նշանակվում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի կողմից յոթ տարի ժամանակով:

ՀՈԴՎԱԾ 115. Հանրապետական, յերկրամասային, մարզային դատախազները, ինչպես նաև ավտոնոմ հանրապետությունների ու ավտոնոմ մարզերի դատախազները, նշանակվում են ԽՍՀՄ-ի Դատախազի կողմից հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 116. Ոկրուգային, շրջանային և քաղաքային դատախազները նշանակվում են միութենական հանրապետությունների դատախազների կողմից՝ ԽՍՀ Միության Դատախազի հաստատմամբ, հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 117. Դատախազության մարմինները իրենց գործունեությանն իրականացնում են անկախ տեղական վարչական մարմիններից, ենթարկվելով միայն ԽՍՀՄ-ի Դատախազին։

ԳԼՈՒԽ X

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 118. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն աշխատանքի իրավունք, այսինքն՝ ապահովված աշխատանք ստանալու իրավունք, նրանց աշխատանքը վարձատրելով նրա քանակի ու վորակի համապատասխան։

Աշխատանքի իրավունքն ապահովվում է ժողովրդական անտեսության սոցիալիստական կազմակերպմամբ, խորհրդային հասարակության արտադրողական ուժերի անշեղ աճմամբ, արտեսական ճգնաժամերի հնարավորության վերացմամբ և գործազրկության լիկվիդացիայով։

ՀՈԴՎԱԾ 119. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն հանգստի իրավունք։

Հանգստի իրավունքն ապահովվում է բանվորների ճնշող մեծամասնության համար աշխատանքային որը կրճատելով-հասցնելով 7 ժամի, բանվորների ու ծառայողների համար սահմանելով տարեկան արձակուրդ, վորի ընթացքում պահպանվում է նրանց աշխա-

տավարձը, աշխատավորներին սպասարկելու համար անհատական ներ, հանգստյան տներ, ակումբների լայն ցանց ստեղծելով։

ՀՈԴՎԱԾ 120. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիները նյութական ապահովության իրավունք ունեն ծերության, ինչպես նաև հիվանդության և աշխատունակությունը կորցնելու դեպքում։

Այդ իրավունքն ապահովվում է բանվորների ու ծառայողների համար պետության հաշվին կատարվող սոցիալական ապահովագրության լայն ծավալմամբ, աշխատավորներին ձրի բժշկական ոգնություն ցույց տալով, աշխատավորներին ոգտագործման համար կուրորտների լայն ցանց ստեղծելով։

ՀՈԴՎԱԾ 121. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն կրթության իրավունք։

Այդ իրավունքն ապահովվում է ընդհանուր-պարտադիր տարրական կրթությամբ, ձրի կրթությամբ՝ ներառյալ բարձրագույն կրթությունը, բարձրագույն դպրոցում սովորողների ճնշող մեծամասնության տրվող պետական թոշակների սիստեմով, դպրոցներում մայրենի լեզվով ուսուցանելով, գործարաններում, խորհրդետեսությունների, մեքենատրակտորային կայաններում ու կոլտնտեսություններում աշխատավորների համար ձրի արտադրական, տեխնիկական ու ագրոնոմիական ուսուցում կազմակերպելով։

ՀՈԴՎԱԾ 122. Կնոջը ԽՍՀՄ-ում տղամարդուն հավասար իրավունքներ են տրվում տնտեսական, պետական, կուլտուրական ու հասարակական-քաղաքական կյանքի բոլոր բնագավառներում։

Կանանց այդ իրավունքների իրականացման հնարավորությունն ապահովվում է կնոջը տղամարդուն հավասար իրավունք տալով աշխատանքի, աշխատանքի վարձատրության, հանգստի, սոցիալական ապահովագրության ու կրթության ասպարեզում, մոր ու մանկան շահերի պետական պահպանությամբ, կնոջը հղիության ժամանակ արձակուրդ տալով՝ պահպանելով աշխատավարձը, ծննդաանների, մանկամսուրների ու մանկապարտեզների լայն ցանցով։

ՀՈԴՎԱԾ 123. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների իրավահավասարությունը տնտեսական, պետական, կուլտուրական ու հասարակական-քաղաքական կյանքի բոլոր բնագավառներում, անկախ նրանց ազգությունից ու ռասայից, հանդիսանում է անխախտ օրենք։

Իրավունքների վրա ուղղակի կամ անուղղակի սահմանափակումը, կամ ընդհակառակը, ռասայական ու ազգային պատկանելությունից յելնելով՝ քաղաքացիների համար ուղղակի կամ ան-

ուղղակի առավելություններ սահմանելը, ինչպես նաև ռասայական ու ազգային բացառիկության կամ առելության ու արհամարհանքի ամեն տեսակ քարոզ—պատժվում են օրենքով։

ՀՈԴՎԱԾ 124. Քաղաքացիների համար խղճի ազատություն ապահովելու նպատակով, եկեղեցին ՍՍՀՄ Միության մեջ բաժանված է պետությունից և դպրոցը՝ եկեղեցուց։ Կրոնական պաշտամունքների կատարման ազատությունը և հակակրոնական պրոպագանդայի ազատությունը ճանաչվում է բոլոր քաղաքացիների համար։

ՀՈԴՎԱԾ 125. Աշխատավորների շահերին համապատասխան և սոցիալիստական կարգերն ամրացնելու նպատակով, ՍՍՀՄ-ի քաղաքացիների համար օրենքով ապահովվում է.

ա) խոսքի ազատություն,

բ) մամուլի ազատություն,

գ) ժողովների ու միտինգների ազատություն,

դ) փողոցային երթերի ու ցույցերի ազատություն։

Քաղաքացիների այդ իրավունքներն ապահովվում են՝ աշխատավորներին և նրանց կազմակերպություններին տրամադրելով տպարաններ, թղթի պաշարներ, հասարակական շենքեր, փողոցներ, կապի միջոցներ և աշխատավորների այդ իրավունքներն իրականացնելու համար անհրաժեշտ այլ նյութական պայմաններ։

ՀՈԴՎԱԾ 126. Աշխատավորների շահերին համապատասխան և ժողովրդական մասսաների կազմակերպական ինքնագործունեությունն ու քաղաքական ակտիվությունը զարգացնելու նպատակով ապահովվում է ՍՍՀՄ-ի քաղաքացիների իրավունքը՝ միավորվելու հասարակական կազմակերպությունների մեջ՝ արհեստակցական միություններ, կոոպերատիվ միավորումներ, երիտասարդության կազմակերպություններ, սպորտային և պաշտպանողական կազմակերպություններ, կուլտուրական, տեխնիկական ու գիտական ընկերություններ, իսկ բանվոր դասակարգի շարքերից ու աշխատավորների մյուս խավերից ամենից ավելի ակտիվ ու գիտակից քաղաքացիները համախմբվում են Համամիութենական կոմունիստական (բոլշևիկների) կուսակցության մեջ, որն աշխատավորների առաջավոր ջոկատն է՝ սոցիալիստական հասարակարգն ամրացնելու ու զարգացնելու համար նրանց մղած պայքարում և աշխատավորների բոլոր, ինչպես հասարակական, այնպես և պետական կազմակերպությունների ղեկավար կորիզն է ներկայացնում։

ՀՈԴՎԱԾ 127. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների համար ապահովվում է անձի անձեռնմխելիությունն: Ոչ ոք չի կարող ձերբակալվել այլ կերպ, քան դատարանի որոշմամբ կամ դատախազի սանկցիայով:

ՀՈԴՎԱԾ 128. Քաղաքացիների բնակարանի անձեռնմխելիությունն ու նամակագրության գաղտնիությունը պահպանվում են օրենքով:

ՀՈԴՎԱԾ 129. ԽՍՀՄ-ն ապաստանի իրավունք է վերապահում օտարերկրյա քաղաքացիներին, որոնք հետապնդվում են աշխատավորների շահերը պաշտպանելու, կամ գիտական գործունեության, կամ ազգային-ազատագրական պայքարի համար:

ՀՈԴՎԱԾ 130. ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր է պահպանել Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության Սահմանադրությունը, կատարել օրենքները, աշխատանքի կարգապահություն պահպանել, ազնվորեն վերաբերվել դեպի հասարակական պարտքը, հարգել սոցիալիստական համակեցության կանոնները:

ՀՈԴՎԱԾ 131. ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր է պահպանել ու ամրացնել հանրային, սոցիալիստական սեփականությունը, որպես խորհրդային կարգերի սրբազան ու անձեռնմխելի հիմք, որպես հայրենիքի հարստության ու հզորության աղբյուր, որպես բոլոր աշխատավորների ունեվոր ու կուլտուրական կյանքի աղբյուր:

Հանրային, սոցիալիստական սեփականության դեմ վտանգություն անող անձերը ժողովրդի թշնամիներ են:

ՀՈԴՎԱԾ 132. Ընդհանուր զինվորական պարտականությունն օրենք է հանդիսանում:

Զինվորական ծառայությունը Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակում ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների պատվավոր պարտականությունն է:

ՀՈԴՎԱԾ 133. Հայրենիքի պաշտպանությունը ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացու սրբազան պարտքն է: Հայրենիքին դավաճանելը—երդումը խախտելը, թշնամու կողմն անցնելը, պետության ռազմական հզորությանը վնաս հասցնելը, լրտեսությունը—պատժվում են օրենքի ամբողջ խստությամբ, որպես ամենածանր չարագործություն:

ԳԼՈՒԽ XI

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՍԻՍՏԵՄԸ

ՀՈԴՎԱԾ 134. Աշխատավորների պատգամավորների բոլոր Սովետների—ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Սովետի, միութենական հանրապետությունների Գերագույն Սովետների, աշխատավորների պատգամավորների կենտրոնական ու մարզային Սովետների, ավտոնոմ հանրապետությունների Գերագույն Սովետների, ավտոնոմ մարզերի աշխատավորների պատգամավորների Սովետների, աշխատավորների պատգամավորների օկրուգային, շրջանային, քաղաքային ու գյուղական (ստանիցայի, գյուղակի, խուտորի, ղշլաղի, աուլի) Սովետների—պատգամավորների ընտրությունները կատարում են ընտրողներն ընդհանուր, հավասար և ուղղակի ընտրական իրավունքի հիման վրա, գաղտնի քվեարկությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 135. Պատգամավորների ընտրություններն ընդհանուր են. ԽՍՀՄ-ի բոլոր քաղաքացիները, որոնք 18 տարեկան են, անկախ ռասայական ու ազգային պատկանելությունից, դավանանքից, կրթական ցենզից, նատակեցությունից, սոցիալական ծագումից, գույքային դրությունից և անցյալ գործունեությունից, իրավունք ունեն մասնակցելու պատգամավորների ընտրություններին և ընտրվելու, բացի խելագարներից և այն անձերից, որոնք դատարանի կողմից դատապարտված են ընտրական իրավունքների կրկուամով։

ՀՈԴՎԱԾ 136. Պատգամավորների ընտրությունները հավասար են. յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի մեկ ձայն, բոլոր քաղաքացիներն ընտրություններին մասնակցում են հավասար հիմունքներով։

ՀՈԴՎԱԾ 137. Կանայք ընտրելու և ընտրվելու իրավունքից օգտվում են տղամարդկանց հետ հավասարապես։

ՀՈԴՎԱԾ 138. Կարմիր Բանակի շարքերում գտնվող քաղաքացիներն ընտրելու և ընտրվելու իրավունքից ոգտվում են բոլոր քաղաքացիների հետ հավասարապես։

ՀՈԴՎԱԾ 139. Պատգամավորների ընտրություններն ուղղակի են. աշխատավորների պատգամավորների բոլոր Սորհուրդների ընտրությունները, սկսած աշխատավորների պատգամավորների գյուղական ու քաղաքային Սորհրդից մինչև ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Սորհուրդը, քաղաքացիները կատարում են անմիջականորեն ուղղակի ընտրությունների միջոցով։

ՀՈԴՎԱԾ 140. Պատգամավորների ընտրության ժամանակ քվեարկությունը գաղտնի է։

ՀՈԴՎԱԾ 141. Ընտրությունների ժամանակ թեկնածուներն առաջադրվում են ըստ ընտրական շրջանների։

Թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքն ապահովվում է աշխատավորների հասարակական կազմակերպությունների ու ընկերությունների՝ կոմունիստական կուսակցական կազմակերպությունների, արհեստակցական միությունների, կոոպերատիվների, երիտասարդության կազմակերպությունների, կուլտուրական ընկերությունների համար։

ՀՈԴՎԱԾ 142. Յուրաքանչյուր պատգամավոր պարտավոր է ընտրողների առաջ հաշիվ տալ իր աշխատանքի և աշխատավորների պատգամավորների Սորհրդի աշխատանքի մասին և կարող է ամեն ժամանակ հետ կանչվել ընտրողների մեծամասնության վորոշմամբ, օրենքով սահմանված կարգով։

ԳԼՈՒԽ XII

ԳԵՐԲԸ, ԴՐՈՇԱԿԸ, ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

ՀՈԴՎԱԾ 143. Սորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության պետական զերբը բաղկացած է մանգաղից ու մուրճից՝ յերկրագնդի վրա, վորը պատկերված է արեգակի ճա-

ռագայթների մեջ ու շրջանակված հասկերով և կրում է միութենական հանրապետությունների լեզուներով գրված «Պրոլետարնե՛ր բոլոր յերկրների, միացե՛ք» մակագրությունը։ Գերբի վերևում կա հնգաթև աստղ։

ՀՈԴՎԱԾ 144. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության պետական դրոշակը բաղկացած է կարմիր կտորից, վորի վերին անկյունում՝ կոթի մոտ նկարված են վոսկեհուռ մանգաղ ու մուրճ և նրանց վերևում հնգաթև կարմիր աստղ՝ շրջանակված վոսկեհուռ յերիզով։ Լայնության և յերկարության հարաբերությունն է՝ 1:2։

ՀՈԴՎԱԾ 145. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության մայրաքաղաքը Մոսկվա քաղաքն է։

ԳԼՈՒԽ XIII

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

ՀՈԴՎԱԾ 146. ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության փոփոխումը կատարվում է միայն ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի վորոշմամբ՝ ընդունված նրա պալատներից յուրաքանչյուրի ձայների առնվազն յերկու յերրորդի մեծամասնությամբ։

Մոսկվա, Կրեմլ
1936 թ. դեկտեմբերի 5

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARЬ SOJUZЬNЬN

KONSTITUTSIJASЬ

(ESAS KANUNЬ)

I-nçi BAP

ÇEMGƄJETLIK GURULƄŞƄ

1-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respuвlikalarьnьң Sojuzь, işçi ve dajhanlarьң sotsialistik dөvletidir.

2-nçi Madda. SSSR-iң sьjasi esasi, pomeşciklerің ve kapitalistlerің hөkimijetini jьkmak ve proletariat diktaturasьnь gөreşip gazanmak netiçesinde zөhmetkeşlerің өsen ve berkleşen deputatlar Sovetlerinden ьvaratdьr.

3-nçi Madda. SSSR-de вytin hөkimijet zөhmetkeşlerің deputatlarь Sovetleriniң ysti вilen (в лице) şөher ve ова zөhmetkeşleriniңkidir.

4-nçi Madda. SSSR-iң ьktьsadi esasi, hoçalьgьң kapitalistik sistemasьnь jok etmekligің, өnymcilik gurallarьna ve seriştelerine вolan hususi ejeciligi jatьrmaklьgьң ve adamьң adamьnь eksploatatsija etmegini jok etmekligің netiçesinde dөrөp вerkişen hoçalьgьң sotsialistik sistemasьndan ve өnymciligің gural hem seriştelerine вolan sotsialistik ejeciliginden ьvaratdьr.

5-nçi Madda. SSSR-de sotsialistik ejeciligi ja-ha dөvlet ejeciliginiң (вytin halk emlөgi) formasьnda, ja-da kooperativ-kolhoz ejeciliginiң (ajrь-ajrь kolhozlarьң ejeciligi, kooperativ вirleşikleriniң ejeciligi) formasьnda вoljar.

6-nçy Madda. Jer, jeriň astyndaky bajlyklar, suwlar, tokaýlar, zawodlar, fabrikler, şahtalar, magdanlar, demir ýol, suw we howa transporty, banklar, ara gatnaşyk serişteleri, döwlet tarapyndan guralan iri owa hoçalyk kärhanalary (sowhozlar, maşyn-traktor stansiýalary we ş. m.) we hemde şäherlerdäki we senagat punktlaryndaky kommunal kärhanalary we esasy jaşaýyş çaý fondlary döwlet ejeçiligidir, jagny bütin halk emläginidir.

7-nçi Madda. Kolhozlardaky we kooperatiw guramalaryndaky çemgyýetlik kärhanalary, olaryň çanly we çansyz gurallary, kolhozlar we kooperatiw guramalary tarapyndan öndürilýän önümler (produktlar) hem-de olaryň çemgyýetlik ýmaratlary, kolhozlaryň we kooperatiw guramalarynyň çemgyýetlik, sotsialistik ejeçiligidir.

Owa hoçalyk artelinin ustawy esasynda, her bir kolhozçy hoçalygynyň, çemgyýetlik kolhoz hoçalygyndan geljän esasy girdeçisinden başga, hususi pejdalanmagynda, öjiniň janynda kiçirek mellek jeri boljar we mellek jerinde hut özine degişli kömekçi hoçalygy, jaşaljan çajy, önüm berjän maly, guş-towugy we ownuk owa hoçalyk gurallary boljar.

8-nçi Madda. Kolhozlaryň tutjan jerleri olaryň pejdalanmagyna mugt we möhletsiz, jagny ömürlik berklenjär.

9-nçy Madda. SSSR-de hoçalygyň agalyk edjän formasy bolan sotsialistik hoçalyk sistemasy bilen birlikde, jekebara dajhanlaryň we kustarlaryň öz zähmetine esaslanan we kesekiniň zähmetini ekspluatatsija etmegi aradan ajyrjan ownuk hususi hoçalyklarynyň bolmagyna kanun tarapyndan jol beriljär.

10-nçy Madda. Graždanlaryň zähmet girdeçilerine we syjşymlerine, jaşaljan çaja we kömekçi öj hoçalygyna, öj hoçalygynyň goş-eňçamlaryna, şahsi sarp edjän zatlaryna we ynçalyklary ýcin bolan zatlaryna şahsi ejecilik hukugy hem-de graždanlaryň şahsi ejeçiligine bolan miraslyk hukugy kanun tarapyndan goraljar.

11-nçi Madda. Çemgyýetlik bajlygyny artdyrmak, zähmetkeşleriň maddi we medeni dereçelerini güýçarnyksyz jokary galdyrmak, SSSR-iň garaşsyzlygyny berkleşdirmek we onuň goranyş başarygyny gyjlendirmek bähbidi ýcin, SSSR-iň hoçalyk durmuşy, döwletiň halk hoçalyk planы bilen kesgitlenjär we ugrukdyrylyjar.

12-nçi Madda. SSSR-de zəhmet: «işlemedik dişlemez» prinsipi bojunca, zəhmete jarajan her bir grajdanıń borçudur ve hormatlı işidir.

SSSR-de sotsializmiń: «her kimden onıń başarığına göre ve her kime onıń zəhmetine göre» dijen prinsipi durmuşa geciriljər.

II-nçi BAP

DÖVLET GURULUŞU

13-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respublikalarınıń Sojuzı, deń hukuklı Sovet Sotsialistik Respublikaların:

Orsijet Sovet Federativ Sotsialistik Respublikasınıń,
Ukraina Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Belorus Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Azerbajçan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Gyrçistan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Ermenistan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Tyrkmenistan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Özbegistan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Təçigistan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Gazahıstan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń,
Gırgızıstan Sovet Sotsialistik Respublikasınıń mejletin birleşmekleri esasında dyzylen sojuz dövletidir.

14-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respublikaları Sojuzı hökimijetiniń iń jokarı organlarınıń ve dövlet upravlenijesi organlarınıń ysti bilen onıń (Sovet Sotsialistik Respublikaları Sojuzınıń) garamagına şu aşakdakılar degişlidir:

a) halk-ara gatnaşıklarda Sojuzıń vekilligini etmek, başga dövletler bilen şertnamalar baglaşmak ve oları ratifiklemek (tasdıklamak);

в) uruş ve barlışık meseleleri;

v) SSSR sostavьna təze respublikalarь kabul etmek;

g) SSSR Konstitutsijasьnьn jerine jetirlişine kontrollьk etmek ve sojuz respublikalarьnьn Konstitutsijalarьnьn SSSR Konstitutsijasь bilen lajьk bolmagьnь ypçyn etmek;

d) sojuz respublikalarь arasьnda aracəklerin yjtgemegini tasdьklamak;

e) Sojuz respublikalarьn sostavьnda təze ylkelerin ve oblastlarьn hem-de təze avtonom respublikalarьn dyzylmegini tasdьklamak;

ž) SSSR goranmagьnь guramak ve SSSR-in hemme jaraglь gyjclerine jolbaşcьlьk etmek;

z) dəvlet monopolijasь esasьnda daşarь səvda işleri;

i) dəvlet hovpsьzlьgьnь goramak;

k) SSSR-in halk hoçalьk planlarьnь dyzip tasdьklamak;

l) SSSR-in jeke-tək dəvlet bjuçetini, hem-de sojuz, respublikan ve jerli bjuçetlerin dyzylmegi ycin geljən nalogларь ve girdeçileri tasdьklamak;

m) umumisojuz əhmijetinde bolan banklarь, senagat ve oba hoçalьk edara hem kərhanalarьnь hem-de səvda kərhanalarьnь edara etmek;

n) transportь ve aragatnaşьgь edara etmek;

o) pul ve kredit sistemasьna jolbaşcьlьk etmek;

p) dəvlet strahovanijesini guramak;

r) karz almak ve bermek işleri;

s) jerden pejdalanmagьn hem-de jer astьndakь bajlьklardan, tokajlardan ve suvlardan pejdalanmagьn esasi kadalarьnь dyzip tasdьklamak;

t) magarьf ve saglьgь saklaş işleri barasьndakь esasi kadalarь dyzip tasdьklamak;

u) halk hoçalьgь ucotьnьn jeke-tək sistemasьnь guramak;

f) zəhmet hakьnda kanun cьkarmagьn esasьnь dyzip tasdьklamak;

h) sud gurulьşь ve sud jərydilşi hakьnda kanun cьkarmak; çenajat ve grazdan kodeksleri;

ts) sojuz grazdanlьgь hakьndakь kanunlar; daşarь jurtlьlarьn hukuklarь hakьndakь kanunlar;

c) amnistija hakьnda umumisojuz aktlarьnь cьkarmak.

15-nçi Madda. Sojuz respublikalarьnьn өz ьgtьjarlьlьgь (suvereniteti), SSSR Konstitutsijasьnьn diңe 14-nçi maddasьnda gөrkezilen hetlerinde cөklenjөr. Bu cөklerden daşarьda her bir Sojuz respublikasь, dөvlet hөkimligini өzbaşdak amala aşьrjar. SSSR, sojuz respublikalarьnьn өz ьgtьjarlьlьk hukuklarьnь gorajar.

16-nçь Madda. Her bir Sojuz respublikasьnьn, SSSR Konstitutsijasь bilen dolь lajьklьkda dyzilen ve respublikanьn ajratьncьlьklarьnь nazarda tutjan өz Konstitutsijasь boljar.

17-nçi Madda. SSSR-den azatlьk bilen cьkmak hukugь her bir Sojuz respublikasьnьn өz ьgtьjarьnda saklanjar.

18-nçi Madda. Sojuz respublikalarьnьn territorijasь olardan ьlalaşьksьz yjtgedilip bilinmez.

19-nçь Madda. SSSR kanunlarь hemme sojuz respublikalarьnьn territorijalarьnda deң gyjcdedir.

20-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn kanunь bilen umumisojuz kanunь arasьnda ьlalaşьk bolmadьk vagtьnda, umumisojuz kanunь jөrejөr.

21-nçi Madda. SSSR graždanlarь ycin jeke-tөk sojuz graždanlьgь bellenjөr.

Sojuz respublikasьnьn her bir graždanь SSSR graždanьdьr.

22-nçi Madda. Orsijet Sovet Federativ Sotsialistik Respublikasь: Azovo-Garadeңiz, Uzak Gyndogar, Cynbatar Sibir, Krasnojarsk, Demirgazьk Kavkaz ylkelerinden; Voronež, Gyndogar Sibir, Gorkij, Cynbatar, Ivanovo, Kalinin, Kirov, Kujbьşev, Kursk, Leningrad, Moskva, Omsk, Orenburg, Saratov, Sverdlovsk, Demirgazьk, Stalingrad, Celjabinsk, Jaroslavl oblastlarьndan; Tatarьstan, Başgьrdьstan, Dagьstan, Burjat-Mongol, Kabardin-Balkar, Kalmьk, Karel, Komi, Krьm, Mari, Mordva, Povolže Nemisleri, Demirgazьk Osetin, Udmurt, Cecen-Inguş, Cuvaş, Jakut avtonom sovet sotsialistik respublikalarьndan; Adьgej, Jevrej, Karacaj, Ojrot, Hakas, Cerkes avtonom oblastlarьndan ьbaratdьr.

23-nçi Madda. Ukraina Sovet Sotsialistik Respublikasь: Vinnitsa, Dnepropetrovsk, Donets, Kijev, Odessa, Harkov, Cernigov oblastlarьndan ve Moldavija Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasьndan ьbaratdьr.

24-nçi Madda. Azerbajçan Sovet Sotsialistik Respublikasь:

Naxçıvan Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasından ve Dağlık-Qarabağ avtonom oblastından ibaratdır.

25-nçi Madda. Gyrçistan Sovet Sotsialistik Respublikası: Abhazija ASSR, Açarstan ASSR, Ileri-Osetin avtonom oblastından ibaratdır.

26-nçı Madda. Özbegistan Sovet Sotsialistik Respublikasına Garagalpagıstan ASSR-si girjər.

27-nçi Madda. Täçigistan Sovet Sotsialistik Respublikasına Dağlık-Badagşan avtonom oblastı girjər.

28-nçi Madda. Gazahıstan Sovet Sotsialistik Respublikası: Aktube, Alma-Ata, Gyndogar Gazahıstan, Gynbatar Gazahıstan, Garaganda, Kustanaj, Demirgazık Gazahıstan, Ileri Gazahıstan oblastlarından ibaratdır.

29-ncı Madda. Ermenistan SSR, Belorus SSR, Tyrkmenistan SSR ve Gırgızıstan SSR-iñ sostavında avtonom respublikalar, hemde ylke ve oblastlar jok.

III-nçi B A P

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARI SOJUZININ DÖVLET HÄKIMIJETINIÑ IÑ JOKARI ORGANLARI

30-ncı Madda. SSSR-iñ dövlet häkimijetiniñ iñ jokarı organı, SSSR-iñ Jokarı Sovetidir.

31-nçi Madda. Konstitutsijanıñ 14-nçi maddası bojunca, Sovet Sotsialistik Respublikalarınıñ Sojuzına berilen hemme hukukları, Konstitutsijanıñ gyjçine görä, SSSR-iñ Jokarı Sovetine hasabat berjän SSSR organlarınıñ: SSSR Jokarı Soveti Prezidiumınıñ, SSSR Halk Komissarlar Sovetiniñ ve SSSR Halk Komissarlıklarınıñ kompetensijasına girmejänligi sebäpli, SSSR-iñ Jokarı Soveti amala aşırjar.

32-nçi Madda. SSSR-iñ kanun çıkarıçılık häkimijeti, SSSR-iñ diñe Jokarı Soveti tarapından amala aşırılıjar.

33-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Soveti, iki palatadan: Sojuz Sovetinden ve Milletler Sovetinden ьbaratdьr.

34-nçi Madda. Sojuz Soveti, SSSR graždanlarь tarapьndan sajlav okruglarь bojunca 300 myң ilata bir deputat norma jyzinden sajlanjar.

35-nçi Madda. Milletler Soveti, SSSR-iң graždanlarь tarapьndan sojuz ve avtonom respublikalar, avtonom oblastlar ve milli okruglar bojunca şu norma jyzi bilen sajlanьljar: her bir sojuz respublikasьndan 25 deputat, her bir avtonom respublikadan 11 deputat, her bir avtonom oblastdan 5 deputat ve her bir milli okrugdan bir deputat.

36-nçь Madda. SSSR-iң Jokarь Soveti 4 jьllьk mөhledine sajlanjar.

37-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Sovetiniң iki palatasь: Sojuz Soveti ve Milletler Soveti deң hukuklьdьrlar.

38-nçi Madda. Sojuz Sovetine ve Milletler Sovetine kanun cьkarьçьlьk initsiativasь deң dereçede beriljəndir.

39-nçь Madda. Eger-de kanun SSSR Jokarь Sovetiniң iki palatasь tarapьndan her bir palatada jənekej kөplyk bilen kabul edilse, kanun tasdьklandь hasap ediljər.

40-nçь Madda. SSSR-iң Jokarь Soveti tarapьndan kabul edilen kanunlar, SSSR Jokarь Sovetiniң Prezidiumьnьң başlьgьnьң ve sekretarьnьң gol cekmekleri bilen sojuz respublikalarьnьң dillerinde çar ediljər.

41-nçi Madda. Sojuz Sovetiniң ve Milletler Sovetiniң sessijalarь bir vagtda hem başlajar hem gutarjar.

42-nçi Madda. Sojuz Soveti, Sojuz Sovetiniң başlьgьnь ve onьң iki sanь orunbasarьnь sajlajar.

43-nçi Madda. Milletler Soveti, Milletler Sovetiniң başlьgьnь ve onьң iki sanь orunbasarьnь sajlajar.

44-nçi Madda. Sojuz Sovetiniң ve Milletler Sovetiniң başlьklarь degişli palatalarьң meçlislerine jolbaşcьlьk edjərler ve olarьң icerki dyzgynlerine garajarlar.

45-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Sovetiniң iki palatasьnьң birlikde bolan meçlislerini Sojuz Sovetiniң ve Milletler Sovetiniң başlьklarь gezegine alьp barjarlar.

46-nçь Madda. SSSR Jokarь Sovetiniң sessijalarь, SSSR Jo-

karь Sovetiniң Prezidiumь tarapьndan jьlda iki gezek cagьrьljar.

Novatsьz sessijalar SSSR-iң Jokarь Sovetiniң Prezidiumь tarapьndan, onьң seretmegine gөrə ja-da sojuz respublikalarьndan birinin talap etmegine gөrə cagьrьljar.

47-nçi Madda. Sojuz Sovetiniң ve Milletler Sovetiniң arasьnda agьzalacьlьk jyze cьkajsa, mesele, paritetlik esaslarьnda guralan ьlalaşьk komissijasьnьң cөzmegine beriljər. Eger-de ьlalaşьk komissijasь ьlalaşьklь karara gelmese, ja-da onьң kararь palatalarьң birini kanagatlandьrmasa, palatalarda mesele ikinçi gezek garaljar. Iki palatanьң ьlalaşьklьk kararь bolmasa, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң Prezidiumь SSSR-iң Jokarь Sovetini dargadjar ve təze sajlavь bellejər.

48-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Soveti, iki palatanьң birlikde bolan meçlisinde, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң Prezidiumьnь: SSSR-iң Jokarь Soveti Prezidiumьnьң başlьgь, onьң 11 sanь orunbasarь, Prezidiumьң sekretarь ve Prezidiumьң 24 sanь cleni sostavьnda sajlajar.

SSSR-iң Jokarь Sovetiniң Prezidiumь, өziniң əhli işlerinde SSSR-iң Jokarь Sovetine hasabat berjəndir.

49-nçь Madda. SSSR-iң Jokarь Sovetiniң Prezidiumь:

a) SSSR-iң Jokarь Sovetiniң sessijalarьnь cagьrjar;

в) SSSR-iң hereket edjən kanunlarьna dyşyndiriş berjər, permanlar cьkarjar;

v) SSSR Konstitutsijasьnьң 47-nçi maddasьnьң esasьnda SSSR-iң Jokarь Sovetini dargadjar ve təze sajlavlarь bellejər;

g) өziniң initsiativasь bojunca ja-da sojuz respublikalarьnьң birinin talap etmegine gөrə, bytin halk soragьnь (referendum) gecirjər;

d) SSSR Halk Komissarlar Sovetiniң ve sojuz respublikalarьnьң Halk Komissarlar Sovetleriniң kararlarь ve bujruklarь kanuna lajьk gelmedik takdьrda, ol kararlarь ve bujruklarь jatьrjar;

e) SSSR Jokarь Sovetiniң sessijalarьnьң arasьndakь dөvyrde, soңьndan SSSR Jokarь Sovetiniң tasdьk etmegine gojmak bilen, SSSR Halk Komissarlar Soveti başlьgьnьң gөrkezmegi bojunca, SSSR-iң ajrь-ajrь Halk Komissarlarьnь vazьpasьndan boşadjar ve bellejər;

ž) SSSR ordenlerini sьlag berjər ve hormatlь adlarьnь berjər;

z) gynəni gecmek hukugьnь amala aşьrjar;

i) SSSR-iң jaraglь gyjclerinиң iң jokarь komandovanijesini bellejər ve calşьrjar;

k) SSSR-iң Jokarь Sovetiniң sessijalarь arasьndakь dəvyrde, SSSR-e harbi hyçym ediləjse, ja-da agressijadan əz-ara goranmak dogrьsьnda halk-ara şertnama borclarьnь jerine jetirmek zerurlьgь bolajsa, uruş jagdajьnь ьglan edjər;

l) umumi ve kem-kəslejin mobilizatsijanь ьglan edjər;

m) halk-ara şertnamalarьnь ratifiklejər (tasdьklajar);

n) SSSR-iң daşarь dəvletlerdəki ьgtьjarlь vekillerini bellejər ve ьzьna cagьrjar;

o) Jokarь Sovet Prezidiumьnьң janьnda, daşarь jurt dəvletleriniң akkreditleşdirilen diplomatik vekilleriniң əhtiyarlьk ve ьzьna cagьrьlьş hatlarьnь kabul edjər.

50-nçi Madda. Sojuz Soveti ve Milletler Soveti, her bir palatanьң deputatlarьnьң vekillik hukugьnь barlajan mandat komissijalarьnь sajlajarlar.

Mandat komissijasьnьң gərkezmegi bilen, ajrь-ajrь deputatlarьң vekillik hukugьnь ja ьkrar etmegi ja-da sajlanmaklarьnь kabul etmezligi (кассировать) palatalar cəzjərler.

51-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Soveti əziniң zerur tapan vagtьnda, her bir mesele bojunca derңev ve revizion komissijalarьnь bellejər.

Əhli edaralar ve gulluk vazьpasьndakь adamlar şol komissijalarьң talaplarьnь jerine jetirməge ve olara zerur bolan materiallarь ve dokumentleri bermәge borclьdьrlar.

52-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Sovetiniң razьcьlьgь bolmasa, SSSR-iң Jokarь Soveti sessijasьnьң jok dəvyrinde bolsa, SSSR-iң Jokarь Soveti Prezidiumьnьң razьcьlьgь bolmasa, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң deputatьnь sud çogapkərligine cekmek ja-da tussag etmek bolmaz.

53-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Sovetiniң vekillik hukugь gutaran soң, ja-da ol məhledinden өң dargadьlandan soң, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң Pezidiumь, SSSR-iң təzeden sajlanan Jokarь Soveti tarapьndan SSSR-iң Jokarь Sovetiniң təze Prezidiumь dyziljəncə, əziniң vekillik hukugьnь saklajar.

54-nçi Madda. SSSR Jokarь Sovetiniң vekillik hukugь gutarandan soң, ja-da mөhletinden өң dargadьlajsa, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң Prezidiumь, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң vekillik hukugьnьң gutaran ja-da onьң dargadьlan gyninden başlap, iki ajdan kөp bolmadьk mөhletde tөze sajlavlarь bellejөr.

55-nçi Madda. SSSR-iң tөzeden sajlanan Jokarь Soveti, sajlavdan soңra bir ajdan giçikdirilmөn, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң өңki sostavьnьң Prezidiumь tarapьndan cagьrьljar.

56-nçь Madda. SSSR-iң Jokarь Soveti iki palatanьң birlikde bolan meçlisinde SSSR hөkymetini — SSSR Halk Komissarlar Sovetini dyzjөr.

IV-nçi BAP

SOJUZ RESPUBLIKALARЬNЬҢ DӨVLET HӘKIMIJETINIҢ IҢ JOKARЬ ORGANLARЬ

57-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьң dөvlet hөkimijetiniң iң jokarь organь, Sojuz respublikasьnьң Jokarь Sovetidir.

58-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьң Jokarь Soveti, respublikanьң grazdanlarь tarapьndan 4 jьllьk mөhledine sajlanjar.

Vekillik normalarь sojuz respublikalarьnьң Konstitutsijalarь bilen bellenjөr.

59-nçь Madda. Sojuz respublikasьnьң Jokarь Soveti, respublikanьң kanun cьkarьçь jeke-tөk organьdьr.

60-nçь Madda. Sojuz respublikasьnьң Jokarь Soveti:

а) respublikanьң Konstitutsijasьnь kabul edjөr ve, SSSR Konstitutsijasьnьң 16-nçь maddasьna dogrь getirip, onа yjtgeşikler girizjөr;

в) өziniң sostavьnda bolan avtonom respublikalarьң Konstitutsijalarьnь tasdьklajar ve olarьң territorijalarьnьң serhetlerini kesgitlejөr;

v) respublikanьn halk hoçalьk planьnь ve bjuçetini tasdьklajar;

g) Sojuz respublikasьnьn sud organlarь tarapьndan çeza berilen grajdanlarь amnistija etmek ve olarьn gynəsini gecmek hukugьndan hajьrlanjar.

61-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn Jokarь Soveti, Sojuz Respublikasьnьn Jokarь Sovetinin Prezidiumьnь: Sojuz respublikasьnьn Jokarь Sovetinin Prezidiumьnьn başlьgь, onьn orunbasarlarь ve Sojuz respublikasьnьn Jokarь Sovetinin Prezidiumьnьn sekretarь hem clenleri sostavьnda sajlajar.

Sojuz respublikasьnьn Jokarь Soveti Prezidiumьnьn vekillik hukuklarь Sojuz respublikasьnьn Konstitutsijasь bilen kesgitlenjər.

62-nçi Madda. Meçlisleri alьp barmak ycin Sojuz respublikasьnьn Jokarь Soveti өzinin başlьgьnь ve onьn orunbasarlarьnь sajlajar.

63-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn Jokarь Soveti, Sojuz respublikasьnьn hөkymetini — Sojuz respublikasьnьn Halk Komissarlar Sovetini dyzjər.

V-nçi B A P

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARЬ SOJUZЬNЬN DӨVLET UPRAVLENIJESININ ORGANLARЬ

64-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respublikalarь Sojuzь dөvlet hөkimijetinin in jokarь ispolnitel ve bujruk beriçi organь — SSSR Halk Komissarlar Sovetidir.

65-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, SSSR Jokarь Sovetinin өninde çogapkərdir ve ona hasabat berjər, Jokarь Sovetin sessijalarьnьn arasьndakь dөvyrde bolsa, өzinin hasabat bermeli boldьgь SSSR Jokarь Sovetinin Prezidiumьnьn өninde çogapkərdir ve ona hasabat berjər.

66-ncь Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, hereket edjən kanunlar esasьnda ve olarь jerine jetirmek ycin kararlar ve bujruklar cьkarjar ve olarьn jerine jetirilişini barlajar.

67-nci Madda. SSSR Halk Komissarlar Sovetinin kararlarьnьn ve bujruklarьnьn jerine jetirilmegi, SSSR-in əhli territorijasьnda hөkmanlajьndьr.

68-nci Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti:

a) SSSR-in umumisojuz ve sojuz-respublikan halk komissarlьklarьnьn ve hem өzine garaşlь bolan başga hoçalьk ve medeni edaralarьn işlerini birikdirjər ve ugrukdьrjar;

b) halk hoçalьk planьnь ve dөvlet bjuçetini amala aşьrmak ve kredit-pul sistemasьnь berkitmek ycin cəreler gөrjər;

v) çemgьjetlik dyzgynini ypçyn etmek, dөvletin bəhbitlerini gorap saklamak ve grajdanlarьn hukuklarьnь goramak ycin cəreler gөrjər;

g) daşarь dөvletler bilen aragatnaşьk işlerinin umumi jolbaşcьlьgьnь amala aşьrjar;

d) hakьki harbi gulluga cagьrьlmaga degişli grajdanlarьn her jьllьk kontingentlerini kesgitlejər ve jurdьn jaraglь gyjclerinin umumi gurulьşьgьna jolbaşcьlьk edjər;

e) zerur bolan vagtьnda, SSSR Halk Komissarlar Sovetinin janьnda hoçalьk, medeni ve goranmak gurulşьk işlerine serediçi jөrite komitetler ve baş upravlenijeler gurajar.

69-ncь Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, SSSR kompetensijasьna berilen upravlenije ve hoçalьk pudaklarь bojunca, Sojuz respublikalarьnьn Halk Komissarlar Sovetinin kararlarьnь ve bujruklarьnь duruzmaga ve SSSR Halk Komissarlarьnьn bujruklarьnь hem instruksijalarьnь jatьrmaga haklьdьr.

70-nci Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, SSSR Jokarь Soveti tarapьndan şu sostavda dyzyljər:

SSSR Halk Komissarlar Sovetinin başlьgь;

SSSR Halk Komissarlar Sovetinin başlьgьnьn orunbasarlarь;

SSSR Dөvlet plan Komissijasьnьn başlьgь;

Sovet Kontrollьgь Komissijasьnьn başlьgь;

SSSR Halk Komissarlarь;

Tajjarlaş Komitetinin başlьgь;

Sungat işleri Komitetinin başlьgь;

Jokarь mektep işleri Komitetiniң başlьgь.

71-nçi Madda. SSSR həkymeti, ja-da SSSR Halk Komissarь өzlerine SSSR Jokarь Sovetiniң deputatь tarapьndan berilen soraga yc gynlyk məhletden giçikdirmən degişli palatada dilden ja-da jazьp çogap bermәge borclьdьrlar.

72-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlarь, dөvlet upravlenijesiniң SSSR kompetensijasьna girjən pudaklarьna jolbaşcьlьk edjərler.

73-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlarь, hereket edjən kanunlarьң ve hem-de SSSR Halk Komissarlar Sovetiniң kararlarьnьң hem bujruklarьnьң esasьnda ve jerine jetirilmegi ycin, degişli Halk Komissarlьklarьnьң kompetensijalarь hetlerinde bujruklar ve instruksijalar berjərler ve olarьң jerine jetirilişini barlajarlar.

74-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlьklarь, jaha umumisojuz ja-da sojuz-respublikan komissarlьklarь boljarlar.

75-nçi Madda. Umumisojuz Halk Komissarlьklarь, SSSR-iң bytin territorijasьnda dөvlet upravlenijesiniң өzlerine tabşьrьlan pudaklarьna jaha gөs-gөni ja-da өzleriniң bellən organlarьnьң ysti bilen jolbaşcьlьk edjərler.

76-nçь Madda. Sojuz-respublikan Halk Komissarlьklarь, dөvlet upravlenijesiniң өzlerine tabşьrьlan pudaklarьna, kada həkminde, sojuz respublikalarьnьң atdaş halk komissarlьklarьnьң ysti bilen jolbaşcьlьk edjərler ve SSSR Jokarь Sovetiniң Prezidiumь tarapьndan tasdьklanan spisok bojunca dinе belli cəkde bolan sandakь kərhanalarь gөs-gөni edara edjərler.

77-nçi Madda. Umumisojuz Halk Komissarlьklarьna şu aşakdakь Halk Komissarlьklarь degişlidirler:

Goranma Halk Komissarlьgь;
Daşarь işler Halk Komissarlьgь;
Daşarь sөvda Halk Komissarlьgь;
Jol-Gatnov Halk Komissarlьgь;
Aragatnaşьk Halk Komissarlьgь;
Suv transport Halk Komissarlьgь;
Agьr senagat Halk Komissarlьgь;
Goranma senagat Halk Komissarlьgь.

78-nçi Madda. Sojuz-respublikan Halk Komissarlьklarьna şu aşakdakь Halk Komissarlьklarь degişlidirler:

Azьk senagat Halk Komissarlьgь;
Jeŋil senagat Halk Komissarlьgь;
Tokaj senagat Halk Komissarlьgь;
Jer işleri Halk Komissarlьgь;
Dənecilik ve maldarcьlьk sovhozlar Halk Komissarlьgь;
Malije Halk Komissarlьgь;
Iceri sөvda Halk Komissarlьgь;
Iceri işler Halk Komissarlьgь;
Justitsija Halk Komissarlьgь;
Saglьgь saklaş Halk Komissarlьgь.

VI-nçь B A P

SOJUZ RESPUBLIKALARЬNЬŊ DӨVLET UPRAVLENIJESINIŊ ORGANLARЬ

79-nçь Madda. Sojuz respublikasь dөvlet hәkimijetiniŋ iŋ jokarь ispolnitel hem bujruk beriçi organь, Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Sovetidir.

80-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Soveti, Sojuz respublikasьnьŋ Jokarь Soveti өŋinde çogapkәrdir ve şoŋa hasabat berjәr, Sojuz respublikasьnьŋ Jokarь Sovetiniŋ sessijalarьnьŋ arasьndakь dөvyrde bolsa, өziniŋ hasabat bermeli boldьgь Sojuz respublikasьnьŋ Jokarь Sovet Prezidiumьnьŋ өŋinde çogapkәrdir ve şoŋa hasabat berjәr.

81-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Soveti, SSSR-iŋ ve Sojuz respublikasьnьŋ hereket edjәn kanunlarьnьŋ, SSSR Halk Komissarlar Sovetiniŋ kararlarь hem bujruklarьnьŋ esasьnda ve olarьŋ jerine jetirilmegi ycin kararlar ve bujruklar cьkarjar ve olarьŋ jerine jetirilişini barlajar.

82-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Soveti, avtonom respublikalarьŋ Halk Komissarlar Sovetleriniŋ kararlarьnь hem bujruklarьnь duruzmaga hem ylkeleriŋ, oblastlarьŋ ve avtonom oblastlarьŋ zәhmetkeşler deputatlarь Sovet-

lerinin ispolnitel komitetlerinin kararlarьnь ve bujruklarьnь jatьrmaga haklьdьr.

83-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn Halk Komissarlar Soveti, Sojuz respublikasьnьn Jokarь Soveti tarapьndan şu sostavda dyzyljər:

Sojuz respublikasьnьn Halk Komissarlar Sovetinin başlьgь;
Başlьgьn orunbasarlarь;
Dəvlet Plan Komissijasьnьn başlьgь;
Halk Komissarlarь:
Azьk senagat Halk Komissarь;
Jeŋil senagat Halk Komissarь;
Tokaj senagat Halk Komissarь;
Jer işleri Halk Komissarь;
Dənecilik ve maldarcьlьk sovhozlarь Halk Komissarь;
Malije Halk Komissarь;
Iceri səvda Halk Komissarь;
Iceri işler Halk Komissarь;
Justitsija Halk Komissarь;
Saglьgь saklaş Halk Komissarь;
Magarьf Halk Komissarь;
Jerli senagat Halk Komissarь;
Kommunal hoçalьk Halk Komissarь;
Sotsial ypçynlik Halk Komissarь;
Tajjarlaş Komitetinin Upolnomocennisi;
Sungat işleri Upravlenijesinin nacalnigi;
Umumisojuz Halk Komissarlьklarьnьn Upolnomocennileri.

84-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn Halk Komissarlarь dəvlet upravlenijesinin Sojuz respublikasь kompetensijasьna girjən pudaklarьna jolbaşcьlьk edjərler.

85-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn Halk Komissarlarь, SSSR ve Sojuz respublikasь kanunlarьnьn, SSSR ve Sojuz respublikasь Halk Komissarlar Sovetinin kararlarьnьn ve bujruklarьnьn hem SSSR sojuz-respublikan Halk Komissarlьklarьnьn bujruklarьnьn hem instruksijalarьnьn esasьnda ve olarьn jerine jetirilmegi ycin, degişli Halk Komissarlьklarьnьn kompetensijalarь hetlerinde bujruklar hem instruksijalar berjərler.

86-nçь Madda. Sojuz respublikasьnьn Halk Komissarlьklarь,

sojuz-respublikan ja-da respublikan Halk Komissarlıkları boljarlar.

87-nçi Madda. Sojuz-respublikan Halk Komissarlıkları, Sojuz respublikasınıñ Halk Komissarlar Sovetine ve hem-de SSSR-iñ degişli sojuz-respublikan Halk Komissarlığına tabın bolıp, dövlet upravlenijesiniñ özlerine tabşırılan pudağına jolbaşçılık edjərler.

88-nçi Madda. Respublikan halk komissarlıkları, sojuz-respublikasınıñ Halk Komissarlar Sovetine gös-göni tabın bolıp, dövlet upravlenijesiniñ özlerine tabşırılan pudağına jolbaşçılık edjərler.

VII-nçi BAP

AVTONOM SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARIÑ DÖVLET HƏKIMIJETINIÑ IÑ JOKARI ORGANLARI

89-nçı Madda. Avtonom respublikanıñ dövlet hakimijetiniñ iñ jokarı organı, ASSR-iñ Jokarı Sovetidir.

90-nçı Madda. Avtonom respublikanıñ Jokarı Soveti, avtonom respublikanıñ Konstitutsijası tarapından belleniljən vekillik normaları bojunca respublika gəzdanları tarapından 4 jıllık möhledine sajlanjar.

91-nçi Madda. Avtonom respublikanıñ Jokarı Soveti, ASSR-iñ kanun cıkarıçı jeke-tək organıdır.

92-nçi Madda. Her bir Avtonom respublikanıñ özininiñ, Avtonom respublikanıñ ajratılmalarını hasaba aljan ve Sojuz respublikasınıñ Konstitutsijasına dolı lajıklıkda dyzylen Konstitutsijası boljar.

93-nçi Madda. Avtonom respublikanıñ Jokarı Soveti, özininiñ Konstitutsijası bojunca, Avtonom respublikanıñ Jokarı Sovet Prezidiumını sajlajar ve Avtonom respublikanıñ Halk Komissarlar Sovetini dyzjər.

VIII-nçi B A P

DƏVLET HƏKIMIJETINIŊ JERLI ORGANLARЬ

94-nçi Madda. Ylkelerde, oblastlarda, avtonom oblastlarda, okruglarda, rajonlarda, şəherlerde, obalarda (stanitsalarda, derevnijalarda, hutorlarda, gьşlaklarda, obalarda) dəvlet həkimijetiniŋ organlarь, zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ Sovetlerinden ьbaratdьr.

95-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ ylke, oblast, avtonom oblast, okrug, rajon, şəher, oba (stanitsalar, derevnijalar, hutorlar, gьşlaklar, obalar) Sovetleri, degişli ylke, oblast, avtonom oblast, okrug, rajon, şəher, oba zəhmetkeşleri tarapьndan 2 jьllьk məhledine sajlanjar.

96-nçь Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ Sovetlerine vekillik normalarь, sojuz respublikalarьnьŋ Konstitutsijalarь bilen bellenjər.

97-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ Sovetleri, özlerine tabьn upravlenije organlarьnьŋ işlerine jolbaşcьlьk edjərler, dəvlet tertibini gorap saklamagь, kanunlarьŋ berçaj edilmegini ve grazdanlarьŋ hukuklarьnь goramagь ypçyn edjərler, jerli hoçalьk ve medeni gurulьşьga jolbaşcьlьk edjərler, jerli bjuçeti belləp tasdьklajarlar.

98-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ Sovetleri, SSSR ve Sojuz respublikasьnьn kanunlarь tarapьndan özlerine berilen ьgtьjarlar hetlerinde karar cьkarjarlar ve bujruk berjərler.

99-nçь Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ ylke, oblast, avtonom oblast, okrug, rajon, şəher ve oba Sovetleriniŋ ispolnitel ve bujruk beriçi organlarь, olarьŋ özleri tarapьndan şu sostavda sajlanan ispolnitel komitetleridir: Ispolnitel komitetiŋ başlьgь, onьŋ orunbasarlarь, sekretarь ve clenleri.

100-nçi Madda. Kicirək obalarda zəhmetkeşler deputatlarь-

nьң ова Sovetleriniң ispolnitel hem вujruk beriçi organь, sojuz respвlikalarьnьң Konstitutsijalarьna lajьk, өzleriniң tarapьndan sajlanan вaşlьk hem onьң orunвasarь ve sekretarьdьr.

101-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarь Sovetleriniң ispolnitel organlarь, өzlerini sajlan zəhmetkeşler deputatlarьnьң Sovetine ve hem-de zəhmetkeşler deputatlarьnьң jokarьda durjan Sovetiniң ispolnitel organьna gөs-gөni hasaвat вerjəndir.

IX-nçь B A P

SUD HEM PROKURATURA

102-nçi Madda. SSSR-de adьl sudlьk işleri SSSR-iң Jokarь Sudь, sojuz respвlikalarьnьң Jokarь Sudlarь, ylke ve oвlast sudlarь, avtonom respвlikalarьң ve avtonom oвlastlarьң sudlarь, okrug sudlarь, SSSR-iң Jokarь Sovetiniң kararь вojunca dyzyljən SSSR-iң jөrite sudlarь, halk sudlarь tarapьndan amala aşьrьljar.

103-nçi Madda. Kanun tarapьndan jөrite gөrkezilenlerinden вaşga, əhli sudlarda işlerin seredilmegi halk zasedatelleriniң gatnaşmaklarь вilen amala aşьrьljar.

104-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Sudь, iң jokarь sud organьdьr. SSSR-iң ve sojuz respвlikalarьnьң əhli sud organlarьnьң sud işlerine gөzegcilik etmek, SSSR-iң Jokarь Sudьna jyklenjər.

105-nçi Madda. SSSR-iң Jokarь Sudь ve SSSR-iң jөrite sudlarь, SSSR Jokarь Soveti tarapьndan 5 jьllьk mөhledine sajlanjar.

106-nçь Madda. Sojuz respвlikalarьnьң Jokarь Sudlarь, sojuz respвlikalarьnьң Jokarь Sovetleri tarapьndan 5 jьllьk mөhledine sajlanjar.

107-nçi Madda. Avtonom respвlikalarьң Jokarь Sudlarь,

avtonom respublikalarыn Jokarы Sovetleri tarapыndan 5 jыllyk möhledine sajlanjar.

108-nçi Madda. Ylke ve oblast sudlarы, avtonom oblastlarыn sudlarы, okrug sudlarы, zähmetkeşler deputatlarыnыn ylke, oblast, ja-da okrug Sovetleri tarapыndan, ja-da avtonom oblastlar zähmetkeşleri deputatlarыnыn Sovetleri tarapыndan 5 jыllyk möhledine sajlanjar.

109-ncy Madda. Halk sudlarы, ähli umumi, göni ve deň sajlavcылyk hukugы esasында sese jaşырын gojmak bilen, rajon grajdanlarы tarapыndan 3 jыl möhledine sajlanjar.

110-ncy Madda. Sud işleri, sojuz ja avtonom respublikanыň ja avtonom oblastыň dilinde jöredilјär, bu dili bilmejän adamlar ycin dilmac arkaly olarын iş materialy bilen doly tanыş bolmagыny, hem-de sudda öz ene dilinde cыkыp keplemek hukugыny ypçyn edip jöredilјär.

111-nçi Madda. Kanunda ajratыnlыklar bellenilmedik bolsa, SSSR-iň hemme sudlarыnda işleriň seredilmegi, gynäkäre öz tarapыny calmak hukugыny bermek bilen acык jöredilјär.

112-nçi Madda. Sudjalar özbaşdakdыrlar ve diňe kanuna tabыndыrlar.

113-nçi Madda. Hemme Halk Komissarlыklarыnыn ve olarыň garaşlarыndakы edaralarыň, hem-de ajrы-ajrы gullukcы adamlarыň, hem-de SSSR grajdanlarыnыn kanunlarы takык jerine jetirişlerine jokarы gözegcilik, SSSR Prokurorына jyklenilјär.

114-nçi Madda. SSSR Prokurorы, SSSR-iň Jokarы Soveti tarapыndan 7 jыllyk möhledine bellenjär.

115-nçi Madda. Respublikan, ylke, oblast prokurorlarы hemde avtonom respublikalarыň ve avtonom oblastlarыň prokurorlarы SSSR Prokurorы tarapыndan 5 jыllyk möhledine belleniljär.

116-ncy Madda. Okrug, rajon ve şäher prokurorlarы, SSSR Prokurorыnыn tasdыk etmegi bilen, sojuz respublikalarыnыn prokurorlarы tarapыndan 5 jыllyk möhledine belleniljärler.

117-nçi Madda. Prokuratura organlarы, diňe SSSR Prokurorына tabын bolyp, özleriniň funksijalarыny jerli guramalarыň hiç birine-de garaşly bolmazdan jerine jetirjärler.

X-nçь BAP

GRAŻDANLARЬN ESASI HUKUKLARЬ VE BORCLARЬ

118-nçi Madda. SSSR graždanlarьnьn zəhmete hukugь bardьr, jagnь özleriniń zəhmetleriniń mьkdarьna ve hьlьna lajьk hak berilmegi bilen garantirlenen işi almaga hukuklarь bardьr.

Zəhmete hukuklьlьk, halk hoçalьgьnьn sotsialistik guralmagь bilen, sovet çemgьjetiniń öndyriçilik gyjclerinin gьşarьmsьz өsmegi bilen, hoçalьk krizislerinin bolmak mymkinciligini jok etmek bilen ve işsizligiń jok edilmegi bilen ypçyn ediljər.

119-nçь Madda. SSSR graždanlarьnьn dьnc almaga hukuklarь bardьr.

Dьnc almaga hukuklьlьk, işcilerin aglaba köpciligi ycin iş gyniniń jedi sagada cenli kemeldilmegi bilen, iş hakь berilip, işcilere ve gullukcьlara her jьlda rugsatlar bellenilmegi bilen, zəhmetkeşlere hьzmat etmek ycin sanatorlarьn, dьnc alьş өjleriniń, klublarьn giń seti berilmegi bilen ypçyn ediljər.

120-nçi Madda. SSSR graždanlarьnьn garrьlьkda, hem-de kesel bolan ve işe jaravlьklarьnь jitiren vagtьnda maddi ypçynlik almaga hukuklarь bardьr.

Bu hukuk, dөvlet hasabьna işcilerin ve gullukcьlarьn sotsial strohovanije edilmeginiń giń өsdyrilmegi bilen, zəhmetkeşlere mugt meditsina kөmeginiń berilmegi bilen, kurortlarьn giń setini zəhmetkeşlerin pejdalanmagьna bermek bilen ypçyn ediljər.

121-nçi Madda. SSSR graždanlarьnьn okuv-bilim almaklьga hukuklarь bardьr.

Bu hukuk, əhli umumi, hөkmanlajьn başlangьc okuv bilen, jokarь okuvь-da girizip mugt okuvьn bolmagь bilen, jokarь mektepde okuvcьlarьn aglaba kөpciligine dөvlet tarapьndan sti-

pendijalar berilmegi sistemasy bilen, mekteplerde ene dilinde okatmak bilen, zavodlarda, sowhozlarda, maşyn-traktor stansijalarynda we kolhozlarda zähmetkeşlere önümçilik, tehniki we agronomçylyk okuwynyň mugt okadylmagy bilen ýçyn ediljär.

122-nçi Madda. SSSR-de, hoçalyk, döwlet, medeni we çemgyjetlik-syjasi durmuşyň hemme ugurlarynda ajala erkek bilen deň hukuklar beriljär.

Ajallarynň bu hukuklarynyň amala aşyrmak mümkinçiligi, zähmet, zähmet haky almak, dynç almak, sotsial strahowanije we okuw ugurlarynda ajala erkek bilen deň hukuk berilmegi bilen, enäniň we çaganyň bähbitleri döwlet tarapyndan goralmagy bilen, göwreli bolanda ajala aýlykly rugsat bermek bilen, çaga dogurlyjan öýlerin, çagalar jaýlarynyň we baglarynyň giň setleri bolmagy bilen ýçyn ediljär.

123-nçi Madda. SSSR graždanlarynyň milletine we çynsyna garaman, hoçalyk, döwlet, medeni we çemgyjetlik-syjasi durmuşyň hemme ugurlarynda olarың deň hukuklylygy, bozulmaz kanundyr.

Graždanlarың hajsy çynsa we millete degişli bolmaklarындан garaşly edilip, olarың hukuklarynы her dürli gös-göni, ja-da başga jollar bilen (косвенных) çäklendirmeklik, ja-da gajtam gös-göni ja-da başga jollar bilen tapawut gojmaklygy (преимуществ) bellemeklik, hem-de çyns ja-da millet ajratynlygy, ja-da jigrenmekligi we ägirtmezligi her hyly wagyz etmeklik, kanun tarapyndan çezalandyrylyjar.

124-nçi Madda. Graždanlarың wiçdan azatlygyny ýçyn etmek maksady bilen, SSSR-de din döwletden we mektep dinden ajryldy. Dini ybadatlary ýöretmek azatlygy we dine garşy propaganda azatlygy graždanlarың hemmesine beriljär.

125-nçi Madda. Zähmetkeşleriň bähbitlerine laýyklykda we sotsialistik gurluşy berkitmek maksady bilen, SSSR graždanlarына:

a) söz azatlygy,

b) metbugat azatlygy,

w) ýygnaklar we mitingler azatlygy,

g) köçelerde demonstratsija we toplanyşyp ýöriş etmek azatlygy kanun bojunca garantirlenjär.

Graždanlarıñ bu hukukları, zəhmetkeşlere ve olarıñ guramalarına tipografiyalar, kagız zapasları, çemgiyetlik ımaratları, köceler, aragatnaşık seriştleri, şuları amala aşırmak ycin zerur bolan başga-da maddi şertler berilmegi bilen ypçyn ediljər.

126-nçı Madda. Zəhmetkeşlerin bəhbitlerine lajıklıkda ve halk köpciliginin guramacılık öz işgərligini ve sıjasi aktivligini ösdyrmek maksadı bilen, SSSR graždanlarına çemgijetlik guramalarında: professional sojuzlarda, kooperativ birleşiklerinde, jaşlarıñ guramalarında, sport ve goranış guramalarında, medeni, tehniki ve ılmi çemgijetlerde birleşmek hukugı ypçyn ediljər, işciler sınpranıñ hatarlarından ve zəhmetkeşlerin başga gatlaglarından bolan has işeñgir ve aqlı graždanlar bolsa, sotsialistik gurulışıñ berkişmegi ve ösmegi ugrında zəhmetkeşlerin göreşinde olarıñ önde barjan otrjadı bolan ve zəhmetkeşlerin hemme guramalarınıñ hem çemgijetlik hem dövlet guramalarınıñ julbaşcı jadrosı bolan Bytinsojuz kommunistik (bolşevikler) partijasına birigjərler.

127-nçi Madda. SSSR graždanlarınıñ şahsıjetiniñ el-degilmezligi ypçyn ediljər. Sudıñ kararı ja prokurorıñ ıçazası bolmasa, hic kim tussag edilip bilinmez.

128-nçi Madda. Graždanlarıñ jaşajış çajlarınıñ el degilmezligi ve hat jazışmalardakı jaşırınlık, kanun bilen goraljar.

129-nçı Madda. Zəhmetkeşlerin bəhbitleriniñ tarapınıñ tutjanlıgı, ja-da ılmi işgərligi, ja-da milli azatlık göreşi ycin ızarlanıljan daşarı jurtlı graždanlara SSSR penalanmak hukugını berjər.

130-nçı Madda. SSSR-iñ her bir graždanı, Sovet Sotsialistik Respublikaları Sojuzınıñ Konstitutsijasını berçaj etməge, kanunları jerine jetirməge, zəhmet nızamını amala aşırmaga, çemgijetlik borça ak jyrekden garamaga, sotsialistik umumijaşaş dyzgynlerini hormatlamaga borclıdır.

131-nçi Madda. SSSR-iñ her bir graždanı, sovet gurulışınıñ mukaddes ve degilmez esasi bolan, vatanıñ bajlıklarınıñ ve gudratlılıgınıñ ceşmesi bolan, hemme zəhmetkeşlerin gurplı ve medeni jaşamagınıñ ceşmesi bolan çemgijetlik, sotsialistik ejeciligi goramaga ve berkitməge borclıdır.

Çemgьjetlik, sotsialistik ejecilige kast edjən adamlar, halkьn duşmanlarьdьr.

132-nçi Madda. Əhli umumi harbi gulluk — kanundьr.

Işçi-Dajhan Gьzьl Goşunьnda harbi gulluk — SSSR grajdanlarьnьn hormatlь borçьdьr.

133-nçi Madda. Vatanь goramak SSSR-in her bir grajdanьnьn mukaddes borçьdьr. Vatana dənyklik etmek: kasamь bozmak, duşmanьn tarapьna gecmek, dəvletin harbi kuvatьna zьjan getirmek, icalьlьk etmek—in bir jaman agьr gynə həkminde kanunьn bytin pugtalьgь bilen çezalandьrьljar.

XI-nçi B A P

SAJLAV SISTEMASЬ

134-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьn hemme Sovetlerine: SSSR-in Jokarь Sovetine, Sojuz respublikalarьnьn Jokarь Sovetlerine, zəhmetkeşler deputatlarьnьn ylke ve oblast Sovetlerine, avtonom respublikalarьn Jokarь Sovetlerine, zəhmetkeşler deputatlarьnьn avtonom oblastlar Sovetlerine, zəhmetkeşler deputatlarьnьn okrug, rajon, şəher ve ova (stanitsa, derevnija, hutor, gьşlak, ova) Sovetlerine deputatlar sajlamak,— sajlavcьlar tarapьndan jaşьrьn sese gojmak bilen əhli umumi, den ve gəni sajlav hukugь esasьnda geciriljər.

135-nçi Madda. Deputatlarьn sajlavlarь umumьdьr: dəlilerden ve sud tarapьndan sajlav hukugь kesilip, iş kesilen adamlardan başga, hajsь çьnsa ve millete degişli bolmaklarьna, dini ьgtьkatlarьna, bilim dereçelerine, oturumlьlьklarьna, sotsial cьkьşlarьna, emlək jagdajlarьna ve gecmişdəki işlerine garaşlь bolman, SSSR-in 18 jaşьna jeten hemme grajdanlarьnьn deputat sajlavlarьna gatnaşmaga ve ol sajlavlarda sajlanьlmaga hukuklarь bardьr.

136-nçь Madda. Deputat sajlavlarь den sajlavlardьr: her bir grajdanьn bir sesi bar; əhli grajdanlar sajlavlara den esaslarda gatnaşjarlar.

137-nçi Madda. Ajallar erkekler bilen deňlikde sajlamak ve sajlanmak hukugyndan pejdalanjarlar.

138-nçi Madda. Gyzyl Goşun hatarlarynda kyzmatdanlar, hemme gyzmatdanlar bilen deňlikde sajlamak ve sajlanmak hukuklarynda pejdalanjarlar.

139-nçy Madda. Deputat sajlawlary göni sajlawlardyr: zähmetkeşler deputatlarynyň oba ve şäher Sovetinden başlap tä SSSR-iň Jokarky Sovetine çenli zähmetkeşler deputatlarynyň hemme Sovetlerine sajlamak işi gyzmatdanlar tarapyndan dogrudan-dogry göni sajlawlar joly bilen geçiriljär.

140-nçy Madda. Deputatlar sajlawynyň sese goşulyşyş jaşaryndyr.

141-nçi Madda. Kandidatlar, sajlaw wagtynda sajlaw okruglary boýunça görkeziljär.

Çemgyjetlik guramalarynyň we zähmetkeşler çemgyjetleriniň: kommunistik partija guramalarynyň, professional sojuzlaryň, kooperatiwleriň, jaşlar guramalarynyň, medeni çemgyjetleriň kandidat görkezmek hukuklary ýörüp edilýär.

142-nçi Madda. Her bir deputat öz işinden we zähmetkeşler deputatlary Sovetiniň işinden sajlawçylaryň öňünde hasabat bermäge borçludyr we kanunda bellenilen tertipde, sajlawçylaryň köpisiniň karary boýunça, her haçan hem bolsa, ýerine çagyrylyp bilinýär.

XII-nçi BAP

GERB, BAÝDAK, PAÝTAGT

143-nçi Madda. Sowet Sotsialistik Respublikalary Sojuzynyň döwlet gerbi, gyn şöhlesi bilen şekillenen we symmetriýa bilen ramalanan we Sojuz respublikalarynyň dillerinde: «Bütin jer ýüzüniň proletarlary, birleşiň!» diýen jazgyly jer şarynyň ýüzünde orak we çekiçden ybaratdyr. Gerbiň jokarsynda bäş burçly ýyldyz bardyr.

144-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respublikalarь Sojuzьnьn dövlet bajdagь, jokarь burcьnda, bajdak agaçьnьn janьnda tьlla orak ve cekic ve olarьn jokarьsьnda daşь tьlla gajma bilen ramalanan bäş burclь gьzьl jьldьz şekillenen gьzьl matadan ьbaratdьr. Ininiń bojuna bolan munasibeti 1:2 bolmalь.

145-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respublikalarь Sojuzьnьn pajtagtь Moskva şäheridir.

XIII-nçi BAP

KONSTITUTSIJANЬ YJTGETMEGIŃ TERTIBI

146-nçь Madda. SSSR Konstitutsijasьnьn yjtgedilmegi, fakat SSSR Jokarь Sovetiniń onьn iki palatasьnьn azьndan $^2/_3$ esse ses köplygi bilen kabul edilen kararь bojunca bolјar.

Moskva, Kreml.
5 dekabr 1936 j.

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR ITTIFAQININ KONSTITUTSIJASI

(ASASIJ QANUN)

BAB I

IÇTIMAIJ TUZULIŞ

Madda 1. Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqi — işcilar va deqanlarnin sotsialistik davlatidir.

Madda 2. Pomeşciklar va kapitalistlar hakimijatini jiqitiş va proletariat diktaturasini qazaniş natiçasida osgan va mustahkamlangan mihnatkaşlar deputatlarinin Sovetlari SSSR-nin sjasij negizini taşkil qiladi.

Madda 3. SSSR-da butun hakimijat mihnatkaşlar deputatlarinin Sovetlari arqali şahar va qişlaq mihnatkaşlariga qaraşlidir.

Madda 4. Xoçalikniŋ kapitalistik sistemasini tugatiş, işlabciqariş asbab va vasitalariniŋ xususij mulkligini bekar qiliş hamda adam adamni eksploatatsija qilişini joqatiş natiçasida qarar tapgan xoçalik sotsialistik sistemasi va işlabciqariş asbab va vasitalariniŋ sotsialistik mulkligi SSSR-niŋ iqtisadij negizini taşkil qiladi.

Madda 5. SSSR-da sotsialistik mulk ja davlat mulki formasida boladi (butun xalq bajligi), ja kooperativ-kolxoz mulki formasida boladi (ajrim kolxozlarniŋ mulki, kooperativ birlaşmalarniŋ mulki).

Madda 6. Jer, jerasti bajliklari, suvlar, ormanlar, zavodlar,

fabrikalar, şaxtalar, kanlar, temirjol, suv va hava transporti, bankalar, alaqa vasitalari, davlat tamanidan taşkil qilinqan jrik qişlaq-xoçalik karxanalari (sovxozlar, maşina-traktor stansalari va şunga oxşaşlar), şuniqdek şaharlardagi va sanaat punktlaridagi kommunal karxanalar va asasij uj-çaj fondi davlat mulkidir, ja'ni butun xalq bajligidir.

Madda 7. Kolxozlardagi va kooperativ taşkilatlardagi umumij karxanalar ozlariga qaraşli çanli va çansiz inventar blan birga, kolxozlar va kooperativ taşkilatlar tamanidan işlab ciqarilaturqan mahsulat, şu blan barabar ularniq umumij imaratlari kolxozlarniq va kooperativ taşkilatlarniq içtimaij, sotsialistik mulkini taşkil qiladi.

Harbir kolxozci xoçalik, umumij kolxoz xoçaligidan alaturqan asasij daramadidan taşqari, qişlaq-xoçalik artelinig ustaviga muvafiq, ozi fajdalaniş ucun katta bolmagan tamarqa jerga va tamarqa jerda oz şaxsij mulkida jardamci xoçalikka, ujga, mahsulli hajvanlarga, parrandalarga va majda qişlaq-xoçalik inventariga ega boladi.

Madda 8. Kolxozlardagi jerlar ularga tekin va muddatsiz, ja'ni abadij fajdalaniş ucun mustahkamlanib beriladi.

Madda 9. SSSR-da xoçalikniq hakim formasi bolgan xoçalik sotsialistik sistemasi blan bir qatarda, jakka deqanlar va kasiblarniq oz mihnatiga asaslangan va başqalarniq mihnatini eksploatatsija qilişqa jol qojmajturqan majda şaxsij xoçaligiga qanun jol beradi.

Madda 10. Grazdanlarniq oz mihnatlari blan tapgan daramadlariga va çamqarqan pullariga, ujga va jardamci uj xoçaligiga, uj xoçaligi va rozqar aşjalariga, ozi isti'mal qilaturqan narsalarga va qulajliq narsalariga bolgan şaxsij mulk huquqi, şu blan barabar grazdanlarniq şaxsij mulkka varislik huquqi qanun tamanidan qoruqlanadi.

Madda 11. SSSR-niq xoçalik hajati içtimaij bajlikni kopajtiriş, mihnatkaşlarniq maddij va madanij daraçasini toxtavsiz kotariş, SSSR-niq mustaqilliqini mahkamlaş va uniq mudafaa qabilijatini kucajtiriş manfaatlarini kozda tutib, davlat xalq-xoçalik plani blan belgilanadi va jurutiladi.

Madda 12. SSSR-da mihnat—„işlamagan — tişlamas" degan

prinsipga вnaan, mihnatga jaraqli harвir graʒdanniŋ вurci va şarafli işidir.

SSSR-da sotsializmniŋ „harkimdan qaвilijatiqa jaraşa, harkimga mihnatiga jaraşa“ degan prinsipi amalga aşiriladi.

BAB II

DAVLAT TUZULIŞI

Madda 13. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqi qujidaqi teŋhuquqli Sovet Sotsialistik Respuвlikalarniŋ ixtijarij ravişda вirlaşuvi asasida tuzulgan ittifaq davlatidir:

Rusija Sovet Federativ Sotsialistik Respuвlikasi,
Ukraina Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Belorusija Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Azarвajçan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Gurçistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Armanistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Turkmanistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Ozвekistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Taçikistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Qazaqistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Qirqizistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi.

Madda 14. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqiniŋ qaramaqiqa, uniŋ alij hakimijat organlari va davlat idarasi organlari arqali, qujidaqilar kiradi:

a) xalq-ara munasaвatlarda Ittifaqniŋ vakilligini вaçariş, вaşqa davlatlar вlan şartnamalar tuzuş va şartnamalarni ratifikatsija qiliş;

в) uruş va jaraş masalalari;

v) SSSR sostaviga jaŋi respuвlikalarni qaвul qiliş;

g) SSSR Konstitutsijasiniŋ вaçarilişi ustidan kontrol qiliş va ittifaqci respuвlikalar Konstitutsijalariniŋ SSSR Konstitutsijasiga muvafiq вoluşini taminlaş;

d) ittifaqci respublikalar arasidagi cegara ozgarişlarini tasdiqlaş;

e) ittifaqci respublikalar sostavida janı olka va oblastlarnin, şuninḍek janı avtonom respublikalarnin barpa bolușini tasdiqlaş;

ż) SSSR mudafaasini taşkil qiliş va SSSR-nin barca quralli kuclariga rahbarlik qiliş;

z) davlat monopolijasi asasida taşqi savda;

i) davlat xavfsizligini qoruqlaş;

k) SSSR xalq-xoçalik planlarini tajinlaş;

l) SSSR-nin birlaşgan davlat budçatini, şuninḍek ittifaq, respublika va mahallij budçatlarnin tuzulişi ucun tuşaturqan saliqlar va daramadlarni tasdiqlaş;

m) umumittifaq ahamijatiga ega bolgan bankalarni, sanaat va qişlaq-xoçalik muassasalari va karxanalarini, şuninḍek savda karxanalarini idara qiliş;

n) transport va alaqani idara qiliş;

o) pul va kredit sistemasiga rahbarlik qiliş;

p) davlat straxovanijasini taşkil etiş;

r) zajom aliş va beriş;

s) jerdan fajdalaniş, şunin bilan barabar jerasti bajliklaridan, ormanlardan va suvlardan fajdalanişnin baş asaslarini tajinlaş;

t) maarif va saqliqni saqlaş sahalarida baş asaslarni tajinlaş;

u) xalq-xoçalik ucotinin birlaşgan sistemasini taşkil etiş;

f) mihnat toqrisidaqi qanunlarnin asaslarini tajinlaş;

x) sud tuzulişi va sud işlarini jurutiş toqrisida qanunlar ciqariş; çnajat va grazdanlik kodekslari;

ts) ittifaq grazdanligi toqrisidaqi qanunlar; açnabijlarnin huquqlari toqrisidaqi qanunlar;

c) amnistija toqrisida umumittifaq aktlari naşr qiliş.

Madda 15. Ittifaqci respublikalarnin suvereniteti SSSR Konstitutsijasinin faqat 14-nci maddasida korsatilgan dairadagina cegaralangan. Bu dairadan taşqarida harbir Ittifaqci respublika davlat hakimijatini mustaqil ravişda amalga aşiradi. SSSR ittifaqci respublikalarnin suveren huquqlarini qoruqlajdi.

Madda 16. Harbir Ittifaqci respublika respublikanin xususijatlarini hsabga alaturqan va SSSR Konstitutsijasiga tamam muvafiq qurulqan oz Konstitutsijasiga egadir.

Madda 17. Harвir Ittifaqci respuвlika ucun SSSR-dan erkinlik вlan ciqiş huquqi saqlanadi.

Madda 18. Ittifaqci respuвlikalarniŋ territorijasi ularniŋ oz raziligidan taşqari ozgartilişi mumkun emas.

Madda 19. SSSR qanunlari вarca ittifaqci respuвlikalarniŋ territorijasida вaraвar kucga egadir.

Madda 20. Ittifaqci respuвlikaniŋ qanuni umumittifaq qanuni вlan kelişmaj qalqan taqdirda, umumittifaq qanuni amalga otkaziladi.

Madda 21. SSSR graʒdanlari ucun вirlaşgan ittifaq graʒdanligi tajinlanadi.

Ittifaqci respuвlikaniŋ harвir graʒdani SSSR-niŋ graʒdanidir.

Madda 22. Rusija Sovet Federativ Sotsialistik Respuвlikasi: Azov-Qaradeŋiz, Uzaq Şarq, O[arвij Sivir, Krasnojarsk, Şmalij Kavkaz olkalaridan; Voronež, Şarqij Sivir, Gorkij, O[arвij, Ivanovo, Kalinin, Kirov, Qujвişev, Kursk, Leningrad, Maskav, Omsk, Orenвurg, Saratov, Sverdlovsk, Şmalij, Stalingrad, Celaвinsk, Jaroslavl oвlastlaridan; Tataristan, Başqirdistan, Daqistan, Burjat-Monqol, Qaвarda-Balqar, Qalmaq, Karelija, Komi, Qrim, Marij, Mordva, Povolʒje Nemislari, Şmalij Osetin, Udmurd, Cecen-Inguş, Cuvaş, Jaqut avtonom sovet sotsialistik respuвlikalaridan; Adiga, Jahudi, Qaracaj, Ojrot, Xakas, Cerkes avtonom oвlastlaridan iвaratdir.

Madda 23. Ukraina Sovet Sotsialistik Respuвlikasi: Vinnitsa, Dnepropetrovsk, Donets, Kijev, Odessa, Xarkov, Cernigov oвlastlaridan va Moldavija Avtonom Sovet Sotsialistik Respuвlikasidan iвaratdir.

Madda 24. Azarвajçan Sovet Sotsialistik Respuвlikasiga Naxcevan Avtonom Sovet Sotsialistik Respuвlikasi va Taqli Qaraвaq avtonom oвlasti kiradi.

Madda 25. Gurçistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasiga: Avxazija ASSR, Açar ASSR, Çanuвij Osetin avtonom oвlasti kiradi.

Madda 26. Ozвekistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasiga Qaraqalpaq ASSR kiradi.

Madda 27. Taçikistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasiga Kohi-Badaxşan avtonom oвlasti kiradi.

Madda 28. Qazaqistan Sovet Sotsialistik Respublikasi: Aqtuba, Almaata, Şarqij Qazaqistan, Oğarbij Qazaqistan, Qaraqanda, Qustanaj, Şmalij Qazaqistan, Çanubij Qazaqistan oblastlaridan ibaratdir.

Madda 29. Armanistan SSR, Belorusija SSR, Turkmanistan SSR va Qirqizistan SSR sostavlarida avtonom respublikalar, şuniñdek olkalar va oblastlar joqdir.

BAB III

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR ITTIFAQI DAVLAT HAKIMIJATINIÑ EÑ JUQARI ORGANLARI

Madda 30. SSSR davlat hakimijatiniñ eñ juqari organi — SSSR Alij Sovetidir.

Madda 31. Konstitutsijaniñ 14-nci maddasiga muvafiq Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqiqa berilgan barca huquqlarni, başarti bular, Konstitutsijaga bnaan, SSSR Alij Sovetiga hsabdar SSSR organlariniñ: SSSR Alij Soveti Prezidiuminiñ, SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniñ va SSSR Xalq Komisarliklariniñ kompetensijasiga kirmasa, SSSR Alij Soveti amalga aşiradi.

Madda 32. SSSR-niñ qanun ciqariş hakimijati faqatqina SSSR Alij Soveti tamanidan amalga aşiriladi.

Madda 33. SSSR Alij Soveti ikki palata: Ittifaq Sovetidan va Millatlar Sovetidan ibaratdir.

Madda 34. Ittifaq Soveti SSSR grazdanlari tamanidan sajlav okruglari bojica 300 miñ ahaliga bir deputat hsabidan sajlanadi.

Madda 35. Millatlar Soveti SSSR grazdanlari tamanidan ittifaqci va avtonom respublikalar, avtonom oblast va millij okruglar bojica qujidaqi normada sajlanadi: harbir ittifaqci respublikadan 25-ta deputat, harbir avtonom respublikadan 11-ta

deputat, harвir avtonom oвlastdan 5-ta deputat va harвir millij okrugdan вitta deputat.

Madda 36. SSSR Alij Soveti tort jil muddatga sajlanadi.

Madda 37. SSSR Alij Sovetiniq har ikki palatasi: Ittifaq Soveti va Millatlar Soveti teqhuquqlidirlar.

Madda 38. Qanun ciqariş taşaввusi Ittifaq Sovetiga va Millatlar Sovetiga вaraвar daraçada tegişlidir.

Madda 39. Qanun SSSR Alij Sovetiniq har ikki palatasi tamanidan harqajsisiniq addij kopciligi вlan qaвul qilinsa, tasdiq etilgan deв hsaвlanadi.

Madda 40. SSSR Alij Soveti tamanidan qaвul qilinqan qanunlar SSSR Alij Soveti Prezidiuminiq raisi va sekretariniq imzalari вlan ittifaqci respuвlikalarniq tillarida i'lan qilinadi.

Madda 41. Ittifaq Soveti va Millatlar Soveti sessijalariniq вaşlanişi va tamamlanişi вir vaqtda вoladi.

Madda 42. Ittifaq Soveti Ittifaq Sovetiniq raisini va uniq ikki orunвasarini sajlajdi.

Madda 43. Millatlar Soveti Millatlar Sovetiniq raisini va uniq ikki orunвasarini sajlajdi.

Madda 44. Ittifaq Sovetiniq va Millatlar Sovetiniq raislari tegişli palatalarniq maçlislariga rahвarlik qiladilar va ularniq icki tərtiвini вaşqaradilar.

Madda 45. SSSR Alij Sovetiniq har ikki palatasiniq вirlaşgan maçlislarini Ittifaq Sovetiniq va Millatlar Sovetiniq raislari navвat вlan aliв вaradilar.

Madda 46. SSSR Alij Sovetiniq sessijalari SSSR Alij Sovetiniq Prezidiumi tamanidan jiliga ikki martaвa caqiriladi.

Navвatdan taşqari sessijalar SSSR Alij Sovetiniq Prezidiumi tamanidan, uniq oz qaramaqi вlan jaki ittifaqci respuвlikalardan вiriniq tələвiga вnaan caqiriladi.

Madda 47. Ittifaq Soveti вlan Millatlar Soveti вir fikrga kelaalmasa, masala həl qiliş ucun paritet negizida tuzulgan keliştiriş komisijasiga tapşiriladi. Agar keliştiriş komisijasi вir umumij qararqa kelmasa jaki uniq qarari palatalarniq вirini qandirmasa, masala palatalarda ikkinci qatla koruladi. Ikkala palata kelişiв, вir umumij qararqa kelaalmasa, SSSR Alij Sovetiniq Prezidiumi SSSR Alij Sovetini tarqatadi va janı sajlav tajinlajdi.

Madda 48. SSSR Alij Soveti ikkala palatanin birlaşgan maçlisida SSSR Alij Sovetinin Prezidiumini qujidaqi sostavda sajlajdi: SSSR Alij Soveti Prezidiuminin raisi, unin onbirta orunbasari, Prezidium sekretari va Prezidiumnin 24 a'zasi.

SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi ozinin butun işlarida SSSR Alij Sovetiga hsabdardir.

Madda 49. SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi:

a) SSSR Alij Sovetinin sessijalarini caqiradi;

b) SSSR-nin amaldagi qanunlarini tuşuntiradi, farmajişlar ciqaradi;

v) SSSR Alij Sovetini SSSR Konstitutsijasinin 47-nci maddasiga asasan tarqatadi va janı sajlavlar tajinlajdi;

g) oz taşabbusi blan jaki ittifaqci respublikalardan birinin tələbi blan umumij xalq soravi (referendum) otkazadi;

d) SSSR Xalq Komisarlari Sovetinin va ittifaqci respublikalar Xalq Komisarlari Sovetlarinin qarar va bujruqlari qanunqa toqri kelmagan taqdirda, bu qarar va bujruqlarni bekar qiladi;

e) SSSR Alij Sovetinin sessijalari arasidagi davrda SSSR Xalq Komisarlari Soveti raisinin taqdimiqa muvafiq SSSR-nin ajrim Xalq Komisarlarini vazifadan boşatadi va tajinlajdi va kejin buni SSSR Alij Sovetinin tasdiqiqa kirgizadi;

ə) ordenlar blan mukafatlajdi va SSSR-nin faxrij namlarini beradi;

z) keciriş huquqini amalga aşiradi;

i) SSSR quralli kuclarinin juqari qomandanliqini tajinlajdi va almaştiradi;

k) SSSR Alij Sovetinin sessijalari arasidagi davrda SSSR-ga harbij huçum bolgan pajtda jaki agressijadan bir-birini mudafaa qiliş toqrisidaqi xalq-ara ahdnama bojica alingan maçburijatlarni baçariş lazim bolgan pajtda uruş halati i'lan qiladi;

l) umumij va çuz'ij mobilizatsija i'lan qiladi;

m) xalq-ara ahdnamalarni ratifikatsija qiladi;

n) SSSR-nin cet davlatlardagi muxtar vakillarini tajinlajdi va caqirib aladi;

o) oz qaşida akkreditivlaşgan cet davlat diplomatik vakillarinin işanc va caqirib aliş jarliqlarini qabul qiladi.

Madda 50. Ittifaq Soveti va Millatlar Soveti mandat komi-

sijalarini sajlajdilar va вu komisijalar harqajsi palata deputatlarinin vakillik kuciga egaligini tekşiradilar.

Palatalar mandat komisijasinin taqdimiqa muvafiq ja ajrim deputatlarni vakillik kuciga ega deв tanişga, jaki ularnin sajlanişini kassatsija qilişqa qarar вeradilar.

Madda 51. SSSR Alij Soveti kerakli tapganida harqandaj masala juzasidan tergav va taftiş komisijalari tajinlajdi.

Barca muassasalar va mansaвdar kşilar ucun вu komisijalarnin tələвlarini вaçariş va ularga kerakli materiallar va huççatlarni вeriş maçвurijdir.

Madda 52. SSSR Alij Sovetinin deputati SSSR Alij Sovetinin raziligidan taşqari, SSSR Alij Sovetinin sessijasi вolmagan caqda esa—SSSR Alij Soveti Prezidiuminin raziligidan taşqari sud çavaвgarligiga tartilişi jaki qamalişi mumkun emas.

Madda 53. SSSR Alij Sovetinin vakalati tamam вolgandan kejin jaki u muddatidan ilgari tarqatilqandan kejin SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi ta janı sajlangan SSSR Alij Soveti tamanidan SSSR Alij Sovetinin janı Prezidiumi tuzulgunca oz huquqlarini saqlajdi.

Madda 54. SSSR Alij Sovetinin vakalati tamam вolgandan kejin jaki u muddatidan ilgari tarqatilqan taqdirda, SSSR Alij Sovetinin vakalati tamam вolgan kundan jaki tarqatiliş kunidan вaşlaв, en kopi ikki aj icida SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi janı sajlav tajinlajdi.

Madda 55. Janı sajlangan SSSR Alij Soveti eski sostav SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi tamanidan sajlavdan kejin вir ajdan keciktirmaj caqiriladi.

Madda 56. SSSR Alij Soveti ikkala palatanin вirlaşgan maçlisida SSSR Hukumatini—SSSR Xalq Komisarlari Sovetini tuzadi.

BAB IV

ITTIFAQCI RESPUBLIKALAR DAVLAT HAKIMIJATINIŊ EŊ JUQARI ORGANLARI

Madda 57. Ittifaqci respublika davlat hakimijatiniŋ eŋ juqari organi — Ittifaqci respublika Alij Sovetidir.

Madda 58. Ittifaqci respublika Alij Soveti respublika graždanlari tamanidan tort jil muddatga sajlanadi.

Vakillik normalari ittifaqci respublikalarniŋ Konstitutsijalari blan belgilanadi.

Madda 59. Ittifaqci respublikaniŋ Alij Soveti respublikaniŋ birdan-bir qanun ciqaruci organidir.

Madda 60. Ittifaqci respublikaniŋ Alij Soveti:

a) respublika Konstitutsijasini qabul qiladi va unga SSSR Konstitutsijasiniŋ 16-nci maddasiga muvafiq ozgarişlar kirgizadi;

b) oz sostavidagi avtonom respublikalarniŋ Konstitutsijalarini tasdiqlajdi va ularga qaraşli territorijalarniŋ cegaralarini belgilajdi;

v) respublikaniŋ xalq-xoçalik planini va budçatini tasdiqlajdi;

g) Ittifaqci respublikaniŋ sud organlari hukum qilqan graždanlarni amnistija qiliş va keciriş huquqidan fajdalanadi.

Madda 61. Ittifaqci respublikaniŋ Alij Soveti Ittifaqci respublika Alij Sovetiniŋ Prezidiumini qujidaqi sostavda sajlajdi: Ittifaqci respublika Alij Soveti Prezidiuminiŋ raisi, uniŋ orunbasarlari, Prezidium sekretari va Ittifaqci respublika Alij Soveti Prezidiuminiŋ a'zalari.

Ittifaqci respublika Alij Soveti Prezidiuminiŋ huquqlari Ittifaqci respublikaniŋ Konstitutsijasida belgilanadi.

Madda 62. Ittifaqci respublikaniŋ Alij Soveti maçlislarni alib bariş ucun oz raisini va uniŋ orunbasarlarini sajlajdi.

Madda 63. Ittifaqci respublikaniq Alij Soveti Ittifaqci respublikaniq Hukumatini — Ittifaqci respublika Xalq Komisarlari Sovetini tuzadi.

BAB V

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR ITTIFAQINIQ DAVLAT IDARA ORGANLARI

Madda 64. Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqi davlat hakimijatiniq eq juqari içraci va farman beruci organi — SSSR Xalq Komisarlari Sovetidir.

Madda 65. SSSR Xalq Komisarlari Soveti SSSR Alij Soveti aldida çavabgar va unga hsabdardir, Alij Sovet sessijalari arasidagi davrda esa—SSSR Alij Sovetiniq Prezidiumi aldida çavabgar va unga hsabdardir.

Madda 66. SSSR Xalq Komisarlari Soveti amaldagi qanunlarqa bnaan va ularni içra etiş juzasidan qarar va bujruqlar ciqaradi va içrasini tekşiradi.

Madda 67. SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniq qarar va bujruqlari SSSR-niq butun territorijasida içra etiş ucun maçburijdir.

Madda 68. SSSR Xalq Komisarlari Soveti:

a) SSSR-niq umumittifaq va ittifaq-respublika Xalq Komisarliklariniq hamda oziga qaraşli başqa xoçalik va madanij muassasalarniq işini birlaştiradi va jolga saladi;

b) xalq-xoçalik planini, davlat budçatini amalga aşiriş hamda kredit-pul sistemasini mahkamlaş juzasidan caralar koradi;

v) içtimaij tərtibni taminlaş, davlat manfaatlarini hmaja qiliş va grazdanlarniq huquqlarini qoruqlaş juzasidan caralar koradi;

g) cet davlatlar blan munasabatlar sahasida umumij rahbarlikni amalga aşiradi;

d) haqiqij harbij xizmatga caqirilişi lazim bolgan grazdanlar-

niŋ har jillik kontingentlarini вelgilajdi, mamlakat quralli kuclarinin umumij qurulişiqa rahвarlik qiladi;

e) zarur вolgan taqdirda SSSR Xalq Komisarlari Soveti qaşida xoçalik, madanij, mudafaa qurulişiqa dair işlar juzasidan maxsus qomitalar va Baş Idaralar tuzadi.

Madda 69. SSSR Xalq Komisarlari Soveti idara va xoçalikniŋ SSSR kompetensijasiga qaratilqan tarmaqlari вojica Ittifaqci respuвlikalar Xalq Komisarlari Sovetlariniŋ qarar va вujruqlarini toxtatişga va SSSR Xalq Komisarlariniŋ вujruq va instruksijalarini вekar qilişqa haqlidir.

Madda 70. SSSR Xalq Komisarlar Soveti SSSR Alij Soveti tamanidan qujidaqi sostavda tuzuladi:

SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniŋ raisi;
SSSR Xalq Komisarlari Soveti raisiniŋ orunвasarlari;
SSSR Davlat plan komisijasiniŋ raisi;
Sovet kontrol Komisijasiniŋ raisi;
SSSR Xalq Komisarlari;
Tajjarlaş Qomitasiniŋ raisi;
San'at işlari Qomitasiniŋ raisi;
Alij maktaв işlari Qomitasiniŋ raisi.

Madda 71. SSSR Hukumati jaki SSSR Xalq Komisari SSSR Alij Sovetiniŋ deputatidan sorav tuşganida, şu soravga uc kundan keciktirmasdan tegişli palatada aqzaki jaki jazma çavaв вerişga maçвurdir.

Madda 72. SSSR Xalq Komisarlari davlat idarasiniŋ SSSR kompetensijasiga kiraturqan tarmaqlariqa rahвarlik qiladilar.

Madda 73. SSSR Xalq Komisarlari tegişli Xalq Komisarliklariniŋ kompetensijalari dairasida amaldagi qanunlarqa hamda SSSR Xalq Komisarlari Soveti ciqarqan qararlar va вujruqlarqa asaslaniв va ularni içra etiş juzasidan вujruq va instruksijalar ciqaradilar va ularniŋ вaçarilişini tekşiradilar.

Madda 74. SSSR Xalq Komisarliklari ja umumittifaq Xalq Komisarliklari jaki ittifaq-respuвlika Xalq Komisarliklari вoladilar.

Madda 75. Umumittifaq Xalq Komisarliklari davlat idarasiniŋ ozlariga tapşirilgan tarmaqiqa SSSR-niŋ вutun territorijasida ja вevasita va jaki ozlari tajinlagan organlar arqali rahвarlik qiladilar.

Madda 76. Ittifaq-respuвlika Xalq Komisarliklari davlat idarasiniң ozlariga tapşirilgan tarmaqiqa adatda ittifaqci respuвlikalardagi hamnam Xalq Komisarliklari arqali rahвarlik qiladilar va SSSR Alij Sovetiniң Prezidiumi tamanidan tasdiqlanqan rojxat вojica cegaralangan malum miqdardaqi karxanalarnigina вevasita idara qiladilar.

Madda 77. Umumittifaq Xalq Komisarliklari qujidaqi Xalq Komisarliklaridan iвaratdirlar:

Mudafaa;
Taşqi işlar;
Taşqi savda;
Jollar;
Alaqa;
Suv transporti;
Aqir sanaat;
Mudafaa sanaati.

Madda 78. Ittifaq-respuвlika Xalq Komisarliklari qujidaqi Xalq Komisarliklaridan iвaratdirlar:

Aziq-avqat sanaati;
Jeңil sanaat;
Orman sanaati;
Jer işlari;
Qalla va carva sovxozlari;
Malija;
Icki savda;
Icki işlar;
Adlija;
Saqliqni saqlaş.

BAB VI

ITTIFAQCI RESPUBLIKALARNIŊ DAVLAT IDARA ORGANLARI

Madda 79. Ittifaqci respuвlika davlat hakimijatiniŋ eŋ juqari içraci va farman вeruci organi—Ittifaqci respuвlikaniŋ Xalq Komisarlari Sovetidir.

Madda 80. Ittifaqci respuвlikaniŋ Xalq Komisarlari Soveti Ittifaqci respuвlikaniŋ Alij Soveti aldida çavaвgar va unga hsaвdardir, Ittifaqci respuвlika Alij Sovetiniŋ sessijalari arasidagi davrda esa—Ittifaqci respuвlika Alij Sovetiniŋ Prezidiumi aldida çavaвgar va unga hsaвdardir.

Madda 81. Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Soveti SSSR va Ittifaqci respuвlikaniŋ amaldagi qanunlari, SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniŋ qararlari va вujruqlari asasida va ularni içra qiliş juzasidan qararlar va вujruqlar ciqaradi va ularniŋ içrasini tekşiradi.

Madda 82. Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Soveti avtonom respuвlika Xalq Komisarlari Sovetlariniŋ qararlarini va вujruqlarini toxtatiş hamda olkalar, oвlastlar va avtonom oвlastlar mihnatkaşlar deputatlari Sovetlariniŋ içraija qomitalari ciqaroŋan qarar va вujruqlarni вekar qiliş huquqiqa egadir.

Madda 83. Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Soveti Ittifaqci respuвlika Alij Soveti tamanidan qujidaqi sostavda tuzuladi:

Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Sovetiniŋ raisi;
Rais orunвasarlari;
Davlat plan komisijasiniŋ raisi;
Qujidaqi Xalq Komisarlari:
Aziq-avqat sanaati;
Jeŋil sanaat;

Orman sanaati;
Jer işlari;
Qalla va carva sovxozlari;
Malija;
Icki savda;
Icki işlar;
Adlija;
Saqliqni saqlaş;
Maarif;
Mahallij sanaat;
Kommunal xoçalik;
Sotsial taminat;
Tajjarlaş Qomitasiniŋ vakili;
San'at işlari Idarasiniŋ başliqi;
Umumittifaq Xalq Komisarliklariniŋ vakillari.

Madda 84. Ittifaqci respublika Xalq Komisarlari davlat idarasiniŋ Ittifaqci respublika kompetensijasiga kiraturqan tarmaqlariqa rahbarlik qiladilar.

Madda 85. Ittifaqci respublika Xalq Komisarlari, tegişli Xalq Komisarliklariniŋ kompetensijasi dairasida, SSSR va Ittifaqci respublika qanunlari hamda SSSR va Ittifaqci respublika Xalq Komisarlari Sovetlariniŋ qararlari va bujruqlari, SSSR ittifaq-respublika Xalq Komisarliklariniŋ bujruqlari va instruksijalari asasida va bularni baçariş juzasidan bujruqlar va instruksijalar ciqaradilar.

Madda 86. Ittifaqci respublikaniŋ Xalq Komisarliklari ja ittifaq-respublika Xalq Komisarliklari va jaki respublika Xalq Komisarliklari boladilar.

Madda 87. Ittifaq-respublika Xalq Komisarliklari ham Ittifaqci respublikaniŋ Xalq Komisarlari Sovetiga, ham SSSR-niŋ tegişli ittifaq-respublika Xalq Komisarligiga bojunsungan halda, davlat idarasiniŋ ozlariga tapşirilgan tarmaqiqa rahbarlik qiladilar.

Madda 88. Respublika Xalq Komisarliklari bevasita Ittifaqci respublika Xalq Komisarlari Sovetiga bojunsunganlari halda, davlat idarasiniŋ ozlariga tapşirilgan tarmaqiqa rahbarlik qiladilar.

BAB VII

AVTONOM SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR DAVLAT HAKIMIJATINIŊ EŊ JUQARI ORGANLARI

Madda 89. Avtonom respublika davlat hakimijatiniŋ eŋ juqari organi—ASSR Alij Sovetidir.

Madda 90. Avtonom respublika Alij Soveti Avtonom respublika Konstitutsijasida belgilangan vakillik normalariga muvafiq respublika grazdanlari tamanidan tort jil muddatga sajlanadi.

Madda 91. Avtonom respublika Alij Soveti ASSR-niŋ birdan-bir qanun ciqaruci organidir.

Madda 92. Harbir Avtonom respublika Avtonom respublikaniŋ xususijatlarini hsabga alaturqan va Ittifaqci respublikaniŋ Konstitutsijasiga tamam muvafiq qurulqan oz Konstitutsijasiga egadir.

Madda 93. Avtonom respublikaniŋ Alij Soveti Avtonom respublika Alij Sovetiniŋ Prezidiumini sajlajdi va oz Konstitutsijasiga muvafiq Avtonom respublikaniŋ Xalq Komisarlari Sovetini tuzadi.

BAB VIII

DAVLAT HAKIMIJATINIŊ MAHALLIJ ORGANLARI

Madda 94. Olkalar, oblastlar, avtonom oblastlar, okruglar, rajonlar, şaharlar, qişlaqlarda (stanitsalar, derevnjalar, xutorlar,

selolar, avullarda) davlat hakimijatiniŋ organlari — mihnatkaşlar deputatlariniŋ Sovetlaridir.

Madda 95. Mihnatkaşlar deputatlariniŋ olka, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şahar, qişlaq (stanitsa, derevnja, xutor, selo, avul) Sovetlari tegişli olka, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şahar, qişlaq mihnatkaşlari tamanidan ikki jil muddatga sajlanadi.

Madda 96. Mihnatkaşlar deputatlariniŋ Sovetlariga vakillik normalari ittifaqci respuвlikalarniŋ Konstitutsijalari вlan вelgilanadi.

Madda 97. Mihnatkaşlar deputatlariniŋ Sovetlari ozlariga вojunsunaturqan idara organlariniŋ işiga rahвarlik qiladilar, davlat tərtiвiniŋ qoruqlanişini, qanunlarqa riaja qilinişini va graʒdanlar huquqiniŋ qoruqlanişini taminlajdilar, mahallij xoçalik va madanij qurulişqa rahвarlik qiladilar, mahallij вudçatni tajinlajdilar.

Madda 98. Mihnatkaşlar deputatlariniŋ Sovetlari, ularga SSSR va Ittifaqci respuвlika qanunlari вergan huquqlar dairasida, qararlar qaвul qiladilar va вujruqlar вeradilar.

Madda 99. Mihnatkaşlar deputatlariniŋ olka, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şahar va qişlaq Sovetlariniŋ içraci va farman вeruci organlari — ular tamanidan: rais, uniŋ orunвasarlari, sekretar va a'zalardan iвarat qiliв sajlanaturqan içraija qomitalaridir.

Madda 100. Kicik çajlarda mihnatkaşlar deputatlari qişlaq Sovetlariniŋ içraci va farman вeruci organlari, ittifaqci respuвlikalarniŋ Konstitutsijalariga muvafiq ravişda, ular tamanidan sajlangan rais, uniŋ orunвasari va sekretardan iвarat вoladi.

Madda 101. Mihnatkaşlar deputatlari Sovetlariniŋ içraci organlari ham вu organlarni sajlagan mihnatkaşlar deputatlari Sovetlari aldida, ham mihnatkaşlar deputatlariniŋ juqari turgan Sovetiniŋ içraci organi aldida вevasita hsaвdardirlar.

BAB IX

SUD VA PROKURATURA

Madda 102. SSSR-da adil sud SSSR Alij Sudi, ittifaqci respublikalarnin Alij Sudlari, olka va oblast sudlari, avtonom respublikalar va avtonom oblastlarnin sudlari, okrug sudlari, SSSR Alij Sovetinin qarari blan tuzulaturqan SSSR maxsus sudlari hamda xalq sudlari tamanidan amalga aşiriladi.

Madda 103. Qanun tamanidan maxsus belgilangan hallardan taşqari, barca sudlarda işlar xalq maslahatcilarinin iştiraki blan koruladi.

Madda 104. SSSR Alij Sudi en juqari sud organidir. SSSR Alij Sudiga SSSR va ittifaqci respublikalarnin barca sud organlarinin sud işlari ustidan nazarat qilib turuş vazifasi juklatiladi.

Madda 105. SSSR Alij Sudi va SSSR-nin maxsus sudlari SSSR Alij Soveti tamanidan beş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 106. Ittifaqci respublikalarnin Alij Sudlari ittifaqci respublikalarnin Alij Sovetlari tamanidan beş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 107. Avtonom respublikalarnin Alij Sudlari avtonom respublikalarnin Alij Sovetlari tamanidan beş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 108. Olka va oblast sudlari, avtonom oblastlarnin sudlari, okrug sudlari mihnatkaşlar deputatlarinin olka, oblast jaki okrug Sovetlari jaki avtonom oblast mihnatkaşlari deputatlarinin Sovetlari tamanidan beş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 109. Xalq sudlari rajon grazdanlari tamanidan umumij, toppa-toqri va ten sajlav huquqi asasida, jaşirin avaz beriş joli blan uc jil muddatga sajlanadilar.

Madda 110. Sud işlarini jurguziş ittifaqci jaki avtonom respublika jaki avtonom oblast tilida alib bariladi, şu blan birga bu tilni bilmagan kşilar ucun tarçiman arqali işga aid mate-

riallar bilan tola tanişuv imkanijati va şuniŋdek sudda oz ana tilida sozlaş huquqi tamin etiladi.

Madda 111. Qanunda istisnalar kozda tutulmagan bolsa, SSSR-niŋ barca sudlarida işlar aciq koruliв, bunda ajвdarlarga ozini hmaja qiliş huquqi tamin etiladi.

Madda 112. Sudjalar mustaqildirlar va faqatqina qanunqa вojunsunadilar.

Madda 113. Barca Xalq Komisarliklari va ularniŋ qaramaqidaqi muassasalar hamda şuniŋ вlan вaraвar ajrim mansaвdar kşilar va şuniŋdek SSSR-niŋ вarca graždanlari tamanidan qanunlarniŋ aniq вaçarilişi ustidan eŋ juqari nazarat SSSR Prokuroriga juklatiladi.

Madda 114. SSSR Prokurori SSSR Alij Soveti tamanidan jetti jil muddatga tajinlanadi.

Madda 115. Respuвlika, olka, oвlast prokurorlari hamda avtonom respuвlika va avtonom oвlast prokurorlari SSSR Prokurori tamanidan вeş jil muddatga tajinlanadi.

Madda 116. Okrug, rajon va şahar prokurorlari ittifaqci respuвlikalarniŋ prokurorlari tamanidan вeş jil muddatga tajinlaniв, SSSR Prokurori tamanidan tasdiqlanadi.

Madda 117. Prokuratura organlari oz işlarini har qandaj mahallij organlardan mustaqil halda вaçaradilar va faqat SSSR Prokuroriga вojunsunadilar.

BAB X

GRAŽDANLARNIŊ ASASIJ HUQUQLARI VA BURCLARI

Madda 118. SSSR graždanlari mihnat qiliş huquqiqa, ja'ni garantija qilinqan iş aliş va qilqan mihnatlariniŋ miqdari va sfatiga qaraв haq aliş huquqiqa egadirlar.

Mihnat qiliş huquqi xalq xoçaliginiŋ sotsialistik negizda ujuştirilganligi, sovet çamijatidagi işlaвciqariş kuclariniŋ toxtavsiz

osganligi, xoçalik krizislari imkanijatiniŋ joqatilqanliqi va işsizlikniŋ tugatilganligi bilan tamin qilinadi.

Madda 119. SSSR grajdanlari dəm aliş huquqiqa egadirlar. Dəm aliş huquqi işcilarniŋ çuda katta kopciligi ucun iş kuniniŋ 7 saatgaca qisqartilqanliqi bilan, har jili işcilarga va xizmatcilarga maaş tolangani halda otpuska berilişi bilan, kop miqdardaqi sanatorijalarniŋ, dəm aliş ujlariniŋ, qlublarniŋ mihnatkaşlarga xizmat qiliş ucun berilganligi bilan tamin qilinadi.

Madda 120. SSSR grajdanlari qariqan vaqtda hamda şuniŋdek kasal bolgan jaki mihnatga jaraqsiz bolib qalqanda maddij taminat huquqiqa egadirlar.

Bu huquq işcilar va xizmatcilarniŋ davlat hsabiga keŋ miqjasda sotsial straxovanija qilinişi bilan, mihnatkaşlarga tekin meditsina jardami bilan, kop miqdardaqi kurortlarniŋ mihnatkaşlarga fajdalaniş ucun berilişi bilan tamin qilinadi.

Madda 121. SSSR grajdanlari ilim aliş huquqiqa egadirlar. Bu huquq umumij maçburij başlanqic talim bilan, oquşniŋ, şu çumladan juqari bilim alişniŋ ham tekinligi bilan, juqari maktabda oqujatqanlarniŋ çuda kopciligiga davlatdan stipendija beriş sistemasi bilan, maktablarda oquşniŋ ana tilida boluşi bilan, zavodlar, sovxozlar, maşina-traktor stansalari va kolxozlarda mihnatkaşlarni işlabciqariş, texnika va agronomija bojica tekin oqutişni ujuştiriş bilan tamin qilinadi.

Madda 122. SSSR-da xatin-qizlarqa xoçalik, davlat, madanij va içtimaij-sjasij hajatniŋ barca sahalarida erkaklar bilan teŋ huquq beriladi.

Xatin-qizlarniŋ bu huquqlariniŋ amalga aşirilişi xatin-qizlarqa mihnat qiliş, mihnat ucun haq aliş, dəm aliş, sotsial straxovanija qiliniş va ilim aliş juzasidan erkaklar bilan teŋ huquqlar berilişi bilan, ana va bala manfaatlariniŋ davlat tamanidan qoruqlanişi bilan, hamiladar xatinlarga maaş tolangani halda otpuska berilişi bilan, kop miqdardaqi tuquruqxanalar, balalar jaslalari va baqcalari bilan tamin etiladi.

Madda 123. SSSR grajdanlariniŋ millati va irqiqa qaramasdan xoçalik, davlat, madanij va içtimaij-sjasij hajatniŋ barca sahalarida teŋhuquqli boluşi ozgarmas, qat'ij qanundir.

Grazdanlarnin irqiqa va millatiga qarab, ularnin huquqlarini bevasita jaki bilvasita qandaj bolmasin cegaralaş jaki, aksinca, ularga bevasita jaki bilvasita imtijazlar tajinlaş, şu blan birga millij jaki irqij artiqliqni jaki duşmanlik va mensimaslikni tarqib qiliş qanun tamanidan çazalanadi.

Madda 124. Grazdanlarga viçdan erkinligi berilişini taminlaş maqsadida, SSSR-da din davlatdan va maktab dindan açratilgan. Hamma grazdanlarnin dinij marasimlarni baçariş va dinga qarşi propaganda qiliş huquqiqa ega boluşi i'tiraf qilinadi.

Madda 125. Mihnatkaşlarnin manfaatlariga muvafiq va sotsialistik tuzumni mustahkamlaş maqsadida, SSSR grazdanlariga qujidaqi hurrijatlarnin berilişi qanun blan garantija etiladi:

a) soz hurrijati;

b) matbuat hurrijati;

v) jiqilişlar va mitinglar hurrijati;

g) koca demonstratsijalari va umumij juruşlar otkaziş hurrijati.

Grazdanlarnin bu huquqlari mihnatkaşlarga va ularnin taşkilatlariga basmaxanalar, qaqaz zapaslari, çamaat bnalari, kocalar, alaqa vasitalari va bu huquqlarni vçudga ciqariş ucun kerak bolgan başqa maddij şaraitlarnin berilişi blan tamin qilinadi.

Madda 126. Mihnatkaşlarnin manfaatlariga muvafiq va xalq ammasinin taşkilij taşabbuskarligini hamda sjasij aktivligini rvaçlantiriş maqsadida, SSSR grazdanlari ucun çamaat taşkilatlariga: kasaba sojuzlariga, kooperativ birlaşmalarga, jaşlarnin taşkilatlariga, sport va mudafaa taşkilatlariga, madanij, texnika va ilmij çamijatlarga kirib birlaşuv huquqi tamin etiladi, işcilar sinfinin qatarlaridan va mihnatkaşlarnin başqa tabaqalaridan en aktiv va anli grazdanlar esa, mihnatkaşlarnin sotsialistik tuzumni mustahkamlaş va rvaçlantiriş ucun kuraşida ularnin ilqar otradi bolgan va mihnatkaşlarnin barca ham çamaat, ham davlat taşkilatlarinin rahbarlik qiluci majasini taşkil etgan Butunittifaq kommunist(bolşevik)lar partijasiga kirib birlaşadilar.

Madda 127. SSSR grazdanlarinin şaxsij daxlsizligi tamin qilinadi. Sudnin qararidan jaki prokurornin ruxsatidan taşqari heckimnin qamaqqa alinişi mumkun emas.

Madda 128. Grazdanlarniŋ uj-çajiniŋ daxlsizligi va ularniŋ oz-ara jazişuvlariniŋ jaşirinligi qanun tamanidan qoruqlanadi.

Madda 129. Mihnatkaşlarniŋ manfaatlarini hmaja qilqani, jaki ilmij faalijati, jaki millij-azadlik kuraşi ucun quvqinqa ucragan cetel grazdanlariga SSSR vaşpana huquqini veradi.

Madda 130. SSSR-niŋ harvir grazdani Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqiniŋ Konstitutsijasiga riaja qilişqa, qanunlarni içra etişga, mihnat intizamini saqlaşqa, içtimaij burciga vçdan vlan qaraşqa, sotsialistik turmuş qaidalarini hurmat qilişqa maçburdir.

Madda 131. SSSR-niŋ harvir grazdani sovet tuzuminiŋ muqaddas va daxlsiz asasi, vatanniŋ vajligi va qudrati ucun manva', varca mihnatkaşlarniŋ davlatli va madanij turmuşi ucun manva' volgan içtimaij, sotsialistik mulkni saqlaşqa va mustahkamlaşga maçburdir.

Içtimaij, sotsialistik mulkka qasd qiluci şaxslar xalqniŋ duşmanlaridirlar.

Madda 132. Umumij harvij xizmat qanundir.

Işci-Deqan Qzil Armijasida harvij xizmat SSSR grazdanlariniŋ faxrij vurcidir.

Madda 133. Vatanni hmaja qiliş SSSR-niŋ harvir grazdaniniŋ muqaddas vurcidir. Vatanga xjanat: qasamni vuzuş, duşman tamaniga otuş, davlatniŋ harvij qudratiqa zarar jetkiziş, çasuslik qiliş — eŋ aqir çnajat hsavlaniv, qanun vojica eŋ qattiq ravişda çazalanadi.

BAB XI

SAJLAV SISTEMASI

Madda 134. Mihnatkaşlar deputatlariniŋ varca Sovetlariga: SSSR Alij Sovetiga, ittifaqci respuvlikalarniŋ Alij Sovetlariga, mihnatkaşlar deputatlariniŋ olka va ovlast Sovetlariga, avtonom respuvlikalarniŋ Alij Sovetlariga, avtonom ovlastlar mihnatkaş-

lar deputatlarinin Sovetlariga, mihnatkaşlar deputatlarinin okrug, rajon, şahar va qişlaq (stanitsa, derevnja, xutor, selo, avul) Sovetlariga deputatlarni sajlavcilar, jaşirin avaz вeriş joli вlan, umumij, ten va toppa-toqri sajlav huquqi asasida sajlajdilar.

Madda 135. Deputatlarni sajlaş umumij вoladi: aqldan azganlar va sud hukmi вlan qaralanив, sajlav huquqidan mahrum qilinqanlardan вaşqa, SSSR-nin jaşi 18-ga jetgan вarca grazdanlari, ularnin irqi va millatiga, dinij i'tiqadlariqa, ilmij senziga, otraqliqiqa, içtimaij ciqişiqa, mali-mulkiga va otmuşdagi işiga qaramasdan deputatlar sajlavda qatnaşiş va sajlaniş huquqiqa egadirlar.

Madda 136. Deputatlarni sajlaş ten вoladi: harвir grazdan вir avazga malik; hamma grazdanlar sajlavlarda ten asasda qatnaşadilar.

Madda 137. Xatin-qizlar sajlaş va sajlaniş huquqidan erkaklar вlan вir qatarda fajdalanadilar.

Madda 138. Qzil Armija saflarida xizmat qilajatqan grazdanlar sajlaş va sajlaniş huquqidan вarca grazdanlar вlan вir qatarda fajdalanadilar.

Madda 139. Deputatlarni sajlaş toppa-toqri asasda вoladi: mihnatkaşlar deputatlarinin qişlaq va şahar Sovetlaridan tartив ta SSSR Alij Sovetigaca mihnatkaşlar deputatlarinin вarca Sovetlariga deputatlar sajlaş grazdanlar tamanidan toppa-toqri sajlav joli вlan вevasita otkaziladi.

Madda 140. Deputatlar sajlaganda avaz вeriş jaşirin вoladi.

Madda 141. Sajlav otkazilganda kandidatlar sajlav okruglari вojica korsatiladi.

Mihnatkaşlarnin çamaat taşkilatlari va mihnatkaşlarnin çamijatlari: kommunistlar partija taşkilatlari, kasaвa sojuzlari, kooperativlar, jaşlarnin taşkilatlari, madanij çamijatlar sajlavda kandidatlar korsatiş huquqi вlan tamin etiladi.

Madda 142. Harвir deputat sajlavcilar aldida oz işidan va mihnatkaşlar deputatlari Sovetinin qilqan işidan hsaвat вerişga maçвur va harqacan sajlavcilar kopciliginin qarari вlan, qanun вelgilagan tərtивda, caqirив alinişi mumkun.

BAB XII

GERB, BAJRAQ, BAŞŞAHAR

Madda 143. Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqining davlat gerbi qujaş şu'lalari arasida tasvirlangan va atrafi başaqlar bilan oralgan jer kurrasi ustidagi oraq va balqa rasmlaridan ibarat bolib, unda ittifaqci respublikalarning tillarida „Butun dunja proletarlari, birlaşiniz!" deb jazilgan boladi. Gerbning tepasida beş qirrali judluz şakli boladi.

Madda 144. Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqining davlat bajraqi qzil alvandan ibarat bolib, uning juqaridaqi burcagida, dasta aldida, zərhəl oraq va balqa rasmi salingan, buning tepasida esa, zərhəl haşija tutulgan beş qirrali qzil julduz boladi. Bajraq eninin uzunligiga nisbati 1 : 2 dir.

Madda 145. Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqining başşahari Maskav şaharidir.

BAB XIII

KONSTITUTSIJANI OZGARTIŞ TƏRTIBI

Madda 146. SSSR Konstitutsijasi faqat SSSR Alij Sovetining har ikki palatasida ham avazlarnin kamida ucdan ikki qismini taşkil etgan kopcilik bilan qabul qilinqan qarari bilangina ozgartiladi.

Maskav, Kreml.
5 dekabr 1936 jil

KONSTITUTSIJAJI
(QONUNI ASOSIJI)
ITTIFOQI
ÇUMHURIJJATHOJI
SOVETIJI
SOTSIALISTĪ

BOBI I

SOXTI IÇTIMOÏ

Moddaji 1. Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī davlati sotsialistiji korgaron va dehqonon ast.

Moddaji 2. Asosi sijosiji IÇSS ro Sovethoji deputathoji mehnatkaşon taşkil medihand ki dar natiçaji sarnagun karda şudani hokimijjati pomeşcikon va kapitaliston va ba dast darovarda şudani diktaturaji proletariat sabzida va mustahkam şudaand.

Moddaji 3. Dar IÇSS tamomi hokimijjat dar vuçudi Sovethoji deputathoji mehnatkaşon az oni mehnatkaşoni şahr va qişloq meboşad.

Moddaji 4. Asosi iqtisodiji IÇSS ro sistemi sotsialistiji xoçagī va molikijjati sotsialistī ba olot va vositahoji istehsolot taşkil medihand ki inho dar natiçaji barham doda şudani sistemi kapitalistiji xoçagī, bekor karda şudani molikijjati xususī ba olot va vositahoji istehsolot va nest karda şudani istismori odam odamro, pojdor şudaand.

Moddaji 5. Molikijjati sotsialistī dar IÇSS jo şakli molikijjati davlatī (molu mulki umumi xalqī) jo şakli molikijjati kooperativī-kolxozī (molikijjati kolxozhoji çudogona, molikijjati ttihodijahoji kooperativī) dorad.

Moddaji 6. Zamin, вojigarihoji zerizamin, oвho, вeşaho, zavodho, faвrikho, şaxtaho, konho, transporti rohi ohan, transporti oвī va havojī, вankho, vositahoji aloqa, muassasahoji вuzurgi xoçagiji qişloq ki az tarafi davlat taşkil karda şudaand (sovxozho, stansijahoji maşin-traktorī va qajra), incunin muassasahoji kommunalī va fondi asosiji xona-çoj dar şahrho va punkthoji sanoatī molikijjati davlatī, ja'ne molu mulki umumi xalq meвoşand.

Moddaji 7. Muassasahoji umumī dar kolxozho va taşkilothoji kooperativī вo tamomi asвoвu ançom va molhoji çondori onho, mahsulote ki az tarafi kolxozho va taşkilothoji kooperativī istehsol karda meşavand, incunin вinohoji umumiji onho, molu mulki çam'ijjatī, sotsialistiji kolxozho va taşkiloti kooperativiro taşkil medihand.

Har jak вunaji kolxozī muvofiqi ustavi arteli xoçagiji qişloq вa qajr az daromadi asosiji az xoçagiji umumiji kolxozī megiriftagiaş, dar istifodaji şaxsiji xud qit'aji xurdi zamini nazdi havligī va dar molikijjati şaxsiji xud xoçagiji jorirason dar qit'aji nazdi havlī, havliji istiqomatī, hajvonoti mahsuldeh, murqoni xonagī va majdaasвoвhoji xoçagiji qişloq dorad.

Moddaji 8. Zamini dar dasti kolxozho вudagī вaroji istifodaji вepul va вemūhlat, ja'ne aвadī вa onho voвasta karda meşavad.

Moddaji 9. Dar qatori sistemi sotsialistiji xoçagī, ki dar IÇSS şakli hukmroni xoçagī meвoşad, qonun вa majdaxoçagiji xususiji dehqononi jakkadast va kosiвon ki onho вa mehnati şaxsī asos jofta, вa istismori mehnati digaron roh namedihand, içozat medihad.

Moddaji 10. Huquqi molikijjati şaxsiji graždanhoro вa daromadhoji mehnatī va zaxirahojaşon, вa havliji istiqomatī va xoçagiji jorirasoni xonagiaşon, вa asвoвu ançomi rūzgoraşon, вa cizu corahoji iste'mol va rohatвaxşi şaxsiaşon, incunin huquqi вa miros giriftani molikijjati şaxsiji graždanhoro qonun muhofazat mekunad.

Moddaji 11. Hajoti xoçagiji IÇSS вo plani davlatiji xoçagiji xalqī вa manfaathoji zijod namudani вojigariji çam'ijjatī, pajvasta вaland kardani daraçaji moddī va madaniji mehnat-

kaşon, mustahkam namudani istiqlolijjati IÇSS va purzūr kardani qoвilijjati mudofaagiji on muajjan gardida va peş вurda meşavad.

Moddaji 12. Mehnat dar IÇSS vazifa va kori вoşarafi har jak grazdanini qoвili mehnat meвoşad muvofiqi prinsipi: „kase ki kor namekunad, vaj namexūrad".

Dar IÇSS prinsipi sotsializm вa amal guzaronida meşavad: „az har kas muvofiqi qoвilijjataş, вa har kas — muvofiqi mehnataş".

BOBI II

SOXTI DAVLATĪ

Moddaji 13. Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī davlati ittifoqijest ki dar asosi ittihodi ixtijoriji Çumhurijjathoji вaroвarhuquqi Sovetiji Sotsialistiji zerin вarpo şuda ast:

Çumhurijjati Sovetiji Federativiji Sotsialistiji Rusija,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ukrajina,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Belorusija,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ozarвojçon,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Gurçiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Armaniston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Turkmaniston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ūzвakiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Toçikiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Qazoqiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Qirqiziston.

Moddaji 14. Ba korвariji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī dar vuçudi organhoji oliji hokimijjati on va organhoji idorakuniji davlatiji on, inho taalluq dorand:

a) namojandagiji Ittifoq dar munosaвathoji вajnalxalqī, вastan va tasdiq namudani muohadaho вo davlathoji digar;

в) mas'alahoji çang va sulh;

v) ва sostavi IÇSS qaвul namudani çumhurijjathoji nav;

g) kontrol az вoloji içroji Konstitutsijaji IÇSS va ta'mini muvofaqati Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī вa Konstitutsijaji IÇSS;

d) tasdiqi taqjiroti sarhadhoji вajni çumhurijjathoji ittifoqī;

e) tasdiqi вarpo gardidani kişvar va vilojathoji nav va hamcunin çumhurijjathoji navi muxtor dar sostavi çumhurijjathoji ittifoqī;

ƶ) taşkili mudofaaji IÇSS va rohвarī вa tamomi quvvahoji jaroqnoki IÇSS;

z) savdoji xoriçī dar asosi monopolijaji davlatī;

i) muhofazati amnijjati davlatī;

k) muqarrar kardani planhoji xoçagiji xalqiji IÇSS;

l) tasdiqi вudçeti jagonaji davlatiji IÇSS va incunin nalogho va daromadhoje ki вaroji taşkil kardani вudçethoji ittifoqī, çumhurijjatī va mahallī qun meşavand;

m) idora namudani вankho, idoraho va muassasahoji sanoatī va xoçagiji qişloq, incunin muassasahoji savdojī, ki ahammijjati umumi ittifoqī dorand;

n) idora kardani transport va aloqa;

o) rohвarī вa sistemi pulī va kreditī;

p) taşkili вimaji davlatī;

r) giriftani zajom va dodani on;

s) muqarrar kardani maвda'hoji asosiji az zamin istifodaвarī, incunin istifodaвarī az вojigarihoji zeri zamin, вeşaho va oвho;

t) muqarrar namudani maвda'hoji asosī dar sohaji maorif va nigahdoriji tandurustī;

u) taşkili sistemi jagonaji вa hisoвgiriji xoçagiji xalqī;

f) muqarrar namudani asoshoji qonunвarorī dar вoraji mehnat;

x) qonunвarorī dar вoraji soxti sūdho va guzaronidani sūd; kodekshoji çinojatī va grazdanī;

ts) qonunho dar вoraji grazdaniji ittifoqī; qonunho dar вoraji huquqi xoriçiho;

c) naşri akthoji umumi ittifoqī dar вoraji afvi umumī.

Moddaji 15. Suvereniteti çumhurijjathoji ittifoqī faqat dar doirahoje ki dar moddaji 14 Konstitutsijaji IÇSS nişon doda

şuda ast, mahdud ast. Berun az in doiraho har jak Çumhurijjati ittifoqī hokimijjati davlatiji xudro mustaqillan ва amal meguzaronad. IÇSS huquqhoji suverenitetiji çumhurijjathoji ittifoqiro muhofazat menamojad.

Moddaji 16. Har jak Çumhurijjati ittifoqī ваroji xud Konstitutsija dorad, ki vaj xususijjathoji çumhurijjatro ва nazar girifta va tamoman muvofiqi Konstitutsijaji IÇSS soxta şuda ast.

Moddaji 17. Baroji har jak Çumhurijjati ittifoqī huquqi ozodona az IÇSS ваromadan muhofazat karda meşavad.

Moddaji 18. Hududi çumhurijjathoji ittifoqiro ве rozigiji onho taqjir dodan mumkin nest.

Moddaji 19. Qonunhoji IÇSS dar xoki tamomi çumhurijjathoji ittifoqī ваroвar quvvat dorand.

Moddaji 20. Agar qonuni Çumhurijjati ittifoqī ва qonuni umumi ittifoqī muvofiq naojad, ongoh qonuni umumi ittifoqī çorī meşavad.

Moddaji 21. Baroji grazdanhoji IÇSS grazdaniji jagonaji ittifoqī muqarrar karda meşavad.

Har jak grazdanini Çumhurijjati ittifoqī grazdanini IÇSS мевоşad.

Moddaji 22. Çumhurijjati Sovetiji Federativiji Sotsialistiji Rusija az kişvarhoji: Azovo-Cernomor, Şarqi Dur, Sibiri Qarвī, Krasnojarsk, Kafkazi Şimolī; az vilojathoji: Voronez, Sibiri Şarqī, Gorkij, Qarвī, Ivanovo, vilojathoji Kalinin, Kirov, Kujвişev, Kursk, Leningrad, Moskva, Omsk, Orenвurg, Saratov, Sverdlovsk, Şimolī, Stalingrad, Celaвinsk, Jaroslavl; az çumhurijjathoji muxtori sovetiji sotsialistī: Totoriston, Boşqirdiston, Doqiston, Burjat-Muqul, Kaвardina-Bolqor, Qolmiq, Karelija, Komi, Qrim, Marijsk, Mordavija, Nemshoji Sohili Volga, Osetijaji Şimolī, Udmurt, Cecen-Inquş, Cuvoşiston, Joqutija va az vilojathoji muxtor: Adigej, Jahudijon, Qaracoj, Ajrot, Xakas va Cerkas iвorat мевоşad.

Moddaji 23. Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ukrajina az vilojathoji: Vinnitsa, Dnepropetrovsk, Don, Kijev, Odessa, Xarkov, Cernigov va Çumhurijjati Muxtori Sovetiji Sotsialistiji Moldavija iвorat мевоşad.

Moddaji 24. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ozarвojçon Çumhurijjati Muxtori Sovetiji Sotsialistiji Naxçevon va vilojati muxtori Qaraвoqi Kūhī medarojand.

Moddaji 25. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Gurçiston: ÇMSS Aвxazija, ÇMSS Oçoriston va vilojati muxtori Osetijaji Çanuвī medarojand.

Moddaji 26. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ūzвakiston ÇMSS Qaro-Qalpoq medarojad.

Moddaji 27. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Toçikiston vilojati muxtori Badaxşoni Kūhī medarojad.

Moddaji 28. Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Qazoqiston az vilojathoji: Oqteppa, Olma-Ato, Qazoqistoni Şarqī, Qazoqistoni Ojarвī, Qaraqanda, Qustanaj, Qazoqistoni Şimolī va Qazoqistoni Çanuвī iвorat ast.

Moddaji 29. ÇSS Armaniston, ÇSS Belorusija, ÇSS Turkmaniston va ÇSS Qirqiziston dar sostavi xudaşon çumhurijjathoji muxtor, incunin kişvar va vilojatho nadorand.

BOBI III

ORGANHOJI OLIJI HOKIMIJJATI DAVLATIJI ITTIFOQI ÇUMHURIJJATHOJI SOVETIJI SOTSIALISTĪ

Moddaji 30. Organi oliji hokimijjati davlatiji IÇSS Soveti Oliji IÇSS meвoşad.

Moddaji 31. Soveti Oliji IÇSS tamomi huquqero ki muvofiqi moddaji 14-umi Konstitutsija вa Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī doda şuda ast, вa vuçud meovarad, az вaski in huquqho muvofiqi Konstitutsija вa vazifadoriji organhoji IÇSS, ki вa Soveti Oliji IÇSS hisoвdeh meвoşand: вa Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS, Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS va Komissarlathoji Xalqiji IÇSS namedarojand.

Moddaji 32. Haddihuquqi qonunвaroriji IÇSS faqat az tarafi Soveti Oliji IÇSS вa amal ovarda meşavad.

Moddaji 33. Soveti Oliji IÇSS az du palata иborat ast: Soveti Ittifoq va Soveti Millatho.

Moddaji 34. Soveti Ittifoq az tarafi grazdanhoji IÇSS muvofiqi okrughoji intixoвī az rūji normaji jak deputat az har sesad hazor nafar aholī, intixoв karda meşavad.

Moddaji 35. Soveti Millatho az tarafi grazdanhoji IÇSS dar çumhurijjathoji ittifoqī va muxtor, vilojathoji muxtor va okrughoji millī az rūji normaji zerin intixoв karda meşavad: 25 deputat az har çumhurijjati ittifoqī, 11 deputat az har çumhurijjati muxtor, 5 deputat az har jak vilojati muxtor va 1 deputat az har jak okrugi millī.

Moddaji 36. Soveti Oliji IÇSS вa muddati cahor sol intixoв karda meşavad.

Moddaji 37. Har du palataji Soveti Oliji IÇSS: Soveti Ittifoq va Soveti Millatho вaroвarhuquqand.

Moddaji 38. Taşaввusi qonunвarorī вa Soveti Ittifoq va Soveti Millatho вa jak andozaji вaroвar taalluq dorad.

Moddaji 39. Qonun vaqte tasdiqşuda hisoв mejoвad ki az tarafi har du palataji Soveti Oliji IÇSS вo aksarijjati oddiji har jak az onho qaвul şuda вoşad.

Moddaji 40. Qonunhoji az tarafi Soveti Oliji IÇSS qaвul şudagī вo imzoji sadr va kotiвi Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS вa zaвonhoji çumhurijjathoji ittifoqī e'lon karda meşavand.

Moddaji 41. Sessijahoji Soveti Ittifoq va Soveti Millatho dar jak vaqt sar şuda va dar jak vaqt tamom meşavand.

Moddaji 42. Soveti Ittifoq sadri Soveti Ittifoqro va du çonişini onro intixoв mekunad.

Moddaji 43. Soveti Millatho sadri Soveti Millathoro va du çonişini onro intixoв mekunad.

Moddaji 44. Sadri Soveti Ittifoq va sadri Soveti Millatho вa maçlishoji palatahoji daxldor rohвarī mekunand va tartiвoti doxiliji onhoro idora menamojand.

Moddaji 45. Maçlishoji jakçojaji har du palataji Soveti Oliji IÇSS ro sadri Soveti Ittifoq va sadri Soveti Millatho вo navвat meguzaronand.

Moddaji 46. Sessijahoji Soveti Oliji IÇSS ro Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS sole du вor da'vat mekunad.

Sessijahoji вerun az navвatro Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS вo salohdidi xud jo вo talaвi jake az çumhurijjathoji ittifoqī da'vat mekunad.

Moddaji 47. Agar dar вajni Soveti Ittifoq va Soveti Millatho ixtilofe rūj dihad, mas'ala вa halli komissijaji sozişdeh havola karda meşavad, ki dar asoshoji paritetī taşkil şuda вoşad. Agar komissijaji sozişdeh вa qarori maqвul вa du taraf naojad, jo agar qarori on вa jake az palataho qanoat naвaxşad, mas'ala duвora dar palataho dida meşavad. Agar qarori du palata вaham muvofiq naojand, Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS Soveti Oliji IÇSS ro parokanda namuda va intixoвoti nav ta'jin mekunad.

Moddaji 48. Soveti Oliji IÇSS dar maçlisi jakçojaji har du palata Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS ro dar sostavi: sadri Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS, 11 çonişini ūon, kotiвi Prezidium va 24 a'zoji Prezidium intixoв mekunad.

Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS az tamomi korhoji xud вa Soveti Oliji IÇSS hisoвdeh meвoşad.

Moddaji 49. Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS:

a) sessijahoji Soveti Oliji IÇSS ro da'vat mekunad;

в) вa qonunhoji çoriji IÇSS şarh medihad, farmonho meвarovarad;

v) Soveti Oliji IÇSS ro вa asosi moddaji 47 Konstitutsijaji IÇSS parokanda karda va intixoвoti nav ta'jin menamojad;

g) вo taşaввusi xud jo вo talaвi jake az çumhurijjathoji ittifoqī pursişi umumi xalqī (referendum) meguzaronad;

d) qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS va incunin Sovethoji Komissaroni Xalqiji çumhurijjathoji ittifoqiro dar surati вa qonun muvofiq naвudani onho вekor mekunad;

e) dar davraji вajni sessijahoji Soveti Oliji IÇSS Komissarhoji Xalqiji çudogonaji IÇSS ro muvofiqi peşnihodi sadri Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS az vazifa ozod va вa vazifa ta'jin karda va вa'd inro вaroji tasdiq вa Soveti Oliji IÇSS peşnihod mekunad;

ż) ordenho in'om medihad va nomhoji faxriji IÇSS ro meвaxşad;

z) huquqi afvro ва amal meguzaronad;

i) farmondihiji oliji quvvahoji jaroqnoki IÇSS ro ta'jin va ivaz mekunad;

k) dar davraji вajni sessijahoji Soveti Oliji IÇSS dar surati huçumi harвī вa IÇSS va jo dar surati zarurijjati içro namudani ūhdadorihoji muohadaviji вajnalxalqī вaroji hamdigarro mudofaa kardan az agressija, holati çang e'lon mekunad;

l) safarвariji umumī va çuz'ī e'lon mekunad;

m) muohadahoji вajnalxalqiro tasdiq mekunad;

n) vakiloni muxtori IÇSS ro dar davlathoji xoriçī ta'jin mekunad va çeq zada megirad;

o) e'tiвornomahoji dar nazdi on ta'jin şudan jo çeq zada girifta şudani namojandagoni diplomatiji davlathoji xoriçiro qaвul mekunad.

Moddaji 50. Soveti Ittifoq va Soveti Millatho komissijahoji mandat intixoв mekunand, ki inho vakolati deputathoji har jak palataro taftiş menamojand.

Palataho вo peşnihodi komissijaji mandat jo qaвul kardani vakolat va jo rad kardani intixoвoti deputathoji çudogonaro hal menamojand.

Moddaji 51. Soveti Oliji IÇSS vaqte ki zarur joвad, dar вoraji har kadom mas'alaje ki вoşad, komissijahoji taftiş va revizijavī ta'jin mekunad.

Hamaji idoraho va kasoni vazifador ūhdador hastand ki talaвhoji in komissijahoro içro kunand va вa onho material va huççathoji zaruriro taqdim namojand.

Moddaji 52. Deputati Soveti Oliji IÇSS ro вe rozigiji Soveti Oliji IÇSS va dar davraje ki sessijaji Soveti Oliji IÇSS naвoşad, вe rozigiji Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS вa çavoвgariji sūdī kaşidan jo haвs kardan mumkin nest.

Moddaji 53. Bo tamom şudani mūhlati vakolat va jo вa'd az mūhlataş tamom naşuda parokanda gardidani Soveti Oliji IÇSS, Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS to vaqti az tarafi Soveti Oliji az nav intixoвşudaji IÇSS taşkil joftani Prezidiumi navi Soveti Oliji IÇSS, quvvati vakolati xudro nigoh medorad.

Moddaji 54. Pas az tamom şudani mūhlati vakolat va jo dar surati peş az mūhlat parokanda karda şudani Soveti

Oliji IÇSS, Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS dar muddate ki az rūzi tamom şudani mūhlati vakolat va jo parokanda gardidani Soveti Oliji IÇSS, zijoda az du moh навоşad, intixoвoti nav ta'jin mekunad.

Moddaji 55. Soveti Oliji az nav intixoвşudaji IÇSS ro sostavi peşinaji Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS pas az intixoв az jak moh der namonda da'vat mekunad.

Moddaji 56. Soveti Oliji IÇSS dar maçlisi jakçojaji har du palata Hukumati IÇSS—Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS ro taşkil mekunad.

BOBI IV

ORGANHOJI OLIJI HOKIMIJJATI DAVLATIJI ÇUMHURIJJATHOJI ITTIFOQĪ

Moddaji 57. Organi oliji hokimijjati davlatiji Çumhurijjati ittifoqī Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī мeвoşad.

Moddaji 58. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī az tarafi graždanhoji çumhurijjat вa muddati cahor sol intixoв karda meşavad.

Normaji namojandagiro Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī muqarrar mekunand.

Moddaji 59. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī jagona organi qonunвarori çumhurijjat мeвoşad.

Moddaji 60. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī:

a) Konstitutsijaji çumhurijjatro qaвul mekunad va вa vaj muvofiqi moddaji 16 Konstitutsijaji IÇSS taqjirot medarovarad;

в) Konstitutsijahoji çumhurijjathoji muxtori dar sostavi xudaş вudaro tasdiq mekunad va hududi xoki onhoro muajjan menamojad;

v) plani xoçagiji xalqī va вudçeti çumhurijjatro tasdiq mekunad;

g) ва huquqi afvi umumī va afv kardani grazdanhoje ki az tarafi organhoji sūdiji Çumhurijjati ittifoqī hukm şudaand, molik мевоşad.

Moddaji 61. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqiro dar sostavi: sadri Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī, çonişinoni on, котиві Prezidium va a'zohoji Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī интихов mekunad.

Huquqi Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqiro Konstitutsijaji Çumhurijjati ittifoqī muajjan mekunad.

Moddaji 62. Baroji вurdani maçlisho Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī sadri xudro va çonişinoni onro интихов mekunad.

Moddaji 63. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī Hukumati Çumhurijjati ittifoqī — Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqiro taşkil mekunad.

BOBI V

ORGANHOJI IDORAKUNIJI DAVLATIJI ITTIFOQI ÇUMHURIJJATHOJI SOVETIJI SOTSIALISTĪ

Moddaji 64. Organi oliji içrokunanda va amrdihandaji hokimijjati davlatiji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS мевоşad.

Moddaji 65. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar peşi Soveti Oliji IÇSS çavовgar va ва vaj hisовdeh мевоşad va dar davraji вajni sessijahoji Soveti Olī dar peşi Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS çavовgar va hisовdeh мевоşad.

Moddaji 66. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar asos va вaroji içroji qonunhoji çorī qarorho вarovarda, amrho medihad va içroji onhoro taftiş menamojad.

Moddaji 67. Içroji qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar tamomi xoki IÇSS maçвurist.

Moddaji 68. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS:

a) kori Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī va ittifoqī-çumhurijjatiji IÇSS va digar idorahoji xoçagī va madaniji ва xudaş тове'ro muttahid va rohnamojī mekunad;

в) dar kori ва amal ovardani plani xoçagiji xalqī, вudçeti davlatī va mustahkam namudani sistemi kreditī-pulī coraho мевinad;

v) вaroji ta'minoti tartивoti içtimoī, вaroji himojaji manfaathoji davlat va muhofazati huquqi grazdanho coraho мевinad;

g) dar sohaji munosaвat вo davlathoji xoriça rohвariji umumiro ва amal meovarad;

d) şumoraji harsolaji grazdanhoji ва xizmati haqiqiji harвī da'vatşavandaro muajjan mekunad, ва soxtmoni umumiji quvvahoji jaroqnoki mamlakat rohвarī menamojad;

e) dar surati zarurī dar nazdi Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS oid ва korhoji soxtmoni xoçagī, madanī va mudofaagī komitetho va Sarupravlenijahoji maxsus taşkil mekunad.

Moddaji 69. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS haq dorad ki dar sohahoji idorakunī va xoçagī, ki ва vazifadoriji IÇSS taalluq dorand, qaror va amrhoji Sovethoji Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqiro az içro вoz dorad va farmon va dasturul'amalhoji Komissaroni Xalqiji IÇSS ro вekor kunad.

Moddaji 70. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS ro Soveti Oliji IÇSS daг sostavi zerin taşkil mekunad:

Sadri Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS;

Çonişinoni sadri Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS;

Sadri Komissijaji plani davlatiji IÇSS;

Sadri Komissijaji kontroli sovetī;

Komissarhoji Xalqiji IÇSS;

Sadri Komiteti mahsulottajjorkunī;

Sadri Komiteti korhoji san'at;

Sadri Komiteti korhoji maktaвi olī.

Moddaji 71. Hukumati IÇSS jo Komissari Xalqiji IÇSS, ki pursişi deputathoji Soveti Oliji IÇSS ва onho ruçū' kunonda şuda ast, vazifadorand ki az se rūz naguzaronda dar palataji daxldor çavoвi zaвonī va jo xattī dihand.

Moddaji 72. Komissarhoji Xalqiji IÇSS sohahoji idora-

kuniji davlatijero ki ва vazifadoriji IÇSS medarojand, rohвarī menamojand.

Moddaji 73. Komissarhoji Xalqiji IÇSS dar asos va вaroji içroji qonunhoji çorī va incunin dar asos va вaroji içroji qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar doiraji vazifadoriji Komissariathoji Xalqiji daxldor farmon va dasturul'amalho naşr mekunand va içroji onhoro taftiş menamojand.

Moddaji 74. Komissariathoji Xalqiji IÇSS—jo umumi ittifoqī va jo ittifoqī-çumhurijjatī мeвoşand.

Moddaji 75. Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī dar tamomi xoki IÇSS korhoji idorakuniji davlatiji вa onho supurdaşudaro jo вevosita va jo вa vositaji organhoji ta'jin mekardagiaşon rohвarī menamojand.

Moddaji 76. Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatī sohahoji idorakuniji davlatiji вa onho supurdaşudaro hamcun qoida вa vositaji Komissariathoji Xalqiji hamnomi çumhurijjathoji ittifoqī rohвarī menamojand va faqat şumoraji muajjanu mahdudi muassasahoro, muvofiqi rūjixate ki az tarafi Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS tasdiq karda meşavad, вevosita idora menamojand.

Moddaji 77. Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī iвoratand az Komissariathoji Xalqiji:

Mudofaa;
Korhoji xoriçī;
Savdoji xoriçī;
Rohhoji ohan;
Aloqa;
Transporti oвī;
Sanoati vaznin;
Sanoati mudofaagī.

Moddaji 78. Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatī iвoratand az Komissariathoji Xalqiji:

Sanoati xūrokvorī;
Sanoati saвuk;
Sanoati вeşagī;
Ziroat;
Sovxozhoji qallakorī va corpodorī;

Molija;
Savdoji doxilī;
Korhoji doxilī;
Adlija;
Nigahdoriji tandurustī.

BOBI VI

ORGANHOJI IDORAKUNIJI DAVLATIJI ÇUMHURIJJATHOJI ITTIFOQĪ

Moddaji 79. Organi oliji içrokunanda va amrdihandaji hokimijjati davlatiji Çumhurijjati ittifoqī Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī meвoşad.

Moddaji 80. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī dar peşi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī çavoвgar va вa on hisoвdeh meвoşad va dar davraji вajni sessijahoji Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī dar peşi Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī çavoвgar вuda, вa vaj hisoвdeh ast.

Moddaji 81. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī dar asos va вaroji içroji qonunhoji çoriji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī, dar asos va вaroji içroji qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS qaror va amrho naşr mekunad va içroji onhoro taftiş menamojad.

Moddaji 82. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī haq dorad, ki qaror va amrhoji Sovethoji Komissaroni Xalqiji çumhurijjathoji muxtorro az içro вoz dorad, qaror va amrhoji komitethoji içroijjaji sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho, vilojatho va vilojathoji muxtorro вekor kunad.

Moddaji 83. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqiro Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī dar sostavi zerin taşkil mekunad:

Sadri Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī;
Çonişinoni sadr;

Sadri Komissijaji plani davlatī;
Komissarhoji Xalqiji:
Sanoati xūrokvorī;
Sanoati sabuk;
Sanoati beşagī;
Ziroat;
Sovxozhoji qallakorī va corpodorī;
Molija;
Savdoji doxilī;
Korhoji doxilī;
Adlija;
Nigahdoriji tandurustī;
Maorif;
Sanoati mahallī;
Xoçagiji kommunalī;
Ta'minoti içtimoī;
Vakili Komiteti mahsulottajjorkunī;
Sardori Upravlenijaji korhoji san'at;
Vakiloni Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī.

Moddaji 84. Komissarhoji Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī sohahoji idorakuniji davlatiji doxil ba vazifadoriji Çumhurijjati ittifoqiro idora menamojand.

Moddaji 85. Komissarhoji Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī dar asos va baroji içroji qonunhoji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī, dar asos va baroji içroji qaror va farmonhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī, dar asos va baroji içroji amr va dasturul'amalhoji Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatiji IÇSS dar doiraji vazifadoriji Komissariathoji Xalqiji daxldor farmon va dasturul'amalho naşr mekunand.

Moddaji 86. Komissariathoji Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī, jo ittifoqī-çumhurijjatī va jo çumhurijjatī meboşand.

Moddaji 87. Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatī ham ba Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī va ham ba Komissariati Xalqiji daxldori ittifoqī-çumhurijjatiji IÇSS itoat namuda, sohaji idorakuniji davlatiji ba onho supurdaşudaro rohbarī mekunand.

Moddaji 88. Komissariathoji Xalqiji çumhurijjatī bevosita

ва Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī itoat namuda, sohaji idorakuniji davlatiji ва onho supurdaşudaro rohварī menamojand.

BOBI VII

ORGANHOJI OLIJI HOKIMIJJATI DAVLATIJI ÇUMHURIJJATHOJI MUXTORI SOVETIJI SOTSIALISTĪ

Moddaji 89. Organi oliji hokimijjati davlatiji Çumhurijjati muxtor Soveti Oliji ÇMSS меворşad.

Moddaji 90. Soveti Oliji Çumhurijjati muxtorro graždanhoji çumhurijjat az rūji normahoji namojandagije ki muvofiqi Konstitutsijaji Çumhurijjati muxtor muqarrar megardad, ва muddati cahor sol intixов mekunand.

Moddaji 91. Soveti Oliji Çumhurijjati muxtor jagona organi qonunвarori ÇMSS меворşad.

Moddaji 92. Har jak Çumhurijjati muxtor вaroji xud Konstitutsijaje dorad, ki vaj xususijjathoji Çumhurijjati muxtorro ва nazar girifta va tamoman muvofiqi Konstitutsijaji Çumhurijjati ittifoqī soxta şuda ast.

Moddaji 93. Soveti Oliji Çumhurijjati muxtor muvofiqi Konstitutsijaji xud Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati muxtorro intixов mekunad va Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati muxtorro taşkil menamojad.

BOBI VIII

ORGANHOJI MAHALLIJI HOKIMIJJATI DAVLATĪ

Moddaji 94. Organhoji hokimijjati davlatī dar kişvarho, vilojatho, vilojathoji muxtor, okrugho, rajonho, şahrho, qişloqho (stanitsaho, derevnijaho, xutorho, qişloqho, ovulho) Sovethoji deputathoji mehnatkaşon mevoşand.

Moddaji 95. Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho, vilojatho, vilojathoji muxtor, okrugho, rajonho, şahrho, qişloqho (stanitsaho, derevnijaho, xutorho, qişloqho, ovulho) ro mehnatkaşoni xudi hamon kişvar, vilojat, vilojati muxtor, okrug, rajon, şahr, qişloq va muddati du sol intixov mekunand.

Moddaji 96. Normahoji namojandagī dar Sovethoji deputathoji mehnatkaşon muvofiqi Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī muajjan karda meşavand.

Moddaji 97. Sovethoji deputathoji mehnatkaşon va kori organhoji idorakuniji va onho tove' rohvarī menamojand, muhofazati tartiboti davlatī, riojaji qonunho va muhofazati huquqi grazdanhoro ta'min menamojand, soxtmoni xoçagī va madaniji mahalliro rohvarī mekunand, budçeti mahalliro muqarrar mekunand.

Moddaji 98. Sovethoji deputathoji mehnatkaşon dar doiraji huquqe ki qonunhoji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī va onho dodaand, qarorho qabul mekunand va amrho medihand.

Moddaji 99. Organhoji içrokunanda va amrdihandaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho, vilojatho, vilojathoji muxtor, okrugho, rajonho, şahrho va qişloqho komitethoji içroijjaji onho intixov mekardagī dar sostavi sadr, çonişinoni on, kotib va a'zojon mevoşand.

Moddaji 100. Organi içrokunanda va amrdihandaji Sovet-

hoji deputathoji mehnatkaşoni qişloq dar çojhoji xurdi aholinişin, muvofiqi Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī, sadr, çonişini ū va kotiв meвoşand ki az tarafi Sovethoji mazkur intixoв karda meşavand.

Moddaji 101. Organhoji içrokunandaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşon вevosita ham вa Soveti deputathoji mehnatkaşon, ki organhoji mazkurro intixoв karda ast, va ham вa organi içrokunandaji Soveti вolotari deputathoji mehnatkaşon hisoвdeh meвoşand.

BOBI IX

SUD VA PROKURATURA

Moddaji 102. Adolati sūdī dar IÇSS Sūdi Oliji IÇSS, Sūdhoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqī, sūdhoji kişvarī va vilojatī, sūdhoji çumhurijjathoji muxtor va vilojathoji muxtor, sūdhoji okrugī, sūdhoji maxsusi IÇSS, ki вo qarori Soveti Oliji IÇSS вarpo karda meşavand va sūdhoji xalqī вa amal meovarand.

Moddaji 103. Didani korho dar hamaji sūdho вo iştiroki hamnişinoni xalqī вa amal ovarda meşavad, вa qajr az mavridhoje ki qonun maxsus peşвinī karda ast.

Moddaji 104. Sūdi Oliji IÇSS organi oliji sūdī meвoşad. Ba ūhdaji Sūdi Oliji IÇSS nazorat kardan az вoloji korhoji sūdiji hama organhoji sūdiji IÇSS va çumhurijjathoji ittifoqī guzoşta meşavad.

Moddaji 105. Sūdi Oliji IÇSS va sūdhoji maxsusi IÇSS ro Soveti Oliji IÇSS вa muddati panç sol intixoв mekunad.

Moddaji 106. Sūdhoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqiro Sovethoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqī вa muddati panç sol intixoв mekunand.

Moddaji 107. Sūdhoji Oliji çumhurijjathoji muxtorro Sovethoji Oliji çumhurijjathoji muxtor ва muddati panç sol intixoв mekunand.

Moddaji 108. Sūdhoji kişvarī va vilojatī, sūdhoji vilojathoji muxtor, sūdhoji okrugiro Sovethoji kişvarī, vilojatī jo okrugiji deputathoji mehnatkaşon jo Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni vilojathoji muxtor ва muddati panç sol intixoв mekunand.

Moddaji 109. Sūdhoji xalqiro grazdanhoji rajon dar asosi huquqi intixoвotiji umumī, mustaqim va вaroвar вo ovozdihiji pinhonī ва muddati se sol intixoв mekunand.

Moddaji 110. Sūdвarī ва zaвoni Çumhurijjati ittifoqī, jo muxtor, jo vilojati muxtor guzaronda meşavad, вaroji kasone ki in zaвonro namedonand, imkonijjati purra doda meşavad, ki ва vositaji tarçumon вo materialhoji kor oşno şavand va incunin huquq doda meşavad, ki dar sūd ва zaвoni modariji xudaşon gap zanand.

Moddaji 111. Dida вaromadani korho dar tamomi sūdhoji IÇSS, modom ki qonun istisnoho peşвinī nakarda ast, oşkoro вuda, ва şaxsi ajвdor huquqi himojat doda meşavad.

Moddaji 112. Sūdijaho mustaqilland va faqat ва qonun itoat mekunand.

Moddaji 113. Nazorati olī вaroji вekamu kost içro karda şudani qonunho az tarafi tamomi Komissariathoji Xalqī va idorahoji toвei onho va ham kasoni çudogonaji vazifador va incunin grazdanhoji IÇSS ва zimmaji Prokurori IÇSS guzoşta meşavad.

Moddaji 114. Prokurori IÇSS ro Soveti Oliji IÇSS ва muddati haft sol ta'jin mekunad.

Moddaji 115. Prokurorhoji çumhurijjatī, kişvarī, vilojatī, incunin prokurorhoji çumhurijjathoji muxtor va vilojathoji muxtorro Prokurori IÇSS ва muddati panç sol ta'jin mekunad.

Moddaji 116. Prokurorhoji okrugī, rajonī va şahriro prokurorhoji çumhurijjathoji ittifoqī вo tasdiqi Prokurori IÇSS ва muddati panç sol ta'jin mekunand.

Moddaji 117. Organhoji prokuratura dar içroji vazifahoji xud ва heç jagon organhoji mahallī toвe' naвuda, faqat ва Prokurori IÇSS itoat mekunand.

BOBI X

HUQUQ VA VAZIFAHOJI ASOSIJI GRAŻDANHO

Moddaji 118. Graždanhoji IÇSS huquq ва mehnat, ja'ne huquqi giriftani kori zamonatnokro dorand, ki ва mehnati onon muvofiqi miqdor va sifataş muzd doda meşavad.

Huquq ва mehnat ва vositaji taşkili sotsialistiji xoçagiji xalqī, afzojişi pajvastaji quvvahoji istehsoliji çam'ijjati sovetī, вartaraf karda şudani imkonijjati вūhronhoji xoçagī va вarham doda şudani вekorī ta'min karda meşavad.

Moddaji 119. Graždanhoji IÇSS huquqi istirohat kardan dorand.

In huquqi istirohat ва vositaji kūtoh kardani rūzi kori aksarijjati вuzurgi korgaron to ва 7 soat, muqarrar kardani otpuskhoji harsola ва korgaron va xizmatcijon ва şarti doda istodani muzdi koraşon dar in muddat, вo voguzor kardani sanatorijaho, xonahoji istirohat va klubhoji вisjor вaroji xizmat kardan ва mehnatkaşon, ta'min karda meşavad.

Moddaji 120. Graždanhoji IÇSS dar ajjomi pirī, incunin dar mavridhoji вemorī, va gum kardani qoвilijjati mehnatī ва ta'minoti moddī haq dorand.

In huquq ва vositaji inkişofi vasei вimaji içtimoiji korgaron va xizmatcijon ва hisoвi davlat, jormandiji tiввiji вepul ва mehnatkaşon va voguzor kardani kurorthoji вisjor ва istifodaji mehnatkaşon, ta'min karda meşavad.

Moddaji 121. Graždanhoji IÇSS ва tahsili ilm huquq dorand.

In huquq ва vositaji tahsili iвtidoiji umumiji maçвurī, вepul вudani tahsil, az on çumla tahsili olī, вo sistemi stipendijahoji davlatī вaroji aksarijjati вuzurgi talaвagoni maktaвi olī, вo ta'lim

dodan dar maktabho ba zaboni modarī, bo taşkil dodani ta'limi bepuli istehsolī, texnikī va agronomī baroji mehnatkaşon dar zavodho, sovxozho, stansijahoji maşin-traktorī va kolxozho, ta'min karda meşavad.

Moddaji 122. Dar IÇSS ba zan dar hama sohahoji hajoti xoçagī, davlatī, madanī, içtimoī-sijosī barobari mard huquq doda meşavad.

Imkonijjati ba amal barovarda şudani in huquqhoji zanon bo barobari mard doda şudani huquq ba zan dar mehnat, muzdi mehnat, istirohat, bimaji içtimoī va tahsil, bo muhofazati manfaathoji modar va kūdak az tarafi davlat, bo dodani otpuskho ba zan dar vaqti homilagiaş ba şarti doda istodani maoşi ū, bo tavalludxona, jasliho va boqcahoji kūdakonaji bisjor ta'min karda meşavad.

Moddaji 123. Barobarhuquqiji grazdanhoji IÇSS, ba millijjat va nazodi onho nigoh nakarda, dar hama sohahoji hajoti xocagī, davlatī, madanī, içtimoī-sijosī, qonuni taqjirnopazir ast.

Agar ba nazod va millat nigoh karda huquqi grazdanho andake ham boşad rūjirost va jo bo rohhoji digar mahdud karda şavad, jo bar aks, rūjirost va jo bo rohhoji digar imtijozho muqarrar karda şavad, incunin agar harguna ham boşad mustasnogī va jo adovat va be e'tinogiji nazodī va jo millī tabliq karda şavad,— qonun çazo medihad.

Moddaji 124. Ba maqsadi ta'min namudani ozodiji viçdon baroji grazdanho dar IÇSS din az davlat va maktab az din çudo karda şuda and. Ozodiji baço ovardani rasmu odathoji dinī va ozodiji tarqiboti ziddi dinī baroji tamomi grazdanho e'tirof karda meşavad.

Moddaji 125. Muvofiqi manfaathoji mehnatkaşon va ba maqsadhoji mustahkam namudani soxti sotsialistī, ba grazdanhoji IÇSS qonun:

a) ozodiji suxan;

b) ozodiji matbuot;

v) ozodiji maçlisho va mitingho;

g) ozodiji namojişho va demonstratsijahoji kūcagiro ta'min mekunad.

In huquqi grazdanho ba vositaji ba mehnatkaşon va ba taş-

kilothoji onon doda şudani matвaaho, zaxirahoji koqaz, вinohoji çam'ijjatī, kūcaho, vositahoji aloqa va digar şaroiti moddije ki вaroji вa amal вarovardani in huquq zarurand, ta'min karda meşavad.

Moddaji 126. Muvofiqi manfaathoji mehnatkaşon va вa maqsadhoji inkişof dodani xudfa'olijjatiji taşkilotī va fa'olijjati sijosiji ommaji xalq, вaroji grazdanhoji IÇSS huquqi muttahid şudan dar taşkilothoji çam'ijjatī: dar ittifoqhoji kasaвa, ittihodijahoji kooperativī, taşkilothoji çavonon, taşkilothoji varziş va mudofaa, çam'ijjathoji madanī, texnikī va ilmī ta'min karda meşavad, vale fa'oltarin va вoidroktarin grazdanho az safhoji sinfi korgar va taвaqahoji digari mehnatkaşon dar Partijaji kommunistiji (вolşevikoni) Umumi Ittifoq muttahid meşavand, ki vaj otrjadi peşqadami mehnatkaşon dar muвorazaji onon вaroji mustahkam namudan va inkişof dodani soxti sotsialistī вuda va jadroji rohвarikunandaji tamomi taşkilothoji ham çam'ijjatī va ham davlatiji mehnatkaşon meвoşad.

Moddaji 127. Baroji grazdanhoji IÇSS taçovuznopaziriji şaxsijjat ta'min karda meşavad. Kasero вe qarori sūd jo вe tasdiqi prokuror вa haвs giriftan mumkin nest.

Moddaji 128. Taçovuznopaziriji xona-çoji grazdanhoro, maxfigiji mukotaвaro qonun muhofazat mekunad.

Moddaji 129. IÇSS вa grazdanhoji xoriçije ki вaroji manfaathoji mehnatkaşonro mudofaa kardanaşon jo вaroji fa'olijjati ilmī va jo вaroji muвorazaji ozodixohiji millī вurdanaşon ta'qiв karda meşavand, huquqi вa IÇSS panoh ovardanro medihad.

Moddaji 130. Har jak grazdanini IÇSS ūhdador ast ki Konstitutsijaji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistiro rioja kunad, qonunhoro içro kunad, intizomi mehnatro rioja kunad, вa vazifaji çam'ijjatī samimona raftor kunad, qoidahoji zindagoniji çam'ijjatiji sotsialistiro ehtirom namojad.

Moddaji 131. Har jak grazdanini IÇSS ūhdador ast ki molikijjati çam'ijjatī, sotsialistiro hamcun asosi muqaddas va taçovuznopaziri soxti sovetī, hamcun sarcaşmaji sarvat va tavonoiji Vatan, hamcun sarcaşmaji hajoti osudaholī va madaniji tamomi mehnatkaşon nigohdorī va mustahkam namojad.

Kasone ki ва molikijjati çam'ijjatī, sotsialistī qasdi вad mekunand, duşmanoni xalq меваşand.

Moddaji 132. Xizmati umumiji harвī qonun ast.

Xizmati harвī dar Armijaji Surxi Korgaru Dehqon — vazifaji iftixoriji grazdanhoji IÇSS меваşad.

Moddaji 133. Mudofaaji Vatan vazifaji muqaddasi har jak grazdanini IÇSS меваşad. Baroji xijonat ва Vatan: şikastani qasam, guzaştan ва tarafi duşman, zarar rasonidan ва iqtidori harвiji davlat, çosusī — hamcun вadkirdoriji az hama вadtarin вo tamomi saxtiji qonun çazo doda meşavad.

BOBI XI

SISTEMI INTIXOBKUNĪ

Moddaji 134. Intixoвhoji deputatho ва hamaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşon: Soveti Oliji IÇSS, Sovethoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqī, Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho va vilojatho, Sovethoji Oliji çumhurijjathoji muxtor, Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni vilojathoji muxtor, Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni okrugho, rajonho, şahrho va qişloqho (stanitsaho, derevnijaho, xutorho, qişloqho, ovulho) az tarafi intixoвkunandagon dar asosi huquqi umumī, вaroвar va mustaqimi intixoвī вo ovozdihiji pinhonī guzaronida meşavad.

Moddaji 135. Intixoвhoji deputatho umumī меваşad: hamaji grazdanhoji IÇSS, ki sinnaşon purra ва 18 sol rasida ast, dar kadom nazod va millat, dar kadom din va mazhaвe ki вoşand, sarfi nazar az daraçaji ma'lumotaşon, sarfi nazar az muqimī вudan, az вaromadi içtimoī, az ahvoli molu mulk va korhoji guzaştaaşon, haq dorand ki dar intixoв namudani deputatho iştirok kunand va xudaşon ham intixoв şavand, ва qajr az kasone ki az aql вegonaand va gunahkorone ki sūd onhoro az huquqi intixoвī mahrum karda ast.

Moddaji 136. Intixobhoji deputatho baробarand: har jak grazdanin jak ovoz dorad; hamaji grazdanho bo asoshoji baробar dar intixobho iştirok mekunand.

Moddaji 137. Zanon baробari mardon ba huquqi intixob kardan va intixob şudan molikand.

Moddaji 138. Grazdanhoje ki dar safhoji Armijaji Surx meвoşand, baробari tamomi grazdanho ba huquqi intixob kardan va intixob şudan molikand.

Moddaji 139. Intixobhoji deputatho mustaqim meвoşad: intixob namudan ba hamaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşon az Soveti deputathoji mehnatkaşoni qişloq va şahr sar karda to Soveti Oliji IÇSS az tarafi grazdanho вevosita bo rohi intixobhoji mustaqim guzaronida meşavand.

Moddaji 140. Ovozdihī dar vaqti intixob namudani deputatho pinhonī meвoşad.

Moddaji 141. Kandidatho dar vaqti intixobho az har okrugi intixobī peşnihod karda meşavand.

Huquqi kandidatnişondihī baroji taşkilothoji içtimoī va çam'ijjathoji zerini mehnatkaşon ta'min karda meşavad: taşkilothoji partijaji kommunistī, ittifoqhoji kasaba, kooperativho, taşkilothoji çavonon va çam'ijjathoji madanī.

Moddaji 142. Har jak deputat ūhdador ast ki dar peşi intixobkunandagon az korhoji xudaş va az korhoji Soveti deputathoji mehnatkaşon hisobot dihad va mumkin ast ū har vaqt bo qarori aksarijjati intixobkunandagon ba tartibi muqarrarkardaji qonun az deputatī bekor karda şavad.

BOBI XII

GERB, BAJRAQ, POJTAXT

Moddaji 143. Gerbi davlatiji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī iborat az dos va putk ast, ki ba rūji kuraji

zamin, ki во nuri oftoв tasvir jofta, во xūşahoji gandum ihota şuda ast, naqş вasta ast va ва rūji oh xūşaho ва zaвonhoji çumhurijjathoji ittifoqī navişta şuda ast: „Proletarhoji hamaji mamlakatho, jak şaved!". Dar sari gerв sitoraji pançgūşa meвoşad.

Moddaji 144. Bajraqi davlatiji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī iвorat az parcaji surxest ki dar gūşaji вoloiji on nazdiki cūвi вajraq dosu putki zarrin tasvir jofta va dar вoloji onho sitoraji pançgūşaji surx вuda, ва girdaş hoşijahoji zarrin dorad. Nisвati pahniji parcaji вajraq ва daroziji on 1:2 meвoşad.

Moddaji 145. Pojtaxti Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī şahri Moskva ast.

B O B I XIII

TARTIBI TAQJIR DODANI KONSTITUTSIJA

Moddaji 146. Konstitutsijaji IÇSS faqat во qarori Soveti Oliji IÇSS, ki во aksarijjati kamaş az se du hissaji sadohoji har jak az palatahoji on qaвul şuda вoşad, taqjir doda meşavad.

Moskva, Kreml.
5 dekaвri soli 1936.

SOBETTI SOTSIJALISTIK RESPUVBLIJKALAR SOJUVZЬNЬN KONSTIJTUTSIJASЬ

(NEGIZGI ZAŊЬ)

I TARAV

QOQ|AM QURЬLЬSЬ

1-statija. Sovetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzь — çumьscьlar men qara caruvalardьn sotsijalistik memleketi.

2-statija. SSSR-dьn sajasij negizi, — pomeccikter men kapijtalisterdin өkimet вijligin qulatьp, proletarijat dijktatuvrasьn ornatqandьqtьn nətijçesinde өsip, nьqajqan enвekcilder depuvtattarьnьn Sovetteri.

3-statija. SSSR-da barlьq өkimet вijligi qala men derevnedegi enвekcilerdiki — вulardьn atьnan вijlik çyrgizetin enвekciler depuvtattarьnьn Sovetteriniki.

4-statija. SSSR-dьn ekonomijkalьq negizi — caruvacьlьqtьn kapijtalistik sijstemasьn, өndiris quraldarь men sajmandarьnьn çeke mencigin çojьp, adamdь adam eksploatatsijalavьn qurtqandьqtьn nətijçesinde nьqajqan sotsijalistik caruvacьlьq sijstemasь çana sotsijalistik menciktegi өndiris quraldarь men sajmandarь.

5-statija. SSSR-da sotsijalistik mencik ne memleket mencigi (вykil qalьq dəvleti) tyrinde, ne kooperatip-qalqoz mencigi (çeke qalqozdardьn mencigi, kooperatip вirlestikterinin mencigi) tyrinde вoladь.

6-statija. Çer, onьn kenderi, suvlar, ormandar, zavьttar,

pabrikter, caqtьlar, ruvdnikter, temir çol, suv çana әve transporttarь, bankiler, qatьnas quraldarь, memleket ujьmdastьrqan iri avьl caruvacьlьq kәsip orьndarь (sapqozdar, macijna-traktor stansalarь çana basqa sondajlar), solar men qatar, qalalar men әndiristi kәsip punkttarьndaqь negizgi pәter yj qorь — memleket mencigi, jaqnij bykil qalьq dәvleti, bolьp tabьladь.

7-statija. Qalqozdar men kooperatip ujьmdarьndaqь qoqamdьq kәsip orьndarь, mal-mylikteri men, qalqozdardьn çana kooperatip ujьmdarьnьn әndirip cьqarьp otьrqan produvksijasь, sol sьqьldь, olardьn qoqamdьq postrojkalarь — qalqozdar men kooperatip ujьmdarьnьn qoqamdьq, sotsijalistik mencigi bolьp tabьladь.

Әr bir qalqozcь yjinin, avьl caruvacьlьq artelinin uvstabь bojьnca, qoqamdьq qalqoz caruvacьlьqьnan alьp otьratьn negizgi tabьsьnan basqa өz basьnьn pajdasьnda yj irgesindegi caqьn çer yvcәskesi çana yj irgesi yvcәskesinde өz basьna mencikti kөmekci caruvacьlьqь, adam turatьn yji, өnim malь, qusь çana avьl caruvacьlьq usaq sajmanь boladь.

8-statija. Qalqozdardьn qaravьndaqь çer solardьn tegin çana sroksьz, jaqnij mәngilik, pajdalanuvьna bekitilip beriledi.

9-statija. SSSR-da caruvacьlьqtьn ystem tyri bolьp otьrqan sotsijalistik caruvacьlьq sijstemasь men qatar, çeke qara caruvalar men qol өnercilerinin, kisi enbegin eksploatatsijalamaj, өz enbekterine syjengen usaq çeke caruvacьlьqtarьnьn boluvьna zan çol beredi.

10-statija. Azamattardьn enbek pen tapqan tabьstarь men çьjqan-tergenin, turatьn yji men kөmekci yj caruvacьlьqьn, yj caruvacьlьqь men yj icinin bujьmdarьn, өz basь tutьnatьn, өzine qolajlь çaqdaj tuvqьzatьn zattarьn өz basь menciktenyv prabasьn, sol sьqьldь, azamattardьn өz basьnьn mencigin murageri aluv prabasьn — zan qorqajdь.

11-statija. Qoqam bajlьqьn arttьruv, enbekcilerdin turmьs kyji men mәdenijet dәreçesin yzdiksiz өrge bastьruv ycin, SSSR-dьn çatqa çalьnьctь bolmavьn nьqajtuv ycin çana onьn otan qorqav quvatьn kycejte beryv ycin, SSSR-dьn caruvacьlьq turmьsь qalьq caruvacьlьqьnьn memlekettik planь bojьnca belgilenip, baqьttalьp otьradь.

12-statija. SSSR-da eŋвek etyv — çumьsqa çarajtьn әr вir azamattьŋ mindeti çana авroj alatьn isi, mundaqь prinsip: „eŋвek etpegen — icip-çemejdi".

SSSR-da sotsijalijzmniŋ: „әr kimnen qolьnan kelgenine qaraj, әr kimge eŋвegine qaraj" degen prinsiвi iske asьrьla вaradь.

II TARAV

MEMLEKET QURЬLЬSЬ

13-statija. Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzь — teŋ praвalь Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalardьŋ өz erki men вirigyvi negizinde mьna respuvвlijkalardan quralqan sojuvzdьq memleket:

Resejdiŋ Soвetti Pederatsijalь Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Uvkrajinniŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Beloruvstьŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Azerвajçannьŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Gruvzijnniŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Armenniŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Tyrkmenniŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Өzвektiŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Tәçiktiŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Qazaqtьŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Qьrqьzdьŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь.

14-statija. Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzьnьŋ, onьŋ atьnan вasqaratьn çoqarqь өkimet вijligi orьndarь men memleket вasqaruv orьndarьnьŋ, qaravьna kiretin çumьstar mьnalar:

a) qalьq ara qatьnastarqa Sojuvz atьnan өkil вoluv, өzge memleketter men carttar çasasuv, solardь ratijpijkatsijalav;

в) soqьs çana вitim mәseleleri;

v) SSSR-dьң sostavьna çaңa respuvвlijkalar aluv;

g) SSSR Konstijtutsijasьnьң orьndaluvьn kontrөldev çana odaqtas respuvвlijkalardьң Konstijtutsijalarьnьң SSSR Konstijtutsijasьna sөjkes boluvьn qamtamasьz etyv;

d) odaqtas respuvвlijkalardьң cek ara өzgeristerin вekityv;

e) odaqtas respuvвlijkalardьң sostavьnda çaңa өlkeler men ovьlьstardьn, sol sьqьldь, aptonomijalь çaңa respuvвlijkalardьң qurьluvьn вekityv;

ç) SSSR-dьң otan qorqav isin ujьmdastьruv çana SSSR-dьң barlьq quraldь kycterine bascьlьq etyv;

z) memlekettik monopolija negizi вojьnca sьrtqь savda isin çyrgizyv;

i) memleket qavьpsьzdьqьn qorqav;

k) SSSR qalьq caruvacьlьqьnьң plandarьn вelgilev;

l) SSSR-dьң bir ьңqaj memlekettik вydçetin, sonь men qatar, sojuvzdьq, respuvвlijkalьq çana çergilikti вydçetter quralatьn salьqtar men kiristerdi вekityv;

m) çalpь sojuvzdьq maңьzь bar bankilerdi, өndiristi kəsip çana avьl caruvacьlьq mekemeleri men kəsip orьndarьn, solar men qatar, savda kəsip orьndarьn basqaruv;

n) transport pen qatьnas isterin basqaruv;

o) aqca çana kredijt sijstemasьna bascьlьq etyv;

p) memlekettik saqtьq isin ujьmdastьruv;

r) zajьm aluv çana zajьm вeryv;

s) çer pajdalanuvdьn, sonь men qatar, ken вajlьqtarьn, ormandar men suvlardь pajdalanuvdьң negizgi ereçelerin вelgilev;

t) oquv çana den savlьq saqtav isteri çөnindegi negizgi ereçelerdi вelgilev;

u) qalьq caruvacьlьqь esevinің bir ьңqaj sijstemasьn ujьmdastьruv;

f) eңвek çajьndaqь zaң negizderin вelgilev;

x) sot qurьlьsь men sot çyrgizyv çajьnda zaң cьqaruv; qьlmьs çana aqь kodeksteri;

ts) sojuvz azamattьqь çajьndaqь zaңdar; cet eldik adamdardьң prabalarь çajьndaqь zaңdar;

c) əmnistija tuvralь çalpь sojuvzdьq aktiler cьqaruv.

15-statija. Odaqtas respuvblijkalardьq syvberenijtetine SSSR Konstijtutsijasьnьq 14-statijasьnda kørsetilgen mølcerde qana cek qojьlqan. Bul ajtьlqandardan basqanьq bərinde de ər bir Odaqtas respuvblijka memlekettik ølkimet bijligin øz beti men iske asьradь. Odaqtas respuvblijkalardьq syvberendik prabalarьn SSSR qorqap otьradь.

16-statija. Ər bir Odaqtas respuvblijkanьq øz Konstijtutsijasь boladь, ol Konstijtutsija, respuvblijkanьq øzgecelikterin eskerip, SSSR Konstijtutsijasьna tolьq səjkes bolьp qurьladь.

17-statija. Ər bir Odaqtas respuvblijka SSSR-dan erkin cьqьp ketyv prabasьn øzinde saqtajdь.

18-statija. Odaqtas respuvblijkalarqa qaraqan terrijtorijanь olardьq ьrzalьqьsьz øzgertyvge bolmajdь.

19-statija. SSSR zaqdarьnьq kyci odaqtas respuvblijkalardьq bərinin terrijtorijasьnda da birdej.

20-statija. Odaqtas respuvblijkanьq zaqь çalpь sojuvzdьq zaqqa calьs kelse, çalpь sojuvzdьq zaq qoldanьladь.

21-statija. SSSR azamattarьna sojuvzdьq bir ьqqaj azamattьqь belgilenedi.

Odaqtas respuvblijkanьq ər bir azamatь SSSR-dьq azamatь bolьp tabьladь.

22-statija. Resejdiq Sobetti Pederatsijalь Sotsijalistik Respuvblijkasь: Azop-Cernomor, Qьjьr-Cьqьs, Batьs-Sibir, Krasnojar, Soltystik-Qapqaz ølkelerinen; Boroneç, Cьqьs-Sibir, Gorkij, Batьs, Ijbanop, Kalijnin, Kijrop, Kyjbicep, Kyvrskij, Leningrad, Məskev, Omьskij, Orьnbor, Saratьp, Sberdlop, Sol tystik, Stalingrad, Celəbi, Jaroslap obьlьstarьnan; Tatardьq, Bacqurttьq, Daqьstannьq, Buvrət-Monqoldьq, Qabarda-Balqardьq, Qalmaqtьq, Kareldin, Komijdьq, Qьrьmnьq, Marijdin, Mordьbanьq, Edil Nemisterinin, Soltystik Osetinnin, Udmurttьq, Cecen-Inguvctьq, Cuvactьq, Jaquttьq aptonomijalь sobetti sotsijalistik respuvblijkalarьnan; Adigej, Çebirej, Qaracaj, Ojrat, Qaqas, Cerkes aptonomijalь obьlьstarьnan quraladь.

23-statija. Uvkrajinniq Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasь: Bijnnijtse, Dnepropetrob, Don, Kijep, Odessa, Qarkip, Cernijgip obьlьstarьnan çana Moldabijanьq Aptonomijalь Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasьnan quraladь.

24-statija. Azerbajçannьn Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasьna Naqijcevannьn Aptonomijalь Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasь çana Tav-Qarabaqьnьn aptonomijalь obьlьsь kiredi.

25-statija. Gruvzijnnin Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasьna: Apqaz ASSR, Adçar ASSR, Ontystik Osetin aptonomijalь obьlьsь kiredi.

26-statija. Өzbektin Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasьna Qara-Qalpaq ASSR kiredi.

27-statija. Təçiktin Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasьna Tav-Badaqcan aptonomijalь obьlьsь kiredi.

28-statija. Qazaqtьn Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkasь: Aqtөbe, Alma-Ata, Cьqьs-Qazaqьstan, Batьs-Qazaqьstan, Qaraqandь, Qostanaj, Soltystik-Qazaqьstan, Ontystik-Qazaqьstan obьlьstarьnan quraladь.

29-statija. Armen SSR-ьnda, Beloruvs SSR-ьnda, Tyrkmen SSR-ьnda çana Qьrqьz SSR-ьnda aptonomijalь respuvblijkalar da, өlkeler men obьlьstar da çoq.

III TARAV

SOBETTI SOTSIJALISTIK RESPUVBLIJKALAR SOJUVZЬNЬN MEMLEKETTIK ӨKIMET BIJLIGININ ÇOQARQЬ ORЬNDARЬ

30-statija. SSSR-daqь memlekettik өkimet bijliginin çoqarqь orny — SSSR-dьn Ulь Sobeti.

31-statija. SSSR-dьn Ulь Sobeti, Konstijtutsijanьn 14 statijasь bojьnca, Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkalar Sojuvzьna berilip otьrqan barlьq prabalardь iske asьrьp otьradь; yjtkeni, Konstijtutsija bojьnca, bul prabalar SSSR-dьn Ulь Sobetine qarajtьn SSSR orьndarьnьn: SSSR-dьn Ulь Sobeti Prezijdyminin,

SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь Soвetiniң çana SSSR-dьң Qalьq Komijssarijattarьnьң — kompetensijasьna kirmejdi.

32-statija. SSSR-dьң zaң cьqaratьn өkimet вijligin tek SSSR-dьң Ulь Soвeti qana iske asьrьp otьradь.

33-statija. SSSR-dьң Ulь Soвeti eki palatadan: Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвetinen quraladь.

34-statija. Sojuvz Soвetin SSSR azamattarь sajlavdьң өkrik-өkriginde sajlajdь; normasь: 300 mьң adamnan вir depuvtat.

35-statija. Ulttar Soвetin odaqtas çana aptonomijalь respuvвlijkalarda, aptonomijalь ovьlьstar men ult өkrikterinde SSSR-dьң azamattarь sajlajdь; normasь: әr вir odaqtas respuvвlijkadan 25 depuvtat, әr вir aptonomijalь respuvвlijkadan 11 depuvtat, әr вir aptonomijalь ovьlьstan 5 depuvtat çana әr вir ult өkriginen вir depuvtat.

36-statija. SSSR-dьң Ulь Soвeti tөrt çьlqa sajlanadь.

37-statija. SSSR-dьң Ulь Soвetiniң eki palatasьnьң: Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвetiniң prabalarь teң.

38-statija. Zaң cьqaruv insijatijвasь Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвetiniң ekevine вirdej tijisti.

39-statija. SSSR-dьң Ulь Soвetiniң eki palatasьnьң ekevinde de çaj-kөpcilik pen qavьldansa, zaң вekitilgen bolьp esepteledi.

40-statija. SSSR-dьң Ulь Soвeti qavьldaqan zaңdar SSSR Ulь Soвeti Prezijdyminiң predsedatili men sekretarьnьң qolь qojьlьp, odaqtas respuvвlijkalardьң tilderinde çarьjalanьp otьradь.

41-statija. Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвetiniң sessijalarьnьң вastaluvь da, вityvi de вir mezgilde вoladь.

42-statija. Sojuvz Soвeti Sojuvz Soвetine predsedatil çana oqan eki orьnвasar sajlajdь.

43-statija. Ulttar Soвeti Ulttar Soвetine predsedatil çana oqan eki orьnвasar sajlajdь.

44-statija. Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвetiniң predsedatilderi tijisti palatalardьң mәçilisterin вasqarьp, solardьң icki tәrtipterin meңgerip otьradь.

45-statija. SSSR Ulь Soвetiniң eki palatasьnьң вirikken mәçilisterin Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвetiniң predsedatilderi kezektesip вasqarьp otьradь.

46-statija. SSSR Uly Sobetiniń sessijalarын SSSR Uly Sobetiniń Prezijdymi çyлына eki ret caqырadь.

Kezekten tыs sessijalardь SSSR Uly Sobetiniń Prezijdymi өz qaravь boйынca, nemese odaqtas respuvblijkalardьń birevиniń talap etyvi boйынca caqырadь.

47-statija. Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobetiniń arasьnda kelise almavcылыq bola qalsa, məsele eki çaqtьń өkilderinen teń bolьp quralqan kelisim komijssijasьnьń cecyvine beriledi. Eger kelisim komijssijasь tolьq kelisimge kele almasa, nemese onьń qavlьsь palatanьń birevin qanaqattandырmasa, məsele palatalarda ekinci ret qaraladь. Eki palata bir qavlьqa kelmese, SSSR Uly Sobetiniń Prezijdymi SSSR-dьń Uly Sobetin taratьp, çaña sajlav taqajьndajdь.

48-statija. SSSR-dьń Uly Sobeti eki palatanьń birikken məçilisinde SSSR Uly Sobetiniń Prezijdymin sajlajdь; munьń sostavьnda: SSSR-dьń Uly Sobeti Prezijdyminiń predsedatili, onьń onвir orьnвasarь, Prezijdym sekretarь çana Prezijdymniń 24 mycesi boladь.

SSSR Uly Sobetiniń Prezijdymi өziniń barlьq isinen SSSR-dьń Uly Sobetine esep beredi.

49-statija. SSSR-dьń Uly Sobetiniń Prezijdymi:

a) SSSR-dьń Uly Sobetiniń sessijalarьn caqырьp otырadь;

в) SSSR-dьń qoldanыльp otырqan zaңdarь çөninen tysinik beredi, uvkazdar cьqaradь;

v) SSSR Konstijtutsijasьnьń 47-statijasь boйынca SSSR-dьń Uly Sobetin taratьp, çaña sajlav taqajьndajdь;

g) өz insijatijвasь men, nemese, odaqtas respuvblijkalardьń birevиniń talap etyvi men, qajsь bir məseleler çөninen вykil qalьqtьń pikirin surastырadь (repeгendum);

d) SSSR-dьń Qalьq Komijssarlarь Sobetiniń çana odaqtas respuvblijkalardьń Qalьq Komijssarlarь Sobetterиniń qavlьlarь men çarlьqtarь zaңqa tuvra kelmese, solardь вuzьp otырadь;

e) SSSR-dьń Uly Sobetiniń sessijalarь arasьnda, SSSR-dьń Qalьq Komijssarlarь Sobeti predsedatiliniń usьnuvь boйынca, SSSR-dьń çeke Qalьq Komijssarlarьn qьzmetinen вosatadь çana taqajьndajdь, вularдь kejinnen SSSR-dьń Uly Sobetiniń bekityvine saladь;

ç) SSSR-dьn orden nagrattarьn çana qurmetti ataqtarьn berip otьradь;

z) kecirim beryv prabasьn iske asьrьp otьradь;

i) SSSR-dьn quraldь kycterinin çoqarqь komanda bascьlьqьn taqajьndajdь çana ornьnan avьstьradь;

k) SSSR-qa soqьs cabuvьlь çasalsa, nemese qalьq aralьq carttardaqь mindetterdi orьndav retinde birlesip agressijadan el qorqav qaçet bolsa, SSSR-dьn Ulь Sobetinin sessijalarьnьn aralьqьnda soqьs qalin çarьjalajdь;

l) çalpь çana caqtavlь mobilijzatsija çarьjalajdь;

m) qalьq aralьq carttardь ratijpijkatsijalajdь;

n) SSSR-dьn cet memleketterdegi elcilerin taqajьndajdь, qajta caqьrьp aladь;

o) cet memleketterdin taqajьndalьp kelgen dijplomat ökilderinin senim qattarь men, kejin caqьrьlqan qattarьn qabьldap otьradь.

50-statija. Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobeti ər palatanьn depuvtattarьnьn ökildigin tekseretin mandat komijssijalarьn sajlajdь.

Mandat komijssijasьnьn usьnuvь bojьnca, palatalar ne ökildikti durьs dep tabadь, ne çeke depuvtattardьn sajlavьn kassatsijalajdь.

51-statija. SSSR-dьn Ulь Sobeti, özi qaçet tapqan vaqьtьnda, qandaj məsele tuvralь bolsa da, tergev çana tekseryv komijssijalarьn taqajьndajdь.

Barlьq mekemeler men qьzmet adamdarь bul komijssijalardьn talaptarьn orьndavqa çana solarqa kerekti materijaldar men dokyvmentterdi berip otьruvqa mindetti.

52-statija. SSSR Ulь Sobetinin depuvtatьn SSSR Ulь Sobetinin ьrzalьqьsьz, SSSR Ulь Sobetinin sessijalarь çoqta, SSSR Ulь Sobetinin Prezijdyminin ьrzalьqьsьz, sotqa tartuvqa ja tutqьnqa aluvqa bolmajdь.

53-statija. SSSR Ulь Sobetinin ökildik vaqьtь bitkennen kejin ja mezgilinen burьn taratьlqannan kejin, çaqa sajlanqan SSSR Ulь Sobeti SSSR-dьn Ulь Sobetinin çaqa Prezijdymin qurqanqa dejin SSSR Ulь Sobetinin Prezijdymi öz ökildigine ije bola turadь.

54-statija. SSSR Ulь Sobetiniŋ ɵkildik vaqьtь bitkennen kejin ja mezgilinen вurьn taratьlqannan kejin, SSSR Ulь Sobetiniŋ Prezijdymi, SSSR Ulь Sobetiniŋ ɵkildik vaqьtь bitken ja taratьlqan kyninen bastap, uzasa eki ajdьŋ icinde, çaŋa sajlav taqajьndajdь.

55-statija. SSSR-dьŋ çaŋa sajlanqan Ulь Sobetin SSSR Ulь Sobetiniŋ вurьnqь sostaвьnьŋ Prezijdymi, sajlav bitkennen kejin, вir ajdan qaldьrmaj, caqьradь.

56-statija. SSSR-dьŋ Ulь Sobeti eki palatanьŋ birikken məçilisinde SSSR-dьŋ Ykimetin — SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Sobetin — quradь.

IV TARAV

ODAQTAS RESPUVBLIJKALARDЬŊ MEMLEKETTIK ƟKIMET BIJLIGINIŊ ÇOQARQЬ ORЬNDARЬ

57-statija. Odaqtas respuvвlijkadaqь memlekettik ɵkimet вijliginiŋ çoqarqь orьь — Odaqtas respuvвlijkanьŋ Ulь Sobeti.

58-statija. Odaqtas respuvвlijkanьŋ Ulь Sobetin respuvвlijkanьŋ azamattarь tɵrt çьlqa sajlajdь.

Ɵkildik normalarь odaqtas respuvвlijkalardьŋ Konstijtutsijalarь bojьnca belgilenedi.

59-statija. Odaqtas respuvвlijkanьŋ zaŋ сьqaratьn orьь — sol respuvвlijkanьŋ tek Ulь Sobeti qana.

60-statija. Odaqtas respuvвlijkanьŋ Ulь Sobeti:

a) respuvвlijkanьŋ Konstijtutsijasьn qaвьldajdь çana oqan, SSSR Konstijtutsijasьnьŋ 16-statijasьna səjkes tyrde, ɵzgerister engizip otьradь;

в) ɵz sostaвьndaqь aptonomijalь respuvвlijkalardьŋ Konstijtutsijalarьn вekitip, olardьŋ territorijasьnьŋ cek aralarьn вelgilejdi;

v) respuvblijkanьq qalьq caruvacьlьqь pьlanьn çana bydçetin bekitip otьradь;

g) Odaqtas respuvblijkanьq sot orьndarьnьq ykim etken azamattarьna əmnijstija çasav çana kecirim beryv prabasь men pajdalanadь.

61-statija. Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobeti Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobetiniq Prezijdymin sajlajdь; munьq sostabьnda: Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobeti Prezijdyminiq predsedatili, onьq orьnbasarlarь, Prezijdym sekretarь çana Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobetiniq Prezijdym myceleri boladь.

Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobeti Prezijdyminiq əkildik prabalarь Odaqtas respuvblijkanьq Konstijtutsijasь bojьnca belgilenedi.

62-statija. Məçilisterin basqaruv ycin, Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobeti əzine predsedatil çana onьq orьnbasarlarьn sajlajdь.

63-statija. Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobeti Odaqtas respuvblijkanьq Ykimetin — Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarь Sobetin — quradь.

V TARAV

SOBETTI SOTSIJALISTIK RESPUVBLIJKALAR SOJUVZЬNЬQ MEMLEKET BASQARUV ORЬNDARЬ

64-statija. Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkalar Sojuvzьnьq memlekettik əkimet bijliginiq is atqaratьn çana tərtiptejtin çoqarqь orny — SSSR-dьq Qalьq Komijssarlarьnьq Sobeti.

65-statija. SSSR-dьq Qalьq Komijssarlarьnьq Sobeti SSSR-dьq Ulь Sobetiniq aldьnda çavaptь çana isinen soqan esep beredi; al, Ulь Sobet sessijalarьnьq arasьnda — SSSR-dьq

Ulь Sobetiniң Prezijdymi aldьnda çavaptь, isinen soqan esep beredi.

66-statija. SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarьnьң Sobeti, qoldanьlьp otьrqan zaңdarqa syjenip çana solardь orьndav ycin, qavlьlar men çarlьqtar cьqaradь, orьndaluvьn tekserip otьradь.

67-statija. SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь Sobetiniң qavlьlarь men çarlьqtarь SSSR-qa qaraqan barlьq terrijtorijada orьndaluvqa mindetti.

68-statija. SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarьnьң Sobeti:

a) SSSR-dьң çalpь sojuvzdьq çana sojuvzdьq-respuvblijkalьq Qalьq Komijssarijattarьnьң, өzine qaraqan өzge caruvacьlьq çana mədenijet mekemelerinің çumьstarьn biriktirip, baqьt berip otьradь;

в) qalьq caruvacьlьqьnьң planьn, memlekettik bydçetti iske asьruv çana kredijt-aqca sijstemasьn nьqajtuv çөninde cara qoldanьp otьradь;

v) qoqam tərtibin qamtamasьz etyv, memleket myddelerin qorqav çana azamattardьң prabalarьn qorqav çөninde cara qoldanьp otьradь;

g) cet memleketter men bolatьn qatьnastarqa çalpь bascьlьq etyv isin çyzege asьrьp otьradь;

d) naqьz əskerlik qьzmetine çьl sajьn caqьrьluvqa tijisti azamattardьң kontijngentin belgilep otьradь, eldiң quraldь kycteriniң çalpь qurьlьs isine bascьlьq kөrsetip otьradь;

e) qaçet bolqanda, caruvacьlьq, mədenijet çana otan qorqav qurьlьsь isteri çөninde SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь Sobetiniң çanьnan arnavlь Komijtetter men Çoqarьqь Basqarmalar qurьp otьradь.

69-statija. Memleket basqaruv men caruvacьlьq isteriniң SSSR konpetensijasьna kiretin salalarьnda Odaqtas respuvblijkalardьң Qalьq Komijssarlarь Sobetteriniң qavlьlarь men çarlьqtarьn toqtatьp qojuvqa çana SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarьnьң bujrьqtarь men nusqavlarьn buzuvqa SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь Sobetiniң prabasь bar.

70-statija. SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarьnьң Sobetin SSSR-dьң Ulь Sobeti quradь; munьң sostabь:

SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь Sobetiniң predsedatili;

SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь Sobeti predsedatilinің orьnbasarlarь;

SSSR-dьң Memlekettik plan komijssijasьnьң predsedatili;

Sobet Kontrəl komijssijasьnьң predsedatili;

SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь;

Dajьndatuvcь Komijtettің predsedatili;

Kərkem өner çumьstarь Komijtetinің predsedatili;

Çoqarь dəreçeli mektep çumьstarь Komijtetinің predsedatili.

71-statija. SSSR-dьң Ykimeti ja SSSR-dьң Qalьq Komijssarь SSSR-dьң Ulь Sobeti depuvtatьnьң suravlarьna yc kynnen qaldьrmaj tijisti palatada avьzca, nemese çazba tyrde çavap qajьruvqa mindetti.

72-statija. SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь memleket basqaruv isinің SSSR-dьң kompetensijasьna kiretin taravlarьna bascьlьq etip otьradь.

73-statija. SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь, qoldanьlьp çygen zaңdarqa, sonь men qatar, SSSR-dьң Qalьq Komijssarlarь Sobetinің qavlьlarь men çarlьqtarьna syjenip çana solardь orьndav ycin, tijisti Qalьq Komijssarijatьnьң kompetensijasьnьң ceginen cьqpaj, bujrьqtar men nusqavlar cьqarьp otьradь, bulardьң orьndaluvьn tekserip otьradь.

74-statija. SSSR-dьң Qalьq Komijssarijattarь ne çalpь sojuvzdьq ne sojuvzdьq-respuvblijkalьq boladь.

75-statija. Çalpь sojuvzdьq Qalьq Komijssarijattarь memleket basqaruv isinің өzderine tapsьrьlqan taravьna SSSR-qa qaraqan bykil terrijtorijada ja өzderi, ja өzderi taqajьndajtьn orьndarь arqьlь, bascьlьq etip otьradь.

76-statija. Sojuvzdьq-respuvblijkalьq Qalьq Komijssarijattarь memleket basqaruv isinің өzderine tapsьrьlqan taravlarьna, teginde, odaqtas respuvblijkalardaqь өzderi men attas Qalьq Komijssarijattarь arqьlь bascьlьq etip otьradь; tek SSSR-dьң Ulь Sobetinің Prezijdymi bekitetin tizimde kərsetilgen sanavlь qana kəsip orьndarьn tuvra basqaradь.

77-statija. Çalpь sojuvzdьq Qalьq Komijssarijattarь bolьp sanalatьndar:

Otan qorqav isterinің Qalьq Komijssarijatь;

Sьrtqь isterdің Qalьq Komijssarijatь;

Sьrtqь savda isterinin Qalьq Komijssarijatь;
Çol qatьnasьnьn Qalьq Komijssarijatь;
Qatьnas isterinin Qalьq Komijssarijatь;
Suv transportьnьn Qalьq Komijssarijatь;
Avьr өndiristi kəsiptin Qalьq Komijssarijatь;
Otan qorqav өndiristi kəsibinin Qalьq Komijssarijatь.

78-statija. Sojuvzdьq-respuvblijkalьq Qalьq komijssarijattarь bolьp sanalatьndar:

Tamaq өndiristi kəsibinin Qalьq Komijssarijatь;
Çenil өndiristi kəsiptin Qalьq Komijssarijatь;
Aqac өndiristi kəsibinin Qalьq Komijssarijatь;
Çer isterinin Qalьq Komijssarijatь;
Astьq çana mal sapqozdarьnьn Qalьq Komijssarijatь;
Pijnansь isterinin Qalьq Komijssarijatь:
Icki savda isterinin Qalьq Komijssarijatь;
Icki isterdin Qalьq Komijssarijatь;
Zan isterinin Qalьq Komijssarijatь;
Den savlьq saqtav isterinin Qalьq Komijssarijatь.

VI TARAV

ODAQTAS RESPUVBLIJKALARDЬN MEMLEKET BASQARUV ORЬNDARЬ

79-statija. Odaqtas respuvblijkanьn memlekettik өkimet bijliginin is atqaratьn çana tərtiptejtin çoqarqь ornь — Odaqtas respuvblijkanьn Qalьq Komijssarlarьnьn Sobeti.

80-statija. Odaqtas respuvblijkanьn Qalьq Komijssarlarьnьn Sobeti Odaqtas respuvblijkanьn Ulь Sobetinin aldьnda çavaptь çana isinen soqan esep beredi; al, Odaqtas respuvblijkanьn Ulь Sobetinin sessijalarь arasьnda Odaqtas respuvblijkanьn Ulь Sobetinin Prezijdyminin aldьnda çavaptь, isinen soqan esep beredi.

81-statija. Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarьnьq Sobeti SSSR-dьq çana Odaqtas respuvblijkanьq qoldanьlьp otьrqan zaqdarьna, SSSR-dьq Qalьq Komijssarlarь Sobetiniq qavlьlarь men çarlьqtarьna syjenip çana solardь orьndav ycin, qavlьlar men çarlьqtar cьqaradь, solardьq orьndaluvьn tekserip otьradь.

82-statija. Aptonomijalь respuvblijkalardьq Qalьq Komijssarlarь Sobetterinin qavlьlarь men çarlьqtarьn toqtatьp qojuvqa çana ölke, obьlьs, aptonomijalь obьlьstardьq eqbekciler depuvtattarь Sobetterinin atqaruv komijtetterinin qavlьlarь men çarlьqtarьn buzuvqa Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarь Sobetinin prabasь bar.

83-statija. Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarьnьq Sobetin Odaqtas respuvblijkanьq Ulь Sobeti quradь; munьq sostavь:

Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarь Sobetinin predsedatili;

Predsedatildin orьnbasarlarь;

Memlekettik plan komijssijasьnьq predsedatili;

Qalьq Komijssarlarь:

Tamaq öndiristi kəsibinin Qalьq Komijssarь;

Çeqil öndiristi kəsiptin Qalьq Komijssarь;

Aqac öndiristi kəsibinin Qalьq Komijssarь;

Çer isterinin Qalьq Komijssarь;

Astьq çana mal sapqozdarьnьq Qalьq Komijssarь;

Pijnansь isterinin Qalьq Komijssarь;

Icki savda isterinin Qalьq Komijssarь;

Icki isterdin Qalьq Komijssarь;

Zaq isterinin Qalьq Komijssarь;

Den savlьq saqtav isterinin Qalьq Komijssarь;

Oquv isterinin Qalьq Komijssarь;

Çergilikti öndiristi kəsiptin Qalьq Komijssarь;

Kommuvnaldьq caruvacьlьqtьq Qalьq Komijssarь;

Əlevmettik qamsьzdandьruv isterinin Qalьq Komijssarь;

Dajьndatuvcь Komijtettin ökili;

Kөrkem öner çumьstarь basqarmasьnьq bastьqь;

Çalpь sojuvzdьq Qalьq Komijssarijattarьnьq ökilderi.

84-statija. Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarь memleket basqaruv isinię Odaqtas respuvblijka kompetensijasьna kiretin taravlarьna bascьlьq etip otьradь.

85-statija. Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarь, SSSR-dьq çana Odaqtas respuvblijkanьq zaqdarьna, SSSR-dьq çana Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarь Sobetinię qavlьlarь men çarlьqtarьna, SSSR-dьq sojuvzdьq-respuvblijkalьq Qalьq Komijssarijattarьnьq bujrьqtarь men nusqavlarьna syjenip, solardь orьndav ycin, tijisti Qalьq Komijssarijattarьnьq kompetensija ceginen cьqpaj, bujrьqtar men nusqavlar cьqarьp otьradь.

86-statija. Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarijattarь sojuvzdьq-respuvblijkalьq ja respuvblijkalьq boladь.

87-statija. Sojuvzdьq-respuvblijkalьq Qalьq Komijssarijattarь, memleket basqaruv isinię ozderine tapsьrьlqan taravьna bascьlьq etip, Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarьnьq Sovetine de, SSSR-dьq tijisti sojuvzdьq-respuvblijkalьq Qalьq Komijssarijatьna da baqьnadь.

88-statija. Respuvblijkalьq Qalьq Komijssarijattarь, memleket basqaruv isinię ozderine tapsьrьlqan taravlarьna bascьlьq etip, Odaqtas respuvblijkanьq Qalьq Komijssarlarьnьq Sobetine tuvra baqьnadь.

VII TARAV

APTONOMIJALЬ SOBETTI SOTSIJALISTIK RESPUVBLIJKALARDЬN MEMLEKETTIK OKIMET BIJLIGININ ÇOQARQЬ ORЬNDARЬ

89-statija. Aptonomijalь respuvblijkadaqь memlekettik okimet bijliginię çoqarqь ornь — ASSR-dьq Ulь Sobeti.

90-statija. Aptonomijalь respuvblijkanьq Ulь Sobetin respuvblijkanьq azamattarь tort çьlqa sajlajdь; okildik normalarь

Aptonomijalь respuvвlijkanьŋ Konstijtutsijasь вojьnca belgilenedi.

91-statija. Aptonomijalь respuvвlijkanьŋ zaŋ cьqaratьn ornь — ASSR-dьŋ tek Ulь Sовeti qana.

92-statija. Әr bir Aptonomijalь respuvвlijkanьŋ өz Konstijtutsijasь boladь; ol Konstijtutsija, Aptonomijalь respuvвlijkanьŋ өzgecelikterin eskerip, Odaqtas respuvвlijkanьŋ Konstijtutsijasьna tolьq sәjkes вolьp qurьladь.

93-statija. Aptonomijalь respuvвlijkanьŋ Ulь Soveti Aptonomijalь respuvвlijkanьŋ Ulь Sовetiniŋ Prezijdymin sajlajdь çana өz Konstijtutsijasь вojьnca Aptonomijalь respuvвlijkanьŋ Qalьq Komijssarlarьnьŋ Sовetin quradь.

VIII TARAV

MEMLEKETTIK ӨKIMET BIJLIGINIŊ ÇERGILIKTI ORЬNDARЬ

94-statija. Memlekettik өkimet вijliginiŋ өlkelerdegi, овьlьstardaqь, aptonomijalь овьlьstardaqь, өkrikterdegi, avdandardaqь, qalalardaqь, selenderdegi (stanijtsalardaqь, derевnelerdegi, quvtorlardaqь, qьstaqtardaqь, avьldardaqь) orьndarь — eŋвekciler depuvtattarьnьŋ Sовetteri вoladь.

95-statija. Eŋвekciler depuvtattarьnьŋ өlkelik, овьlьstьq, aptonomijalь овьlьstьq, өkriktik, avdandьq, qalalьq, selendik (stanijtsa, derевne, quvtor, qьstaq, avьl) Sовetterin tijisince өlke, овьlьs, aptonomijalь овьlьs, өkrik, avdan, qala, selen eŋвekcileri eki çьlqa sajlajdь.

96-statija. Eŋвekciler depuvtattarьnьŋ Sovetterine өkildik normalarь odaqtas respuvвlijkalardьŋ Konstijtutsijalarь вojьnca belgilenedi.

97-statija. Eŋвekciler depuvtattarьnьŋ Sовetteri өzderine qaraqan вasqaruv orьndarьnьŋ isine вascьlьq kөrsetip otьradь,

memlekettik tərtiptiŋ qorqaluvьn, zaŋdardьŋ qoldanьluvьn çana azamattardьŋ prabalarьnьŋ qorqaluvьn qamtamasьz etip otьradь, çergilikti caruvacьlьq çana mədenijet qurьlьstarьna bascьlьq etip otьradь, çergilikti bydçetti belgilep otьradь.

98-statija. Eŋbekciler depuvtattarьnьŋ Sobetteri, өzderine SSSR-dьŋ çana Odaqtas respuvblijkanьŋ zaŋdarь bojьnca berilgen prabalardьŋ ceginen cьqpaj, qavlь cьqarьp, çarlьq berip otьradь.

99-statija. Eŋbekciler depuvtattarьnьŋ өlkelik, obьlьstьq, aptonomijalь obьlьstьq, өkriktik, avdandьq, qalalьq, selendik Sobetterinиŋ is atqaratьn çana tərtiptejtin orьndarь osьlardьŋ өzderi sajlap qojatьn atqaruv komijtetteri boladь; bulardьŋ sostabьnda: predsedatil, onьŋ orьnbasarlarь, sekretar çana myceleri boladь.

100-statija. Odaqtas respuvblijkalardьŋ Konstijtutsijalarь bojьnca, kicirek selenderdegi eŋbekciler depuvtattarьnьŋ selendik Sobetterinиŋ is atqaratьn çana tərtiptejtin orьndarь — osьlardьŋ өzderi sajlap qojatьn predsedatili, onьŋ orьnbasarь çana sekretarь boladь.

101-statija. Eŋbekciler depuvtattarь Sobetterinиŋ is atqaratьn orьndarь өzderin sajlaqan eŋbekciler depuvtattarьnьŋ Sobetine de, eŋbekciler depuvtattarьnьŋ sodan çoqarqь Sobetiniŋ is atqaratьn ornьna da tuvra esep berip turadь.

IX TARAV

SOT ÇANA PROKUVRATUVRA

102-statija. SSSR-da ədil sottь çyzege asьratьndar: SSSR-dьŋ Çoqarqь Sotь, odaqtas respuvblijkalardьŋ Çoqarqь Sottarь, өlkelik çana obьlьstьq sottar, aptonomijalь respuvblijkalar men aptonomijalь obьlьstardьŋ sottarь, өkriktik sottar, SSSR-dьŋ Ulь Sobetiniŋ qavlьsь bojьnca qurьlatьn, SSSR-dьŋ derbes sottarь, qalьq sottarь.

103-statija. Zaŋda ədejilep ajtьlqan retterde bolmasa, barlьq sottarda çumьs qalьq zasedatilderiniŋ qatьnasь men qaraladь.

104-statija. SSSR-dьŋ Çoqarqь Sotь—eŋ çoqarqь sot ornь boladь. SSSR-dьŋ Çoqarqь Sotьna SSSR-dьŋ çana odaqtas respuvblijkalardьŋ barlьq sot orьndarьnьŋ sot çumьstarьn baqьlav mindeti çykteledi.

105-statija. SSSR-dьŋ Çoqarqь Sotьn çana SSSR-dьŋ derbes sottarьn SSSR-dьŋ Ulь Sobeti bes çьlqa sajlajdь.

106-statija. Odaqtas respuvblijkalardьŋ Çoqarqь Sottarьn odaqtas respuvblijkalardьŋ Ulь Sobetteri bes çьlqa sajlajdь.

107-statija. Aptonomijalь respuvblijkalardьŋ Çoqarqь Sottarьn aptonomijalь respuvblijkalardьŋ Ulь Sobetteri bes çьlqa sajlajdь.

108-statija. Ɵlkelik çana obьlьstьq sottardь, aptonomijalь obьlьstardьŋ sottarьn, ɵkriktik sottardь eŋbekciler depuvtattarьnьŋ ɵlkelik, obьlьstьq ja ɵkriktik Sobetteri ne aptonomijalь obьlьstardьŋ eŋbekcileri depuvtattarьnьŋ Sobetteri bes çьlqa sajlajdь.

109-statija. Qalьq sottarьn avdannьŋ azamattarь çalpьqa birdej, tɵte çana teŋ sajlav prabasь bojьnca davьstь çasьrьn beryv çolь men yc çьlqa sajlajdь.

110-statija. Sot isi odaqtas ja aptonomijalь respuvblijkanьŋ ja aptonomijalь obьlьstьŋ tilinde çyrgiziledi, bul tildi bilmejtin adamdardьŋ çumьstaqь materijal men perebodcik arqьlь tolьq tanьsuv, sonь men qatar, sotta ana tilinde sɵjlev prabasь qamtamasьz etiledi.

111-statija. SSSR-dьŋ barlьq sottarьnda, zaŋ bojьnca erekce eskertilgende bolmasa, çumьs acьq tyrde qaraladь, ajьpkerlerdiŋ qorqavcь aluv prabasь qamtamasьz etiledi.

112-statija. Sodijalar ec kimniŋ ьqpalьnda emes, olar tek zaŋqa qana baqьnadь.

113-statija. Zaŋdardь barlьq Qalьq Komijssarijattarьnьŋ, solarqa qaraqan mekemelerdiŋ, çana SSSR-dьŋ çeke qьzmet adamdarь men azamattarьnьŋ da myltiksiz orьndavьn qadaqalajtьn eŋ çoqarqь baqьlavcьlьq mindeti SSSR-dьŋ Prokuvrorьna çykteledi.

114-statija. SSSR-dьң Prokuvrorьn SSSR-dьң Ulь Sobeti çeti çьlqa taqajьndajdь.

115-statija. Respuvblijkalьq, ölkelik, obьlьstьq prokuvrorlardь çana aptonomijalь respuvblijkalardьң, aptonomijalь obьlьstardьң prokuvrorlarьn da SSSR-dьң Prokuvrorь bes çьlqa taqajьndajdь.

116-statija. Ökriktik, avdandьq çana qalalьq prokuvrorlardь, SSSR Prokuvrorьnьң bekityvi men cdaqtas respuvblijkalardьң prokuvrorlarь bes çьlqa taqajьndajdь.

117-statija. Prokuvratuvra orьndarь öz mindetterin orьndaqanda, tek SSSR Prokuvrorьna qana baqьnьp, çergilikti orьndardьң qaj-qajsьsьnьң da ьqpalьnda bolmajdь.

X TARAV

AZAMATTARDЬҢ NEGIZGI PRABALARЬ MEN MINDETTERI

118-statija. SSSR azamattarьnьң eңbek etyvge, jaqnij eңbeginiң sanь men sapasьna lajьq aqьsь bar garantijalь çumьs aluvqa prabasь bar.

Eңbek etyv prabasьn qalьq caruvacьlьqьnьң sotsijalistik çol men ujьmdastьrьlqandьqь, sobet qoqamьnьң öndiris kycteriniң yzdiksiz öskendigi, caruvacьlьq krijzisteriniң boluv mymkindiginiң qurtьlqandьqь çana çumьssьzdьqtьң çojьlqandьqь qamtamasьz etip otьradь.

119-statija. SSSR azamattarьnьң tьnьquvqa prabasь bar.

Tьnьquv prabasьn, çumьscьlardьң asa köpciligi ycin çumьs kyniniң 7 saqatqa cejin tysirilgendigi, çumьscьlar men qьzmetcilerge çьl sajьn dem alьs berilip, dem alьs kynderine eңbek aqьsьnьң qosa tölenyvi, keң öris alqan sanatorijalardьң, tьnьquv yjleriniң, kluvbtardьң eңbekciler keregin ötevge berilyvi qamtamasьz etip otьradь.

120-statija. SSSR azamattarьnьң, qartajqanda çana avьrьp

ne çumьsqa çaramaj qalqanda, çərdem alьp qamtamasьz etilyvge prabasь bar.

Bul prabanь çumьscьlar men qьzmetcilerdi memleket esebine əlevmettik saqtьq çolь men qamsьzdandьruvdьn kең tyrde ərkendetilyvi, eңbekcilerge medijtsijna çərdeminiң tegin kərsetilyvi, eңbekcilerdiң pajdalanuvьna kең əris alqan kuvrorttardьң berilyvi qamtamasьz etip otьradь.

121-statija. SSSR azamattarьnьң oqьp bilim aluvqa prabasь bar.

Bul prabanь çappaj mindetti bastavьc oquv, oquvdьң, onьң icinde çoqarь dəreçeli oquvdьң da, tegin oqьtьluvь çoqarь dəreçeli mektepte oquvcьlardьң asa kərpciligine memleketten stijpendija beryv sijstemasь, oquvdьң mektepte ana tilinde çyrgizilyvi, zavьttarda, sapqozdarda, macijna-traktor stansalarьnda çana qalqozdarda eңbekcilerge əndiris, teqnijka çana agronomija bilimderiniң tegin yjretilyvi qamtamasьz etip otьradь.

122-statija. SSSR-da caruvacьlьq, memleket, mədenijet çana qoqam-sajasat tirciliginiң barlьq salalarьnda da əjelge erkek pen teң prava beriledi.

Əjelderdiң bul prabalarьn iske asьruv mymkinciligi eңbek etyvge, eңbek aqь aluvqa, tьnьquvqa, əlevmettik saqtьq çolь men qamsьzdandьrьluvqa çana oqьp bilim aluvqa əjelge erkek pen birdej prava berilyvi, ana men balanьң myddelerin memlekettiң qorqavь, əjel eki qabat bolqanda oqan dem alьstar berilip, sol kynderiniң tijisti aqьsьnьң tөlenyvi, əjel bosanatьn yjlerdiң, bala jaslileri men baqcalarьnьң kең əris alqandьqь qamtamasьz etip otьradь.

123-statija. SSSR azamattarьnьң ultь, rasasь qandaj bolsa da, caruvacьlьq, memleket, mədenijet çana qoqam-sajasat tirciliginiң barlьq salalarьndaqь teң prabalьlьqь—bulçьmajtьn zaң.

Rasasьna ja ultьna qarap, azamattardьң prabalarьna tuvra ja çanamalap bolsa da cek qojuvcьlьqtьң, ja bolmasa, rasasь men ultьna qarap, olardьң birinen birin tuvra ja çanamalap artьq kəryvciliktiң qandajьn bolsa da, sonь men qatar, rasa ja ult erekceligin, nemese rasasьna ja ultьna qaraj çek kəryvcilikti, çijrenyvcilikti çaqtap ygittevdiң qandajьn bolsa da — zaң çazalajdь.

124-statija. Azamattardьң өçdan bostandьqьn qamtamasьz etyv maqsatь men, SSSR-da din — memleketten, mektep — dinnen açьratьlqan. Din qurьptarьn orьndav bostandьqьn çana dinge qarsь propaganda bostandьqьn pajdalanuvqa barlьq azamattar erikti.

125-statija. Eңbekcilerdiң myddelerine sәjkes çana sotsijalistik qurьlьstь nьqajtuv maqsatь men, SSSR azamattarьnьң:

a) sөz bostandьqьn;

в) baspa sөz bostandьqьn;

v) çьjьlьs çana mijtingi çasav bostandьqьn;

g) kөcede çyrip qara kөrsetyv, demonstratsija çasav bostandьqьn — zaң qamtamasьz etip otьradь.

Azamattardьң bul prabalarьn eңbekcilerge çana bulardьң ujьmdarьna baspaqanalardьң, zapas qaqazdardьң, qoqamdьq yjlerdiң, kөcelerdiң, qatьnas quraldarьnьң çana osь prabalarьn iske asьruvqa qaçetti өzge de materijaldьq çaqdajlardьң berilyvi qamtamasьz etip otьradь.

126-statija. Eңbekcilerdiң myddelerine sәjkes çana qalьq buqarasьnьң ujьmcьldьq talabьn, sajasij belsendiligin өrkendetyv maqsatь men, SSSR azamattarьnьң qoqam ujьmdarьna: propsojuvzdarqa, kooperatip birlestikterine, çastar ujьmdarьna, sport çana otan qorqav ujьmdarьna, mәdenijet, teqnijka çana qьlьm qoqamdarьna kirip birlesyv prabasь qamtamasьz etiledi; al, çumьscь tabьnьң çana basqa eңbekcilerdiң qatarьnan cьqqan asa belsendi çana asa sanalь azamattar Bykil Sojuvzdьq kommuvnis (bolcevikter) partijasьna kirip ujьmdasadь; bul partija eңbekcilerdiң sotsijalistik qurьlьstь nьqajtuv çana өrkendetyv çolьndaqь kyresinde solardьң aldьңqь qatardaqь әtireti; bul partija eңbekcilerdiң barlьq ujьmdarьnьң, qoqamdьq ujьmdarьnьң da, memlekettik ujьmdarьnьң da çetekci ujьtqьsь.

127-statija. SSSR azamattarьnьң өz basьna ec kimniң tijmevi qamtamasьz etilip otьradь. Sottьң qavlьsь bolmasa ja prokuvrordьң sanksijasь bolmasa, ec kim tutqьnqa alьnbajdь.

128-statija. Azamattardьң bas panasьna ec kimniң tijmevciligin çana qat-qabar qupьjalьqьn zaң qorqap otьradь.

129-statija. Eŋbekcilerdiŋ myddelerin qorƣaƣandьƣь ycin, ne ƣьlьm qьzmeti, nemese ult azattьƣь kyresi ycin quvƣьnda çyrgen cet el azamattarьnьŋ panalavьna SSSR praва beredi.

130-statija. SSSR-dьŋ ər bir azamatь Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkalar Sojuvzьnьŋ Konstijtutsijasьn bulçьtpaj qoldanuvƣa, zaŋdardь orьndavƣa, eŋbek tərtibin saqtavƣa, qooqamdьq borьcьna adal nijet pen qaravƣa, sotsijalistik qooqam tirciliginiŋ ereçelerin sьjlavƣa mindetti.

131-statija. SSSR-dьŋ ər bir azamatь qooqamdьq, sotsijalistik mencikti sobet qurьlьsьnьŋ asa ardaqtь, əri ec kim qol suƣuvьna bolmajtьn negizi dep, otannьŋ bajlьƣь men ajbarlь quvatьnьŋ kөzi dep, barlьq eŋbekcilerdiŋ avqattь çana mədenijetti turmьsьnьŋ kөzi dep, saqtavƣa çana nьƣajtuvƣa mindetti.

Qooqamdьq, sotsijalistik mencikke qol suƣuvcь adamdar — qalьqtьŋ duspanь boladь.

132-statija. Çalpьƣa birdej əskerlik mindeti zaŋ bolьp tabьladь.

Çumьscь-Qara caruva Qьzьl Armijasьnda əskerlik qьzmetin atqaruv — SSSR azamattarьnьŋ qurmetti mindeti.

133-statija. Otandь qorƣav — SSSR-dьŋ ər bir azamattarьnьŋ asa ardaqtь borьcь. Otanƣa qastьq istev: anttь buzuv, çav çaƣьna cьƣьp ketyv, memlekettiŋ soƣьs quvatьna zьjan keltiryv, tьŋcьlьq istev,— barьp turƣan çavьzdьq bolьp eseptelip, zaŋnьŋ eŋ qattь kyci bojьnca çazalanadь.

XI TARAV

SAJLAV SIJSTEMASЬ

134-statija. Sajlavda eŋbekciler depuvtattarьnьŋ barlьq Sobetterine: SSSR-dьŋ Ulь Sobetine odaqtas respuvblijkalardьŋ Ulь Sobetterine, eŋbekciler depuvtattarьnьŋ өlkelik çana obьlьstьq Sobetterine, aptonomijalь respuvblijkalardьŋ Ulь Sobetterine, aptonomijalь obьlьstardьŋ eŋbekciler depuvtattarьnьŋ

Sobetterine, eŋbekciler depuvttarьnьŋ ɵkriktik, avdandьq, qalalьq, selendik (stanijtsa, derebne, quvtor, qьstaq, avьl) Sobetterine depuvtattardь sajlavcьlar çalpьqa birdej, teŋ çana tɵte sajlav prabasь bojьnca, davьstь çasьrьn beryv çolь men sajlajdь.

135-statija. Depuvtattardьŋ sajlavь çalpьqa birdej boladь: SSSR-dьŋ çasь 18 ge çetken barlьq azamattarьnьŋ, rasasь men ultь, dini, oquv senzisi, otьrьqcьlьqь, ɘlevmettik tegi, ɘl-avqat kyji çana ɵtkendegi isi qandaj bolsa da, depuvtat sajlavqa çana sajlanuvqa prabasь bar, çalqьz-aq, aqьlь avьsqan çana sot ykimi bojьnca sajlav prabasь çojьlqan adamdardьŋ sajlav prabasь bolmajdь.

136-statija. Depuvtattardьŋ sajlavь teŋ sajlav boladь: ɘr bir azamat bir-aq davьsqa ije; barlьq azamattardьŋ sajlavqa qatьnasuv prabasь birdej.

137-statija. ɘjelderdiŋ sajlavqa da, sajlanuvqa da prabasь erkekter men birdej.

138-statija. Qьzьl Armija qatarьndaqь azamattardьŋ sajlavqa da, sajlanuvqa da prabasь barlьq azamattar men birdej.

139-statija. Depuvtattardьŋ sajlavь tɵte sajlav boladь: eŋbekciler depuvtattarьnьŋ selendik çana qalalьq Sobetterinen bastap, SSSR-dьŋ Ulь Sobetine dejin, eŋbekciler depuvtattarьnьŋ barlьq Sobetterine depuvtattardь azamattardьŋ ɵzderi tuvra, tɵte sajlav çolь men sajlajdь.

140-statija. Depuvtattardьŋ sajlavьnda davьs çasьrьn beriledi.

141-statija. Sajlav kezinde, kandijdattar, sajlav ɵkrikterinde usьnьladь.

Çurtcьlьq ujьmdarь men eŋbekciler qoqamdarьnьŋ: kommuvnis partijasь ujьmdarьnьŋ, propsojuvzdardьŋ, kooperatipterdiŋ, çastar ujьmdarьnьŋ, mədenijet qoqamdarьnьŋ — kandijdattardь usьnuv prabasь qamtamasьz etiledi.

142-statija. ɘr bir depuvtat ɵz çumьsьnan çana eŋbekciler depuvtattarь Sobetiniŋ çumьsьnan sajlavcьlarьna esep beryvge mindetti; depuvtattь, sajlavcьlar kɵrciliginiŋ ujqaruvь men, qaj vaqьtta bolsa da zaŋdaqь tərtip bojьnca qajta caqьrьp aluvqa boladь.

XII TARAV

GERB, MEMLEKET TUVЬ, ASTANA

143-statija. Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkalar Sojuvzьnьq memleket gerbьsь—kyn səvlesine bəlengen çana çijegi egin bastarь men qorcalqan çer carьna ornatьlqan oraq pen balqa boladь, onda odaqtas respuvblijkalardьq tilderinde: „Bykil çer çyziniq proletarlarь, birigiqder!“ degen çazuv boladь. Gerbtьq çoqarqь çaqьnda bes tarmaqtь çuldьz boladь.

144-statija. Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkalar Sojuvzьnьq memleket tuvь—çoqarqь çaq burьcьnda tuvdьq sabьnьq çanьnda altьn oraq pen altьn balqanьq syvreti salьnqan, bulardьq ystiqgi çaqьnda altьn men kəmkerilgen bes tarmaqtь qьzьl çuldьzь bar qьzьl matadan boladь. Tuvdьq eni bir ese, uzьnь eki ese boladь.

145-statija. Sobetti Sotsijalistik Respuvblijkalar Sojuvzьnьq astanasь — Məskev qalasь.

XIII TARAV

KONSTIJTUTSIJANЬ ӨZGERTYV TƏRTIBI

146-statija. SSSR Konstijtutsijasь SSSR-dьq Ulь Sobetiniq ər palatasьndaqь davьstьq keminde ycten ekisindej kəpciligi qabьldaqan qavlьsь bojьnca qana өzgertiledi.

Məskev, Kreml.
5 dekabr 1936 ç.

SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR SOJUZUNUN KONSTITUTSIJASЬ

(NEGIZGI ZAKONU)

I BӨLYM

QOOMDUQ TYZYLYŞ

1-statija. Sovettik Sotsialistik Respublikalar Sojuzu — çumuşculardьn çana dьjqandardьn sotsialistik mamleketi.

2-statija. SSSR dьn sajasь negizin — pomeşcikter menen kapitalister bijligin qulatuunun çana proletariat diktaturasь çeqip aluunun natijçasьnda өsyp cьqqan çana cьqdalqan — emgekciler deputattarьnьn Sovetteri tyzөt.

3-statija. SSSR da bytkyl bijlik — emgekcilerdin deputattarьnьn Sovetteri arqьluu şaar menen ajьl-qьştaqtьn emgekcilerine taandьq.

4-statija. Carbanьn kapitalistik sistemasьn çojuunun, өndyryş quraldarь menen qaraçattarьna çeke encilik qьluunu qurutuunun çana da kişini kişi eksploatatsijaloonu çoq qьluunun natijçasьnda bekigen carbanьn sotsialistik sistemasь çana өndyryştyn quraldarь menen qaraçattarьn sotsialistik enci qьluu SSSR dьn ekonomikalьq negizin tyzөt.

5-statija. SSSR da sotsialistik enci, çe mamlekettik enci (çalpь eldin kenci) formasьnda, çe kooperativdik-kolxozduq enci (ajrьm kolxozdordun encisi, kooperativdik birikmelerdin encisi) formasьnda bolot.

6-statija. Çer, anьn icindegi bajlьqtar, suular, toqojlor, zoottor, fabrikalar, şaxtalar, kender, temir çolduq, suuluq çana avalьq transporttor, bankalar, bajlanьş qaraçattarь, mamleket tarabьnan ujuşturulqan ajьl carbalьq iri işqanalar (sovxozdor, maşina-traktor stansijalarь çana oşol өndyylөr) çana da şaarlar menen өnөr çaj punkttarьndaqь kommunalьq işqanalar çana negizdi yj-çaj fondu mamlekettik enci bolup sanalat, başqaca ajtqanda, çalpь eldin kenci bolup sanalat.

7-statija. Kolxozdordoqu çana kooperativdik ujumdardaqь qoomduq işqanalar, alardьn tiryy çana өlyy şajmandarь menen birge, kolxozdor çana kooperativdik ujumdar өndyrgөn azьqtylyk, oşonu menen birdej alardьn qoomduq imarattarь, kolxozdordun çana kooperativdik ujumdardьn qoomduq, sotsialistik encisi bolot.

Ajьl carba artelinin ustavьna çaraşa, ar bir kolxoz tytynynyn өzymdyk pajdalanьşьnda, qoomduq kolxoz carbasьnan tyşkөn negizgi kireşesinen başqa, qoroo-çajlьq kicine ucaska çeri bolot çana өzymdyk encisinde qoroo-çajlьq ucaskasьndaqь kөmөk carbasь, turaq yjy, azьqtьq malь, qanattuularь çana ajьl carbalьq majda şajmandarь bolot.

8-statija. Kolxozdor eelegen çer alarqa aqьsьz çana sroksuz pajdalanuuqa, başqaca ajtqanda, tybөlykkө bekitilet.

9-statija. SSSR da ystөmdyk qьluucu forma bolqon sotsialistik sistemadaqь carba menen qatar çekece dьjqandardьn çana kustarlardьn өzynyn emgegine negizdelgen çana başqanьn emgegin eksploatatsijalabaj turqan majda çeke carbaqa zakon çol qojot.

10-statija. Graçdandardьn emgek kireşelerine çana çьjqantergenine, turaq yjynө çana kөmөk yj carbasьna, yj carbasь menen çasalqa bujumdarьna, өzymdyk kerektөөnyn çana oqtojluqtun bujumdarьna bolqon өzymdyk enci uququ, oşonu menen birdej, graçdandardьn çeke encisin murastoo uququ da zakon tarabьnan qorulat.

11-statija. SSSR dьn carbalьq turmuşu qoomduq bajlьqtь kөbөjtyynyn, emgekcilerdin materialdьq çana madanij dengelin tajbastan kөtөryynyn, SSSR dьn kөz qarandь bolbostuqun cьqdoonun çana anьn qorqoo çaramduuluqun kycөtyynyn talam-

darьn kөzdөp, mamlekettik el carва planь menen вelgilenet çana вaqьttalьnat.

12-statija. SSSR da emgek: „kim işteвese, al çeвejt" degen prinsip вojunca, emgekke çaramduu ar вir graçdandьn mildeti çana namьs işi вolup sanalat.

SSSR da sotsializmdin: „ar kimden — anьn çaramduuluquna çaraşa, ar kimge — anьn emgegine çaraşa" degen prinsiвi işke aşьrьlat.

II BӨLYM

MAMLEKETTIK TYZYLYŞ

13-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzu — teң uquqtuu Sovettik Sotsialistik Respuвlikalardьn вqtьjarduu вirigişi negizinde tyzylgөn sojuzduq mamleket:

Rossija Sovettik Federatsijalьq Sotsialistik Respuвlikasь,
Ukraina Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Belorus Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Azerвajçan Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Gruzin Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Armen Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Tyrkmen Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Өzвek Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Taçik Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Qazaq Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Qьrqьz Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь.

14-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun qaramaqьna, өzynyn çoqorqu вijlik organdarь çana mamleketтik вaşqaruu organdarь arqьluu, tөmөnkyler kiret:

a) el aralьq mamilelerde Sojuzdun өkyldygy, вaşqa mamleketter menen kelişimder tyzyy çana alardь вekityy;

в) soquş çana tatuuluq maseleleri;

v) SSSR dьn sostavьna çanъ respublikalardь aluu;

g) SSSR dьn Konstitutsijasьnьn atqarьlьşьna kontrolduk qьluu çana sojuzduq respublikalardьn Konstitutsijasь SSSR dьn Konstitutsijasьna çaraşa boluşun qamsьz qьluu;

d) sojuzduq respublikalar ortosundaqь cekterdin өzgөrtylyşyn bekityy;

e) sojuzduq respublikalardьn sostavьnda çanъ krajlar menen oblustardьn çana da avtonomijaluu çanъ respublikalardьn tyzylyştөryn bekityy;

ç) SSSR dь qorqoonu ujuşturuu çana SSSR dьn bardьq quralduu kyctөrynө çetekcilik qьluu:

z) mamlekettik monopolija negizindegi tьşqь sooda;

i) mamleket qoopsuzduqun qoruu;

k) SSSR dьn el carba plandarьn dajьndoo;

l) SSSR dьn birimdik mamlekettik budçetin bekityy çana da sojuzduq, respublikalьq çana çergiliktyy budçetterdi tyzyy ycyn tyşө turqan nalogdor men kireşelerdi bekityy;

m) çalpь sojuzduq maanisi bar bankalar menen өnөr çajlьq çana ajьl carbacьlьq mekemeler menen işqanalardь çana da soodalьq işqanalardь başqaruu;

n) transporttu çana bajlanьştь başqaruu;

o) aqca çana kredit sistemasьna çetekcilik qьluu;

p) mamlekettik qamsьzdandьruunu ujuşturuu;

r) zajom aluu çana zajom beryy;

s) çerden pajdalanuunun, oşonu menen birdej, çerdin icindegi bajlьqtardan, toqojlordon çana suulardan pajdalanuunun negizgi baştamalarьn dajьndoo;

t) aqartuu çana salamattьq saqtoo çaqьnan negizgi baştamalardь dajьndoo;

u) el carba esebinin birimdik sistemasьn ujuşturuu;

f) emgek tuuralu zakon cьqaruunun negizderin dajьndoo;

x) sottun tyzylyşy çana sot işin çyrgyzyy çөnyndө zakon cьqaruu; qьlmьş çana graçdandьq kodeksiler;

ts) sojuzdun graçdandьqь tuuralu zakondor; sьrtqь өlkөlyktөrdyn uquqtarь tuuralu zakondor;

c) amnistijalar tuuralu çalpь sojuzduq aktьlar cьqaruu.

15-statija. Sojuzduq respublikalardьn suvereniteti SSSR

Konstitutsijasьnьn 14-statijasьnda kөrsөtylgөndөr menen qana cektelgen. Bul cekterden tьşqarь ar bir Sojuzduq respublika mamlekettik bijlikti өz betince işke aşьrat. SSSR sojuzduq respublikalardьn suverendik uquqtarьn qorujt.

16-statija. Ar bir Sojuzduq respublikanьn, anьn bөtөncөlyktөryn eske ala turqan çana SSSR Konstitutsijasьna toluq çөraşa tyzylgөn өzynyn Konstitutsijasь bolot.

17-statija. Ar bir Sojuzduq respublika ycyn SSSR dan өz erki menen cьquu uququ saqtalat.

18-statija. Sojuzduq respublikalardьn maqulduqu bolmojunca, alardьn territorijasь өzgөrtylyy mymkyn emes.

19-statija. SSSR dьn zakondoru bardьq sojuzduq respublikalardьn territorijalarьnda birdej kyckө ee bolot.

20-statija. Sojuzduq respublikanьn zakonu çalpь sojuzduq zakonqo qajcь kelse, çalpь sojuzduq zakon çyrөt.

21-statija. SSSR graçdandarь ycyn birimdik sojuzduq graçdandьqь dajьndalat.

Sojuzduq respublikalardьn ar bir graçdanь SSSR dьn graçdanь bolup sanalat.

22-statija. Rossija Sovettik Federatsijalьq Sotsialistik Respublikasь: Azovo-Cernomor, Ьraaq-Cьqьş, Batьş-Sibir, Krasnojar, Tynçaq-Kavkaz krajlarьnan; Voroneç, Cьqьş-Sibir, Gorkij, Batьşqь, Ivanov, Kalinin, Kirov, Kujbьşev, Kurskij, Leningrad, Moskva, Omskij, Orenburg, Saratov, Sverdlov, Severnьj, Stalingrad, Celjabi, Jaroslav oblustarьnan; Tatar, Başqьrt, Daqstan, Burat-Monqol, Kabardin-Balqar, Qalmaq, Karel, Komь, Qьrьm, Marij, Mordva, Volgaboju Nemisteri, Tynçaq-Osetin, Udmurt, Cecen-Inquş, Cuvaş, Jaqut avtonomijaluu sovettik sotsialistik respublikalarьnan; Adьgej, Evrej; Qaracaj, Ojrot, Xakas, Cerkas avtonomijaluu oblustarьnan tyzylөt.

23-statija. Ukraina Sovettik Sotsialistik Respublikasь Vinitskij, Dnepropetrovskij, Donetskij, Kijev, Odessa, Xarkov, Cernigov oblustarьnan çana Moldova Avtonomijaluu Sovettik Sotsialistik Respublikasьnan tyzylөt.

24-statija. Azerbajçan Sovettik Sotsialistik Respublikasьna Naxicivan Avtonomijaluu Sovettik Sotsialistik Respublikasь çana Nagorno-Karabax avtonomijaluu oblusu kiret.

25-statija. Gruzin Sovettik Sotsialistik Respublikasьna: Abxaz ASSR, Adçar ASSR, Tyşçaq-Osetin avtonomijaluu oblusu kiret.

26-statija. Özbek Sovettik Sotsialistik Respublikasьna Qara Qalpaq ASSR kiret.

27-statija. Taçik Sovettik Sotsialistik Respublikasьna Tooluq-Badaxşan avtonomijaluu oblusu kiret.

28-statija. Qazaq Sovettik Sotsialistik Respublikasь: Aqtöbö Almatь, Cьqьş-Qazaqstan, Batьş-Qazaqstan, Qaraqandь, Qostanaj, Tyndyk-Qazaqstan, Tyştyk-Qazaqstan oblustarьnan tyzylөt.

29-statija. Armen SSR nьn, Belorus SSR nьn, Tyrkmen SSR nьn çana Qьrqьz SSR nьn sostavьnda avtonomijaluu respublikalar çana da krajlar, oblustar çoq.

III BÖLÜM

SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR SOJUZUNUN MAMLEKETTIK BIJLIGININ ÇOQORQU ORGANDARЬ

30-statija. SSSR dьn mamlekettik bijliginin çoqorqu organь SSSR dьn Ulu Soveti bolup sanalat.

31-statija. Konstitutsijanьn 14-statijasьna çaraşa, Sovettik Sotsialistik Respublikalar Sojuzuna tijgen bardьq uquqtar, SSSR dьn Ulu Sovetine esepker organdardьn — SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun, SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin çana SSSR dьn El Komissariattarьnьn kompetentsijasьna Konstitutsija bojunca kirbej turqan bolqon soң, alardь SSSR dьn Ulu Soveti işke aşьrat.

32-statija. SSSR dьn zakon cьqaruu bijligi SSSR dьn çalaң qana Ulu Soveti tarabьnan işke aşьrьlat.

33-statija. SSSR dьn Ulu Soveti eki palatadan—Sojuz Sovetinen çana Uluttar Sovetinen tyzylөt.

34-statija. Sojuz Soveti SSSR graçdandarь tarabьnan, şajloo okrugtarь bojunca, 300 miң adamqa bir deputat normasь menen şajlanat.

35-statija. Uluttar Soveti SSSR dьn graçdandarь tarabьnan sojuzduq çana avtonomijaluu respublikalar, avtonomijaluu oblustar çana ulut okrugtarь bojunca tөmөnky norma menen şajlanat: ar bir sojuzduq respublikadan 25 deputattan, ar bir avtonomijaluu respublikadan 11 deputattan, ar bir avtonomijaluu oblustan 5 deputattan çana ar bir ulut okrugunan bir deputattan.

36-statija. SSSR dьn Ulu Soveti tөrt çьldьq srokko şajlanat.

37-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin eki palatasь: Sojuz Soveti çana Uluttar Soveti teң uquqtuu.

38-statija. Zakon cьqaruu demilgesi Sojuz Soveti menen Uluttar Sovetine bir daraçada tijeşelyy.

39-statija. Zakon, eger al SSSR dьn Ulu Sovetinin eki palatasьnьn ar birinde çөnөkөj kөpcylyk menen qabьl alьnsa, bekitilgen bolup eseptelet.

40-statija. SSSR dьn Ulu Soveti tarabьnan qabьl alьnqan zakondor sojuzduq respublikalardьn tilinde—SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu tөraqasьnьn çana sekretarьnьn qoldoru qojulup çarijalanat.

41-statija. Sojuz Sovetinin çana Uluttar Sovetinin sessijalarь bir ubaqta baştalьp, bir ubaqta bytөt.

42-statija. Sojuz Soveti Sojuz Sovetinin tөraqasьn çana anьn eki orunbasarьn şajlajt.

43-statija. Uluttar Soveti Uluttar Sovetinin tөraqasьn çana anьn eki orunbasarьn şajlajt.

44-statija. Sojuz Sovetinin çana Uluttar Sovetinin tөraqalarь tijeşelyy palatalardьn zasedanijasьna çetekcilik qьlьşat çana alardьn icki tartibin başqarьşat.

45-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin eki palatasьnьn qoşmo zasedanijalarьn Sojuz Sovetinin çana Uluttar Sovetinin tөraqalarь kezmekteşip çyrgyzyşөt.

46-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarьn SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu çьlьna eki çolu caqьrat.

Kezekten tьşqarь sessijalardь SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezi-

diumu өzynyn qaroosu bojunca, çe sojuzduq respublikalardьn birөөnyn talabь bojunca caqьrat.

47-statija. Sojuz Soveti menen Uluttar Soveti ortosunda kelişbegendik cьqsa, masele paritettik negizde tyzylgөn maquldatьş komissijasьnьn cecyysynө berilet. Eger maquldatьş komissija maqulduq cecimge kelbese, çe anьn cecimi palatalardьn birөөn alьmsьndьrbasa, masele palatalarda ekinci çolu qaralat. Eki palatanьn maqulduq cecimi bolboqon ubaqta SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu SSSR dьn Ulu Sovetin taratьp çiberet da, çanь şajloolor dajьndajt.

48-statija. SSSR dьn Ulu Soveti eki palatanьn qoşmo zasedanijasьnda SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumun şajlajt, anьn sostavь SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun tөraqasьnan, anьn 11 orunbasarьnan, Prezidiumdun sekretarьnan çana Prezidiumdun 24 mycөsynөn tyzylөt.

SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu өzynyn bardьq işinde SSSR dьn Ulu Soveti aldьnda esepker.

49-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu:

a) SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarьn caqьrat;

b) çyryp turqan zakondorqo tujuntma beret, kөrsөtmөlөrdy cьqarat;

v) SSSR Konstitutsijasьnьn 47-statijasь negizinde SSSR dьn Ulu Sovetin taratat çana çanь şajloolor dajьndajt;

g) өzynyn demilgesi menen, çe sojuzduq respublikalardьn birөөnyn talabь bojunca bytkyl eldik suroo (referendum) çyrgyzөt;

d) SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin çana sojuzduq respublikalardьn El Komissarlar Sovetterinin toqtomdorun çana bujruqtarьn, eger alar zakonqo tuura kelbese, buzat;

e) SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarь arasьndaqь mezgilde, SSSR El Komissarlar Sovetinin tөraqasьnьn qojuşu bojunca, SSSR dьn ajrьm El Komissarlarьn qьzmattan boşotup, alardь dajьndajt da, andan kijin, bekityy ycyn SSSR dьn Ulu Sovetine kirgizet;

ç) SSSR dьn ordenderi menen sьjlajt çana ardaqtuu naamdarьn qojot;

z) kecirim uququn işke aşьrat;

i) SSSR dьn quralduu kyctərynyn çoqorqu komandalьqьn dajьndajt çana almaştьrat;

k) SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarь aralьqьndaqь mezgilde SSSR qa soquştuu qol saluu bolo qalsa, çe agressijadan өz ara çardamdaşьp qorqonuşuu bojunca tyzylgən el aralьq kelişim mildetterin atqaruu zarьl bolqon ucurda, soquş avalьn çarijalajt;

l) çalpь, çe cekene mobilizatsijanь çarijalajt;

m) el aralьq kelişimderdi bekitet;

n) SSSR dьn cet mamleketterdegi polnomocunduq өkyldəryn dajьndajt çana qajra caqьrьp alat;

o) cet mamleketterden kelgen өzynyn aldьndaqь akkreditivdelgen diplomattьq өkyldərdyn işenic qattarьn çana qajra caqьruu qattarьn qabьl alat.

50-statija. Sojuz Soveti çana Uluttar Soveti ar bir palatanьn deputattarьnьn polnomocijalarьn tekşerip tura turqan mandat komissijasьn şajlaşat.

Palatanьn mandat komissijasьnьn kirgizyy bojunca, çe polnomocijanь tuura tabat, çe ajrьm deputattardьn şajloosun kassatsija qьlьşat.

51-statija. SSSR dьn Ulu Soveti, өzy zarьl dep tapqan kezde, ar bir masele tuuralu tergөө çana revizija komissijalarьn dajьndajt.

Barдьq mekemeler çana qьzmat kişileri bul komissijalardьn talabьn orundooqo çana zarьl bolqon material menen dokumentterdi alarqa beryygө mildettiyy.

52-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin maqulduqu bolmojunca, SSSR dьn Ulu Sovetinin Sessijasь bolboqon mezgilde bolso, SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun maquldoosu bolmojunca, Ulu Sovettin deputatь sot çoopkerciligine da tartьlbajt, qamaqqa da alьnbajt.

53-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin polnomocijasь bytkөndөn soң, çe anь srokton murun taratqandan kijin, SSSR dьn çaңь şajlanqan, Ulu Soveti tarabьnan SSSR dьn Ulu Sovetinin çaңь Prezidiumu tyzylgөngө dejre, SSSR dьn Sovetinin Prezidiumu өzynyn polnomocijasьn saqtap qala beret.

54-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin polnomocijasь bytkөndө,

çe srokton murun taratılsa, polnomocijasь bytkөn, çe SSSR dьn Ulu Soveti taratılqan kyndөn kijin eki ajdan aşbaqan srok icinde SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu çaŋь şajloolor dajьndajt.

55-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin murunqu sostavьnьn Prezidiumu SSSR dьn çaŋь şajlanqan Ulu Sovetin, şajloodon kijin bir ajdan keciktirbej, caqьrat.

56-statija. SSSR dьn Ulu Soveti eki palatanьn qoşmo zasedanijasьnda SSSR dьn Өkmөtyn—SSSR dьn El Komissarlar Sovetin tyzөt.

IV BӨLYM

SOJUZDUQ RESPUBLIKALARDЬN MAMLEKETTIK BIJLIGININ ÇOQORQU ORGANDARЬ

57-statija. Sojuzduq respublikanьn mamlekettik bijliginin çoqorqu organь Sojuzduq respublikanьn Ulu Soveti bolup sanalat.

58-statija. Sojuzduq respublikanьn Ulu Soveti respublikanьn graçdandarь tarabьnan tөrt çьldьq srokko şajlanat.

Өkyldyktyn normasь sojuzduq respublikalardьn Konstitutsijalarь menen belgilenet.

59-statija. Sojuzduq respublikalardьn Ulu Soveti respublikanьn zakon cьqarqьc birden-bir organь bolup sanalat.

60-statija. Sojuzduq respublikanьn Ulu Soveti:

a) respublikanьn Konstitutsijasьn qabьl alat çana aqa SSSR dьn Konstitutsijasьnьn 16-statijasьna ьlajьq өzgөrtyylөr kirgizet;

b) өzynyn sostavьndaqь avtonomijaluu respublikalardьn Konstitutsijalarьn bekitet çana alardьn territorijasьnьn cekterin belgilejt;

v) respublikanьn el carbacьlьq planьn çana budçetin bekitet;

g) Sojuzduq respublikanьn sot organdarь tarabьnan kesil-

gen graçdandarqa amnistija qьluu çana kecirim вeryy uququnan pajdalanat.

61-statīja. Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumun şajlajt, anьn sostavьna Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun tөraqasь, anьn orunвasarlarь, Prezidiumdun sekretarь çana Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun mycөlөry kiret.

Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun polnomocijalarь Sojuzduq respuвlikanьn Konstitutsijasь menen вelgilenet.

62-statija. Zasedanijalardь alьp вaruu ycyn, Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti өzynyn tөraqasьn çana anьn orunвasarlarьn şajlajt.

63-statija. Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti Sojuzduq respuвlikanьn Өkmөtyn — Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlar Sovetin—tyzөt.

V BӨLYM

SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR SOJUZUNUN MAMLEKETTIK BAŞQARUU ORGANDARЬ

64-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun mamlekettik вijliginin atqarqьc çana teskegic çoqorqu organь SSSR dьn El Komissarlar Soveti вolup sanalat.

65-statija. SSSR dьn El Komissarlar Soveti SSSR dьn Ulu Soveti aldьnda çooptuu çana aqa esepker, al emi Ulu Sovettin sessijalarьnьn arasьndaqь mezgilde SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun aldьnda çooptuu çana aqa esepker.

66-statija. SSSR dьn El Komissarlar Soveti, çyryp turqan zakondor negizinde çana alardь atqaruu ycyn, toqtomdor, вujruqtar cьqarat çana alardьn atqarьlьşьn tekşeret.

67-statija. SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdoru çana bujruqtarь SSSR dьn bardьq territorijasьnda atqarьlьuuqa mildettyy.

68-statija. SSSR dьn El Komissarlar Soveti:

a) SSSR dьn çalpь sojuzduq çana sojuzduq-respublikalьq El Komissariattarьnьn çana өz qaramaqьndaqь başqa carba, madanij mekemelerdin işin biriktiret çana baqьttajt;

в) el carbacьlьq planь menen mamlekettik budçetti işke aşьruu çөnynөn çana kredittik-aqcalьq sistemanь cьndoo çөnynөn caralar kөrөt;

v) qoomduq tartipti qamsьz qьluu çөnyndө, mamlekettin talamdarьn çaqtoo çana graçdandardьn uququn qoruu çөnyndө caralar kөrөt;

g) tьşqь mamleketter menen mamileleşyy çөnynөn çalpь çetekcilikti işke aşьrat;

d) çьl sajьn cьnьqь asker qьzmatьna caqьrьluucu graçdandar kontingentin belgilejt, өlkөnyn quralduu kyctөrynyn çalpь quruluşuna çetekcilik qьlat;

e) zarьl bolqon ucurlarda carba, madanij çana qorqoo quruluşunun işteri çөnyndө SSSR El Komissarlar Sovetinin aldьnda atajьn Komitetterdi çana Başqь Başqarmalardь tyzөt.

69-statija. SSSR El Komissarlar Soveti SSSR dьn kompetentsijasьna tijeşelyy başqaruu çana carba tarmaqtarь bojunca Sojuzduq respublikalardьn El Komissarlar Sovetterinin toqtomdorun çana bujruqtarьn toqtotuuqa çana SSSR dьn El Komissarlarьnьn prikazdarьn çana nusqoolorun buzuuqa uquqtuu.

70-statija. SSSR El Komissarlar Soveti SSSR dьn Ulu Soveti tarabьnan tөmөnky sostavda tyzylөt:

SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin teraqasь;

SSSR dьn El Komissarlar Soveti teraqasьnьn orunbasarlarь;

SSSR dьn Mamlekettik plandoo komissijasьnьn teraqasь;

Sovet kontrolu komissijasьnьn teraqasь;

SSSR dьn El Komissarlarь;

Dajardoo komitetinin teraqasь;

Iskusstvo işteri komitetinin teraqasь;

Çoqorqu mektep işteri komitetinin teraqasь.

71-statija. SSSR dьn Ulu Soveti deputatьnьn bergen su-

roosuna SSSR Өkmөty, çe SSSR dьn El Komissarь 3 kyndөn aşvaqan srokto, tijeşelyy palatada, ooz-eki çe qat çyzyndө çoop veryygө mildetty.

72-statija. SSSR dьn El Komissarlarь, mamlekettik vaşqaruunun SSSR dьn kompetentsijasьna kiryycy tarmaqtarьna çetekcilik qьlat.

73-statija. SSSR dьn El Komissarlarь, çyryp turqan zakondordun çana SSSR dьn El Komissarlar Soveti toqtomdoru men vujruqtarьnьn negizinde çana alardь atqaruu ycyn, tijeşelyy El Komissariattarьnьn kompetentsijasь ceginde prikazdar çana nusqoolor cьqarat çana alardьn atqarьlьşьn tekşeret.

74-statija. SSSR dьn El Komissariattarь çe çalpь sojuzduq, çe sojuzduq-respublikalьq bolup sanalat.

75-statija. Çalpь sojuzduq El Komissariattarь mamlekettik vaşqaruunun өzdөrynө tapşьrьlqan tarmaqьna SSSR dьn vardьq territorijasьnda çe tupadan-tuura өzdөry, çe өzdөry dajьndaqan organdar arqьluu çetekcilik qьlat.

76-statija. Sojuzduq-respublikalьq El Komissariattarь mamlekettik vaşqaruunun өzdөrynө tapşьrьlqan tarmaqtarьna, çovo qatarьnda, sojuzduq respublikalardьn atь ujqaş El Komissariattarь arqьluu çetekcilik qьlat çana SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu taravьnan vekitilyycy tizme vojunca, velgilyy cektelgen sandaqь işqanalardь qana tuuradan-tuura vaşqarat.

77-statija. Çalpь sojuzduq El Komissariattarь tөmөndөkylөr:

Qorqoo,
Sьrtqь işter,
Tьşqь sooda,
Çol qattaşuu,
Bajlanьş,
Suu transportu,
Oor өnөr çajlarь,
Qorqoo өnөr çajlarь.

78-statija. Sojuzduq-respublikalьq El Komissariattarь tөmөndөkylөr:

Tamaq өnөr çajlarь,
Çeņil өnөr çajlarь,

Toqoj өnөr çajlarь,
Çer işteri,
Dan çana mal sovxozdoru,
Finansь,
Icki sooda,
Icki işter,
Justitsija,
Salamattьq saqtoo.

VI BӨLҮM

SOJUZDUQ RESPUBLIKALARDЬN MAMLEKETTIK BAŞQARUU ORGANDARЬ

79-statija. Sojuzduq respublikanьn mamlekettik bijligin atqarqьc çana teskegic çoqorqu organь Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti bolup sanalat.

80-statija. Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti Sojuzduq respublikanьn Ulu Soveti aldьnda çooptuu çana aqa esepker, al emi Sojuzduq respublikanьn Ulu Sovetinin sessijalarьnьn arasьndaqь mezgilde Sojuzduq respublikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumu aldьnda çooptuu çana aqa esepker.

81-statija. Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti, SSSR menen Sojuzduq respublikanьn çyryp turqan zakondorunun, SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdorunun, bujruqtarьnьn negizinde çana alardь atqaruu ycyn, toqtomdor, bujruqtar cьqarьp çana alardьn atqarьlьşьn tekşeret.

82-statija. Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti avtonomijaluu respublikalardьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdorun çana bujruqtarьn toqtotuuqa, krajlardьn, oblustardьn çana avtonomijaluu oblustardьn emgekciler deputattarь Sovette-

rinin atqarǫьc komitetterinin cecimderin çana вujruqtarьn вuzuuqa uquqtuu.

83-statija. Sojuzduq respвlikanьn El Komissarlar Soveti Sojuzduq respвlikanьn Ulu Soveti tarabьnan tөmөnky sostavda tyzylөt:

Sojuzduq respвlikanьn El Komissarlar Sovetinin tөraqasь;
Tөraqanьn orunвasarlarь;
Mamlekettik plandoo komissijasьnьn tөraqasь;
El komissarlarьnan:
Tamaq өnөr çajlarь El komissarь;
Çeŋil өnөr çajlarь El Komissarь;
Toqoj өnөr çajlarь El Komissarь;
Çer işteri El Komissarь;
Dan çana mal sovxozdoru El Komissarь;
Finansь El Komissarь;
Icki sooda El Komissarь;
Icki işter El Komissarь;
Justitsija El Komissarь;
Salamattьq saqtoo El Komissarь;
Aqartuu El Komissarь;
Çergiliktyy өnөr çajlar El Komissarь;
Kommunaldьq carвa El Komissarь;
Sotsialdьq qamsьzdoo El Komissarь;
Dajardoo komitetinin upolnomocunu;
Iskusstva işteri вaşqarmasьnьn nacalnigi;
Çalpь sojuzduq El Komissariattarьnьn upolnomocundarь.

84-statija. Sojuzduq respвlikanьn El Komissarlarь, mamlekettik вaşqaruunun Sojuzduq respвlikanьn kompetentsijasьna kiryycy tarmaqtarьna çetekcilik qьlьşat.

85-statija. Sojuzduq respвlikanьn El Komissarlarь, SSSR dьn çana Sojuzduq respвlikanьn zakondorunun, SSSR dьn çana Sojuzduq respвlikanьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdorunun, prikazdarьnьn, SSSR dьn sojuzduq-respвlikalьq El Komissariattarь prikazdarьnьn, nusqoolorunun negizinde çana alardь atqaruu ycyn, tijeşelyy El Komissariattarьnьn kompetentsijasь ceginde prikazdar çana nusqoolor cьqarьşat.

86-statija. Sojuzduq respublikanьn El Komissariattarь, çe sojuzduq-respublikalьq, çe respublikalьq bolup sanalat.

87-statija. Sojuzduq-respublikalьq El Komissariattarь, Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Sovetine da, SSSR dьn tijeşelyy sojuzduq-respublikalьq El Komissariatьna da baş ijip, mamlekettik başqaruunun өzdөrynө tapşьrьlqan tarmaqьna çetekcilik qьlьşat.

88-statija. Respublikalьq El Komissariattarь, Sojuzduq respublikanьn El Komissarlarь Sovetine tupadan-tuura baş ijip mamlekettik başqaruunun өzdөrynө tapşьrьlqan tarmaqьna çetekcilik qьlьşat.

VII BӨLYM

AVTONOMIJALUU SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARDЬN MAMLEKETTIK BIJLIGININ ÇOQORQU ORGANDARЬ

89-statija. Avtonomijaluu respublikanьn mamlekettik bijliginin çoqorqu organь — ASSR dьn Ulu Soveti bolup sanalat.

90-statija. Avtonomijaluu respublikanьn Ulu Soveti, Avtonomijaluu respublikanьn Konstitutsijasь dajьndaqan өkyldyk norma bojunca, respublikanьn graçdandarь tarabьnan tөrt çyldьq srokko şajlanat.

91-statija. Avtonomijaluu respublikanьn Ulu Soveti ASSR dьn zakon cьqarqьc birden-bir organь bolup sanalat.

92-statija. Ar bir Avtonomijaluu respublikanьn, anьn bөtөncөlygyn eske ala turqan çana Sojuzduq respublikanьn Konstitutsijasьna toluq ьlajьqtalьp tyzylgөn, өzynyn Konstitutsijasь bolot.

93-statija. Avtonomijaluu respublikanьn Ulu Soveti өzynyn Konstitutsijasьna ьlajьq, Avtonomijaluu respublikanьn Ulu

Sovetinin Prezidiumun şajlajt çana Avtonomijaluu respublikanьn El Komissarlar Sovetin tyzөt.

VIII BӨLYM

MAMLEKETTIK BIJLIKTIN ÇERGILIKTYY ORGANDARЬ

94-statija. Krajlarda, oblustarda, avtonomijaluu oblustarda, okrugtarda, rajondordo, şaarlarda, selolordo (stanitsalarda, derevnjalarda, xutorlordo, qьştaqtarda, ajьldarda) mamlekettik bijliktin organdarь—emgekciler deputattarьnьn Sovetteri bolup sanalat.

95-statija. Emgekciler deputattarьnьn krajlьq, oblustuq, avtonomijaluu oblustardьq, okrugduq, rajonduq, şaardьq, selenijalьq (stanitsalьq, derevnjalьq, xutorluq, qьştaqtьq, ajьldьq) Sovetteri, tijeşelyy krajdьn, oblustun, avtonomijaluu oblustun, okrugdun, rajondun, şaardьn, selonun emgekcileri tarabьnan eki çьldьq srokko şajlanat.

96-statija. Emgekciler deputattarьnьn Sovetterine өkyldyk normalarь sojuzduq respublikalardьn Konstitutsijalarь menen belgilenet.

97-statija. Emgekciler deputattarьnьn Sovetteri өzdөrynө baş ijgen başqaruu organdarьnьn işine çetekcilik qьlьşat, mamlekettik tartipti qoruunu, zakondordu saqtoonu çana graçdandardьn uquqtarьn qoruunu qamsьz qьlьşat, çergiliktyy carba çana madanijat quruluşuna çetekcilik qьlьşat, çergiliktyy budçetti dajьndaşat.

98-statija. Emgekciler deputattarьnьn Sovetteri SSSR dьn çana Sojuzduq respublikanьn zakondoru menen өzdөrynө berilgen uquqtar ceginde cecimder cьqarьşat çana bujruqtar berişet.

99-statija. Emgekciler deputattarьnьn krajlьq, oblustuq, avtonomijaluu oblustardьq, okrugduq, rajonduq, şaardьq çana ajьldьq Sovetterinin atqarqьc çana teskegic organdarь, emgek-

ciler tarabьnan şajlanqan atqarqьc komitetteri bolup sanalat. Komitettin sostavь təraqadan, anьn orunbasarlarьnan, sekretarьnan çana mycələrynən tyzylət.

100-statija. Kicireek çajlardaqь emgekciler deputattarьnьn ajьl-qьştaqtьq Sovetterinin atqarqьc çana teskegic organь, sojuzduq respublikalardьn Konstitutsijalarьna ьlajьq, alar tarabьnan şajlanqan təraqa, anьn orunbasarь çana sekretarь bolup sanalat.

101-statija. Emgekciler deputattarь Sovetterinin atqarqьc organdarь ezdəryn şajlaqan emgekciler deputattarьnьn Sovetine da, emgekciler deputattarьnьn çoqoru turqan Sovetinin atqarqьc organьna da tupa-tuura esepker.

IX BƟLYM

SOT ÇANA PROKURATURA

102-statija. SSSR dьn adildik sottuqu SSSR dьn Ulu Sotu, sojuzduq respublikalardьn Ulu Sottoru, krajlьq çana oblustuq sottor, avtonomijaluu respublikalardьn çana avtonomijaluu oblustardьn sottoru, okrugduq sottor, SSSR dьn Ulu Sovetinin belgilee bojunca tyzylgən, SSSR dьn atajьn sottoru çana el sottoru tarabьnan işke aşьrьlat.

103-statija. Bardьq sottordo işterdi qaroo, zakon tarabьnan atajь belgilengenden bələk ucurlarda, el zasedatilderinin qatьşuu menen işke aşьrьlat.

104-statija. SSSR dьn Ulu Sotu çoqorqu sot organь bolup sanalat. SSSR dьn çana sojuzduq respublikalardьn sot organdarьnьn sottuq işterine kəz saluu SSSR dьn Ulu Sotuna çyktələt.

105-statija. SSSR dьn Ulu Sotu çana SSSR dьn atajьn sottoru SSSR dьn Ulu Soveti tarabьnan beş çьldьq srokko şajlanat.

106-statija. Sojuzduq respublikalardьn Ulu Sottoru sojuzduq respublikalardьn Ulu Sovetteri tarabьnan beş çьldьq srokko şajlanat.

107-statija. Avtonomijaluu respublikalardьn Ulu Sottoru

avtonomijalьq respublikalardьn Ulu Sovetteri tarabьnan beş çьldьq srokko şajlanat.

108-statija. Krajlьq çana oblustuq sottor, avtonomijaluu oblustardьn sottoru, okrugduq sottor emgekciler deputattarьnьn krajlьq, oblustuq çe okrugduq Sovetteri tarabьnan, çe avtonomijaluu oblustardьn emgekciler deputattarьnьn Sovetteri tarabьnan beş çьldьq srokko şajlanat.

109-statija. El sottoru çalpь, tike çana teŋ şajloo uququ negizinde çaşьrьn dobuş beryy menen rajondun graçdandarь tarabьnan yc çьldьq srokko şajlanat.

110-statija. Sot işteri sojuzduq, çe avtonomijaluu respublikalardьn, çe avtonomijaluu oblustardьn tilinde çyrgyzylət, al tildi bilbegen kişiler ycyn qotormocu arqьluu iştin materialdarь menen toluq taanьşuu çana da sotto өzynyn tilinde syjlөө uququ qamsьz qьlьnat.

111-statija. SSSR dьn bardьq sottorunda işterdi tekşeryy, egerde zakon tarabьnan başqaca qaralbaqan bolso, acьq bolot çana ajьptaluucuqa çaqtoo uququ qamsьz qьlьnat.

112-statija. Sudijalar kөz qarandь emes çana zakonqo qana baş ijişet.

113-statija. Bardьq El Komissariattarь çana alardьn qaramaqьndaqь mekemeler, oşonu menen birdej, qьzmattaqь ajrьm kişiler çana SSSR dьn graçdandarь tarabьnan zakondordun taq orundalьp turuşuna çoqorqu kөz saluu işi SSSR dьn Prokuroruna çyktөlөt.

114-statija. SSSR dьn Prokuroru SSSR dьn Ulu Soveti tarabьnan çeti çьldьq srokko dajьndalat.

115-statija. Respublikalьq, krajlьq çana oblustuq prokurorlor çana da avtonomijaluu respublikalar menen avtonomijaluu oblustardьn prokurorloru SSSR Prokuroru tarabьnan beş çьldьq srokko dajьndalьşat.

116-statija. Okrugduq, rajonduq çana şaardьq prokurorlor sojuzduq respublikalardьn prokurorloru tarabьnan beş çьldьq srokko dajьndalьp, SSSR Prokuroru tarabьnan bekitilet.

117-statija. Prokuratura organdarь, çergiliktyy organdardьn ec qajsьnьsьna kөz qarandь bolboston, SSSR dьn Prokuroruna qana baş ijip, өz funksijalarьn işke aşьrьşat.

X BӨLYM

GRAÇDANDARDЬN NEGIZGI UQUQTARЬ ÇANA MILDETTERI

118-statija. SSSR dьn graçdandarь emgekke uquqtuu, başqaca ajtqanda, өzdөrynyn emgeginin sanьna çana sapatьna çaraşa aqь tөlөnyygө garantijalanqan çumuş aluuqa uquqtuu.

Emgekke uquqtuuluq el carвasьnьn sotsialistik ujuşuşu menen, sovettik qoomdun өndyryş kyctөrynyn tajвastan өsyşy menen, carвacьlьq krizisterdin вoluş mymkyndygynyn çoq qьlьnьşь çana çumuşsuzduqtun çojuluşu menen qamsьz qьlьnat.

119-statija. SSSR dьn graçdandarь dem aluuqa uquqtuu.

Dem aluuqa uquqtuuluq çumuşculardьn вasьmduu kөpcylygy ycyn çumuş kynyn 7 saatqa cejin qьsqartuu menen, çumuşculaгqa çana qьzmatcьlaгqa, alardьn emgek aqьlarьn saqtap qalьp, çьl sajьn dem alьş вeryyny dajьndoo menen, emgekcilerge qьzmat qьluu ycyn sanatorijalardьn, dem aluu yjlөrynyn, klubtardьn keң tarmaqьn вeryy menen qamsьz qьlьnat.

120-statija. SSSR dьn graçdandarь, qarьqanda, oorup qalqanda çana da emgekke çaramduuluqun çoqotqondo, materialdьq qamsьzdandьrьluuqa uquqtuu.

Bul uquq mamlekettin esebinen çumuşculardь çana qьzmatcьlardь sotsialdьq qamsьzdandьruunu keң өrcytyy menen, emgekcilerge tegin meditsinalьq çardam kөrsөtyy menen, emgekcilerdin pajdalanьşьna kurorttordun keң tarmaqьn вeryy menen qamsьz qьlьnat.

121-statija. SSSR dьn graçdandarь вilim aluuqa uquqtuu.

Bul uquq,çalpьqa mildettyy вaştooc вilim aluu menen, вilim aluunun, çoqorqu вilim aluu qoşulup, tegin вoluşu menen, çoqorqu mektepterde oquuculardьn вasьmduu kөpcylygynө

mamlekettik stipendijalar beryy sistemasы menen, mektepterde ene tilinde oqutuu menen, zoottordo, sovxozdordo, maşina-traktor stansijalarыnda çana kolxozdordo emgekcilerdin өndyryştyk, texnikalыq çana agronomijalыq oquularыn tegin ujuşturuu menen qamsыz qыlыnat.

122-statija. Ajaldarqa SSSR da carbacылыq, mamlekettik, madanij çana qoomduq-sajasы turmuştun bardыq çaqыnan erkekter menen teң uquq berilet.

Ajaldardыn bul uquqtarыnыn işke aşыrылыş mymkyndygy ajaldarqa emgek qыluuqa, emgek aqь aluuqa, dem aluuqa, sotsialdыq qamsыzdandыruuqa çana bilim aluuqa erkekter menen birdej uquq beryy menen, enenin çana balanыn talamыn mamlekettik qoruu menen, bojunda bar kezinde ajalqa, emgek aqьsыn saqtap qalьp, dem alьş beryy menen, tөrөt yjlөrynyn, baldar jaslilerinin çana baldar baqcalarыnыn keң tarmaqь menen qamsыz qыlыnat.

123-statija. SSSR graçdandarыnыn, alardыn ulutuna çana rasasыna qarabastan, carbacылыq, mamlekettik, madanij çana qoomduq-sajasы turmuştun bardыq çaqыnan teң uquqtuuluqu kebelbes zakon bolup sanalat.

Graçdandardыn uquqtarын tike çe qьjьr tyrdө cektөөnyn, çe, qajta, graçdandardыn, rasalыq çana uluttuq çaqыna qarap, tike çe qьjьr tyrdө artьqcылыqtarын belgilөөnyn qajsыnыsы qana bolbosun, oşoqo barabar, rasalыq çe uluttuq artьqcылыqtь, çe kөrө albastьqtь çana teңsinbөөny ygyttөөnyn bardыqь zakon menen çazalanat.

124-statija. Graçdandardыn sьjыnuu-sьjыnboo erkindigin qamsыz qыluu maqsatыnda SSSR da din orundarь mamleketten çana mektep din orundarыnan açыratылqan. Din adatын orundooqo çana dinge qarşь ygyttөөgө bardыq graçdandar eriktyy dep taanылat.

125-statija. Emgekcilerdin talamdarына ылajыq çana sotsialistik quruluştu cыndoo maqsatыnda SSSR dыn graçdandarына tөmөnkylөr zakon menen garantija qыlыnat:

a) sөz erkindigi;

в) basma sөz erkindigi;

v) çьjnalьştar çana mitingeler erkindigi;

g) kɵcɵlɵrdɵ qoomduq çyrgyndyktɵrdyn çana demonstratsijalardьn erkindigi.

Graçdandardьn bul uquqtarь, emgekcilerge çana alardьn ujumdarьna вasmaqanalardь, qaqaz zapastarьn, qoomduq imarattardь, kɵcɵlɵrdy, вajlanьş qaraçattarьn çana alardь işke aşьruu ycyn kerek вolqon вaşqa materialdьq şarttardь вeryy menen qamsьz qьlьnat.

126-statija. Emgekcilerdin talamdarьna çaraşa çana elder kɵpcylygynyn ujuşturuu çaqьnan ɵz işkerdigin çana sajasь aktivtyylygyn ɵrcytyy maqsatьnda, qoomduq ujumdarqa — profsojuzdarqa, kooperativdik вirikmelerge, çaştar ujumdarьna, sporttuq çana qorqoo ujumdarьna, madanij, texnikalьq çana ilim qoomdoruna вirigişyy uququ SSSR dьn graçdandarьna qamsьz qьlьnat; çumuşcu taвьnьn qatarьnan çana emgekcilerdin вaşqa qatmarlarьnan cьqqan eŋ aktivtyy çana estyy graçdandar, sotsialistik quruluştun cьŋdalьşь çana ɵnygyşy ycyn emgekcilerdin kyrɵşyndɵ alardьn aldьŋqь qatardaqь otrjadь вolqon çana emgekcilerdin qoomduq da, mamlekettik da ujumdarьnьn вardьqьnda çetekci jadro вolqon Bytkyl Sojuzduq kommunistik (вolşevikter) partijaqa вirigişet.

127-statija. SSSR dьn graçdandarьnьn ɵz вaşьna ec kimdin tijвestigi qamsьz qьlьnat. Sottun toqtomu, çe prokurordun sanksijasь вolmojunca, ec kim qamaqqa alьnвajt.

128-statija. Graçdandardьn yj-çajьna ec kimdin tijвestigi çana ɵz ara çazьşuulardьn çaşьrьndьqь zakon menen qorulat.

129-statija. Emgekcilerdin talamdarьn çaqtaqanь ycyn, çe ilim işi ycyn, çe ulut-вoştonduq kyrɵşy ycyn quuquntuqtalqan sьrtqь eldik graçdandarqa SSSR sьjьnt uququn вeret.

130-statija. SSSR dьn ar вir graçdanь Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun Konstitutsijasьn orundooqo, zakondordu orundooqo, emgek tartiвin saqtooqo, qoomduq mildetke aq neettik menen qarooqo, sotsialistik вirikteş çaşoonun ereçelerin qadьrdooqo mildettyy.

131-statija. SSSR dьn ar вir graçdanь qoomduq, sotsialistik mylkty sovettik tyzylyştyn ьjьq çana qol tijвes negizi qatarьnda, rodina вajlьqьnьn çana quвatьnьn вulaqь qatarьnda, вy-

kyl emgekcilerdin ooqattuu çana madanijattuu turmuşunun bulaqь qatarьnda saqtooqo çana cьqdooqo mildettyy.

Qoomduq, sotsialistik mylkkө qol salqan kişiler eldin duşmanь bolup sanalat.

132-statija. Çalpь askerdik mildet zakon bolup sanalat.

Çumuşcu-Dьjqan Qьzьl Armijasьndaqь askerdik qьzmat — SSSR graçdandarьnьn ardaqtuu mildeti.

133-statija. Ata mekendi saqtoo — SSSR dьn ar bir graçdanьnьn ьjьq mildeti.

Rodinaqa cьqqьncьlьq qьluu — anttь buzuu, duşmandar tarabьna өtyy, mamlekettin soquş kycynө zьjan keltiryy, şpionduq qьluu eң oor qastьq qьlqandьq qatarьnda zakon bojunca eң qatuu tyrdө çazalanat.

XI BӨLYM

ŞAJLOO SISTEMASЬ

134-statija. Emgekcilerdin bardьq Sovetterine — SSSR dьn Ulu Sovetine, sojuzduq respublikalardьn Ulu Sovetterine, emgekciler deputattarьnьn krajlьq çana oblustuq Sovetterine, avtonomijaluu respublikalardьn Ulu Sovetterine, avtonomijaluu oblustardьn emgekciler deputattarьnьn Sovetterine, emgekciler deputattarьnьn okrugduq, rajonduq, şaardьq çana seloluq (stanitsalьq, derevnjalьq, xutorluq, qьştaqtьq, ajьldьq) Sovetterine deputattar şajloolor şajloocular tarabьnan çalpь, teң çana tike şajloo uququ negizinde çaşьrьn dobuş beryy menen çyrgyzylөt.

135-statija. Deputattardь şajloolor çalpь bolup sanalat: SSSR dьn 18 çasqa tolqon bardьq graçdandarь, өzynyn qajsь rasadan çana qajsь uluttan ekendigine, qajsь dinde ekendigine, alqan biliminin daraçasьna, oturuqtuuluquna, ata tegine, mylk

çaqьna çana ətkəndəgy işterine qarabastan, deputattardь şajlooqo qatьşuuqa çana şajlanuuqa uquqtuu; aqьldan ajrьlqandar çana sot tarabьnan kesilip, şajloo uququnan ajrьlqandar buqa kirbejt.

136-statija. Deputattardь şajloo teң bolup sanalat: ar bir graçdan bir qana dobuşqa ee bolot; bardьq graçdandar şajlooloruo teң negizde qatьşat.

137-statija. Ajaldar şajloo çana şajlanuu uququnan erkekter menen teң pajdalanьşat.

138-statija. Qьzьl Armijadaqь graçdandar şajloo çana şajlanuu uququnan bardьq graçdandar menen teң pajdalanьşat.

139-statija. Deputattardь şajloolor tike bolup sanalat: emgekciler deputattarьnьn ajьldьq çana şaardьq sovetinen tartьp, SSSR dьn Ulu Sovetine dejre, emgekciler deputattarьnьn bardьq Sovetterine şajloo tike şajloo çolu menen graçdandar tarabьnan tupa-tuura çyrgyzylət.

140-statija. Deputattardь şajloo ubaqьnda dobüş beryy çaşьrьn bolot.

141-statija. Kandidattar, şajloo kezinde, şajloo okrugdarь bojunca kərsətylət.

Kandidattardь kərsətyy uququ qoomduq ujumdarqa çana emgekcilerdin qoomdoruna: kommunistik partija ujumdarьna, profsojuzdarqa, kooperativderge, çaştardьn ujumdarьna, madanij qoomdorqo qamsьz qьlьnat.

142-statija. Ar bir deputat ətzynyn işinen çana emgekcilerdin deputattarь Sovetinin işinen, şajloocular aldьnda esep beryygə mildettyy çana şajlooculardьn kəpcylygynyn cecimi bojunca qajsь ubaqta bolso da, zakon menen belgilengen tartipte qajta caqьrьlьp alьnьşь mymkyn.

XII BӨLYM

GERB, ÇELEK, BORBOR

143-statija. Sovettik Sotsialistik Respublikalar Sojuzunun mamlekettik gerbi—kyn nurunun icine tartylqan çana maşaqtar menen çeektelgen çer şarlyn betindegi oroq menen balqadan tyzylet, anyn bardyq sojuzduq respublikalardyn tilderinde: „Bytkyl ölkelerdyn proletarlary, birikkile!" degen çazuusu bolot. Gerbdin töbösynde beş burctuu çyldyz bar.

144-statija. Sovettik Sotsialistik Respublikalar Sojuzunun mamlekettik çelegi: qyzyl polotnodon bolup, anyn sabyna çaqyn ystynky burcunda altyn oroqtun çana altyn balqanyn syrettöry bolot, alardyn ystynde altyn qyrqaq menen çeektelgen beş burctuu qyzyl çyldyz bolot. Çelektin eni uzunduquna qaraqanda 1:2.

145-statija. Sovettik Sotsialistik Respublikalar Sojuzunun Borboru — Moskva şaary bolup sanalat.

XIII BӨLYM

KONSTITUTSIJANY ӨZGӨRTYY TARTIBI

146-statija. SSSR dyn Konstitutsijasy SSSR dyn Ulu Sovetinin ar qajsy palatasyndaqy dobuştardyn $^2/_3$ den kem emes köpcylygy tarabynan qabyl alynqan cecimi bojunca qana özgörtylöt.

Moskva, Kreml.
5 dekabr 1936 ç.

ОГИЗ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫХ ИСКУССТВ

Оформление художника Б. Б. Титова.
Технический редактор М. П. Спирюшков
Уполном. Главлита № Б-23241. Изогиз № 8921.
Заказ № 324. Стат. формат 73 × 104 см. Об'ем
20 печ. листов. Тираж 5000 экз. Сдано в набор
26/IV 1937 г. Подписано к печати 5/VIII 1937 г.

17-я ф-ка нац. книги ОГИЗа РСФСР треста
„Полиграфкнига" Москва, Шлюзов. наб., д. 10.

ИСПРАВЛЕНИЯ:

страница	строка	напечатано	должно быть
21	19-я сверху	Совета	Советов
95	1-я »	SSSI	SSRI
100	2-я »	katibinqen	katibinden
113	8-я снизу	eməkcilərin	əməkcilərin
114	5-я »	FƏRIL	FƏSIL
225	12-я »	qujidaq	qujidaqi
241	11-я сверху	DAVLATI	DAVLATİ
248	13-я »	ITTIFOQI	ITTIFOQİ
255	2-я »	DAVLATI	DAVLATİ
258	2-я снизу	stipendijahoj	stipendijahoji
275	6-я сверху	nemsee	nemese

43 руб.